

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1943.

Andra kammaren.

Nr 26.

Måndagen den 21 juni.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 15 och den 16 innevarande juni.

§ 2.

Upplästes följande till kammaren inkomna protokoll:

År 1943 den 21 juni sammanträdde kamrarnas valmän för att jämlikt § 71 riksdagsordningen utse ordförande i riksgäldskontoret för valperioden 1943—1946; och befanns efter valets slut hava blivit därtill utsedd

herr Örne, Anders Emanuel, generaldirektör, med 36 röster.

Axel Löfvander.

Oscar Carlström.

Karl Wistrand.

Allan Vought.

Protokollet lades till handlingarna. Därjämte beslöt kammaren, att riksdagens kanslideputerade skulle genom utdrag av kammarens protokoll underrättas om detta val samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna ingiva förslag till dels förordnande för den valde dels ock skrivelse till Konungen med anmälan om det försiggångna valet.

§ 3.

Föredrogs, men bordlades åter utrikesutskottets memorial nr 1, statsutskottets utlåtanden nr 211—230, bevillningsutskottets betänkande och memorial nr 37 och 53, bankoutskottets utlåtanden nr 68 och 69, första lagutskottets utlåtande nr 49, andra lagutskottets utlåtanden nr 56, 58 och 62, jordbruksutskottets memorial nr 63, första särskilda utskottets memorial nr 5 samt andra särskilda utskottets memorial nr 4.

§ 4.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till väg- och flottledsbyggnader å skogar i enskild ägo jämte i ämnet väckta motioner.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 5.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till skogsstyrelsen m. m. jämte i ämnet väckt motion. *Anslag till skogsstyrelsen m. m.*

I en till riksdagen den 21 maj 1943 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition nr 278, hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av

Andra kammarens protokoll 1943. Nr 26.

Anslag till skogsstyrelsen m. m. (Forts.)
statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, för riksdagen framlagt vissa förslag angående anslag till skogsstyrelsen m. m.

I samband därmed hade utskottet till behandling förehått en inom första kammaren väckt, till utskottet hänvisad motion.

Utskottet hemställde,
att riksdagen måtte, med bifall till förevarande proposition och med avslag å motionen I: 304,

1) för skogsstyrelsen fastställa i utskottets hemställan intagen personalförteckning;

2) godkänna av utskottet framlagd avlöningsstat för skogsstyrelsen, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1943/44;

3) för budgetåret 1943/44 å driftbudgeten under nionde huvudtiteln anvisa

a) till Skogsstyrelsen: Avlöningar ett förslagsanslag av 107,000 kronor;

b) till Skogsstyrelsen: Omkostnader ett förslagsanslag av 40,000 kronor;

c) till Skogsvård m. m.: Skogsvårdens befrämjande ett anslag av 700,000 kronor;

d) till Skogsvård m. m.: Ersättning för kostnader föranledda av 1932 års lappmarkslag m. m. ett anslag av 800,000 kronor;

e) till Skogsvård m. m.: Ersättning åt skogsvårdsstyrelser för visst biträde vid virkesavverkning m. m. ett förslagsanslag av 300,000 kronor.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Gabrielsson, Jacob Hansson*, friherre *Beck-Friis, Näslund, Anderberg* och *Svedberg*, vilka ansett, att utskottets utlåtande beträffande Skogsstyrelsen: Avlöningar i viss del hava annan, i reservationen angiven lydelse;

2) av herr *Näslund*;

3) av herr *Svensson* i Ljungskile.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Thorell**: Som kammarens ärade ledamöter torde finna, är vid detta utskottsutlåtande fogad en reservation av herr Gabrielsson m. fl. Då denna reservation icke är biträdd av någon av ledamöterna i andra kammaren, har jag tagit mig friheten att begära ordet för att framlägga några synpunkter i anslutning till reservationen i fråga.

De som erinra sig vilka farhågor som uttalades, när detta ärende förekom första gången och denna institution inrättades, nämligen att denna skulle vara fröet till ett nytt ämbetsverk, och de som också komma ihåg, hur det försäkrades att så inte komme att bli fallet — det skulle bli bara en liten institution — de finna, att dessa farhågor voro ganska berättigade, eftersom institutionen redan nu kommit med yrkande om en ganska dyrbar förstärkning av sin personal.

Det synes av utskottets uttalande och framgår för övrigt även av departementschefens yttrande, att man fruktar att det inte skall vara slut med detta. Det är klart och tydligt, att utskottet och departementschefen ha den uppfattningen, att det är risk för att det kommer nya krav från samma håll, och jag har samma uppfattning. Utskottets uttalande och reservationen äro på nu ifrågavarande punkt ganska lika. Det är inte mycket som skiljer. Utskottet säger, att »utskottet delar departementschefens uppfattning att, innan ytterligare erfarenhet vunnits rörande arbetsuppgifterna inom skogsstyrelsen, återhållsamhet bör iakttagas med avseende på inrättandet av nya tjänster hos styrelsen». Reservanterna i första kammaren ha dock inte ansett, att detta uttalande

Anslag till skogsstyrelsen m. m. (Forts.)

är tillräckligt skarpt, och de har därför föreslagit, att utskottets utlåtande på denna punkt skulle få följande lydelse: »När utskottet intagit denna ståndpunkt, har emellertid utskottet utgått ifrån att förnyade krav på ytterligare utökning av styrelsens personal icke skola behöva ifrågakomma, så länge någon väsentlig förändring i arbetsuppgifterna icke påvisats.» Ja, det är, tycker man, en ganska skälig fordran, att så skall vara förhållandet. Då det i reservationen föreslagna uttalandet är litet kraftigare och enligt min åsikt också klarare än utskottets, skall jag be att få yrka bifall till reservationen. Jag ber också att få meddela — ifall det inte redan observerats av kammarens ledamöter — att första kammaren med stor majoritet tagit reservationen.

Herr Carlström: Herr talman! Då jag varit med om realbehandlingen av detta förslag på jordbruksutskottets första avdelning, skall jag be att få säga några ord.

I likhet med den föregående ärade talaren ha vi nog inom avdelningen ansett, att detta lilla ämbetsverk börjat på att växa litet hastigt. Om skogarna här i landet på grund av skogsstyrelsens verksamhet komme att växa på det sättet, skulle vi under de närmaste årtiondena få en jätteskog. Det är tydligt, att ett sådant här ämbetsverk kan få nya uppgifter och på grund därav bli nödsakat att begära att få arbetskraften utökad. Några sådana nya uppgifter av någon vidare omfattning kan man dock i detta fall knappast konstatera. Med hänsyn till att det inte är mer än två år sedan inrättandet av detta verk beslutades, måste man nog säga, att den provkarta på utvidgningar, som skogsstyrelsen själv framlagt, är en smula vidlyftig. Departementschefen har ju inte heller gått med på att effektuera allt vad skogsstyrelsen äskat utan inskränkt sig till att föreslå anställande av en byråinspektör, en amanuens och ett skrivbiträde. Detta förslag innebär ju i alla fall, att staten utökas från nuvarande belopp, 71,000 kronor, till 107,000 kronor.

Inom jordbruksutskottets första avdelning yrkade jag bifall till herr Mannerskantz' motion, Jag hade kanske inte stora förhoppningar om att detta yrkande skulle vinna anslutning, och det har det ju inte heller gjort vare sig inom avdelningen eller i utskottet. Jag skall inte heller, herr talman, yrka bifall till herr Mannerskantz' förslag, d. v. s. till herr Svenssons i Ljungskile reservation, därför att jag anser det bättre att få något än intet. I första kammaren har man tagit den andra reservationen, den av herr Gabrielsson m. fl. avgivna, i vilken det sagts ifrån, att man förutsätter, att »förnyade krav på ytterligare utökning av styrelsens personal icke skola behöva ifrågakomma, så länge någon väsentlig förändring i arbetsuppgifterna icke påvisats». Det är ju ett ganska kraftigt uttalande om att man förväntar, att det icke från skogsstyrelsens sida framställes förnyade krav på ökad arbetskraft.

Jag vill därför herr talman, be att få yrka bifall till herr Gabrielssons m. fl. reservation.

Herr Andersson i Tungelsta: Såsom framgår av utskottets utlåtande och de anföranden, som hållits här, ha inom utskottet rätt delade meningar angående antalet tjänstemän, som bör anställas hos skogsstyrelsen. Styrelsen själv har föreslagit, att ett flertal nya tjänster skulle inrättas hos styrelsen samt att vissa redan befintliga tjänster skulle flyttas upp i högre lönegrad. Detta skulle innebära en ökning av anslaget från 71,000 till 127,000 kronor eller med 56,000 kronor.

I Kungl. Maj:ts proposition har skogsstyrelsens förslag så till vida vunnit beaktande, att i propositionen föreslås anställandet av en byråinspektör, en amanuens och ett skrivbiträde. Dessutom föreslås, att sekreteraren hos styrel-

Anslag till skogsstyrelsen m. m. (Forts.)

sen skall benämnas byrådirektör. Den s. k. skogsvägskonsulentens avlöning har upptagits på skogsstyrelsens stat i stället för, som tidigare, på annan stat. För anställande av extra arbetskraft har i propositionen upptagits ett belopp av 5,000 kronor. Kungl. Maj:ts förslag innebär en anslagsökning med 36,000 kronor.

I likhet med departementschefen har jordbruksutskottets majoritet ansett, att en förstärkning av skogsstyrelsens arbetskrafter bör äga rum. Såsom tidigare påpekats, har utskottet emellertid i sin motivering framhållit, att, innan ytterligare erfarenhet vunnits rörande de arbetsuppgifter, skogsstyrelsen har, återhållsamhet bör iakttagas med avseende på inrättandet av nya tjänster.

Jordbruksutskottets majoritet har emellertid icke ansett det riktigt att göra ett så kategoriskt uttalande, som innefattas i den av herr Gabrielsson m. fl. avgivna reservationen, till vilken yrkats bifall av herrar Thorell och Carlström. Jag ber att få fästa kammarens uppmärksamhet på att i denna reservation föreslås ett uttalande av följande innehåll: »När utskottet intagit denna ståndpunkt, har emellertid utskottet utgått ifrån att förnyade *krav* på ytterligare utökning av styrelsens personal icke skola behöva ifrågakomma, så länge någon väsentlig förändring i arbetsuppgifterna icke påvisats.»

En styrelse, det må nu vara skogsstyrelsen eller någon annan, bör väl emellertid ha rätt att framställa de krav beträffande nya tjänster, som vederbörande styrelse anser sig ha fog för. Det ankommer ju sedan på Kungl. Maj:t och riksdagen att besluta om huruvida de framställda kraven böra tillmötesgå.

Enligt utskottsmajoritetens mening kan det icke vara nödigt, att man gör ett så enastående uttalande beträffande en styrelse som det i reservationen föreslagna uttryckssättet torde innebära. Det torde i detta fall vara tillräckligt med den erinran, som innefattas i den av utskottets majoritet förordade motiveringen.

Vad den av herr Svensson i Ljungskile avgivna reservationen beträffar, har ju under debatten icke yrkats bifall till densamma. Jag skall därför icke för min del gå in på någon polemik gentemot denna reservation.

Jag hemställer med dessa ord, herr talman, att kammaren måtte bifalla utskottets förslag.

Herr Sandberg: Jag skall inte yttra mig angående skogsstyrelsens personal, den fråga som hittills debatterats i anledning av föreliggande förslag. Jag skall i stället något beröra en annan sak.

Under rubriken »Skogsvård m. m.: Ersättning för kostnader föranledda av 1932 års lappmarkslag m. m.» gör utskottet en ganska skarp anmärkning mot skogsvårdsstyrelsen i Västerbottens län. Utskottet säger: »Vad beträffar de ekonomiska förhållandena hos skogsvårdsstyrelsen i Västerbottens län finner utskottet anledning att påtala det anmärkningsvärda uti att sagda styrelse för bestridande av löpande utgifter av tillgängligt rörelsekapital förbrukat icke mindre än 93,000 kronor.» Ungefär samma anmärkning har gjorts av skogsstyrelsen och departementschefen. Utskottet snarast skärper denna anmärkning, och jag tycker, att den, så som den formulerats av utskottet, är onödigt skarp.

På sin tid ställdes ett belopp av 150,000 kronor till skogsvårdsstyrelsens i Västerbottens län förfogande med anledning av att skogsvårdsstyrelsen då hade att övertaga vårderna av lappmarksskogarna. Dessa pengar skulle enligt statsmakternas mening tjäna såsom rörelsekapital. Skogsvårdsstyrelsen hade nämligen tidigare behövt upptaga lån för att kunna bestrida de med lappmarkslagens tillämpning förenade kostnaderna. Tillämpningen av denna lag kräver nämligen betydande kostnader.

Anslag till skogsstyrelsen m. m. (Forts.)

Nu kan jag inte säkert bedöma, huruvida skogsvårdsstyrelsen i Västerbotten ansett sig vara i sin fulla rätt, då den, i den mån de årliga anslagen inte räckt till, använt en del av rörelsekapitalet för de löpande utgifterna. Jag vill emellertid säga, att jag tror att styrelsen varit i god tro, då den handlat som den gjort, och jag vill med ytterligare några ord söka att, om möjligt, giva denna sak en något allsidigare belysning än vad som skett genom utskottets uttalande.

Att medel förbrukats på det sätt, som här påtalats, beror på att det funnits ett mycket stort behov hos skogsägarna att erhålla biträde av skogsvårdsstyrelsens tjänstemän samt på att styrelsen, så långt det varit möjligt, velat tillgodose detta starkt framträdande behov.

Skogsvårdsstyrelsen i Västerbottens län har ett mycket stort område att bevaka. Lappmarksskogarna inom länet, vilka ju draga de största kostnaderna i det att skogsvårdsstyrelsen är skyldig att där utföra stämplingarna, omfatta icke mindre än 11,000 kvadratkilometer. Det är nära på lika mycket som fyra mellansvenska skogsvårdsstyrelsernas sammanlagda områden. Man får lägga ihop skogsvårdsstyrelsernas områden i Upplands, Södermanlands, Västmanlands och Stockholms län för att få ett lika stort område, som lappmarksskogarna i Västerbotten utgöra. Därtill kommer kustlandet med icke mindre än nära 10,000 kvadratkilometer. Det är sålunda väldiga arbetsuppgifter, som skogsvårdsstyrelsen i Västerbotten har, och intresset för skogsvården har där starkt stegrats tack vare skogsvårdsstyrelsens verksamhet och det förtroende, som styrelsen vunnit hos skogsägarna. Man kan då förstå, att det känts ynerligen svårt att begränsa eller stoppa upp denna för länets näringsliv så nyttiga verksamhet, som går ut på att på bästa möjliga sätt sköta skogarna.

I kustlandet finns det numera inga avgiftsfria biträdesdagar, utan skogsägarna få betala för alla de dagar, som de erhålla hjälp av skogsvårdsstyrelsens tjänstemän.

Felet är sålunda inte, att skogsvårdsstyrelsen på något sätt misskött sin betydelsefulla uppgift beträffande skogsvården, och jag tror inte heller, att man kan säga att styrelsen är överorganiserad, vad beträffar tjänstemännens antal. Detta torde komma att framgå av den utredning, vilken, enligt vad som ställts i utsikt, skall komma till stånd under detta år.

Det är mycket beklagligt, om den ytterst betydelsefulla verksamhet, som skogsvårdsstyrelsen i Västerbotten bedriver, måste stoppas upp eller begränsas på grund av brist på medel. Som jag nämnde förut är ju skogsvårdsstyrelsen, då det gäller lappmarksskogarna, helt enkelt skyldig att utföra betydelsefulla skogsvårdande uppgifter. När fråga är om dessa skogar, kan styrelsen icke på grund av bristande medel säga nej, då skogsägarna komma och begära styrelsens biträde med stämplingar eller andra skogsvårdande åtgärder. Med hänsyn till skogsbrukets utomordentligt stora betydelse för Norrland och för vårt land överhuvud taget måste man beklaga, att det statsfinansiella läget icke gör det möjligt att i tillbörlig omfattning tillgodose skogsvårdens behov av medel.

Herr talman! Jag har med dessa ord velat söka ge en belysning av denna fråga, som jag hoppas kan vara ägnad att ställa skogsvårdsstyrelsen i Västerbotten i ett något gynnsammare ljus än vad som blir fallet, om man endast och oförmedlat läser utskottets uttalande. Jag får säga, att om skogsvårdsstyrelsen i Västerbotten eventuellt gjort sig skyldig till ett formellt fel, bör man bedöma detta mildt med tanke på de förhållanden, jag nu berört, och med tanke på att de ifrågavarande medlen förbrukats därför att styrelsen med stort intresse och med god framgång gått in för att tjäna den betydelsefulla uppgift, för vilken den är till.

Herr *Lindberg* i Umeå instämde häruti.

Anslag till skogsstyrelsen m. m. (Forts.)

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Att skogen har en stor betydelse för svenskt näringsliv och för hela det svenska folkhushållet har ju kommit att framstå allt klarare och klarare, allteftersom tiden gått.

Det tillsattes för en del år sedan en utredning för att undersöka, i vad mån åtgärder — utöver vad skogsvårdsstyrelserna kunde åstadkomma — behövde vidtagas för att få till stånd en föryngring av skogarna på de mera svårföryngrade ställena. Det gällde i huvudsak Norrlands lappmark. Det är ju klart, att för den enskilde liksom även för sammanslutningar är det svårare att åstadkomma vad som behövs i detta avseende, eftersom det dröjer så länge, innan återväxten kommit till stånd. På grundval av den nyssnämnda utredningen framlades ju ett förslag, som riksdagen godkände. Detta förslag innebar, att man på ett mycket intensivare sätt än tidigare skulle kunna åstadkomma en föryngring av de norrländska skogarna. Vi känna till de mellankommande hinder, som fördröjt eller omöjliggjort igångsättandet av arbeten i den utsträckning, som man avsett. Dessa hinder ha ju berott på kriget och de därmed sammanhängande ekonomiska förhållandena samt på det nuvarande läget på arbetsmarknaden. Skogens betydelse har sålunda under de senaste åren stått klar för statsmakterna. De ha insett, vad den betyder, såväl då det gäller att skapa arbetstillfällen som då det gäller att genom tillvaratagande, utnyttjande och förädling av skogens produkter åstadkomma en ökad nationalinkomst.

Skogsstyrelsen, som det nu gäller, tillkom ju efter 1936 års skogsutredning. Dess förslag gick ut på mycket längre gående åtgärder än som blevo förelagda riksdagen. Utredningen hade ju gått djupt in på problemet och hade kommit till den uppfattningen, att skogsbruket borde intensifieras och att skogsfrämjande åtgärder i mycket stor utsträckning skulle vidtagas. Man resonerade som så att då det för detta ändamål krävdes väsentliga belopp av statsmedel, var det riktigt att det blev ett statligt organ, som dels samordnade hela verksamheten mellan de olika skogsvårdsstyrelserna och dels utövade den kontroll, som alltid behöves då staten av allmänna medel får släppa till betydande belopp. Då jag lade fram propositionen för riksdagen menade jag — trots att jag var övertygad om att vad 1936 års skogsutredning sagt gällde fullt ut — att en teoretisk utredning kan naturligtvis alltid läggas fram, men det är bättre att söka praktiskt få reda på vilka behov som föreligga och i den mån ytterligare behov uppträda även undersöka, om man kan utöka detta statliga organs verksamhet. Det gjordes därför en väsentlig nedprutning av den organisation, som 1936 års utredning hade föreslagit, och riksdagen godtog detta liksom även den princip jag framfört, att man borde vänta och se om arbetsuppgifterna ökades, och i den mån så skedde fick man undersöka, huruvida en förstärkning av arbetskraften var behövlig.

Nu har skogsstyrelsen fungerat någon tid och den har efter övervägande av saken kommit till det resultatet att arbetskraften behöver ökas dels för den normala verksamheten men dels också då det gäller att utfinna vägar för en beredskap, som kan bli erforderlig när kriget slutar. Då bli förhållandena helt ändrade, då behöver det sättas i gång en verksamhet utöver den som näringslivet i övrigt kan åstadkomma. Det är väl bland det bästa man kan tänka sig härvidlag om man kan få igång en verksamhet, av vilken inte allenast nutidens utan även framtidens Sverige kan dra nytta. Vi veta väl litet var, att man kan göra någonting för exempelvis samfärdseln, trafiklederna i skogarna eller vidta föryngrande åtgärder för att åstadkomma bättre återväxt, så är detta till gagn för nationalinkomsten och folkhushållet i dess helhet. Natur-

Anslag till skogsstyrelsen m. m. (Forts.)

ligtvis skall man inte tro att man når några resultat uteslutande genom att man åstadkommer större produktion, utan man får söka göra klart för sig på vad sätt man skall utnyttja den ökade produktionen för att med förädlingsindustriens hjälp av det reella kapitalet skapa en valuta.

Skogsstyrelsen har till innevarande års riksdag kommit in med framställning om utökning av arbetskrafterna, naturligtvis delvis därför att den av finansministern fått de direktiv som regeringen dragit upp för en undersökning, om vilka arbetsmöjligheter skogen erbjuder. Då jag granskade denna framställning följde jag samma princip som när skogsutredningen 1936 framlade sitt förslag. Jag menade alltså att man skall godta endast det som kan anses vara av första angelägenhetsgrad. Jag har ju samma uppfattning som utskottet, att man inte skall utöka verk och institutioner i större utsträckning än som är absolut nödvändigt, och följaktligen blev mitt förslag mindre omfattande än skogsstyrelsens hemställan.

Nu har utskottet tillstyrkt detta förslag. Vissa reservanter i utskottet ha även tillstyrkt förslaget men ha samtidigt velat ge skogsstyrelsen en varning, förmodar jag de mena, för att komma tillbaka i ärendet förrän det är ytterligt nödvändigt. Man tycker ju att detta gäller vilket verk som helst, att det inte skall begära utökning av befattningshavarnas antal med mindre detta behov kan mycket starkt motiveras. Nu är det emellertid en händelse som ser ut som en tanke, nämligen att samtidigt som första kammaren har bifallit denna reservation har på Härnösand i Härnösand en framstående ledamot av första kammaren framfört ett önskemål, att det borde åstadkommas mycket mera på skogsbrukets område och att det borde inrättas ett särskilt skogsdepartement. Det är klart för envar att vare sig det blir ett skogsdepartement eller något annat departement, som får hand om dessa angelägenheter, så kan det ändå inte göras någonting, om inte riksdagen vill ställa medel till förfogande. Annars blir det bara att lägga ut mer pengar på ett departement som inte kan fullgöra de uppgifter som skola fullgöras. — Beträffande frågan huruvida riksdagen skall ta utskottets förslag eller denna reservation, kan reservationen som sagt inte innebära något annat än en varning till skogsstyrelsen att föra en passiv tillvaro. Kungl. Maj:t får väl då säga, att nu förefaller det som om arbetsuppgifterna blivit betydligt mera omfattande, eller också kan Kungl. Maj:t direkt ge skogsstyrelsen ökade arbetsuppgifter, och då får skogsstyrelsen påpeka att dessa uppgifter kunna vi inte gå i land med med mindre vi få förstärkning av arbetskraften. Jag kan inte se att det kan gå till på annat sätt.

Det är ju riktigt som det har sagts, att det rådde delade meningar om huruvida det nyinrättade verket, skogsstyrelsen, var behövt eller inte. Jag har emellertid försökt förklara dess behövlighet med de ord jag yttrade vid dess tillkomst. Vad som än mer motiverar ett sådant topporgan är att skogsvårdsstyrelserna, som på ett förtjänstfullt sätt ha, låt mig säga, uppfostrat människorna till att förbättra de enskilda skogarna, själva insågo, långt innan 1936 års utredning kom till stånd, att de behövde ett sammanhållande organ, som kunde hålla kontinuiteten och även undersöka i vad mån den ena skogsvårdsstyrelsen behövde mera medel av dem som ställdes till förfogande än den andra. Följaktligen är skillnaden endast den, att det där organet var tillsatt av skogsvårdsstyrelserna och således inte kunde ta initiativet ur statens synpunkt med mindre Kungl. Maj:t lämnade ett särskilt uppdrag. Alltså voro väl inte heller meningsskiljaktigheterna om skogsstyrelsens behövlighet eller obehövlighet särskilt stora.

Beträffande Västerbottens län har naturligtvis skogsvårdsstyrelsen där fullständigt bortsett från de formella bestämmelserna. Jag tror emellertid inte att skogsvårdsstyrelsen i Västerbottens län har gjort något mera än den anser vara

Anslag till skogsstyrelsen m. m. (Forts.)

behövt för skogsvårdens befrämjande. Jag går ut ifrån att pengar äro använda till detta ändamål, vilket ju en undersökning får ge vid handen. Men å andra sidan, när statsmakterna ha anvisat vissa belopp och uppdragit vissa riktlinjer för dessas användning, bör naturligtvis skogsstyrelsen beakta dessa bestämmelser.

Det förefaller mig litet besynnerligt att man, samtidigt som nyssnämnda yttrande fälldes vid Härnömässan och fick instämmande där och man ute i bygderna anser, att här behöves göras mycket mera — då har ju skogsfolket den uppfattningen, att detta ur hela samhällets synpunkt är angeläget, i den mån våra ekonomiska resurser det tillåta — skall dra upp vissa restriktioner för det organ som, säger jag, i intimt samråd med skogsvårdsstyrelserna bör försöka planera för att åstadkomma det bästa möjliga, såväl då det gäller trafikleder som när det gäller föryngring av skogarna. Jag förutsatte detta redan vid propositionens framläggande första gången. Jag räknade med att det arbete som skogsvårdsstyrelserna utfört var så förtjänstfullt, att det var angeläget att detta statliga topporgan upprätthöll intimt samarbete med dem. Om det eventuellt har klickat någonting i detta, räknar jag med att det goda samarbetet skall i fortsättningen återvända till gagn för skogsnäringen i dess helhet.

Det finns en hel del andra saker som skogsstyrelsen har att reglera. Det är självfallet att man, när det gäller tjänstemännen — det är ju inte det angelägnaste men ganska angeläget även det — bör se till att största möjliga rättvisa skipas med hänsyn till vederbörandes kvalifikationer. När det gäller att tillsätta en tjänst är det rimligt att skogsstyrelsen får pröva saken, så att man inte, därför att man tycker att tjänsterna skola tilldelas dem som man har inom sitt eget verksamhetsområde, förfar på detta sätt, utan fördelar tjänsterna med hänsyn till de verkliga meriterna. Det är också en av skogsstyrelsens uppgifter. En annan uppgift är att kontrollera, att de medel som lämnas av riksdagen bli använda på tillfredsställande sätt och fördelade efter det verkliga behovet.

Framförallt anser jag dock att skogsstyrelsen har till uppgift att samråda med skogsvårdsstyrelserna, planera åtgärder för att åstadkomma det bästa möjliga i skogsvårdens tjänst och det största möjliga i skogsproduktion. Jag räknar med att man även inom industrien och forskningsinstituterna kan åstadkomma ökade möjligheter för att nyttiggöra våra skogsprodukter, och allt detta tillsammans har för nationalinkomsten ett stort värde.

Herr **Gustafson** i Vimmerby: Herr talman! Det finns säkerligen ingen anledning att dra upp en större debatt i denna fråga. Jag har emellertid inte kunnat underlåta att ge uttryck åt den meningen, att det är i viss mån förvånande, att man ifrån reservanternas och ett par andra talaresha sida här vill visa så pass stor njugghet emot skogsstyrelsen i anslagsväg, som är fallet. Man borde ha så mycket mindre anledning att göra det som vi säkerligen böra vara på det klara med allesammans att skogsstyrelsen har ett mycket betydelsefullt område att vaka över och vara vägledande för när det gäller att på bästa sätt tillvarata vad skogsbruket kan ge i resurser av olika slag.

Jag tror inte det är riktigt uttryckt, när man från reservanternas sida talar om att ingen förändring i arbetsuppgifternas omfattning har ägt rum, sedan skogsstyrelsen på sin tid inrättades. Så hårt som vi i detta nu få anstränga våra skogar för att tillgodose det behov, som har anmält sig under avstängningen på grund av kriget, är det alldeles uppenbart att skogsstyrelsens arbetsuppgifter inte ha kunnat undgå att röna inverkan av dessa förhållanden. När man uppger att ingen förändring ägt rum i skogsstyrelsens arbetsuppgifter, kan det också vara skäl i att peka på att skogsstyrelsens arbetskrafter utmättes, när den organiserades, synnerligen knappt. Förutsättningen för att denna styrelse skall kunna ta upp ökade arbetsuppgifter och fullfölja

Anslag till skogsstyrelsen m. m. (Forts.)

dem blir därför i själva verket, att man ställer arbetskrafter till skogsstyrelsens förfogande i sådan omfattning, att skogsstyrelsen kan fullgöra sina uppgifter och kan vara vägledande och initiativtagande på skogsbrukets område. Jag tror också att man måste ge uttryck åt den meningen, att med hänsyn till storleken av de allmänna medel, som skogsvårdsstyrelserna här i riket röra sig med och förbruka, det från det allmännas sida är synnerligen påkallat att skogsstyrelsen nu och framdeles får sådana resurser både i fråga om arbetskraft och annat, att den kan fullfölja den uppgift som den har blivit anförtrodd.

Det är ett tidens tecken, såsom herr statsrådet nämnde, att medan vi här i riksdagen tvingas att debattera frågan om en ganska blygsam ökning av anslaget till skogsstyrelsen, på Härnösandsmässan landshövding Engberg med instämmande av framstående skogsmän givit uttryck åt den meningen att det härvidlag är fråga om så betydelsefulla områden för vårt näringsliv, att man rent av kan ifrågasätta behovet av ett särskilt skogsdepartement. Ett förslag i sådan avseende kan icke gärna tänkas bli förverkligat. Men låt oss göra det experimentet att det finnes ett särskilt skogsdepartement. Hur skulle det då ställa sig? Jo, förvisso skulle departementet i fråga ha behov av en skogsstyrelse, som kunde ta initiativ på olika områden och som kunde komma till Kungl. Maj:t med förslag, som i olika hänseenden borde genomföras.

Herr talman! Med den syn på frågan jag här velat anlägga förefaller det mig orimligt, att man skulle kunna bifalla någon av de reservationer, som fogats vid jordbruksutskottets nu förevarande utlåtande, och därför tillåter jag mig, herr talman, att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Eriesson i Sörsjön: Herr talman! Det var visst herr Thorell som för en stund sedan erinrade om, att första kammaren vid voteringen bifallit den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen, vilket enligt herr Thorells förmenande borde utgöra en anledning även för andra kammaren att fatta ett liknande beslut. Jag kan inte finna att så är fallet, ty det kan ju tänkas, att första kammarens beslut var mindre väl motiverat. För min del anser jag också, att första kammarens beslut i berörda hänseende icke är tillräckligt utan jag skulle vilja säga, mindre väl motiverat.

Jag tillhörde redan från början dem som ansågo, att en statens skogsstyrelse borde inrättas. Därför är det måhända lättare för mig att komma till rätta med den utökning av skogsstyrelsens arbetskrafter, som nu föreslås, än det är för dem som från början voro kritiskt inställda mot inrättande av samma skogsstyrelse. Men nu existerar ju denna skogsstyrelse en gång för alla, och dess tillkomst är grundad på en rätt stark majoritet inom den svenska riksdagen. Det förekom visserligen kritik, då ämbetsverket inrättades, men majoriteten inom den svenska riksdagen accepterade som sagt det nya ämbetsverket. Jag förutsätter vidare, att det knappast nu kan förefinnas någon önskan att avskaffa skogsstyrelsen, då det väl torde vara allom uppenbart att en central styrelse för landets enskilda skogar är av behovet påkallad. Vidare måste emellertid, om denna skogsstyrelse på ett ändamålsenligt och riktigt sätt skall kunna fylla sina uppgifter, densamma ha tillgång till nödig arbetskraft. Ämbetsverket i fråga får väl inte uteslutande ha till uppgift att sköta de expeditionella göromålen, utan man måste väl kunna begära, att skogsstyrelsen skall kunna ta initiativ på områden tillhörande skogsbruket. För att detta skall bli möjligt är det nödvändigt att nödig arbetskraft tillförsäkras ämbetsverket ifråga. Från min utgångspunkt kan jag därför icke vara med om det uttalande, som föreslås i reservationen, enligt vilket uttalande man,

Anslag till skogsstyrelsen m. m. (Forts.)

såvitt jag kan se, skulle binda riksdagen, när det gäller att i fortsättningen tillskapa nya tjänster inom ämbetsverket i fråga. Visserligen framställer man saken i reservationen så, att inga nya tjänster skola inrättas utan att ett verkligt behov av ökade arbetsuppgifter föreligger, men jag vågar ändå ifrågasätta, om det överhuvud taget kan tänkas att skogsstyrelsen och Kungl. Maj:t kunna påkalla tillsättandet av tjänster, som icke äro av behovet påkallade.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Carlström: Herr talman! Jag begärde ordet när herr Ericsson i Sörsjön nämnde, att ingen här vill att skogsstyrelsen skall avskaffas. Ja, för min del trodde jag ju, att man kunde anmäla sin reservation mot att ett ämbetsverk strävar efter att växa ut på det våldsamma sätt, varom här är fråga, utan att man därför behöver bli misstänkt för att vilja avskaffa detsamma. Det måste väl vara liten metod i galenskapen, herr Ericsson i Sörsjön.

Herr Gustafson i Vimmerby tycktes vara influerad av landshövding Engbergs uttalande på Härnömässan om behovet av ett särskilt skogsdepartement, och han tycktes förmena, att vad där förekom påvisat behovet av en utökning av skogsstyrelsen. Jag vill i det avseendet påminna om det gamla ordspråket: sakta i backarna.

I den reservation, som jag här biträtt, har endast påyrkats, att så länge några väsentliga förändringar i arbetsuppgifterna icke kunna påvisas borde man icke heller gå med på någon utökning av arbetskraften. Jag tror att det är väl motiverat att man sluter upp kring detta yrkande just med tanke på »det nya departement», som herr Engberg föreslagit. När det gäller att tillskapa ett nytt ämbetsverk heter det nämligen alltid, att detta icke skall bli så vidlyftigt. Men vad skall man säga om ett ämbetsverk, som vuxit fram i ett så hastigt tempo som det nu ifrågavarande? Jag tror nog för min del, att skogsstyrelsen kan taga vederbörliga initiativ utan att man för den skull behöver utöka dess arbetskrafter på sätt som skisserats av skogsstyrelsen. Jag vidhåller därför, herr talman, mitt yrkande.

Herr Andersson i Löbbo: Herr talman! Jag skall be att få yttra några ord med anledning av det här från reservanternas sida förda resonemanget om att skogsstyrelsen skulle ha växt ut på ett alltför hastigt sätt, eller att, såsom herr Carlström uttryckte sig, om våra skogar skulle växa ut lika fort som skogsstyrelsen, skulle de bli verkliga jätteskogar. Ja, det är riktigt att skogsstyrelsens uppgifter blivit större och mer vittomfattande än man från början kunde förutse, men om man jämför kostnaderna för detta ämbetsverks verksamhet med dem för andra ämbetsverks, kanske man ändå måste medge, att departementschefens förslag till avlöningsstat är ganska måttligt tilltaget, i synnerhet om man tar hänsyn till skogsstyrelsens stora betydelse och viktiga uppgifter.

Jag skall i detta sammanhang tillåta mig att erinra om, att när riksdagen för några dagar sedan beviljade anslag till inrättande av en överstyrelse för yrkesutbildningen beräknades kostnaderna därvidlag till 136,000 kronor, alltså till mer än det dubbla mot vad skogsstyrelsen ursprungligen beräknades kosta och till väsentligt större belopp än vad Kungl. Maj:t nu föreslagit.

Utöver det anförda vill jag endast säga, att vad reservanterna beträffande motiveringen föreslagit förefaller mig avse vara en avsiktlig spärr för skogsstyrelsens vidare utveckling. Ja, även detta tror jag skogsstyrelsen kommer att överleva för den händelse kammaren skulle bifalla reservationen, men det

Anslag till skogsstyrelsen m. m. (Forts.)

synes mig som om ett dylikt uttalande stode i dålig överensstämmelse med statsmakternas tidigare visade stora intresse för skogsvårdens främjande. Då reservanternas uttalanden dessutom förefalla mig vara inte bara onödiga utan för saken rent av skadliga, finner jag goda skäl tala för ett bifall till utskottsmajoritetens föreliggande förslag.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring i motiveringen, som föreslagits i den av herr Gabrielsson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Thorell begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller jordbruksutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 56, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring i motiveringen, som föreslagits i den av herr Gabrielsson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 6.

Föredrogs vart efter annat jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 57, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under nionde huvudtiteln gjorda framställningar om anslag till dels jordbruksekonomisk undersökning och dels svenska smörprovningarna; och

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om inskränkning med hänsyn till försvaret i rätten att avverka skog.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 7.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 59, i anledning av väckta motioner om anordnande av ekonomiska driftsanalyser av vissa typiska jordbruk.

I två inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade likalydande motioner, nämligen I:138 av herr *Mannerskantz m. fl.* och II:208 av herrar *Liedberg* och *Janson* i Frändesta hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om skyndsamt förslag till anordnande av ekonomiska driftsanalyser av ett antal för olika delar av landet utvalda typiska jordbruk.

*Motioner om
anordnande
av ekonomiska
driftsanalyser
av vissa
typiska
jordbruk.*

Utskottet hemställde, att de likalydande motionerna I:138 och II:208 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av friherre *Beck-Friis*, som ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen i anledning av de likalydande motionerna I:138 och II:208 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga, att Kungl. Maj:t mät-

Motioner om anordnande av ekonomiska driftsanalyser av vissa typiska jordbruk. (Forts.)

te låta företaga utredning rörande möjligheterna till anordnande av ekonomiska driftsanalyser vid ett antal för olika delar av landet utvalda typiska jordbruk samt för riksdagen framlägga det förslag i ämnet, som kunde föranledas av nämnda utredning.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr **Liedberg**: Herr talman! Jag har icke begärt ordet så mycket för att försvara min motion utan fastmera för att belysa innebörden av det problem, som behandlas i motionen i fråga, och jag gör detta så mycket mera som jag icke haft tillfälle att i utskottet delta i behandlingen av denna fråga.

Utskottets uttalande som sådant kan tolkas såsom varande ganska välvilligt. Utskottet hänvisar till, att frågan är föremål för utredning i 1942 års jordbrukskommitté, och utskottet förutsätter att frågan där ägnas tillbörlig uppmärksamhet. Därmed kunde jag måhända ha kunnat låta mig nöja, men jag har nu den uppfattningen, att på detta sätt åstadkommer man ingenting annat än ett uppskov med åtgärder, som äro bättre ju förr de komma.

Jag skall nu, herr talman, försöka att så gott jag kan motivera denna uppfattning. Motionens syfte och innehåll är ju, att man skall försöka åstadkomma ett urval av ett tillräckligt stort antal jordbruk med hänsyn till olika storlek och belägenhet i olika landsdelar. Avsikten är med andra ord att man skall utvälja ett tillräckligt stort antal *representativa* jordbruk för att av deras verksamhet kunna skaffa sig ett någorlunda vederhäftigt omdöme om jordbrukets förräntningsförmåga eller jordbrukets ekonomiska villkor överhuvud taget.

När man såväl inom utskottet som i något av de yttranden, som avgivits över motionen, intagit en negativ ställning till dess propåer, vare sig öppet eller maskerat, har det skett med en hänvisning till den pågående kontinuerliga jordbruksekonomiska undersökningen. Jag tror mig emellertid kunna säga, att denna hänvisning icke är hållbar, ty den jordbruksekonomiska undersökning, som verkställes av lantbruksstyrelsen eller i dess regi, omfattar icke ett tillräckligt antal sådana jordbruk, som jag från mina utgångspunkter finner vara de ändamålsenligaste. Det gäller, mina damer och herrar, icke enbart att välja ut ett tillräckligt antal jordbruk, utan man måste också göra klart för sig *vilka* jordbruk man bör undersöka för att få fram det önskade resultatet och vilka som inte passa för den uppgiften. Det förefaller mig alldeles uppenbart, att om man på denna väg — och någon annan väg kan jag för min del icke finna — skall kunna vinna en behörig uppfattning om jordbrukets lönsamhet, så måste undersökningen vara baserad på jordbruk, som man godkänner såsom exponenter var i sin ort och var i sitt slag för det svenska jordbruket, och det är alldeles uppenbart att det klickar därvidlag, när det gäller en del av det material som nu undersöks vid den jordbruksekonomiska undersökningen.

Vi måste nog räkna med att det medeltal, vi måste söka oss fram till, skall basera sig på jordbruk, som icke bara äro så skötta utan även så konstruerade, att man åtminstone kan anse dem vara normala för jordbruket vid varje tidpunkt. En prisnivå måste sålunda anpassas icke bara till vad jordbruket som sådant behöver utan även till att det representativa jordbruket — detta gäller både stora jordbruk och mindre jordbruk samt familjejordbruk och andra — har följt så pass med sin tid i fråga om utnyttjandet av de tekniska och andra landvinningarna, som man anser vara någorlunda riktigt. Undersökningsmaterialet bör med andra ord motsvara vad man anser är normalt för svenskt jordbruk och motsvara de krav man anser sig vid varje tillfälle kunna ställa på det svenska jordbruket beträffande detta jordbruks egna förutsättningar att kunna gå i land med sin uppgift.

Motioner om anordnande av ekonomiska driftsanalyser av vissa typiska jordbruk. (Forts.)

Om jag från detta försök att förklara vad man syftar till går vidare till hur man tänkt sig åstadkomma detta, vill jag framhålla, att man ingalunda tänkt sig, att det skulle bli något helt nytt eller något som skulle brytas ut ur den pågående jordbruksekonomiska undersökningen. Man har tvärtom tänkt sig, att denna undersökning skulle *kompletteras*, i den mån så visar sig erforderligt. Därför skulle det material, som kontinuerligt är föremål för den jordbruks-ekonomiska undersökningen, provas med hänsyn till sin lämplighet, och antalet undersökningsobjekt skulle utökas med det material, som visade sig erforderligt, av olika storleksordning, från olika landsdelar etc. *för att få materialet representativt*. Därvid förutsatte man, att hushållningssällskapen med sin goda lokala kännedom skulle stå det centrala organet till tjänst.

Hur ha nu de olika institutioner som ha haft att yttra sig över denna motion ställt sig? Om jag börjar med lantbruksstyrelsen, som hittills haft den för närvarande pågående utredningen om hand, så är att märka, att denna styrelse tillstyrkt bifall till motionens yrkande under förutsättning att vissa angivna synpunkter vunne beaktande. Lantbruksstyrelsen har talat om att ett utväljande av dylika jordbruk torde i icke obetydlig omfattning kunna ske bland de jordbruk, som redan undersökas, varigenom anknytning torde kunna vinnas till tidigare åstadkommet resultat, alltså precis detsamma som motionärerna ansett. Vidare har lantbruksstyrelsen med skärpa framhållit betydelsen av att tillräckliga medel ställas till förfogande och därvidlag påpekat, i överensstämmelse med vad som skett i motionen, att man måste se till att brukare av ifrågavarande egendomar få icke bara utförliga anvisningar om hur de skola sammanföra det material, som behövs för den fortlöpande kontrollen, utan givetvis också en skäligen ersättning för detta. I detta sammanhang har lantbruksstyrelsen påpekat, att hittills har man i betydande omfattning måst anlita hushållningssällskapen och åsamka dem kostnader, som lantbruksstyrelsen befarar, att hushållningssällskapen inte i längden kunna bära.

Från Sveriges lantbruksförbund har man påpekat, att ett på lämpligt sätt utvalt bokföringsmaterial vore en förutsättning för all prisreglering och statliga prispolitiska åtgärder på jordbrukets område, och man fortsätter med att motivera behovet av detta, när kriget väl är över. Från styrelsen för lantbruks-höskolan har inkommit ett yttrande, enligt vilket styrelsen gjort professor Nannesons yttrande till sitt, och märk väl ärade kammarledamöter, professor Nannesson är ledare av de jordbruksekonomiska undersökningar, som lantbruksstyrelsen bedriver. Professor Nannesson anser, att motionärernas hemställan är i hög grad beaktansvärd. Motionärernas syfte torde lättast uppnås genom att kontrollen i fråga utföres inom ramen för de pågående undersökningarna, vilket ju fullkomligt står i överensstämmelse med vad motionärerna anse, och professor Nannesson påpekar, att ett icke obetydligt antal av de nu undersökta jordbruksenheter torde kunna användas. Det är alldeles riktigt. Han säger vidare, att en sakkunnig kontroll av de anslutna jordbruken ur de av motionärerna anförda synpunkterna vore givetvis önskelig och att i övrigt undersökningen behöver kompletteras och utvidgas. Detta säger alltså den som i ett antal år sysslat med dessa problem och är närmast ansvarig för denna undersöknings fortgång och resultat!

Statens livsmedelskommission hänvisar till att det bör ingå i det åt lantbruksstyrelsen lämnade uppdraget att verkställa sådana driftsanalyser, som i motionerna åsyftas, men anger icke närmare, hur det vidare skall utföras, och 1942 års jordbrukskommitté hänvisar utan yttrande i själva sakfrågan till att arbetet inom jordbrukskommittén icke fortskridit så långt, att man kan ge något direkt recept på hur en fortsatt undersökning skall äga rum.

Motioner om anordnande av ekonomiska driftsanalyser av vissa typiska jordbruk. (Forts.)

Ja, herr talman, jag har härmed sökt återgiva kontentan i de olika yttrandena, vilka, som torde framgå för dem, som vilja läsa dem, innebära ett i stort sett och delvis mycket starkt positivt ställningstagande till motionens syfte. Nu har jag icke alls tagit kammarens tid i anspråk med denna fråga för att slåss för en motion. Det är nämligen klart, att motionens syfte kan nås på olika sätt. Det beaktande, som utskottet talar om, kan naturligtvis också resultera i åtgärder från departementschefens sida, lika väl som ett bifall till motionen kunnat göra det. Jag har tillåtit mig beröra frågan, därför att jag tror, att det som man kan få ut av dessa undersökningar kommer att i allra högsta grad bli behövt, så fort kriget slutar, och det skall det väl någon gång göra, och så fort de problem upprulla sig, som då torde bli ofrånkomliga, och som kanske få namnet av en fredskris. Har man icke detta material till hands den gången, får man liksom i närvarande stund bygga på vissa ganska vaga förutsättningar.

För närvarande bygga vi på, som jag tror jag nämnde i lördagsdebatten, att budgetåret 1938—1939 varit normalår, innebärande inkomst- och utgiftsbalans för jordbruket. Man godtog den standard, som jordbrukets utöware och arbetare hade den gången, och därifrån har man byggt vidare med de jämkningar, som kammaren kanske känner till icke minst genom debatten i lördags. Men när det gäller att staka ut prisnivån för det svenska jordbrukets framtid på längre sikt och under efterkrigsförhållanden är det ju icke längre någon hållbar grund att bygga på. Vad har man då att falla tillbaka på? Det finns ju mycket starka önskemål från jordbrukarnas sida att man skulle kunna komma fram till vederhäftiga produktionskostnadskalkyler, och det är klart, att ingenting vore tacknämligare än om man kunde göra det. Faktiskt ligger det nog så pass svårt till tekniskt sett, att man åtminstone icke inom en näraliggande framtid kan påräkna att få fram allmängiltiga produktionskostnadskalkyler. Det torde framför allt icke vara möjligt att komma fram till några sådana kalkyler utan det bokföringsmaterial som i enlighet med motionen borde bearbetas och tillvaratagas.

Jag hoppas, herr talman, att departementschefen, som jag förmodar i sak icke kan ha någon annan uppfattning än vi i denna fråga, vill taga detta problem under särskild prövning och beaktande. Detta får icke förstås så, att jag skulle tro, att departementschefen på något sätt skulle negligera denna frågas betydelse, men det räcker faktiskt icke med det som hittills är åtgjort i denna fråga. Det räcker icke med den jordbruksekonomiska undersökningen sådan den i närvarande stund är konstruerad! Jag vågar alltså, herr talman, hoppas, att motionens syfte skall kunna nås under alla omständigheter, men jag tillåter mig ändå att yrka bifall till den reservation, som är fogad till utskottets utlåtande av friherre Beck-Friis, och som innebär skrivelse till Kungl. Maj:t i frågan.

I detta anförande instämde herrar *Staxäng, Nilsson* i Göingegården och *Skoglund* i Doverstorp.

Herr **Andersson** i Löbbo: Herr talman! Herr Liedberg började sitt anförande med att konstatera det välvilliga sätt, på vilket jordbruksutskottet behandlat hans motion. Han uttalade också rent av en undran, huruvida man icke skulle tycka, att motionärerna hade bort låta sig nöja med detta utskottets utlåtande. Utskottet har påpekat, att de i motionen berörda problemen äro föremål för utredningar inom 1942 års jordbrukskommitté. Då herr Liedberg själv är inflytelserik ledamot av denna utredningskommitté, finner jag det för min del vara ett tillräckligt motiv för det yrkande om bifall till utskottets förslag som jag ber att få ställa.

Motioner om anordnande av ekonomiska driftsanalyser av vissa typiska jordbruk. (Forts.)

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 8.

Föredrogs vart efter annat:

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1942/43 m. m., i vad angår jordbruksärendet;

nr 61, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till kristillägg samt till avskrivning av nya kapitalinvesteringar m. m., såvitt angår kristillägg under nionde huvudtiteln; och

nr 62, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av ett område av kronoegendomen Sveden nr 1 och 2 i Stockholms stad; samt statsutskottets utlåtande, nr 197, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppförande av bostäder för försvarets personal m. m.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 9.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 198, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, angående krigsmaktens reservpersonal jämte i ämnet väckta motioner. *Krigsmaktens reservpersonal.*

I propositionen nr 143 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 5 mars 1943, för riksdagen framlagt vissa förslag beträffande krigsmaktens reservpersonal.

I anledning av propositionen hade väckts åtskilliga motioner.

Enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle personal med eget hushåll vid fredstjänstgöring utom bostadsorten under sådana förhållanden, att det vanliga kvarteret icke kunde bibehållas, erhålla särskild ersättning för därigenom uppkomna kostnader med i propositionen angivna belopp för dygn räknat. Där emot skulle liknande förmån icke tillkomma personal utan eget hushåll.

Utskottet hemställde,

att riksdagen måtte

I. med av utskottet i motiveringen föreslagna ändringar godkänna de av departementschefen i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 5 mars 1943 angivna grunderna för avlönings- och pensionsförmåner åt personal i arméns, marinens och flygvapnets reserver samt för avlöningsförmåner åt personal vid väg- och vattenbyggnadskåren och å krigsmaktens reservstater;

II. besluta att motionerna I: 224 och II: 325 samt I: 225 och II: 324, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet i motiveringen anfört, icke skulle till någon riksdagens åtgärd föranleda;

III. för budgetåret 1943/44 å driftbudgeten under fjärde huvudtiteln anvisa

a) till Armén: Avlöningar till personal å reservstat ett förslagsanslag av 1,300,000 kronor;

b) till Armén: Avlöningar till personal i arméns reserver ett förslagsanslag av 1,300,000 kronor;

Krigsmaktens reservpersonal. (Forts.)

c) till Marinen: Avlöningar till personal å reservstat ett förslagsanslag av 60,000 kronor;

d) till Marinen: Avlöningar till personal i marinens reserver ett förslagsanslag av 750,000 kronor;

e) till Flygvapnet: Avlöningar till personal i flygvapnets reserv ett förslagsanslag av 550,000 kronor.

Utskottet hade i sin motivering (sid. 31) förklarat sig icke kunna biträda förslaget att med avseende å rätten att under tjänstgöring åtnjuta traktamente åtskillnad skulle göras mellan å ena sidan personal med och å andra sidan personal utan eget hushåll. I stället hade utskottet i fråga om traktamentsersättning framlagt förslag därom, att all reservpersonal under tjänstgöring å inkallelseorten men utom bostadsorten under sådana förhållanden, att det vanliga kvarteret icke kunde bibehållas, skulle komma i åtnjutande av tjänstgöringstraktamente eller, såvitt anginge underbefäl, kommenderingstillägg.

Reservationer hade beträffande dyrortsplacering och tjänstgöringstraktamente för personal i arméns, marinens och flygvapnets reserver (sid. 31) avgivits av

1) herrar *Johan Bernhard Johansson, Oscar Olsson, Bernhard Nilsson, Heiding, Karl Andersson, Svensson* i Grönvik, *Hansson* i Rubbestad och *Eriksson* i Frågsta, vilka ansett, att utskottet bort tillstyrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag i förevarande hänseende;

2) herr *Jonsson* i Eskilstuna.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Hansson** i Rubbestad: Herr talman! Som kammarens ledamöter finna, är här anford en reservation till detta utlåtande av herr Johan Bernhard Johansson jämte sju andra ledamöter av statsutskottet, och denna reservation går ut på ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag. På denna punkt har nämligen Kungl. Maj:t föreslagit ett nytt slags traktamente för viss reservpersonal som inkallas. Departementschefen har där föreslagit, att sådana i officers- eller underofficersställning, som ha eget hushåll, skola kunna få en viss ersättning för de kostnader som de ha vid inkallelsen. Detta förslag av departementschefen skiljer sig ifrån vad som gäller enligt traktamentsreglementet för personal på stat beträffande beloppen så, att i stället för att det enligt nämnda reglemente till kapten utgående tjänstgöringstraktamente, 9 kronor 50 öre, sättes 6 kronor, för löjtnant i stället för det vanliga 8 kronor 5 kronor. Även för fänrik och sergeant föreslås en minskning i jämförelse med det vanliga traktamentet med tre kronor för vardera. Det är alltså en betydande sänkning.

Utskottet har funnit detta departementschefens förslag vara oriktigt och i stället anslutit sig till militära lönenämndens uttalande i detta hänseende. Detta går ut på att vid dylik kommendering till dessa befattningshavare skulle utgå ersättning efter vad som gäller i tjänstgöringstraktamentet efter det 16:e dygnets tjänstgöring, alltså en viss minskning i jämförelse med traktamentet under de första 15 dygnen. Departementschefen har uppdelat dessa reservofficerare och reservunderofficerare på sådana, som ha hushåll, och sådana, som icke ha hushåll. Han har ansett, att det är oriktigt, att dessa, som icke ha hushåll, skola få någon ersättning. Vi reser vanter dela denna departementschefens uppfattning, särskilt med hänsyn till att dessa som inkallas på förhand fått reda på omfattningen och platsen för tjänstgöringen. Där-

Krigsmaktens reservpersonal. (Forts.)

för kunna de, som icke ha hushåll, icke behöva ha några extra utgifter under den tid de äro inkallade. Med hänsyn till den besparing departementschefens förslag skulle medföra, har jag för min del ansett, att jag kan biträda densamma. Jag vill också erinra om att ett genomförande av utskottets förslag skulle helt säkert medföra betydande kostnader, och utskottet har icke gjort någon som helst utredning i denna sak eller uppräknat det av Kungl. Maj:t föreslagna anslagsbeloppet.

Nu har jag hört, att första kammaren redan har bifallit reservationen, och jag förutsätter därför, att även andra kammaren för sin del kommer att biträda densamma. Jag hemställer därför, herr talman, om bifall till reservationen och yrkar för detta ändamål att på sid. 31 i utskottets motivering första stycket måtte utgå och att i andra stycket i konsekvens härmed orden »i övrigt» även måtte utgå.

Herr Fröderberg: Herr talman! Jag vill vid behandlingen av denna fråga fästa uppmärksamheten på en sak, som rör pensionsförhållandena för officerare och underofficerare, som från aktiv stat eller reservstat fått pension i förhållande till dem, som vunnit sin första befordran i reserven. Om officer, som varit på aktiv stat och reservstat och uppnått pensionsåldern, alltså intjänat sin pension, sedan blir inkallad och råkar i trassel på något sätt och ådömes straffarbete eller skiljes från tjänsten, förlorar han en tredjedel av pensionen under den tid han avtjänar straffet. Men därefter får han igen sin fulla pension. När det däremot gäller i reserven anställd officer och underofficer innebär förslaget, att om en sådan blir dömd till straffarbete eller avsättning, även sedan han intjänat sin pension, har pensionsrätten förverkats. Om denna bestämmelse vore kopplad till de förhållanden som nu råda, kanske det skulle kunna anses mera rättvist, emedan sådan officers pension nu är rent personlig. Men under de nya förhållandena blir ju pensionen på sätt och vis också en familjepension, ty om en officer eller underofficer avlider innan han uppburit hela eller en del av pensionen, räknar man ut det kapitaliserade värdet på återstoden, och detta tillfaller familjen. Jag tycker därför att förslaget gent emot dessa senare innebär en orättvisa.

Vidare kan ett annat mycket egendomligt förhållande i detta sammanhang uppstå. Det är nämligen så, att den som vunnit sin första befordran i reserven kan utfå det kapitaliserade värdet av sin pension — jag tror efter en räntesats av 5 procent ränta på ränta — antingen vid 38 eller vid 47 års ålder. Rätten att uppbära årlig pension inträder annars icke förrän vid fyllda 55 år. Vi skola nu göra ett litet tankeexperiment. Vi tänka oss, att två officerare eller underofficerare, som intjänat sin pension och alltså fyllt 55 år, bli inkallade till tjänstgöring. Vi antaga, att de råka i klammeri beträffande redovisning av medel — förhållandena äro ju nu för tiden så tillkrånglade på detta område — och bli ådömda straffarbete. Vi förutsätta, att den ene har tagit ut det kapitaliserade värdet på sin pension men icke den andre. Det blir nog mycket svårt att återkräva detta kapitaliserade värde av den, som tagit ut det. Men den som icke tagit ut det — och honom räknar jag som den ekonomiskt försiktigare av de två — mister hela sin pension. Dessa båda personer få alltså olika straff för precis samma förseelse.

Jag har, herr talman, nu intet yrkande. Det säges ingenting om denna sak i någon reservation, men jag skulle önska att vad jag här påpekat upptages till behandling och kommer under ögonen på de pensionssakkunniga, som lära finnas och som skola utreda liknande ting i framtiden. Det är endast detta önskemål jag har velat uttala.

Krigsmaktens reservpersonal. (Forts.)

Herr **Törnkvist**: Herr talman! Det avsnitt av denna fråga, som berörts av herr Hansson i Rubbestad, gäller ju endast huruvida man skall ge eller inte ge traktamentsersättning åt ungarlar, som kommenderas till tjänstgöring utanför bostadsorten. Någoting annat innebär icke utskottsutlåtandet på denna punkt. Jag har visserligen hört, herr talman, att första kammaren med en överväldigande majoritet — det kanske hedrar den — gått emot ungarlarnas intressen, om vi skola kalla det så, i förevarande fall. Det är uppenbart, att om även andra kammaren följer denna linje, som även departementschefen har valt, förorsakas inte någon särskild olycka för utskottet och utskottsavdelningen.

Det kan emellertid vara rimligt att överväga, huruvida det kan vara klokt och förståndigt att utan vidare beröva dessa människor en ersättning, som skall utgå till dem som ha bildat familj. I det praktiska livet göra vi nog litet var den erfarenheten, att om två människor utföra ungefär samma sysselsättning och den ena åtnjuter ersättning för sitt arbete och den andra icke, så skapar ett sådant förhållande utan varje gensägelse olust. Men om den ene har 1 krona i timmen och man kan ge den andre 50 öre per timme, så kan den sistnämnde trösta sig med att han ändå har en liten ersättning. Denna väg är, såvitt jag kan se, den förståndigaste att vandra när det gäller att ta människors arbetskraft i anspråk. Det är den vägen som utskottet inte funnit vara så alldeles orimlig, särskilt som det institut, som har till uppgift att bedöma lönefrågor på detta område, försvarsväsendets lönenämnd, har funnit denna väg vara den enda rimliga. Jag vill inte rikta förebräelser eller klander emot dem som inta den ståndpunkten, att ungarlarna skola knoga utan att få någoting för det, men jag tror att det hade varit bättre om man hade gått på differentieringslinjen och givit en mindre ersättning. Det finns alltså utvägar att lösa denna fråga, och detta hade inte behövt kosta så mycket pengar heller.

För övrigt är det inte lätt att ange hur mycket pengar det skulle bli fråga om. Jag har hört en siffra nämnas i första hand, men jag kan inte bedöma huruvida den kan vara tillförlitlig på något sätt. Ty det är ju inte uteslutet, att ungarlarna om ett särskilt hot riktas mot dem, skaffa sig förutsättningar för att få traktamentsersättning, såvida de tvingas att tjänstgöra utanför bostadsorten. Det är inte nödvändigt att vara gift för att få detta traktamente. Det stadgas, att man skall ha hushåll, och hushåll kan en människa anses ha, även om det inte omfattar mera än två personer. Jag kan därför inte, herr talman, förstå denna kompakta övilja, som utvecklats senast av första kammaren, emot att gå den differentierade vägen.

Jag känner mig, herr talman, pliktig att å utskottets vägnar yrka bifall till utskottets hemställan, och jag gör detta med full tillfredsställelse.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Innan jag kommer in på frågan om traktamentsersättningen ber jag att få beröra ett par punkter i utskottsutlåtandet, där utskottet har hävdad en annan mening än den som kommit till uttryck i propositionen.

I propositionen har föreslagits att kaptenskursen skulle bestämmas till 60 dagar. Den nuvarande kaptenskursen för reservofficerare omfattar 90 dagar. Vidare har i propositionen föreslagits, att för de reservbefäl, som icke kommenderats till kompanichefskurser eller motsvarande utbildning, en lika lång omskolningskurs skall anordnas. Utskottet uttalar den mening, att en omskolningskurs icke behövs. Jag vet ju att utskottet därvid stöder sig på ett yttrande av arméinspektören. Trots detta vill jag med några ord ge uttryck åt en motsatt uppfattning.

Enligt Kungl. Maj:ts föreliggande förslag skulle en omprövning av huru-

Krigsmaktens reservpersonal. (Forts.)

vida ett reservbefäl skall stanna kvar i reserven äga rum dels vid 37 och dels vid 47 års ålder. De som icke lämpa sig för att vara kapten eller kompaniadjutant komma då helt automatiskt att avföras från reservbefälskategorien. Men därmed skola de inte avföras från krigstjänstgöring i händelse av förstärkt försvarsberedskap eller mobilisering. De böra då användas på bästa möjliga sätt, och de kunna i allmänhet knappt då användas i sina gamla befattningar. Vi få tänka oss att vid omprövningen är det i stort sett plutonchefsutbildat reservbefäl, som kommer att försvinna ur reserven. De kunna inte vid en högre levnadsålder lämpa sig för denna uppgift. Det är därför ganska naturligt, att dessa personer för att rätt kunna användas i försvarets tjänst böra omskolas till luftbevaknings- och luftvärnstjänst och till andra likartade befattningar. Det skulle därför enligt min mening ha varit i högsta grad önskvärt, att en omskolningskurs hade kunnat anordnas.

Jag måste för min del också säga, att en minskning av utbildningstiden för kompanichefskursen från 90 till 48 dagar icke är tillfredsställande. Jag vet ju att utskottet har fattat ståndpunkt av fruktan för att man med längre utbildningstid icke skulle kunna rekrytera kompanichefsgraden. Jag tror icke så mycket på det berättigade i dessa farhågor. Det är min bestämda uppfattning, att reservbefälet hädanefter kommer att rekryteras i så hög grad av nya befolkningsgrupper, för vilka de ersättningar, som betalas vid fredstjänstgöring, komma att te sig såsom tillräckliga, att man därför icke behöver vara så rädd för att rekryteringen icke skall fullföljas, även om kraven ställas litet höga. Jag har inte för min del tänkt att ställa något yrkande i denna punkt — utskottet är ju enhälligt — men jag har velat uttala, att jag icke delar utskottets uppfattning i detta avseende.

På sid. 40 i utskottsutlåtandet har utskottet tagit upp en annan hithörande fråga. Enligt propositionen skola personer, som tidigare tillhört reservbefälet men icke längre höra dit, från 47 till och med 55 års ålder hänföras till en sådan värnpliktskategori, att de kunna inkallas till tjänstgöring vid förstärkt försvarsberedskap eller i krig. Utskottet har uttalat tveksamhet om denna anordning och i stället mer eller mindre direkt förordat, att dessa personer i fortsättningen skola tillhöra arméns reserver utan tjänstgöringsskyldighet i fred. Jag vill endast fästa uppmärksamheten på att om vi i fortsättningen liksom nu komma att tillämpa olika avlöningssystem för reservbefäl och värnpliktiga, skulle det leda till ganska överraskande ekonomiska konsekvenser, om utskottets mening skulle bli rådande. Eftersom utskottet inte har uttalat sig definitivt på denna punkt, har jag inte någon anledning att ifrågasätta ändring här heller. Jag har emellertid velat fästa uppmärksamheten på denna sak.

Så kommer jag över till frågan om traktamentena. När man hörde herr Törnkviks yttrande här nyss, så kunde man närmast få det intrycket, att Kungl. Maj:t föreslagit en försämring i visst reservbefäls förmåner. Han sade ett par gånger att man hade »berövat» vissa kategorier någonting. Nu är det i själva verket så att det föreliggande förslaget innebär högst väsentliga ekonomiska förbättringar i allmänhet för reservbefälet, ehuru den största förbättringen lägges på pensionerna. Pensionerna äro enligt detta förslag tilltagna på ett sådant sätt, att de medföra mycket längre gående förmåner än de pensionsbestämmelser som hittills ha gällt. Beträffande den direkta avlöningen under fredstjänstgöring, förhåller det sig nu så, att allt reservbefäl, som inkallas till tjänstgöring, får samma lön som motsvarande statpersonal med dyrortsberäkning efter tjänstgöringsort. Intet reservbefäl har alltså traktamente. De få lön i lägsta löneklassen i för aktivt befäl gällande lönegrad.

Krigsmaktens reservpersonal. (Forts.)

Punkt och slut. Kungl. Maj:ts förslag innebär, att reservbefäl utan hushåll skola ha samma betalning som hittills. Det förhåller sig ju dock så, som herr Hansson i Rubbestad påpekade, att det långt i förväg är känt, när reservbefälet skall fullgöra sin fredstjänstgöring. Reservbefälet kan alltså inrätta sig härefter, och de få, när de äro inkallade, en ersättning som bör räcka till utgifterna. Det kan därför inte ske yngre reservbefäl någon skada om de icke få traktamente. Beträffande reservbefäl med hushåll är det naturligt, att den lön, som de erhålla i egenskap av reservbefäl, få de i de flesta fall använda för hushållets upprätthållande, alltså normalt för familjens uppehälle. Även om vi icke få blunda för det faktum, att de personer, som äro reservbefäl, ha semester ifrån sin civila anställning, när de fullgöra sin fredstjänstgöring och på det sättet ofta åtnjuta dubbel lön. Det kan emellertid finnas många, som icke ha det på detta sätt, och då få de för familjens uppehälle använda lönen, som enligt Kungl. Maj:ts förslag skall utgå efter bostadsort.

Därutöver föreslås att dessa i allmänhet äldre reservofficerare och underofficerare skola få ett traktamente, som emellertid föreslagits utgå med lägre belopp än de traktamenten, som utgå enligt avlöningsreglementet. Man har vid beräkningen utgått efter samma grunder, som varit bestämmande för den terminslön i fred, som Kungl. Maj:t och riksdagen beslutat för värnpliktigt befäl. Det blir alltså enligt Kungl. Maj:ts förslag en ökning av förmånerna för dem som ha hushåll. Det föreligger dock en stor skillnad härutinnan mellan Kungl. Maj:ts förslag och utskottets. Kungl. Maj:t föreslår exempelvis 3 kronor om dagen för sergeant, under det att utskottet föreslår 6:50 kronor. Kungl. Maj:t föreslår vidare 6 kronor för kapten, medan utskottet föreslår 9:50 kronor.

Utskottet har alltså föreslagit tvenne ökningsar, nämligen dels att traktamentsersättningen skall utsträckas till flera än dem Kungl. Maj:t föreslagit och dels att ersättningarna skola utgå med högre belopp. Dessa båda ökningsar befaras enligt en överslagsberäkning, som vi i departementet försökt göra, men som naturligtvis inte kan garanteras vara exakt, medföra en årlig utgift för staten om 150—200,000 kronor.

Gentemot herr Törnkvists tal om ungarlarna vill jag genmäla, att den stora massan av reservbefälet i verkligheten är yngre män. Med den föreslagna konstruktionen av reservbefälsförordningen komma alltså reservofficerarna och reservunderofficerarna till övervägande del att befinna sig i de yngre årsklasserna. Till dem skall alltså icke utgå traktamente. För de äldre har det gjorts en skillnad mellan dem som ha och icke ha hushåll. Kungl. Maj:ts förslag är därför enligt min mening tillräckligt generöst gentemot reservbefälet. Det finns icke någon anledning att öka försvarskostnaderna med de belopp, som här kunna komma i fråga. Det är svårt nog ändå att få försvarskostnaderna att hålla sig inom den av riksdagen i fjol fastslagna ramen. Man bör därför icke ådraga sig utgifter, som icke kunna anses vara befogade. Jag skulle vilja rekommendera denna kammare att liksom första kammaren bifalla den vid detta betänkande fogade reservationen.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring i motiveringen, som förordats i den av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen och varom yrkande under överläggningen framstälts av herr Hansson i Rubbestad; och fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i den senare propositionen.

§ 10.

Föredrogs punktvis statsutskottets utlåtande, nr 199, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående Skånska pansarregementets förläggning m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten 1:o), angående Skånska pansarregementets förläggning m. m.

I propositionen nr 302 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 28 maj 1943, föreslagit riksdagen besluta dels att Skånska pansarregementet skulle förläggas invid Hässleholm, dels ock att kavalleriet skulle från och med tidpunkt, som framdeles bestämdes, omorganiseras i huvudsaklig överensstämmelse med vad av departementschefen i berörda statsrådsprotokoll anförts.

Vidare hade uti två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *Berling* (I: 315) och den andra inom andra kammaren av herr *Bergström m. fl.* (II: 447) hemställts, att riksdagen med avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 302 angående Skånska pansarregementets förläggning måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om en kompletterande utredning av det med förlägningsfrågan sammanhängande spørsmålet om bostäder för regementets anställda personal.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 315 och II: 447, besluta

- a) att Skånska pansarregementet skulle förläggas invid Hässleholm,
- b) att kavalleriet skulle från och med tidpunkt, som framdeles bestämdes, omorganiseras i huvudsaklig överensstämmelse med vad av departementschefen i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 28 maj 1943 anförts.

Vid denna punkt hade reservationer avgivits:

1) av herrar *Bernhard Nilsson, Jonsson* i Eskilstuna, *Bergström, Lindholm* och *Lundberg* i Hälsingborg, vilka ansett, att utskottets yttrande och hemställan bort hava i reservationen angiven lydelse;

2) av herr *Karl Andersson*, utan angivet yrkande.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr *Lundberg* i Hälsingborg: Herr talman! Detta spørsmål om Skånska pansarregementets förläggning är en mycket besvärlig och kinkig fråga. Den har tydligen gett såväl de militära myndigheterna som Kungl. Maj:t mycket huvudbry. Man kan då fråga sig vad det är som gör, att frågan är så svår. Enligt min mening beror detta på att man vid val av förläggningssort för ett pansarregemente måste taga hänsyn till så många faktorer, en del rent militära, ja, militärtekniska, en del sociala och en del — de icke minst viktiga — ekonomiska faktorer.

Militärt sett, måste man först och främst eftersträva, att förläggningen ur övningssynpunkt blir så god som möjligt. För ett pansarförband behövs ett relativt stort övningsfält av ganska oöm karaktär. Våra myndigheter ha noga genomlett Skåne och endast kunnat finna tvenne områden, som lämpligen kunna komma i fråga. Dessa områden äro de i propositionen omnämnda Riseberga- och Hörjafälten, båda belägna mellan Hälsingborg och Hässleholm. Dessa fält anses i det närmaste likvärdiga. Det gäller sålunda att avgöra, om pansarregementet kan ligga kvar, där det nu ligger i Hälsingborg, eller om det lämpligen bör flyttas till något av de ifrågasatta övningsfälten, d. v. s. till trakten av Hässleholm.

Skånska
pansarrege-
mentets för-
läggning
m. m.

Skånska pansarregementets förläggning m. m. (Forts.)

Visst kan man av olika skäl vara betänksam emot att ha ett pansarregementet förlagt till Hälsingborg. Det finns en del, som framför allt hänvisa till stadens utsatta läge. Dem vill jag säga, att, även om fredsförläggningen bibehålles i Hälsingborg, huvudparten av regementet i händelse av mobilisering kommer att befinna sig annorstädes. För stadens lokala försvar bör det tvärtom vara av stort värde att ha en militär fredsförläggning, varigenom graden av beredskap avsevärt höjes. Förläggningsfrågan kan emellertid ej enbart ses ur militära synpunkter. Det är också andra saker att taga hänsyn till. Departementschefen säger själv, att man måste beakta möjligheterna att erhålla tillgång till bostäder för personalen och till skolor. Departementschefen lägger också tydligen mycket stor vikt på de ekonomiska synpunkterna, vilket jag finner riktigt och skänker mitt fulla gillande. Han säger sålunda, att han för sin del ej finner det otänkbart att pansarregementet kan kvarstanna i Hälsingborg i kombination med en barackförläggning på Risebergafältet under förutsättning att detta alternativ ställer sig billigare än varje annat alternativ. Det betyder, att departementschefen för sin del godtagar Hälsingborg såsom möjlig förläggningssort och tillmäter de ekonomiska synpunkterna avgörande betydelse. Det är därför naturligt att en jämförande kostnadskalkyl uppgöres mellan alternativet ett kvarblivande i Hälsingborg och alternativet en ny förläggning i Hässleholmstrakten. En sådan jämförande kalkyl framlägges också i propositionen. Tyvärr måste man konstatera, att densamma inte är fullständig eller tillräckligt klargörande för att kunna läggas till grund för ett bedömande. Departementschefen har på ett mycket skickligt sätt kombinerat vissa andra organisatoriska åtgärder i samband med ett återupprättande av ett kavalleriförband i Hälsingborg och kommit till det resultatet, att ett kvarblivande av pansarregementet i Hälsingborg skulle kosta 12,739,000 kronor, under det att en ny förläggning i Hässleholm skulle gå till 12,674,000 kronor. Skillnaden är således 65,000 kronor till Hässleholms förmån. Denna skillnad är ju — jämfört med den totala kostnaden — så ofantligt liten, att den utan vidare kan sägas ligga inom gränsen för felräkning. Jag tror inte heller att departementschefen fäster sig vid denna lilla kostnadsdifferens utan betraktar de båda alternativen såsom i kostnadshänseende jämbördiga. Det är emellertid just detta som ur alla synpunkter är felaktigt. Hässleholmsalternativet har enligt min mening icke belastats med alla de kostnader, som måste uppstå i det fallet. Man kan fråga sig, hur man skall få bostäder åt regementets personal. I Hälsingborgsalternativet finns intet bekymmer för den saken. Regementets nuvarande personal bor redan i Hälsingborg, och den personal, som kan komma till ytterligare, kan säkerligen också finna bostäder i denna stad. I Hässleholmsalternativet är det i detta hänseende bekymmersammare. Visserligen säger departementschefen, att under alla förhållanden bör en sådan förläggning eftersträvas, att det icke skall bli nödvändigt att uppföra bostäder för personalen genom statens försorg. Hur ligger det emellertid till med den saken? Nog borde bostadsfrågan klarläggas, innan den jämförande kalkylen kan anses fullständig. Det rör sig säkert om stora summor, som behöva investeras. Det gäller ju att skaffa bostäder åt omkring 300 familjer. Det är svårt att säga vad det kan kosta, men nog rör det sig om 5—7 miljoner kronor. Även om Hässleholms stad kan ordna en hel del, förefaller det otroligt att små landskommuner, om regementet skall förläggas utanför staden, kunna ordna bostadsfrågan i den utsträckning, som är erforderlig. Det är därför att befara att staten får engagera sig i bostadsbyggande med betydande belopp.

Antingen det blir staten eller vederbörande kommun, som får bekosta bostadsbyggandet, frågar man sig, om det är förnuftigt att taga i anspråk byggnadsmateriel och arbetskraft för att uppföra byggnader, som strängt taget

Skånska pansarregementets förläggning m. m. (Forts.)

icke behövas. Nog förefaller detta bra onödigt, när man betänker att en hel del av vår industri får avslag på framställning om tillstånd att utvidga sin produktionskapacitet. Jag syftar närmast på ett fall, nämligen Kockums i Malmö, som fått nej på en begäran att få utvidga för att kunna bygga flera nya fartyg. Motiveringen för avslag var att materiel och arbetskraft icke stå till förfogande. Jag befarar, att våra militära myndigheter knappast ägna en tanke åt sådana saker.

För att återgå till den jämförande kalkylen för Hälsingborg och Hässleholm vill jag säga, att jag i den saknar även något annat, nämligen en antydning om de kostnader, som redan nedlagts i Hälsingborg för att möjliggöra pansarregementets förläggning dit. Dessa kostnader, som röra sig om flera hundra tusen kronor, borde rimligen belasta Hässleholmsalternativet. Allt detta gör, att man med fog kan spörja, om icke Hässleholmsalternativet kommer att visa sig bli det dyraste. Man kan därtill lägga de olägenheter, som uppstå genom att en förflyttning av regementet skall verkställas under dess uppsättning. Man kan visserligen säga, att alla svårigheter kunna övervinnas, särskilt om god vilja finnes och om man icke behöver tänka på kostnaderna. Jag erinrar dock om att Skånska pansarregementet måste kvarstanna och dess materiel omhändertagas under de närmaste två åren, vilken tid det nog lär taga för att få nya kaserner uppförda. De två åren utgöra en tidsperiod, som efter allt att döma är av särskild betydelse för vårt försvar. Det vore nog förnuftigt att taga hänsyn härtill i det allmänna övervägandet.

Alla dessa synpunkter och överväganden göra att jag är mycket betänksam mot Kungl. Maj:ts förslag i denna förlägningsfråga. Helst skulle jag önska, att frågan fick gå tillbaka till Kungl. Maj:t för förnyat övervägande. Då det emellertid framhålles, att ett avslag på propositionen skulle fördröja vissa markförvärv o. dyl., ha jag och mina medreservanter ej gått längre än att förutsätta att Kungl. Maj:t förvissar sig om att regementets bostadsfråga blir ordnad utan utgifter för staten, innan förlägningsfrågan bestämmes. Detta ligger också fullständigt i linje med departementschefens egna uttalanden, varför ett antagande av reservationen ej binder Kungl. Maj:t i något hänseende utöver vad Kungl. Maj:t själv bundit sig.

Reservanterna taga nämligen i själva verket Kungl. Maj:t på orden och säga, att om det är så, att Kungl. Maj:t tror att de framlagda kalkylerna skola hålla, bör pansarregementet förläggas till Hässleholmstrakten. Råder det däremot någon tveksamhet om kostnadskalkylernas tillförlitlighet, böra dessa närmare undersökas. Det kan ju inte vara angenämt för regeringen att eventuellt behöva komma tillbaka nästa år och begära tilläggsanslag, om det verkligen skulle visa sig, att de föreliggande kalkylerna icke stå sig.

Man kan inte låta bli att tycka annat än att det är på tiden att våra militära myndigheter visa mera förståelse för de ekonomiska synpunkterna, när det gäller att ordna en del förhållanden. Reservationen har just till syfte att understryka nödvändigheten av att beakta de ekonomiska synpunkterna i denna förlägningsfråga och ingenting annat. Jag tillåter mig därför, herr talman, att yrka bifall till den reservation, som är fogad till utskottets utlåtande.

Medan jag ännu har ordet, skulle jag, herr talman, vilja i detta sammanhang få framhålla ännu en sak, som bör beaktas. Jag syftar härvid på de olägenheter, som försäkrats en hel del av försvarets personal genom det sätt, varpå handläggningen av detta ärende skett. Våra militära myndigheter ha i denna fråga visat ett vankelmod, som är nog så anmärkningsvärt. Förra året nedlades Skånska kavalleriregementet, K 2, och den personal, som ville övergå till det nya pansarregementet, fick kvarstanna i Hälsingborg. Övrig

Skånska pansarregementets förläggning m. m. (Forts.)

personal överflyttades till K 3 i Skövde eller K 4 i Umeå. Nu är det tydligen meningen att K 2 skall återuppstå. Nog känner sig den personal, som övergick till pansarregementet för att få kvarstanna i Hälsingborg, med rätta något besviken, om den nu skall förflyttas till Hässleholm. För sådan personal borde beredas möjlighet att — om den så önskar — få återinträda i det återuppsatta kavalleriförbandet. Detta ligger enligt min mening inom rättvisans gränser. Jag skall dock icke orda ytterligare i denna sak. Jag har redan så utförligt angivit, varför jag anslutit mig till reservationen, att jag nu endast återupprepar mitt yrkande om bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herrar *Hagberg* i Malmö och *Wiberg*.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Det kan icke förnekas, att det i fråga om förläggningen av Skånska pansarregementet varit synnerligen hit och dit. Som alla säkerligen erinra sig föreslog försvarsutredningen att detta regemente skulle förläggas till Hälsingborg. De militära myndigheterna yttrade sig över detta förslag och hade ingen erinran däremot. Frågan gick vidare till den s. k. försvarsberedningen, som anförde vissa synpunkter på förläggningsorten ur militär synpunkt och därvid uttalade sin tveksamhet beträffande Hälsingborg. Jag för min del föreslog emellertid — uteslutande av ekonomiska skäl — riksdagen att det Skånska pansarregementet skulle förläggas till Hälsingborg. I Hälsingborg funnos nämligen K 2:s gamla kaserner. Genom att använda dem kunde man — såsom utredningen då visade — spara åtskilliga miljoner kronor i byggnadskostnader. Sedermera — efter det riksdagen fattat sitt beslut — har från alla militära myndigheter gjorts mycket allvarliga erinringar mot denna förläggning ur militär synpunkt. Man har ansett att Hälsingborg vore i högsta grad olämplig, då staden rent strategiskt ligger mycket illa till. Övningsmöjligheterna bli vidare svåra, och verkstadsfrågorna bli ytterligt komplicerade att lösa. Om förbandet skall förläggas till Hälsingborg, måste man ha en stor verkstad där för att sköta övningsmaterielen. Som herr Lundberg i Hälsingborg påpekade, kan man inte gärna mobilisera ett pansarregemente i Hälsingborg. Följden blir då att mobiliseringsmateriel måste förvaras på ett annat ställe. Var och en inser nog vad detta skulle betyda för ett pansarregemente med alla dess stridsvagnar och motorfordon. Man måste givetvis ha en verkstad även på den eller de platser, där mobiliseringen skulle ske. På militärt håll fick man således så småningom mål i mun i denna fråga, och man kom med alla dessa allvarliga erinringar mot Hälsingborg som förläggningsort.

Man måste beklaga att de militära myndigheterna icke kunde skaffa sig en ordentlig uppfattning i denna fråga, innan den först förelades riksdagen. De militära myndigheterna hade haft tillfälle till detta, och de hade varit med i utredningen ända från början. Jag vill för min del gärna understryka att de militära myndigheterna i denna fråga uppträtt på ett anmärkningsvärt sätt. Under de fortsatta utredningarna har det emellertid visat sig, att det genom vissa omläggningar är möjligt att till samma kostnad som för Hälsingborgsalternativet förlägga Skånska pansarregementet till annan ort, bl. a. till Hässleholmstrakten, som nu föreslås. Det ligger i sakens natur, att då det föreligger en sådan utredning, som visar att man inte kan spara några väsentliga summor genom att förlägga regementet till Hälsingborg, man inte kan ta på sitt ansvar att inte låta de militära synpunkterna komma till sin rätt. Det skulle vara rena lättsinnet att utan vidare låta saken vara, då det visat sig att man utan ökade kostnader kan göra en ny förläggning, som samtidigt tillgodoser de militära kraven.

Skånska pansarregementets förläggning m. m. (Forts.)

Herr Lundberg i Hälsingborg försökte att visa att kostnadsutredningen mellan de olika alternativen haltar. Det skulle enligt hans förmenande inte vara så förmånligt som det uppgivits i den kungl. propositionen att förlägga regementet till Hässleholmstrakten. Vissa andra ting skulle nämligen tagas i betraktande vid dessa jämförelser. Det är alldeles riktigt att det skett vissa omändringsarbeten i Hälsingborg, som nog kostat mellan 200,000 och 300,000 kronor. Vid den undersökning, som jag lät verkställa, visade det sig att av dessa arbeten skulle kostnader belöpande till ungefär 100,000 kronor vara av den natur, att de icke skulle kunna tillgodogöras för det nya kavalleriförband, som kommer att förläggas till Hälsingborg. Det är alltså icke fråga om någon i detta sammanhang större summa. Beträffande bostadsfrågan vill jag nämna, att det är alldeles riktigt att vi, när det gäller Hälsingborg, icke ha några svårigheter med bostäder. Herr Lundberg i Hälsingborg sade inte, att om vi nu skulle förlägga detta pansarregemente till annan ort än Hälsingborg, det på sistnämnda plats måste uppstå ett överskott av bostäder. Om det inte skulle uppstå något överskott på bostäder i Hälsingborg, är det nationalekonomiskt sett betydelselöst, om de nya bostäder, som behövas, förläggas till en annan ort än Hälsingborg. Man måste slå fast, att det ur nationalekonomisk synpunkt gör detsamma var bostäderna byggas, om de ändå skola byggas. Följaktligen tror jag, att vi kunna utan vidare eliminera bostadsfrågans nationalekonomiska sida.

Då återstår i stället den frågan, om icke staten i onödan tvingar på sig kostnader för bostäder, och att till följd av dessa kostnader Hässleholmsalternativet blir för statsverket dyrare än Hälsingborgsalternativet. Det är alldeles riktigt såsom herr Lundberg säger, att denna fråga icke är slutgiltigt klar, och jag förstår mycket väl, att man kan sätta in en stöt på den punkten. Emellertid skulle jag vilja lämna några siffror som visa, att man icke heller får överdriva denna frågas storleksordning. Herr Lundberg menade, att det i värsta fall skulle bli fråga om att man behövde bygga bostäder för 5—7 miljoner kronor. Jag har försökt att skaffa mig någon uppfattning om detta och då kommit till den meningen, att vi i stället i värsta fall kanske behöva bygga för — låt mig säga — 3 à 4 miljoner kronor. Men det är dock icke detsamma att bygga bostäder som att bygga kaserner. I bostäderna bo ju människor som betala hyra, och följaktligen kommer en bostadsfastighet att ge en förräntning. Det kanhända med fog kan sägas, att den icke kommer att helt förräntas, utan att något belopp behöver avskrivas. Om vi då, låt oss säga, behöva avskriva 10 procent, blir det i alla fall 300,000 eller 400,000 kronor som man kan säga vara alldeles förlorade. Jag finner icke denna siffra tillräckligt stor för att vilja lägga den i vågskålen och säga: Det förändrar hela saken. Jag tror, att vi kunna vara överens om att man, med anledning av vad som inträffat, icke gärna kan förlägga detta regemente till Hälsingborg. Detta som jag nu resonerat om gäller »i värsta fall».

Jag vet, att man från Hässleholm har satt i gång ett utredningsarbete, att visst resultat av denna föreligger, och att man alltså har en positiv inställning till detta spørsmål från Hässleholms sida. Jag vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på att i närheten av förläggningsområdet ligger ett icke så litet municipalsamhälle, nämligen Tyringe, där det för närvarande är relativt gott om bostäder, på grund därav att där bedriven vilohemsrörelse för närvarande icke har någon högkonjunktur.

Vissa tecken tyda alltså på, att denna bostadsfråga skall kunna lösas utan att staten behöver vidtaga några åtgärder, i varje fall icke några åtgärder av den art, att de på något sätt kunna betraktas ha den storleksordning, att de kunna påverka vårt ställningstagande till denna fråga.

Skånska pansarregementets förläggning m. m. (Forts.)

Herr Lundberg yrkade icke avslag. Han yrkade bifall till sin reservation. Han påstod, att den reservationen innebar att taga mig på orden. Så till vida är detta riktigt, att jag för min del, såsom jag uttalat i propositionen, kommer att göra vad jag kan för att staten skall slippa sysselsätta sig med bostadsfrågan. Men jag har icke utgått ifrån att staten under alla omständigheter icke skulle göra något i bostadsfrågan. Jag anser, att reservationen är så skriven, att den binder Kungl. Maj:t på ett sådant sätt, att Kungl. Maj:t icke kan taga ståndpunkt i förlägningsfrågan, förrän det blivit klargjort, att staten icke behöver göra någonting, under det att jag för min del vill ha fria händer för att, om så behövs, komma till riksdagen och säga: vi få göra någon insats för bostadsfrågans lösning, en lösning som jag tror icke kommer att bli så svår. Jag skulle för min del vilja fråga: Vad kan man vinna med att binda Kungl. Maj:t på det sätt som reservanterna föreslå? Jag har försökt fundera och fundera över vad reservanterna egentligen syfta till, men jag känner mig oförmögen att tänka ut vad det är för reella skäl som kunna ligga bakom denna reservation.

Nu säger herr Lundberg för sin del, att regementet måste ändå vara kvar i Hälsingborg under två års tid. Ja, utbildningsapparaten får ligga där under två år, under den tid som åtgår för att bygga de nya etablissemangen färdiga, men glöm icke: var dag som går kommer stridsvagn efter stridsvagn att tillföras det svenska pansarvapnet. Dessa stridsvagnar måste omhändertagas. måste tagas i förråd och måste omses. Vi kunna icke göra detta utan att undan för undan bygga garage och vidtaga andra åtgärder för att taga hand om denna motormateriel. Var skola dessa garage byggas i avvaktan på förlägningsfrågans lösning? Vi måste snarast möjligt bestämma var regementet skall förläggas. Vi måste koncentrera verksamheten på att snabbt få garage och vidtaga de andra åtgärder som behövas för att taga hand om det färdigställda materialet, ty tiden brådskar. Åtskillig tid är redan försutten, men det finns icke någon möjlighet att vila på hanen längre. Jag måste för min del säga, att utskottsförslaget, i likhet med propositionen, innebär icke sådana konsekvenser för statsmakterna, att riksdagen skulle behöva lägga de band på Kungl. Maj:t, som reservationen innebär.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Bergström**: Herr talman! Jag vill redan nu betona, att vår reservation ingalunda avser att inrikta sig på regementets bibehållande i Hälsingborg, såsom denna fråga kommit att utveckla sig. Ty vi ha kommit underfund med att det är ganska utsiktslöst. Vi ha mera intresserat oss för den betydelsefulla bostadsfrågan och velat ha denna bättre utredd. Jag måste nog säga, att mycket av vad statsrådet nyss yttrade klart bestyrkte, att det föreligger ett behov av att få denna viktiga sida av förlägningsproblemet bättre klarlagd. Det brister uppenbarligen i det stycket, och jag kan icke förstå, att Kungl. Maj:t icke kunnat taga den tid som erfordras för en fullständig utredning. Vi mötas till en höstsession om några månader. Det har väl icke brådskat så mycket, att icke denna förlägningsfråga kunnat uppskjutas och då föreläggas riksdagen i fullständigare skick. Då hade vi kanske kunnat få visshet om huruvida möjligen de kommunala, lokala intressena där nere i Hässleholmstrakten, som det ju närmast är fråga om, kunnat organiseras för den omfattande bostadsproduktion som här kommer i fråga. Nu vet man ingenting alls om den saken. Det kan på sin höjd sägas, att man i Hässleholms stad visat ett positivt intresse för frågan, men såvitt jag känner till, har denna fråga icke ännu nått stadsfull-

Skånska pansarregementets förläggning m. m. (Forts.)

mäktige, varför man ännu intet kunnat bestämma om den saken. Skulle regementet förläggas inom de båda landsbygdssocknar, som det är fråga om, får väl anses uteslutet, att dessa skola kunna engagera sig för en bostadsproduktion av denna storleksordning. Det har sagts förut, att det icke är så lätt att beräkna, hur kostsam det kommer att bli. Försvarsministern nämnde en summa på 3 å 4 miljoner kronor. Jag satt själv nyss och räknade ut vad genomsnittskostnaden per lägenhet skulle gå till på Revingehed — den militära bostadsutredningen har nämligen framställt önskemål om byggande genom statens försorg av 45 lägenheter på denna plats — och kom till det resultatet, att kostnaden i genomsnitt skulle bli något över 25,500 kronor per lägenhet. Den kanske ligger högre än vad som skulle bli behöfligt i Hässleholm. Om man lägger detta till grund för de trehundra lägenheter som det här är fråga om, kommer man emellertid upp till en summa på $7\frac{1}{2}$ å 8 miljoner kronor. Det kan som sagt bli mindre. Jag vill icke påstå, att dessa kalkyler äro korrekta. Jag har, som jag sade, räknat med genomsnittspriset på Revingehed, där större lägenhetstyper men även en del enrumslägenheter ingå. Det hade emellertid varit önskvärt om detta varit klarlagt, innan riksdagen tog ställning till denna fråga, så att vi här i kammaren hade full vetskap om vilka konsekvenser detta för med sig i fråga om statlig kapitalinvestering i och för bostadsfrågans lösning för pansarregementets vidkommande.

Jag kan heller icke finna annat än att den reservation, som vi avgivit, ligger i linje med försvarsministerns egen inriktning. Han säger i sitt yttrande i propositionen på ett ställe följande: »Under alla förhållanden bör eftersträvas en sådan förläggning av förbandet, att det icke skall bliva nödvändigt att uppföra bostäder för personalen genom statens försorg etc.» Vi äro tydligen eniga så långt, vi reser vanter och försvarsministern. Vi skilja oss emellertid i det stycket, att vi vilja ha detta klarlagt, innan man går vidare. Nu har försvarsministern invänt, att denna sida av problemet ur statens synpunkt sett och ur finansiella synpunkter ändå icke har så stor betydelse, enär det är fråga om bostäder som kunna avkastat hyra. Det är självklart, att det kommer att bli en hyresinkomst, och att man då får räkna med en viss förräntning. Men jag kan för min del icke, med den erfarenhet jag har av att ett bostadsbyggande i statlig regi vid många tillfällen blivit dyrbart, värja mig för den farhågan, att det kanske kommer att bli dyrare än om denna bostadsfråga kan lösas och ordnas i enskild regi. Jag skall icke bli mångordig i detta stycke. Jag anser i varje fall det icke förmätet att göra anspråk på att en så viktig del av förläggningsfrågan som denna lämnats riksdagen i ett bättre utrett skick.

Det skulle vara mycket att i övriga avseenden säga i detta ärende, men det har belysts så utförligt i herr Lundbergs anförande, att jag blott vill säga, när försvarsministern betonar att de militära synpunkterna ändå måste beaktas, att det vore önskvärt, att det i så fall vore de militära synpunkterna som gjort sig förtjänta av beaktande — jag begränsar detta uttalande till denna speciella fråga. Såsom bekant voro de militära synpunkterna helt andra för ett år sedan än de äro i dag. De äro varandras raka motsats. Man kan därför näppeligen undgå att fråga sig, om det är de militära synpunkterna av i fjol eller av i år som man skall respektera. Jag har svårt att godtaga vare sig det ena eller det andra, ty det kan hända, att de militära synpunkterna i förläggningsfrågan bli ändrade om ett år. Att följa med i denna ringdans har jag ingen lust till.

Försvarsministern nämnde, att Hässleholmsalternativet blir icke dyrbarare än Hälsingborgsalternativet. Härtill vill jag säga, att de kostnader, som propositionen räknat med för regementets bibehållande i Hälsingborg, upptaga alla de utgifter som äro förenade med en sådan förläggning och som man först nu tycks ha upptäckt. Ändå blir Hälsingborgsalternativet i ekonomiskt avseende

Skånska pansarregementets förläggning m. m. (Forts.)

— om jag bortser från bostadsfrågan — jämbördigt med Hässleholmsalternativet.

Alla äro tydligen ense om att denna fråga handlagts på ett mindre omsorgsfullt sätt. Det är att beklaga. Jag slutar med att säga, att när vi haft råd att åka fram och tillbaka under årslång tid med denna förlägningsfråga, hade man kunnat taga de månader som återstå för att lämna riksdagen frågan i ett bättre utrett skick.

Jag yrkar, herr talman, bifall till den av herr Bernhard Nilsson m. fl. avgivna reservationen.

Herr Jonsson i Eskilstuna: Herr talman! Om det bakom oppositionen mot Kungl. Maj:ts förslag i denna fråga ligger några lokala synpunkter, vilket jag icke kan bedöma, kan jag emellertid försäkra, att jag icke i det fallet är belastad med några lokala intressen. Jag ser tvärtom frågan ur — jag höll på att säga — traditionella statsutskottssynpunkter. Det brukar vara så i normala tider, att man i statsutskottet känner sig förpliktad att i fråga om vilka beslut som helst, som kunna medföra utgifter, alltid fråga sig: vilka rent ekonomiska konsekvenser kan det ena eller andra beslutet föra med sig? Och man iakttager — har åtminstone förut iakttagit — en synnerlig försiktighet. Till och med herr statsrådet erkänner, att detta ärende från de militära myndigheternas sida egentligen icke är berett på sätt som skulle varit önskvärt. Men det kan vara av vikt, att riksdagen också någon gång säger ifrån att man finner, att de militära myndigheternas eller, jag kanske skulle säga de förberedande regeringsinstansernas sätt att bereda militära utgiftsärenden stundom väcker föga förtroende för svensk parlamentarism. Det kan vara på tiden, att man ganska ordentligt reagerar mot den militära hushållningen. Man har emellertid hittills dragit sig för att göra det i den tron, att denna opposition skulle kunna misstolkas; och det måste framför allt undvikas. Man skulle kunna få den fullständigt oriktiga uppfattningen, att en reaktion mot de militära myndigheternas sätt att hushålla rent ut sagt innebär en begynnande likgiltighet för vårt försvarsväsende och för dess styrka. Så är ingalunda förhållandet, utan det är snarare motsatsen. Man vill åstadkomma förtroende för de militära myndigheterna. Man vill icke, att det skall gå längre på den väg man är inne på och som leder till att på grund av vissa omständigheter förtroendet icke blott för, jag höll på att säga militärens moral utan också för dess förmåga att ekonomiskt hushålla ibland är tämligen rubbat. I det fallet väcker ärendets drillande hit och dit en smula misstro.

Det är rätt lustigt, att när man kommer underfund med, att man icke kan använda kasernerna i Hälsingborg, då uppstår, helt naturligt för resten, frågan vartill dessa i fortsättningen skola kunna användas. Då kommer man underfund med att det skall återupprättas ett kavalleriregemente som förut är nedlagt, men det samlade kavalleriet skall i alla fall icke bli större än att det kan uppsättas därigenom att man plockar ihop kadrer ifrån andra kavalleriregementen. Det låte säga sig, om man icke med visst skäl skulle kunna hysa den misstanken, att de militära myndigheterna så småningom komma underfund med att de nu stympade kavalleriregementena måste byggas ut, så att de bli kompletta igen, och att sålunda organisationen sväller ut i en framtid. Man har sett exempel på något liknande förut, och man kan därför ha rätt att hysa en sådan misstanke. Jag förstår mycket väl, att i den situation, vari man nu befinner sig, åtskilliga militära anstalter måste improviseras och att man icke i alla stycken kan utföra den omsorgsfulla ekonomiska planläggning av sina dispositioner, som man under lugna och normala tider har tillfälle till. Detta måste man taga hänsyn till, och det gör jag också. Men i

Skånska pansarregementets förläggning m. m. (Forts.)

detta fall ha de rätt som säga, att behandlingen här varit, jag skulle nästan vilja säga slarvig eller i varje fall mycket undermålig. Då jag för min del mycket starkt tvivlar på möjligheten att få en större del av det bostadsbehov, som uppstår med den förläggning Kungl. Maj:t föreslår, tillgodosett genom den privata företagsamhetens insats utan fruktar för att den förhoppningen är alltför optimistisk, har jag varit med om den reservation, som är fogad till utskottets utlåtande. Kanske är det på det sättet möjligt att pressa fram ett klart besked om hur det kommer att förhålla sig med tillgodoseendet av det nödvändiga bostadsbeståndet, ett medgivande av den privata verksamheten, att den, såsom statsrådet hoppas, verkligen skall träda in i detta fall och avlasta en stor del av bördan från staten.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr Törnkvist: Herr talman! Det gör ett litet egendomligt intryck, att man i år får tillbaka ärendet i det skick, vari det nu befinner sig, efter det beslut riksdagen fattade i fjol. Då beslöt ju riksdagen, att detta regemente skulle förläggas till Hälsingborg. I denna kammare förelåg en reservation, som höll på att segra — det skilde endast på två röster — i vilken man önskade att beslutet skulle bli definitivt. Kamrarnas beslut i fjol innebar emellertid, att Kungl. Maj:t skulle ytterligare undersöka, huruvida icke en del av regementet skulle förläggas till en annan plats — man tänkte närmast på Ljungbyhed. Vi böra icke undandraga oss det ansvar, som kan ligga uti att riksdagen medgav en sådan omprövning, även om denna angavs begränsad. Jag skulle tro, att om denna kammare i fjol godkänt det förslag som fick 91 röster mot 93, hade ärendet icke kommit tillbaka nu. Då hade departementschefen icke haft anledning ånyo pröva saken. Det hindrar icke, att man utan vidare kan säga, att om redan i fjol ett förslag om regementets förläggning till Hässleholm hade förelegat, förespråkarna för Hälsingborg icke torde ha haft så stora chanser att få igenom det beslut som fattades i fjol. Jag vill minnas, att i diskussionen i särskilda utskottet om denna förläggningsfråga den tanken fördes till torgs, att regementet i grund och botten borde förläggas till Hässleholm eller trakten däromkring. Emellertid framställdes intet förslag därom, och det gavs endast uttryck åt synpunkten i diskussionen.

Det är naturligtvis synnerligen märkligt, att denna förläggningsfråga redan i propositionen i fjol syntes vara så klar. Vi kunde icke underlåta, då vi fingo den nu föreliggande propositionen till avdelningen, att diskussionsvis uttala vår undran över denna tystnad och denna tillfredsställelse med Hälsingborgsförläggningen vid utarbetandet av fjolårets proposition och under det förberedande arbetet då. Det är ju knappast någon mening i att nu söka bedöma frågan sakligt militärt. Vi ha ju den erfarenheten, att ofta lanseras meningar, som uppgivas vara grundade på militära synpunkter utan att detta är så allvarligt menat. Det kan vara helt andra bevekelsegrunder, som göra sig gällande, än rent militära, men på grund av den respekt, som vi i regel ha för sakkunskapen när vi behandla militära ärenden, låta vi gärna en sak passera. Jag tror dock, att det civila förnuftet bör få göra sig gällande, och på grund av den erfarenhet vi fått icke minst under de senare åren av departementschefens reaktioner i olika sammanhang, framgår det att han representerar ett civilt förstånd i fråga om dessa ting, som jag hoppas att han icke skall underlåta att också i fortsättningen lägga i dagen mot vederbörande. Detta civila förstånd har en utomordentlig betydelse när det gäller avvägningen av de kostsamma åtgärder, för vars realiserande man kräver pengar av riksdagen. Jag vill med detta påpeka, herr talman, att riksdagen är medansvarig för att den

Skånska pansarregementets förläggning m. m. (Forts.)
fråga, som nu föreligger, icke definitivt avfärdades i fjol genom beslut att förlägga pansarregementet till Hälsingborg.

Emellertid har det här av en talare nämnts, att skytteln går tillbaka. Nu skola vi få Skånska kavalleriregementet åter, om pansarregementet förlägges till Hässleholm. Det är ganska naturligt, ty om på grund av propositionen i fjol pansarregementet hade förlagts till Hässleholm, hade det icke varit tal om att ändra förläggningen i Hälsingborg. Om nu Hälsingborg förlorar pansarregementet, förefaller det naturligt, att de militära ekonomiska tillgångar, som finnas i Hälsingborg, utnyttjas på ett ändamålsenligt sätt, och det kan ju vid kavalleriregementets återplacering göras motsvarande besparingar å särskilt byggnadsanslagen på de håll, varifrån man tager de kaderdelar, som skola sammansätta det nya kavalleriregementet i Hälsingborg.

Rent allmänt sett är det ju så, att riksdagens beslut i fjol icke var så fullbordat, att alla konsekvenser av försvarsbeslutet då blevo klara. Det kan ju icke vara fallet i år heller. Framför allt äro de byggnadsfrågor som måste lösas i samband med försvarsorganisationens utökning ett besvärligt kapitel. Det bör till den kritik som nu anmäler sig sägas, att det icke blott är militära krafter, som syssla med dessa förberedande arbeten, utan att i högsta grad inflytelserika och i ledande ställning satta civila arbetskrafter fått taga hand om hit hörande frågor i samtliga försvarsgrenar. Det är ju tacknämligt, att man är orolig över var våra utgifter för upprustningen skola sluta. Emellertid tjäna vi, såvitt jag förstår, både försvaret och landet bäst, om vi nu icke agitatoriskt tillspetsa en orosstämning i fråga om utgifterna, som naturligt anmäler sig. De som placerats på sådana poster, att de i riksdagen ha mer eller mindre inflytande, samlat eller individuellt, få komma ihåg, att de resurser, som ställdes till förfogande i fjol och som fortlöpande under en femårsperiod skola kompletteras, skola med omsorg användas. Den som närmast står ansvarig i det fallet inför riksdagen och inför landet är departementschefen. Jag vill säga, att han har särskilt detta år lagt i dagen sådana egenskaper i detta avseende, att jag oförbehållsamt — det är första gången — ger honom min aktning. Det är hans civila förstånd vi för närvarande främst behöva. Om ett par år kan det övriga förståndet rycka in. Jag tror, att han behöver lugn och ro för att på ett ändamålsenligt sätt kunna ordna upp de arbetsuppgifter, som blivit en följd av försvarsbeslutet i fjol.

Jag beklagar, att det ärende, som nu föreligger, icke i fjol förelåg i den form det nu har. Det har emellertid icke funnits någon anledning för utskottet att gå emot Kungl. Maj:ts förslag, utan utskottet har tillstyrkt detsamma. Både i reservationen och i uttalanden här från reservanthåll har man förklarat, att man icke har något emot att regementet förlägges till Hässleholmstrakten, men att man vill, att Kungl. Maj:t skall förvissa sig om, innan definitivt beslut fattas, att bostadsfrågan kan lösas genom enskild eller kommunal byggnadsverksamhet. Det kan låta bestickande, men det innebär otvivelaktigt, att saken kompliceras för departementschefen och att det beslut, som vi fattade förra året, på konstlad väg fördröjes på denna punkt. Det kan icke vara någon fördel för riksdagen att medverka här till, då försvarsorganisationsbeslutet i fjol innebar, att man skulle så snabbt som möjligt få till stånd den organisation, som då fastställdes. Det är icke tänkbart, att om departementschefen finner, att staten måste medverka till att bygga bostäder i Hässleholmstrakten, han då skall behöva komma tillbaka med frågan till nästa års riksdag och icke kunna vidtaga några som helst åtgärder för detta förbands definitiva förläggning. Det kan icke vara i riksdagens eller landets intresse att välja en sådan väg. Det måste för övrigt betraktas såsom alldeles orimligt att ställa detta krav i fråga om just Hässleholm. Så vitt jag vet, stülles icke beträffande någon

Skånska pansarregementets förläggning m. m. (Forts.)

annan ort ett sådant krav. Vare sig det är fråga om att utbyta förläggningsplatser eller göra nya förläggningar är staten beredd att komplettera den enskilda och den kommunala byggnadsverksamheten i den mån det visar sig omöjligt för det privata och den kommunala byggnadsverksamheten att tillgodose bostadsbehovet. Man kan icke intaga en sådan ståndpunkt som reservanternas. Det förefaller mig så mycket mer egendomligt, herr talman, att motionärerna och reservanternas vilja stimulera fram en sådan hållning, som det är min övertygelse, att hälsingborgarna hellre vilja ha kavalleristerna än pansargardisterna till Hälsingborg. Följaktligen tycker jag, att reservanternas icke borde driva sitt yrkande till en votering. Skulle de vinna, är det, så vitt jag förstår, omöjligt för dem att kunna på något sätt honorera reservationens innebörd.

Med detta har jag, herr talman, velat framhålla, att ärendet befinner sig i ett märkligt läge. Det är ingenting att göra åt saken. Utskottet har icke kunnat göra något annat än hemställa om bifall till Kungl. Maj:ts proposition.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! När herr Törnkvist nu enligt egen utsago för första gången skänker försvarsministern sin aktning, skall jag gärna betyga, att försvarsministern i år har ådagalagt både vilja och förmåga att hålla tummen på ögat på de militära myndigheterna. I det fallet har herr Törnkvists uttalande fullt fog för sig. Jag har också liksom han en mycket stark tilltro till försvarsministerns civila förstånd. Men så långt som herr Törnkvist kan jag icke gå, då han säger, att det egentligen är det enda civila förstånd vi nu i militära angelägenheter ha behov av. Jag tycker ju, att en smula civilt förstånd kan också riksdagen både ha rätt och möjlighet att företräda.

Herr **Törnkvist**, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Herr Jonsson i Eskilstuna hörde tydligen icke tillräckligt noga på vad jag sade. Det civila förståndet i samband med statsrådet talade jag om sedan jag hade påpekat, att statsrådet placerat för olika uppgifter inom försvarsförvaltningen civil s. k. expertis, och departementschefen är ju med sitt civila förstånd den slutlige handläggaren av det hela. Militära förslag, som komma under bedömande, har han tillfälle i varje situation att ge den uppställning hans civila förstånd bjuder honom.

Den där kvickheten, att jag nu för första gången gav statsrådet och chefen för försvarsdepartementet min aktning, kan ju vice ordföranden i statsutskottet ha för sig själv. Jag skulle måhända försiktigtvis ha tillagt: på detta sätt. Kanske herr Jonsson i Eskilstuna då förstår vad jag menar.

Härefter anförde

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Jag tror att vi litet till mans — även herr Jonsson i Eskilstuna — böra försöka använda vårt förstånd i denna fråga.

Herr Jonsson anförde två argument såsom stöd för sitt yrkande om bifall till reservationen. Det ena var, att han uttalade den misstanken, att då militärerna nu lyckats få kavalleriet uppdelat på fyra små förband i stället för tre något större, så skulle kanske den dagen komma, då militärerna togo nästa steg och ville ha dessa fyra förband utbyggda till fullständiga regementen, och att alltså bakom vad som nu sker låge någon militär intrig. Jag vill i anled-

Skånska pansarregementets förläggning m. m. (Forts.)

ning därav säga herr Jonsson, att denna tanke på uppdelning av kavalleriet på fyra förband har icke runnit upp i någon militär hjärna. Förslaget härom har blivit resultatet av en civil utredning inom försvarsdepartementet och har utslutande tillkommit för att vi skulle kunna utnyttja försvarets byggnader på det mest ekonomiska och rationella sätt. Det finns icke anledning att bakom detta förslag ana ens tillstymmelsen till några försök att på en bakväg komma fram till en utökning av försvarsramen.

Det andra argument, som herr Jonsson använde, var att riksdagen enligt hans mening borde reagera mot de militära myndigheternas lättsinniga hushållning med statsmedel. Men skulle inte i detta fall en sådan reagens bli ett rent lynnesutbrott? Är detta inte sämst tänkbara ställe för en sådan reagens? För det första har — såsom herr Törnkvist påpekade — riksdagen skuld till att denna fråga åter kommit upp. Förra årets riksdag uttalade ju att frågan om Skånska pansarregementets förläggning borde upptagas till ny utredning, och då hade väl riksdagen den tanken, att det kunde hända att en ändring bleve nödvändig.

Det vore således ganska uppseendeväckande, om riksdagen nu skulle reagera mot tanken på en ändring, då riksdagen i fjol sade, att det då framlagda förslaget kanske inte var så bra.

En annan sak, som gör en sådan reagens märklig, är, att ingen här ju vågat säga: låt regementet stanna i Hälsingborg! Alla äro överens om att det vore hopplöst, såsom herr Bergström uttryckte saken.

Vad än riksdagen nu beslutar, kommer man inte ifrån denna sak. Man kan visserligen uppskjuta den stund, då man får ta konsekvenserna, men man kommer inte ifrån några kostnader enbart genom att i dag reagera på det sätt, som herr Jonsson önskar, ty löses denna fråga genom en förläggning till Hälsingborg, blir resultatet ändå att staten får vidkännas liknande utgifter. Jag kan därför inte förstå, att det finns någon som helst anledning att riksdagen just i anledning av det föreliggande förslaget skulle reagera mot något, som man säger vara militärt slöseri med statsmedel. Jag tror att det är bättre att vi, såsom det sagts här, försöka att lugnt och stilla använda vårt civila förstånd, och göra vi det, kan jag inte se annat än att resultatet måste bli att kammaren bifaller utskottets förslag.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! I anledning av vad herr statsrådet här sagt vill jag framhålla, att när man haft ett år på sig för att utreda förlägningsfrågan, borde man ha kunnat klarlägga alla därmed sammanhängande omständigheter i stället för att, såsom nu skett, bara taga sikte på den utredning, som syftar till ankaffandet av bostäder åt manskapet, och sålunda försumma att undersöka frågan om var man skall placera all annan personal.

Vidare anförde:

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Den anklagelse, som herr Jonsson ställt, kan man givetvis ställa. Jag vill emellertid försäkra, att det utförts ett mycket energiskt och intensivt arbete för att komma till botten med denna fråga, och det är endast dess svårlösta natur som gör att vi icke lyckats till detta års riksdag prestera en så fullständig utredning, som vi skulle ha önskat. Något vidare uppskov har icke heller kunnat ifrågasättas, då det ansetts vara av stort intresse, att ett beslut från riksdagens sida redan i år kommer till stånd, så att frågan nu kan få sin lösning.

Skånska pansarregementets förläggning m. m. (Forts.)

Herr **Björklund**: Herr talman! Jag skall inte lägga mig i striden om var Skånska pansarregementet skall förläggas, utan jag har endast begärt ordet för att lämna några upplysningar, innan vi gå att fatta beslut i ärendet.

Men innan jag gör det, vill jag säga, att det är en något egendomlig argumentation, som här föres. Riksdagen har ju i fjol beslutat, att vi skola skaffa oss bl. a. ett pansarregemente, som skall förläggas i södra delarna av landet, d. v. s. Skånska pansarregementet. Men om det sedan skall förläggas till Hälsingborg eller Hässleholm eller Kristianstad eller Osby eller Eslöv eller vilken plats det kan vara, är ju en sak för sig. Det är klart, att regementet skall ligga, där det strategiskt hör hemma, ingen annanstans. Jag går till och med en smula längre än statsrådet och säger, att om det skulle vara så, att de kostnader, som äro förenade med anskaffandet av erforderliga byggnader och bostäder, skulle bli högre på den plats, där regementet rätteligen bör förläggas, så bör riksdagen i all rimlighets namn bevilja även de medel, som i så fall skulle behövas.

Jag skyndar mig att tillägga, att den kommun, dit regementet förlägges, vilken ju ovillkorligen kommer att få vissa inkomster genom denna förläggning, bör i möjligaste mån se till att sörja för att det finns bostäder för befattningshavarna vid regementet. Men det kan uppstå situationer — jag hoppas dock att det inte skall bli fallet beträffande Skånska pansarregementet — då riksdagen t. o. m. får räkna med att själv lösa bostadsfrågan, om man vill ha ett regemente förlagt till den plats, där det ur försvarets egen synpunkt bör ligga, det må nu vara fråga om Norrland eller Skåne eller någon annan del av landet. Det enda viktiga i detta sammanhang är att de regementen liksom de försvarsanstalter överhuvud taget, som vi fattat beslut om, placeras där de kunna göra den bästa effekten, om vi skulle råka i det olyckliga läge, som vi alla hoppas inte skall inträffa, nämligen att det företages en invasion mot vårt land.

Om man kastar en blick på kartan över Skåne, så behöver man inte fundera så värst länge, var den rätta platsen för Skånska pansarregementet finns med hänsyn till rent strategiska synpunkter. Det kostar ju oerhört mycket att sätta upp dessa pansarregementen med deras högt kvalificerade mekaniska utrustning, och när man därför bara har ett sådant regemente i Skåne, måste det vara förlagt på sådant sätt, att det kan taga emot stöten vid en invasion, varifrån den än kommer. Det är möjligt att Hälsingborg kan anses vara den bästa förläggningsplatsen, men jag tycker nu inte det. Jag tycker inte heller att det skiljer så mycket mellan en del andra orter därvidlag, Eslöv, Osby, Kristianstad o. s. v. Vill man kunna skicka fram ett pansarregemente för att i första hand möta ett invasionshot, bör det inte vara förlagt på ena kusten av Skåne och alltså eventuellt behöva förflytta sig över hela Skåne, om invasionen skulle komma på den andra kusten, utan det torde vara bäst att förlägga regementet så, att det har kortast möjliga väg att tillryggalägga, vid vilken kust det än blir ett invasionshot, något som vi för all del hoppas slippa men varom man strängt taget inte någonting vet.

Såsom jag nämnde i början av mitt anförande, har jag emellertid begärt ordet för att lämna några upplysningar.

Jag sade nyss att bostadsfrågan inte får vara det avgörande, när riksdagen fattar beslut i förläggningsfrågor av detta slag. Det har under senare tid från respektive myndigheter till Hässleholms stad — jag vet inte, hur många andra kommuner, städer eller samhällen, som fått liknande uppmaningar som vi och efterkommit dem — riktats en begäran om att staden skall meddela, huruvida man anser sig kunna tillgodose det bostadsbehov, som uppstår, om pansarregementet förlägges till eller invid Hässleholm. Vid de undersökningar, som vi i

Skånska pansarregementets förläggning m. m. (Forts.)

anledning därav gjort, ha vi räknat med ett behov av 350 bostadslägenheter, varierande mellan två rum och kök och fyra rum och kök. Kostnaden för dessa bostäder skulle komma att belöpa sig till — jag kommer en smula över den siffra som statsrådet här nämnde — i runt tal 6 miljoner kronor. Staden är villig att upplåta mark, gränsande intill Mölleröds kronopark, där väl regementet skulle förläggas. Staden är också, såvitt jag förstår, villig att åtaga sig uppförandet av bostäderna, detta givetvis under förutsättning att man får det material, som är behövt för att man skall kunna bygga. Jag förmodar dock att sådan kommer att beviljas, då det ju här är fråga om byggnader, som på sitt sätt skola tjäna försvaret.

Vi äro villiga, sade jag, men märk väl, mina herrar, stämningen är inte så förtätad därhemma, när det gäller pansarregementets förläggning till staden, att jag här vill avge några bragelöften om hur stadsfullmäktige kunna komma att besluta på denna punkt. Drätselkammaren har emellertid utarbetat ett förslag, och på fredag kväll denna vecka avgöres frågan i stadsfullmäktige. Jag har emellertid anledning tro, att stadsfullmäktige, under förutsättning att pansarregementet förläggas till Hässleholm, komma att gå i författning om att bygga det antal bostäder, varom kan vara fråga. Jag gör dock fortfarande den reservationen, att det gäller endast under förutsättning att byggnadsmaterial o. s. v. kan tillhandahållas.

I detta sammanhang skall jag, herr talman, be att få ställa en fråga till herr statsrådet. Herr statsrådet har i propositionen talat om förläggande av Skånska pansarregementet till eller invid Hässleholm, men slutar klämmen i propositionen med att säga »invid Hässleholm». Statsutskottet har också beslutat en kläm, som säger att regementet skall förläggas invid Hässleholm. Det är detta som första kammaren redan har beslutat och vilket väl om en stund kommer att bli även andra kammarens beslut.

Om det emellertid varit så, att detta ärende behandlats först i andra kammaren, skulle jag för min del ha yrkat, att utskottets kläm hade ändrats till »i eller invid Hässleholm». Det är mig likgiltigt, om regementet förläggas i Hässleholm eller utanför, men lika litet som jag anser att man skall diskvalificera en viss ort, t. ex. Kristianstad, Osby, Eslöv eller någon annan, lika litet anser jag att man skall diskvalificera Hässleholm. Jag betonar än en gång, att regementet skall ligga där det bäst hör hemma.

Nu har man i utskottsutlåtandets kläm skrivit »invid Hässleholm». Min fråga till statsrådet är således den: om man här utan vidare bifaller klämmen i statsutskottets utlåtande och riksdagen alltså gör detta utskottets uttalande till sitt och det senare efter de förhandlingar, som givetvis måste föras mellan staten och kommunen, visar sig fördelaktigt att förlägga regementet inom Hässleholm, anser då statsrådet sig bunden av riksdagens beslut, att regementet skall förläggas invid Hässleholm? Under sådana förhållanden tycker jag, att detta utskottets uttalande är ganska absurt. Man bör icke binda sig i den ena eller den andra riktningen. Det halva löfte som jag här uttalat beträffande bostadsproduktionen, därest regementet skulle förläggas till Hässleholm, det kan ju för all del ändå kvarstå. Därom vill jag icke yttra mig i dag. Det kan hända, att staden bygger ett visst antal bostäder, även om regementet förläggas utanför stadsgränsen. Det är klart, att en hel del människor ändå komma att bosätta sig inom staden, och då får väl staden skaffa bostäder, i den mån det på den allmänna bostadsmarknaden blir en trängsel som gör det nödvändigt att vidtaga åtgärder i detta avseende. Men jag anser det onödigt att diskvalificera staden.

Det är en annan synpunkt, mina damer och herrar, som man här bör anlägga. Hässleholm tillhör ortsgruppen C. Om man nu förlägger detta rege-

Skånska pansarregementets förläggning m. m. (Forts.)

mente så att säga vägg i vägg med Hässleholm eller alltså vid dess gräns, så betyder detta, att personalen kommer att avlönas enligt ortsgrupp A men får köpa sina förnödenheter och betala sin bostad efter priser som gälla i C-ort. Vi ha haft ett annat exempel på detta förhållande, nämligen i fråga om Frösöförläggningen, och jag anser för min del, att ett dylikt förhållande är ganska orimligt.

Jag har praktiskt taget intet yrkande, men jag har velat lämna dessa upplysningar för att klargöra, hur jag från min synpunkt ser på denna sak, och samtidigt avgiva en deklaration om hur man ser på denna sak i det samhälle där det är fråga om att förlägga ifrågavarande regemente.

Herr **Bergström**, som nu på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Herr Björklund har naturligtvis rätt i att regementet bör förläggas där det ur militära synpunkter och kanske också ur försvarssynpunkter lämpar sig bäst. Men det förvånar mig, att herr Björklund lyckats penetrera denna lämplighetsfråga så noga och så vetenskapligt, att han kan säga, att regementet måste förläggas just inom Hässleholms stad. Om det förläggas några kilometer utanför, då tar tydligen herr Björklund sin hand ifrån det. Jag tycker, att detta icke går riktigt bra ihop. Det är nog inte utan att Hässleholmssynpunkten sticker fram en smula. Tycka inte kammarens ledamöter det också?

Jag vill till sist säga till herr Björklund, att det här inte är någon strid mellan Hälsingborg och Hässleholm. Vi från Hälsingborg ha ju yrkat bifall till förslaget, att regementet skall förläggas till Hässleholm. Vi vilja bara ha någon garanti för att bostadsfrågan blir löst, så att staten inte behöver investera pengar i bostadsbyggande därstädes. Däri ligger skillnaden mellan våra ståndpunkter.

Herr **Björklund**, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Jag vill endast säga herr Bergström, att jag ämnar inte hålla min hand speciellt över regementet, om det förlägges till Hässleholm, och jag ämnar lika litet taga min hand ifrån det, om det inte förlägges dit. Det är inte min sak att avgöra, var regementet skall förläggas, utan det är riksdagen som avgör, var förläggningen skall vara.

Härpå yttrade:

Herr **Thorell**: Herr talman! Efter de båda sista anförandena och replikerna har jag samma anledning som herr Jonsson i Eskilstuna att säga, att jag inte är lokalt belastad i denna fråga. Att jag nu tar till orda, beror därpå, att jag i fjol tillhörde försvarsutskottet och deltog i behandlingen av denna fråga där, och jag deltog också i den diskussion som då förekom här i kammaren. Jag instämde därvid helt i deras åsikt som ansågo, att Hälsingborg har ett så pass utsatt läge, att det var absolut olämpligt redan ur militära synpunkter att förlägga detta regemente dit.

Av en tillfällighet känner jag till förhållandena i fråga om övningsterrängen i Hälsingborgstrakten. Jag har nämligen varit där nere i ett visst statligt uppdrag på vintern och har då sett, med vilken stor omsorg som markägarna — det är ju huvudsakligen odlad mark runt omkring Hälsingborg — ängsligt bevakat militären, så att de icke ens fingo beträda deras mark, när den var frusen, för skidåkning eller för att uppställa manskapet. Jag framhöll vidare i fjol, att om detta regemente skulle komma till en terräng som överhuvud taget lämpade sig för detsamma och icke göra för stor skada på den odlade

Skånska pansarregementets förläggning m. m. (Forts.)

marken med därav följande stora markskadeersättningar, så skulle de få köra långa vägar i det skånska landskapet samt därvid ödsla med bensin och nöta på sin dyrbara materiel.

Det är därför för mig synnerligen glädjande att se, att de synpunkter som jag och andra gjort oss till tolk för vid detta tillfälle äntligen ha vunnit gehör och att regementet nu skall förläggas till Hässleholm. Huruvida detta är den absolut lämpligaste förläggningsorten, är jag icke mäktig att bedöma, men jag har den bestämda uppfattningen, att det är en bättre förläggningsort än Hälsingborg.

Jag skall emellertid be att få instämma med dem — och därvidlag tror jag, att det var statsrådet själv som började — som ha påtalat det vankelmod som de militära myndigheterna visat i denna fråga. Det kan inte vara nyttigt för tilltron till de militära myndigheternas uppfattning och yrkanden, att det visar sig, att de vid ena tillfället i samma fråga ha rakt motsatt uppfattning mot vad de ha vid ett annat tillfälle. Ett sådant vankelmod från de militära myndigheternas sida kan absolut icke annat än skada försvaret och försvaga försvarsviljan. Jag vill därför sälla mig till dem som ha ställt sig lindrigt sagt undrande inför detta förhållande.

När det sedan i detta sammanhang har föreslagits, att man skulle taga vissa skvadroner från andra regementen och förlägga dem till Hälsingborg, så vill jag också uttala min tillfredsställelse däröver. Det uppdrag jag hade i fjol var av den arten, att jag hade anledning att undersöka kavalleriregementets stallar där nere, och jag tyckte, att det var mycket ledsamt att tänka sig, att dessa visserligen gamla men mycket väl underhållna stallbyggnader skulle rivas bort och komma till ingen nytta. Jag är glad, att sparsamhetssynpunkterna även härvidlag kunnat förenas med intresset att få kavalleri tillbaka till detta landskap, som ju sedan gammalt varit kavalleriets hemvist. En kavalleribrigad låg ju tidigare där och ett regemente till. Jag anser, att kavalleriet även ur försvarssynpunkt behövs där nere.

Jag skall alltså be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lundberg i Hälsingborg: Herr talman! Av särskilt intresse har varit det uttalande som departementschefen gjort i kammaren i dag. Jag kan emellertid icke underlåta att säga, att han därvid har givit uttryck åt tankar som icke stå i överensstämmelse med vad som sagts i propositionen. Statsrådet säger själv i dag, att det inte är att tänka på att låta pansarregementet ligga kvar i Hälsingborg. Även om kostnaderna skulle bli högre genom Hässleholmsalternativet, så måste i alla fall detta alternativ väljas. Jag förstår denna synpunkt, alltså att Hässleholm av vissa skäl är att föredraga, men det hade då varit riktigare, att det sagts i propositionen, att även om Hässleholmsalternativet blir dyrare, skall man taga detta. Så har emellertid saken icke från början upplagts. I propositionen sägs, att Hälsingborg är godtagbar som förläggningsort, och det göres där jämförelsekalkyler mellan de båda alternativen att förlägga regementet till Hälsingborg eller till Hässleholm. Det är detta som i viss mån är något skevt.

Jag vill säga till herr Björklund, att man nog inte kan bara önskemässigt tala om strategiska motiv för regementets förläggning. Herr statsrådet har i dag talat om nödvändigheten att utnyttja kasernbyggnaderna i Hälsingborg och att därför förflytta vissa kavalleriförband dit. Där komma rent ekonomiska synpunkter fram.

Då det här har antytts, att vi på Skånebanken som äro från Hälsingborg skulle ha något speciellt lokalt och egoistiskt intresse av denna fråga, så vill jag försäkra kammarens ledamöter, att något sådant intresse icke finnes från

Skånska pansarregementets förläggning m. m. (Forts.)

vår sida. Vi behöva ju icke bekymra oss om förläggningen av detta regemente, i annan mån än att ett annat regemente kommer till Hälsingborg. Våra förläggningsmöjligheter komma alltså att under alla förhållanden utnyttjas. Anledningen till att vi intressera oss för detta spörsmål är, att vi, på grund av att Hälsingborg icke ligger så långt från Hässleholm, ha en lokal kännedom även i fråga om Hässleholm. Det är detta som gör, att vi särskilt intressera oss för denna fråga. Det är bristen på klarhet i utredningen som gjort, att vi ha ställt krav på en fullständig utredning, och detta har skett i form av en reservation som här är fogad till utskottets utlåtande.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Jag tror icke, att herr Lundberg menar, att det föreligger någon verklig inkonsekvens i mitt uttalande här i dag i förhållande till vad som sagts i propositionen. Mitt första anförande visar ju, att den verkliga skillnaden i kostnader under alla förhållanden blir så pass liten, att den inte kan komma att påverka frågan. Det låg ju något annorlunda till förra året, när det gällde en kostnadsskillnad på 4 miljoner kronor. Nu ha vi räknat med en kostnadsskillnad på låt mig säga en halv miljon kronor. Det är knappast mer än vad som kan ligga inom felmarginalen. Jag tror, att herr Lundberg själv i annat sammanhang använt detta uttryck.

När herr Björklund nämnde siffran 6 miljoner kronor, så var denna siffra icke främmande för mig. Men likaväl som Hässleholm räknar med att en del bostadsbyggande under alla förhållanden skall komma till stånd på privat initiativ, så kalkylerar jag med en sådan utväg, vilket jag anser vara fullkomligt tillåtligt, eftersom detta säkert ligger inom verklighetens område. Jag stannar därför vid att det kommer att bli ett bostadsbyggande för 3 à 4 miljoner kronor på det allmännas initiativ. Jag tror, att resten skall komma att byggas på rent privat initiativ.

Slutligen vill jag med anledning av herr Björklunds fråga säga, att ordet »invid» är ett annat uttryck för trakten av Hässleholm, och det är alldeles självklart, att stadens gräns inte är något kritstreck som man inte får överskrida.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt dels ock på bifall till den av herr Bernhard Nilsson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Lundberg i Hälsingborg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 1:o) av utskottets förevarande utlåtande nr 199, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Bernhard Nilsson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets i punkten gjorda hemställan.

Vissa bygg-
nadsarbeten
m. m.

Punkten 2:o), angående vissa byggnadsarbeten m. m.

Sedan punkten föredragits yttrade

Herr **Törnkvist**: Herr talman! Det finns under denna punkt ett ärende, som lämpligen bör behandlas först sedan riksdagen har tagit ståndpunkt till var Bergslagens artilleriregemente skall ha sitt skjutfält. Då detta ärende ännu icke föreligger på kammarens bord, hemställer jag, att denna kammare, i likhet med vad första kammaren redan gjort, återremitterar denna fråga, som återfinnes på sid. 11—16 i nu förevarande utlåtande.

Efter härmed slutad överläggning beslöt kammaren att återförvisa förevarande punkt till utskottet.

Punkterna 3:o)—11:o).

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 11.

Föredrogos vart efter annat:

statsutskottets utlåtanden:

nr 200, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till ersättning till Stockholms stad för underhåll av fångar i stadens rannsaktionsfängelse;

nr 201, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till socialstyrelsens ortsombud;

nr 202, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till organisationsundersökningar m. m.;

nr 206, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till stat för riksgäldsfonden;

nr 207, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag för budgetåret 1943/44 till kristillägg;

nr 208, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till vissa reservtelefonstationer m. m.;

nr 209, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 till anordnande av vissa telefon- och telegrafförbindelser m. m.; och

nr 210, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss ombyggnad av tågfärjan Starke;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om skatt å vissa pålsvaror, m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

nr 48, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om värnsskatt för budgetåret 1943/44 jämte i ämnet väckta motioner;

nr 49, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om viss skattefrihet för krigsriskersättning till sjömän jämte i ämnet väckta motioner;

nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 2 § förordningen den 17 juni 1938 (nr 370) om särskild skatt å förmögenhet, m. m.; och

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning med särskilda bestämmelser angående taxering för inkomst av under år 1943 stormfälld skog jämte i ämnet väckta motioner;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till grunder för dyrtidstillägg åt präster m. m.;

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2, 3, 5 och 6 §§ lagen den 24 mars 1916 (nr 90) angående verkställighet av straffarbete och fängelsestraff;

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av strafflagen för krigsmakten; och

nr 48, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tillsyn över hundar, dels ock väckta motioner angående lagstiftning om okynnes och skadegörande hundar; samt

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 december 1939 (nr 934) om tjänsteplikt, m. m.;

nr 48, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående utsträckt tillämpning av lagen den 15 december 1939 (nr 856) om utbetalande av krigsriskersättning till sjömän jämte i ämnet väckt motion;

nr 49, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 7 § lagen den 20 mars 1936 (nr 56) om socialregister; och

nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 2:o), 8:o), 14:o) och 16:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden och betänkanden hemställt.

§ 12.

Föredrogs andra lagutskottets memorial, nr 51, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande andra lagutskottets utlåtande nr 35 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om anställande av distriktsbarnmorskor m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Memorial med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande andra lagutskottets utlåtande nr 35.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde

Herr Hansson i Rubbestad: Herr talman! Vid detta ärendes tidigare behandling fick nog kammaren den uppfattningen, att andra lagutskottets uttalande till § 9 i dess utlåtande nr 35 gick stick i stäv mot det utlåtande, som statsutskottet avgivit beträffande bidragen till distriktssköterskor. I sådana fall, där kamrarna fatta olika beslut i fråga om motiveringen men klämman är densamma, brukar det vara vanligt att motiveringen faller bort. Enligt min mening hade det varit lyckligast, att saken ordnats på sådant sätt. Nu har emellertid andra lagutskottet föreslagit, att andra kammaren skall frånträda sitt beslut. Då av andra lagutskottets skrivsätt nu framgår, att det icke har annan mening i fråga om statsbidragen än vad som framgår av statsutskottets utlåtande, har jag ingen anledning att yrka avslag, särskilt som första kammaren redan bifallit utskottets förslag. Jag anser därför, att genom detta uttalande har klarhet nu vunnits, att statsbidrag kan utgå på dessa resekostnader. Jag har därför intet annat yrkande än bifall till utskottets förslag.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 13.

Viss begränsning av legitimation som tandläkare m. m.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om viss begränsning av legitimation som tandläkare, m. m., så vitt den hänvisats till lagutskott, jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 21 maj 1943 dagtecknad proposition, nr 299, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att dels antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag om viss begränsning av legitimation som tandläkare dels och bifalla det förslag i övrigt, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Propositionen hade, såvitt anginge nämnda lagförslag, hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft två i anledning av densamma väckta motioner, nämligen motionen nr 320 i första kammaren av herr *Herlitz* samt nr 453 i andra kammaren av herrar *Sefve* och *von Friesen*.

I motionerna hade hemställts, att riksdagen måtte avslå propositionen.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen, med förklarande, att Kungl. Maj:ts genom propositionen nr 299 framlagda förslag till lag om viss begränsning av legitimation som tandläkare ej kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga i utskottets hemställan intaget förslag till lag om viss begränsning av legitimation som tandläkare;

B. att motionerna I: 320 och II: 453 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits:

1) av herrar *Roos* och *Carl Eric Ericsson* samt fröken *Andersson*, utan angett yrkande; samt

2) av herrar *Norman*, *Linder*, *Olof Carlsson*, *Hermansson*, *Holm* och *Andersson* i Eskilstuna.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Fröken **Andersson**: Herr talman! Såsom en av de tre ledamöter i utskottet, som ha reserverat sig blankt, skall jag be att med några ord få motivera denna reservation.

Meningarna ha ju som kammaren vid detta laget vet, brutit sig starkt i denna fråga. Den ena delen av debattörerna har ansett det hela som en rent praktisk angelägenhet och på denna grund velat lösa frågan. Den andra delen har lagt mera principiellt betonade synpunkter på problemet och på den grunden intagit sin ställning till hela frågan.

Om nu behovet av ökad utbildning för tandläkarna hade varit det, som legat bakom kravet på praktik av det här föreslagna slaget, så hade man icke kunnat ha någon väsentlig invändning att göra mot denna anordning, att tandläkarna skulle tjänstgöra ett år inom folktandvården, innan de slutgiltigt erhöles full legitimation.

En sådan ökad eller förbättrad utbildning behöves icke enligt departementschefens uttalande. Icke heller behöves det enligt samma källa någon kontroll över vederbörande läkares kunnighet i sitt yrke. Den enda motiveringen för detta förslag är sålunda helt enkelt behovet av arbetskraft inom vissa områden.

Viss begränsning av legitimation som tandläkare m. m. (Forts.)

Nu har man enligt mitt sätt att se på ett fullkomligt felaktigt sätt gjort en jämförelse med förhållandena i Danmark, där man ju har två års praktik för läkarna. Jag vill då starkt betona, att denna jämförelse är fullständigt felaktig, ity att det i Danmark är ett led i utbildningen, ett nödvändigt komplement till den teoretiska underbyggnaden.

Det var det första. Det andra var, att praktiken i fråga kan fullgöras hos precis vilken tandläkare som helst. Nu är det uppenbart, att staten kan föreskriva dylika utbildningsvillkor, innan den ger legitimation. Men då är det några ting, som man får vara vaken för. Det första är, att behovet av förbättrad utbildning verkligen är dokumenterat — ett förhållande, som enligt vad departementschefen själv har sagt icke här förefinnes. Men om det konstateras, att ett sådant behov finnes, så har man skyldighet att se till, att vederbörande få detta utbildningskomplement under sakkunnig ledning.

Nu är det ju på det sättet rent praktiskt, att bristen på tandläkare är störst vid enmanspoliklinikerna, där sålunda vederbörande ingalunda skulle få den behövliga ledningen av sakkunniga kolleger. Men även om, såsom framhållits i diskussionen, så skulle kunna ske, skulle ändå de äldre tandläkare, som äro anställda vid de större poliklinikerna, icke få någon nämnvärd tid, om ens någon alls, för att leda dessa yngre assistenter. För det tredje — och enligt min mening det viktigaste — är det fullkomligt felaktigt att genast ändra villkoren för de vid tandläkarinstitutet nu inskrivna studenterna. Det hör dock till minst sagt god ton, att man ej under en pågående utbildning ändrar de förutsättningar, under vilka studenterna ha börjat att utbilda sig för sin framtida uppgift.

Överhuvud taget kan man säga, såsom från flera håll redan understrukits, att hela detta förslag är fullkomligt främmande för svensk rättsuppfattning. Vi ha visserligen i tjänstepliktslagen ett avsteg från denna uppfattning. Men, väl att märka, de kvalifikationer, som krävas för att denna lag skall sättas i funktion, äro att riket befinner sig i krig eller krigsfara. Tillämpningen av tjänstepliktslagen har i detta sammanhang av lättförståeliga skäl heller ingalunda satts i fråga.

I propositionen framhåller man också, att hela detta förslag överhuvud taget saknar förebild, som saken uttryckes. Syftet här är helt enkelt att rekvirera arbetskraft till en sådan verksamhet, vilkens bristläge icke sammanhänger med kristiden. Orsaken till att man tvingats dithän är helt enkelt, att folktandvården från början varit felkalkylerad. Nu försöker staten att tillämpa sin tvångsmakt för att, klart och rakt på sak utsagt, skaffa sig billigare arbetskraft än vad staten kan få på den öppna marknaden.

Nu påminner departementschefen i propositionen om juristernas och läkarernas tjänstgöring vid häradsrätter och sjukhus. Det är såvitt jag förstår en fullkomligt felaktig jämförelse. I sanningens intresse skall jag säga, att departementschefen heller icke hårdtager denna jämförelse alltför skarpt. Jag vill dock för undvikande av missförstånd och framtida jämförelser på denna punkt säga, att för det första kunna t. ex. juristerna få bra anställningar utan tings-tjänstgöring, lika väl som läkarna ha rätt att sätta upp praktik utan sjukhus-tjänstgöring. De hindras alltså icke på något sätt i sin yrkesutövning av att de ej haft sådan praktik.

Det är enligt mitt sätt att se här den springande punkten, att staten använder sin legitimationsrätt för att skaffa sig förmåner av de människor, som skola legitimeras.

Nu fortsätter departementschefen, när han kommer fram till att avgiva den sista, slutgiltiga motiveringen, på följande sätt — jag citerar ordagrant: »Det avgörande för ställningstagandet till frågan synes mig böra vara, om förslagens genomförande kan anses oskäligt tynga dem, som drabbas därav». Såvitt

Viss begränsning av legitimation som tandläkare m. m. (Forts.)

jag förstår öppnas här oanade perspektiv. Ty om man accepterar denna grund för förslaget, så måste ju det bli på det sättet, att om man delar upp i olika grupper i samhället vissa personer med viss utbildningsstandard och andra med annan utbildningsstandard och låter dem, som ha samma standard, var för sig bilda olika kategorier, så skulle det, i fall man skall stödja sig på det resonemang, som jag nyss citerade här, leda till, att så länge det inom olika kategorier funnes grupper, som hade bättre förhållanden än de sämst ställda inom vederbörande kategori, skulle staten i kraft av denna motivering kunna tillämpa sin tvångsmakt.

Nu kan man säga, att det där är att måla det hela alltför svart; så långt komma vi ej att gå. Det kan hända, därför att jag tror, att innan man kommer så långt stöter man på vissa starka organisationer i samhället, som ej skulle tillåta, att man ginge så långt. Men den logiska konsekvensen av departementschefens inställning måste bli den nyss citerade.

Nu vill jag säga, att jag icke på något sätt tagit min ståndpunkt därför att, såsom en hel del tyckes tro, jag ömmar för tandläkarna. Jag är den första att erkänna, att av de olika studentkategorierna är detta den grupp, som har det, jag vågar kanske icke säga allra bäst, men som har det mycket bra i alla händelser. Det är alltså icke på något sätt någon känsla för tandläkarna som dikterar min inställning.

Jag skall, utöver de mera principiella synpunkter, som jag talat om, lägga några praktiska synpunkter på problemet. Då frågar jag först: Vad tjänar detta till? Ökas överhuvud taget tandvården i landet? Man kan här utan vidare och rakt på sak säga nej. Det blir endast en omdirigering av arbetskraften. En sådan omdirigering kan naturligtvis av praktiska orsaker vara motiverad. Men frågan är, om man ej här offrar större värden än man vinner genom dessa åtgärder.

Då kommer jag fram till den nästa frågeställningen, den nämligen: Vinner verkligen folktandvården på dessa nu föreslagna åtgärder? Det kan tyckas vara en rätt underlig fråga, men jag ställer den i alla fall därför att jag tror, att man håller på att förstöra den stora och utmärkta tanke, som ligger bakom hela folktandvården. Enligt vad t. ex. Svenska stadsförbundet har påpekat i sitt remissutlåtande är det en utomordentligt stor risk att låta i så stor utsträckning som här föreslagits nyexaminerade tandläkare sköta om folktandvården vid poliklinikerna. Detta gäller även enmanspoliklinikerna, vilka, som jag nyss nämnde, i största utsträckning skulle få dessa tandläkare att sköta om hela verksamheten. Svenska stadsförbundet avråder därför från anställning vid enmanspoliklinikerna.

Nu kan man säga, att det är ingen som helst risk att låta dessa nyexaminerade tandläkare komma ut. De ha ju sin legitimation, och de äro utbildade för sitt yrke. Varför skola de ej kunna sättas in där? Jag är övertygad om att de äro skickliga. Men man kan icke komma ifrån, att de icke ha den praktiska träning, som dock gör en människa allt mer och mer skickad för utövande av sin uppgift — naturligtvis intill en viss gräns. Man kan en gång i framtiden utvecklas åt andra hållet. Men jag säger: intill en viss gräns.

Vidare komma ju dessa tandläkare icke formellt men realiter att tvångsvis träda till sin uppgift inom folktandvården. Nu kan man ju säga, att de få väl som goda samhällsborgare göra sitt bästa, även om det ligger ett visst tvång bakom. Ja, det kan man säga. Men har man aldrig så liten kännedom om sin egen natur och den mänskliga naturen överhuvud taget, vet man, att man kanske ändå icke, åtminstone icke i regel, gör sitt allra bästa i sådana fall, där man tvingats till någonting. Det bästa gör man säkert, när man fått gå till verket frivilligt. Men även om denna risk kan synas överdriven, är det en an-

Viss begränsning av legitimation som tandläkare m. m. (Forts.)

nan risk, som är av ännu större betydelse, den nämligen, att det här tjänsteåret ju omfattar en begränsad tidrymd. Resultatet skulle alltså bli, att man med största sannolikhet i mycket stor utsträckning skulle få årliga ombyten på folktandvårdspoliklinikerna. Att icke detta kan tjäna själva saken är alldeles uppenbart. Kort sagt, därför att jag personligen anser, att folktandvården är så utomordentligt viktig, är jag väldigt rädd för att den väg, man här tänker slå in på, leder till att folktandvården kommer i vanrykte. Jag tror icke man kan förneka den saken.

Den riktigaste vägen det är väl ändå att öka antalet utbildade, och här vill jag än en gång understryka, att staten även på den punkten har försummat sig. Här ha nu massor av kvalificerade inträdessökande till tandläkareinstitutet år efter år fått avslag på sina ansökningar, och staten har icke förrän just nu gjort ett försök att verkligen råda bot på detta missförhållande. Nu blir det ju alltså en viss ökning, men resultatet dröjer. Jag tror i alla fall, att risken att vänta på resultatet ändå är mindre än risken att gå fram efter de linjer, som här ha föreslagits. Både av praktiska och teoretiska skäl tycker jag därför att man kommer fram till att lagen helst icke bör komma till. Nu säger man väl: det där kan ju delvis vara riktigt, men, väl att märka, lagen är av endast provisorisk karaktär. Är det så säkert? T. o. m. departementschefen har på den punkten varit en smula tveksam, när han i propositionen uttalat, att man icke vet, hur tillströmningen till folktandvården kommer att gestalta sig, även om antalet utbildade ökas. I detta konstaterande ligger inryckt den tanken, att därest icke vederbörande kommer frivilligt, så kommer tvångslagen att kvarstå. Jag tycker det säger ganska mycket.

Det som emellertid till syvende och sist för mig har varit det väsentliga i denna sak, det är, som jag nämnde förut, att vi icke haft något sådant förut i svensk rätt. Hela lagen kommer alltså att bli av prejudicerande betydelse, och man kan tala aldrig så mycket om att det här är fråga om ett litet undantag, det rör inte så många o. s. v., så är det dock så att, om gärdet en gång är upprivet, det är sedan ganska lätt att, såsom skett i andra sammanhang, under hänvisning till detta faktum göra fler och fler utvidgningar. Jag kan icke komma ifrån, att även om det skulle bli en tillfällig vinning för folktandvården, vilket jag som sagt tvivlar på, så är det i alla fall farligt att för en sådan tivelaktig vinnings skull ge upp en av de viktigaste demokratiska frihetsprinciper, som vi ha. På dessa grunder ber jag, herr talman, att få yrka avslag på utskottets hemställan.

I detta anförande, varunder herr talmannen återtagit ledningen av förhandlingarna, instämde herr *Olson* i Göteborg.

Herr **Hermansson**: Herr talman! Man kan mycket väl förstå de principella betänkligheter, som från en del håll ha rests emot det ingrepp i den personliga friheten, som föreslås i det nu föreliggande lagförslaget. Ingen bestrider, att lagen under de tre år, som den är avsedd att gälla, kommer att medföra en viss begränsning av rörelsefriheten för den yrkesgrupp, som det här är fråga om. Vad som däremot är litet svårare att begripa, det är, att man just ifrån det håll, där man varit ivrigast att förorda införandet av offentlig arbetsplikt för stora medborgargrupper och rekommenderat de allra kraftigaste åtgärderna för att säkra samhällets behov av arbetskraft, plötsligt har gripits av samvetsnöd, när det gäller att införa den mycket lindriga och behagliga arbetsplikt, som föreslås för de nybakade tandläkarna. Statsmakterna ha, som vi alla veta, under de senaste krisåren tvingats att vidtaga ganska långt gående åtgärder, som begränsat medborgarnas personliga frihet i olika

Viss begränsning av legitimation som tandläkare m. m. (Forts.)
avseenden. Statsmakternas beslut ha icke tillkommit på grund av några frihetsfientliga avsikter från statsmakternas sida, utan de ha tillkommit därför, att samhällsintresset ansetts kräva dylika åtgärder, även om den frihet, som medborgarna under normala tider åtnjutit, genom dessa beslut blivit något naggad i kanterna.

Ha vi tidigare kunnat svälja till exempel principen om den allmänna tjänsteplikten, ha vi kunnat vara med om vedhuggningsplikten för tjugouåringarna, så borde det väl heller icke finnas någon rimlig anledning att nu vägra att gå med på att kräva ett års väl avlönad tjänstgöring inom den samhälleliga tandvården för de nykläckta tandläkarna, innan de släppas ut för att bedriva sitt yrke i full frihet. Den yrkesgrupp, som beröres av lagförslaget, har i själva verket icke heller mycket att beklaga sig över. Den lön, som dessa nya tandläkare erbjudas under det år, de tvingas att ställa sin arbetskraft till samhällets förfogande, är i alla händelser så rikligt tilltagen, att de flesta andra yrkesgrupper, som nödgats underkasta sig flerdubbelt längre och dyrare utbildning, i många fall få nöja sig med betydligt mindre än hälften av den avlöning, som dessa tandläkare erhålla redan från första dagen de träda i tjänstgöring. Jag skulle tro, att t. ex. många jurister, läkare och ingenjörer skulle med uppräckta händer taga en »tvångskommendering» under ett år med de löner, som tandläkarna erhålla.

Fröken Andersson har här framhållit, att de tvångsåtgärder på arbetsmarknadens område, som tidigare vidtagits, och som hon själv gillar, ha tillkommit på grund av kriget eller på grund av den krigsfara, vari riket befinner sig, och att dessa åtgärder dessutom ha vidtagits för att tillgodose försvaret eller folkförsörjningen, vilket hon anser icke kan sägas om den tvångsåtgärd, som nu föreslås. Hon fann i alla fall självklart, att den föreslagna begränsningen av tandläkarnas legitimation icke kan hänföras till denna kategori av åtgärder. För min del undrar jag emellertid, om denna skiljegräns ändå icke är mera konstlad än verklig. Lagrådet har ju också i sitt utlåtande sagt, att den uppkomna situationen på folktandvårdsområdet åtminstone i viss mån tycks stå i samband med de av kriget föranledda förhållandena, emedan bland annat de många inkallelserna ha ökat bristen på tandläkare. Det torde väl heller icke vara svårt att leda i bevis, att en god tandvård bidrager till att stärka vår försvarsberedskap, emedan den utgör ett led i strävandena för folkhälsans förbättrande. Och att tandvården har betydelse för folkförsörjningen torde väl knappast kunna bestridas. Det är nödvändigt, att det svenska folket har sitt dagliga bröd, men det är nästan lika nödvändigt, att samma folk har sina tuggapparater i så god form, att det kan tugga sin mat.

Det har också vid behandlingen av ärendet uttalats vissa farhågor — fröken Andersson gjorde det i sitt anförande — för att den föreslagna åtgärden skulle komma att medföra en viss deklassering av folktandvården. Det har sagts, att om man skickar alla dessa nykläckta tandläkare med en begränsad rätt att bedriva sitt yrke till folktandvården, så skulle detta komma att medföra, att de komme att betraktas såsom yrkesmän av en lägre klass, varigenom folktandvården skulle råka i vanrykte. Det har också framhållits, att de täta ombyten av distriktstandläkare, som skulle bli följden av denna tvångstjänstgöring, skulle komma att ha en del tråkiga följder i släptåg. Det är alldeles givet, att sådana risker icke äro alldeles uteslutna, och för min del vill jag gärna medge, att det kanske är på den punkten, som de starkaste invändningarna mot förslaget kunna resas. Man kan nämligen tänka sig, att förtroendet för folktandvården kommer att minskas på grund av tandläkarnas ungdom och oerfarenhet. Men dessa olägenheter komma dock enligt min uppfattning att delvis uppvägas av att folktandvårdspoliklinikerna komma att bli underkastade

Viss begränsning av legitimation som tandläkare m. m. (Forts.)

en kontinuerlig inspektion av särskilda tandvårdsinspektörer, som skola ha till uppgift att se till, att poliklinikerna skötas på ett tillfredsställande sätt. De nackdelar, som det nya systemet kommer att medföra, väga i själva verket ganska fjäderlätt gentemot de stora svårigheter, som folktandvården nu har att kämpa med. Det vitsordas från alla håll, att det trots de goda löneförhållandena icke går att skaffa den nödvändiga arbetskraften till de av staten och landstingen anordnade tandpoliklinikerna. Det förefaller, som om de unga tandläkarna skulle hysa en panisk förskräckelse för att, låt vara blott under en kortare tid, bosätta sig på landsbygden. De vilja helt enkelt stanna i städerna, även om deras lönevillkor därigenom skulle bli mycket sämre än dem, de kunna erhålla ute i landsorten. Statsmakterna ha därigenom faktiskt ställts inför den situationen, att deras tidigare beslut i fråga om folktandvårdens utbyggande håller på att »rinna ut i sanden», därför att de yrkesmän, som genom statens medverkan gjorts kompetenta att utföra det nödvändiga arbetet, vägra att ställa sin arbetskraft till förfogande. I detta läge kunna de statliga myndigheterna icke handla på mer än ett sätt. De måste ur folkhälsans intresse sörja för att deras beslut rörande folktandvården fullföljes. Det är icke heller någon, som kan rekommendera ett bättre sätt att få slut på de nuvarande svårigheterna än den lösning, som föreslås av Kungl. Maj:t. Det finns i verkligheten inga andra alternativ att välja på än att antingen låta de nuvarande olägenheterna bestå eller att vidtaga de åtgärder, som nu föreslås.

De sju ledamöter, som ha dikterat utskottets utlåtande, vilja inskränka de nyexaminerade tandläkarnas tjänstgöring till den s. k. folktandvården, medan propositionens förslag går ut på att tjänstgöringsplikten skall kunna fullgöras även inom andra tandvårdsinrättningar, som anordnas av stat eller kommun. Jag har för min del ansett, att de starkaste skälen tala för bifall till Kungl. Maj:ts förslag oförändrat, och jag har därför också förenat mig med fem andra utskottsledamöter i en reservation, i vilken vi förorda bifall till Kungl. Maj:ts förslag utan ändring. Jag hade också ämnat att närmare motivera denna min uppfattning. Jag anser nämligen, att detta vore den allra bästa och lämpligaste utvägen att råda bot på de nuvarande svårigheterna, som icke inskränka sig enbart till folktandvården, utan som också förekomma t. ex. inom skoltandvården. Sedan nu emellertid första kammaren bifallit utskottets förslag, finner jag det klokast att icke längre vidhålla min mening i detta avseende. Bristen på tandläkare har ju varit särskilt kännbar inom folktandvården, även om den medfört tråkiga följder också inom andra områden. Man vinner således det väsentligaste genom att folktandvården tillföres den arbetskraft, som den så väl behöver.

Om kamrarna eventuellt skulle komma att stanna vid olika beslut, vore det kanhända inte heller så lätt att åstadkomma en godtagbar sammanjämkning av de olika meningarna. Ett försök till sammanjämkning skulle möjligen också komma att ytterligare försena riksdagens arbete, och en sådan eventualitet vägar åtminstone inte jag medverka till i riksdagssessionens tolfte timma. Jag har således inte ändrat uppfattning i själva sakfrågan, men i det läge som nu har uppstått avstår jag från att yrka bifall till den reservation, som jag har undertecknat, och har således inte något annat yrkande än om bifall till utskottets förslag.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag skall i anslutning till vad den siste ärade talaren senast yttrade endast meddela, att ehuru jag fortfarande anser att Kungl. Maj:ts förslag är bättre än det förslag utskottet har avgivit, finns det i det läge, vari saken kommit genom första kammarens beslut, icke tillräcklig anledning driva den linje, som där

Viss begränsning av legitimation som tandläkare m. m. (Forts.)
blott samlade en minoritet. Det är väl klokast att bägge kamrarna i detta avseende fatta samma beslut. I och för sig har jag all anledning att vara tillfredsställd med utskottets förslag, eftersom det ju är folktandvårdens svårigheter, som ha motiverat framläggandet av lagförslaget, och inte några svårigheter vid de övriga kommunala eller statliga tandvårdsinrättningarna.

Jag hade inte tänkt att här uppta någon större debatt, men jag kan ändå inte underlåta att säga några ord om den strid som pågår här, varvid jag alltså i fortsättningen inte kommer att vända mig mot utskottet utan endast mot dem, som yrkat avslag på all lagstiftning i detta avseende.

Det har till riksdagens ledamöter utdelats en tablå, sammanställd av Svenska landstingsförbundets byrå, där det redogöres för de inkomster, som hittillsvarande tandläkare vid landstingens tandvårdspolikliniker haft. Där finns en redovisning för sammanlagt 53 tandläkare. Av dessa 53 tandläkare var det endast 5, vilkas inkomst understeg 10.000 kronor men dock inte understeg 9.000 kronor. Alla de övriga 48 hade en inkomst, som var lägst 10.000 kronor. Åtskilliga av dem — 17 stycken — kommo upp till en inkomst på närmare 12.000 kronor, 8 stycken till 13.000 kronor o. s. v.

Bestämmelserna för folktandvården innebära att tandläkarna under alla förhållanden äro garanterade en minimilön å 7.800 kronor; de flesta förtjäna betydligt mera på grund av tantiembestämmelser, som i allmänhet tillämpas av landstingen.

Jag kan inte neka mig nöjet att göra en jämförelse mellan dessa inkomster, som erbjudas unga tandläkare omedelbart sedan de avlagt sin examen — de torde i regel inte vara över 26 å 27 år, sannolikt äro de något yngre, men låt oss säga 27 år, då de lämna tandläkarinstitutet för att gå ut och praktisera i sitt yrke — och löner inom andra yrken i motsvarande åldersgrupp. Sveriges förenade studentkårer — jag tar personligen inte något ansvar för att uppgifterna äro alldeles korrekta, ty jag har inte haft tillfälle kontrollera dem — har per den 1 juni 1943 gjort en framställning i vilken de säga, att en läkare vid 30-årsåldern i genomsnitt har en inkomst på 3.350 kronor, att en jurist i allmän tjänst vid samma ålder har en inkomst på 5.500 kronor, en bibliotekstjänsteman en inkomst av 3.300 kronor, en jägmästare 4.800 kronor och en apotekare 5.650 kronor. Detta är alltså de genomsnittsinkomster som åtminstone för närvarande uppnås av personer, som i regel ha varit ute i tjänst åtminstone några år, juris kandidater etc. Jag måste säga att under sådana förhållanden kan frågan om de förmåner, som erbjudas de nyutexaminerade tandläkarna, knappast ens diskuteras. Det enda man kan diskutera är huruvida det kan vara motiverat att i det läge, som folktandvården kommit i, tillgripa en åtgärd, varigenom de ny-examinerade tandläkarna under ett års tid — sedan återfå de ju sin frihet — kunna hänvisas till arbete på folktandvårdskliniker.

Jag vet inte vilka anspråk på inkomster som dessa unga nybakade tandläkare ha, eftersom det anses vara ett så förkastligt ingrepp i deras frihet att ge dem tjänster, som erbjudas dessa inkomster. Men jag kan av vissa ting förstå att tandläkarna icke äro nöjda med dessa inkomster ens under det första året av sin tjänstgöring. Det finns nämligen ett aktstycke, utskickat av Sveriges Tandläkare-Förbund, vari det bland annat heter: »Att icke flera av de nyblivna tandläkarna söka sig direkt till folktandvården beror enligt inhämtade upplysningar dels på att de önska erhålla viss erfarenhet innan de påtaga sig ansvaret för en offentlig tandpoliklinik» — det är ju mycket vackert — »dels på de höga studiekostnaderna, c:a 23.000 kronor. De nyexaminerade tandläkarnas naturliga strävan och skyldighet är att snarast möjligt avbetala dessa höga studieskulder». Allt detta är självfallet fullt riktigt. »Detta sker lättast i privatpraktiken, där de uppnå större inkomster än i folktandvården genom längre

Viss begränsning av legitimation som tandläkare m. m. (Forts.)

arbetsdag, under vilken den sista arbetstimmens arbete ger likvärdig inkomst med den första. Detta är långt ifrån förhållandet vid frivilligt övertidsarbete i folktandvården. Inom denna äro möjligheterna till extrainkomster mycket begränsade.»

Om man försöker sätta sig in i vad detta betyder tror jag mig kunna påstå, att ingen annan yrkesgrupp mig veterligt skulle kunna ställa sådana anspråk på inkomster av arbetet omedelbart efter examinationen. Beträffande principerna i detta sammanhang finns det också ytterligare en princip, som man har skyldighet att ta hänsyn till, och det är, huruvida en enskild kårs privata intressen, som ju på intet sätt misshandlas i detta förslag, skola tillåtas helt dominera utan någon hänsyn till det allmännas intressen. Det är mycket vänligt att man erkänner, att folktandvården representerar en synnerligen förnämlig tanke med hänsyn till folkhälsans främjande. Det är gott och väl, men det är mycket intressant att finna att i samma andedrag som man förklarar detta är man rädd att folktandvården skall komma att lida på tillämpningen av det lagförslag som här föreligger. Om det är riktigt att folktandvården skulle bli en tandvård av lägre klass än den privata tandvården, emedan unga nyexaminerade tandläkare få tjänstgöra där, måste detta innebära att den utbildning tandläkarna ha fått icke berättigar dem till en full legitimation utan att de behöva någon tids praktisk tjänstgöring, innan de böra få släppas fram på egen hand. Det är av ett visst intresse att konstatera detta, ty eljest har det i argumentationen mot detta lagförslag hetat, att det finns ingen anledning att inte godkänna de nyexaminerade tandläkarna som färdiga tandläkare, fullt kapabla att begagna sin legitimation. Jag tror att man måste välja ettdera av dessa argument, ty båda två gå i varje fall inte att använda på samma gång.

Jag kan inte underlåta att säga några ord också med anledning av de i och för sig numera riktiga anmärkningarna, att statsmakterna icke sörjde för att utbildningen av tandläkare kom att omfatta ett större antal elever när folktandvården beslöts — i och för sig som sagt, numera riktiga! Men, mina damer och herrar, fanns det någon anledning att misstänka, när denna folktandvård infördes, att det skulle bli omöjligt att rekrytera poliklinikerna? Hade man den allmänna uppfattningen att de förmåner som erbjödos i folktandvården voro av så underhållig beskaffenhet, att tandläkarna, de nyexaminerade eller äldre, skulle vägra att ta anställning i folktandvården? Ty det är ju egentligen på det området som bristen på tandläkare — jag medger att härvidlag ha inkallelser under krigstiden medverkat — numera måste konstateras. Med de förmåner som erbjödos hade man snarare rätt att hoppas att tandläkarna skulle — en stor del av dem med uppräckta händer — ta emot de nya möjligheterna. Det är detta de inte ha gjort, och jag kan gärna uttala en stark misstanke, som jag även uttalat i första kammaren på denna punkt, nämligen att bristen på tandläkare avspeglar en metod som man söker använda för att ytterligare pressa upp de förmåner, som folktandvården erbjuder. Om det finns fog för den misstanken att man här kan spåra en bakomliggande politik ifrån kårens sida, har jag i varje fall ingen lust att böja mig därför, eftersom jag har den uppfattningen att de löner som erbjudas tandläkarna äro mycket skäliga och inte kunna ge anledning till några rimliga anmärkningar.

När jag hörde fröken Ebon Andersson förklara, att detta var ett sätt för staten att skaffa sig arbetskraft för löner som inte voro tillfredsställande, måste jag säga att jag under inga förhållanden kan acceptera en sådan tankegång. Det är på intet sätt någon underbetalning som här erbjudes vederbörande tandläkare, utan villkoren äro, som jag förut sagt, åtminstone efter min uppfattning fullkomligt tillfredsställande. För övrigt är hela det resone-

Viss begränsning av legitimation som tandläkare m. m. (Forts.)
manget felaktigt. Det är här inte fråga om någon strid mellan staten och tandläkarkåren, det är en strid mellan statens önskemål att tillgodose en viss gren av vår folkhälsa och denna enskilda kår. I ett sådant fall, har jag den bestämda uppfattningen, att samhällsintresset skall gå före det enskilda intresset.

Fröken **Andersson** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! När man som herr Hermansson vill göra hela denna fråga till en krisföreteelse är man inne på underliga vägar, ty de tandläkare som inkallats syssla ju med tandvård inom försvaret. Herr Hermansson säger att god tandvård stärker försvaret, men då är det ju bara utmärkt att dessa tandläkare kallas in, och eftersom antalet tandläkare inte genast kan ökas är det uppenbart att det måste bli ett mindre antal tandläkare för de civila behoven — men det skall jag i så fall inte klaga över.

Då statsrådet Möller söker göra det hela till en ersättningsfråga, är det såvitt jag förstår att snedvrida saken. Ersättningen har ingen betydelse i sammanhanget. Jag tycker inte heller att man kan tala om någon underbetalning, tvärtom tycker jag att lönerna äro mycket bra, men i relation till vad tandläkarna kunna få på andra håll är det underbetalning. Och är det så att tandläkarna med konstlade medel ha nått fram till denna sin ställning, ha de ju bara följt höga föredömen och visat sin läraktighet, ty detta har som bekant förekommit på andra håll. Att tala om att samhällsnyttan skall gå före egenyttnan och koppla samman detta resonemang med ersättningsfrågan är enligt min uppfattning fullkomligt felaktigt, ty kräver samhällsnyttan verkligen någonting, då få samhällets medborgare föga sig därefter, oavsett vilka ersättningar de få. Alltså böra dessa två sidor av saken strängt hållas isär, om man överhuvud taget skall kunna föra en diskussion på denna punkt.

Slutligen vill jag till herr Hermansson säga att det från den här utgångspunkten inte är fråga om att det är bra med utmärkta tuggverktyg — tandläkarnas antal ökas nämligen inte. Frågeställningen är alltså inte, *om* vi skola ha bra tuggverktyg utan frågan är: *vilka* skola ha dessa goda tuggverktyg?

Vidare anförde:

Herr **Lindén**: Herr talman! Efter vad som redan yttrats här kanske det kunde vara onödigt att längre uppehålla sig vid denna fråga. Men det är några kompletterande synpunkter jag skulle vilja anknyta till vad som blivit sagt.

Mig beredde den kungl. propositionen en alldeles bestämd glädje, i motsats till vad fallet var beträffande fröken Andersson. Jag har på grund av mitt landstingsarbete varit i tillfälle se, hur folktandvården har råkat ur spår på grund av bristen på tandläkare, och jag hyser den bestämda uppfattningen att exceptionella förhållanden också kräva exceptionella åtgärder. Jag tror att något av den statistik som Kungl. Maj:t presterat skulle vara nyttigt även i denna debatt. Det finns numera fastställda folktandvårdsplaner för 467 tandvårdspolikliniker. Det betyder att de landsting, som äro färdiga med sin folktandvårdsorganisation, ha räknat med ett behov av 467 kliniker. Av dessa äro 103 i arbete, omkring 60 äro utbyggda och färdiga med lokaler, med inventarier, med materiel och överhuvud taget med allt som behövs vid en ordentlig klinik. Men arbetet kan inte påbörjas, klinikerna kunna överhuvud taget inte utnyttjas därför att det saknas tandläkare. Det återstår sedan cirka 300 kliniker, som man inte ens vågar ställa i ordning, därför att man inte kan räkna med att få tandläkare. I mitt eget landstingsområde ha vi byggt ut sex kliniker för en kostnad av i runt tal 90,000 kronor. Vi ha träffat avtal med tre

Viss begränsning av legitimation som tandläkare m. m. (Forts.)

kommuner om inrättandet av ytterligare tre kliniker, således summa nio. Vi ha kunnat öppna två kliniker! Detta är alltså för dagen hela den verksamhet som vi kunna bedriva.

Nu kunna ju orsakerna till detta vara mångahanda. I propositionen anges bristen på tandläkare. Det nämnes vidare att tandläkare inkallas i militär beredskapstjänst och det påpekas, att tandläkarna i privatpraktik fått så mycket att göra på grund av allmänhetens ökade köpkraft och därmed så ökad inkomst, att de inte vilja gå över till folktandvården. Men det är alldeles säkert också så som statsrådet Möller anförde, att det har drivits en oppositionell politik i lönefrågan, och var man än talar med folk om saken säger man: »Ge tandläkarna i folktandvården litet bättre betalt, så få ni nog tandläkare!» I själva verket är det så som landstingsförbundet angivit och som statsrådet här meddelade, att en betydande del — 29 procent — av tandläkarna i folktandvården ha mera än 12,000 kronor om året i nettoinkomst. Landstingsförbundet har uppgivit att samtliga tandläkare i folktandvården hade en medelinkomst på cirka 11,800 kronor.

Jag har i dag per telefon fått fram en annan uppgift. Vi lyckades anställa en tandläkare fr. o. m. den 22 maj förra året vid en folktandvårdsklinik. Han förtjänade under de sju månader som återstodo av året 9,824 kronor 6 öre, och samme tandläkare har i år t. o. m. den dag som i dag är, således på knappa sex månader, intjänat i runt tal 8,000 kronor. T. o. m. maj månads utgång hade han tjänat 6,145:90 kronor. Man bör då göra klart för sig att dessa tandläkare inte ha utgifter för lokal och inga kostnader för apparatur eller för tandsköterska. Överhuvud taget ha de inga egna driftskostnader, utan allt som de få in i form av löner och tantiem är nettoinkomst.

Herr statsrådet anförde en skrivelse som tydde på att man på tandläkarhåll ansåg sig förtjäna så pass mycket ute i den privata marknaden, att man skulle förlora, om man gick över till folktandvården. Jag har på allvar sökt förmå ett par av våra privatpraktiserande tandläkare i norra Kalmar län att gå över till folktandvården, men de ha förklarat att »det hade de inte råd till». Jag har tagit reda på vad dessa och andra tandläkare ha haft i inkomst — inte vad de tjänade, det kan jag inte ta reda på — men vad de äro beskattade för, uppgifter som jag kunnat kontrollera. Då visade det sig att tandläkare i norra Kalmar län ha en taxerad inkomst — jag skall icke läsa upp hela raden av namn — av 9,400, 11,700, 11,070, 12,030, 8,330, 8,480, 7,990 och 6,050 kronor. Uppgifterna gälla tandläkare i två städer i norra Kalmar län. Två tandläkare förtjänade mer än 14,000 kronor per år och en privatpraktiserande tandläkare hade så dåligt ställt, att han ej ens stod upptagen i taxeringskalendern. Men ingen av dessa är likväl beredd att gå över till folktandvården för att förtjäna genomsnittligt 11,800 kronor om året eller 13—14,000 upp till 16,000 kronor liksom den tandläkare, jag nyss nämnde.

Jag skall ge ett exempel till, som jag tror är nyttigt för diskussionen. Tandläkareföreningen har sagt ifrån att de s. k. tandvårdsinspektörerna skola ha minst 2,000 kronor per år och för det arvudet skola de inspektera fem tandklinik. Finns det flera kliniker inom området få de ännu bättre betalning. Nu ha vi, som jag nämnde, två tandklinik i gång hos oss. Vi tyckte att det var litet för mycket om vi skulle betala en tandvårdsinspektör 2,000 kronor för att han en eller två gånger om året skulle hälsa på sin kollega i dessa två tandklinik. Vi föreslogo därför ett arvode av 1,200 kronor per år med tillägg av 400 kronor för varje klinik, som ytterligare öppnades. Om vi kunde öppna fem kliniker, skulle han således icke få 2,000 kronor enligt tandläkareföreningens taxa, utan 2,400 kronor. I går fick jag meddelande om att denna

Viss begränsning av legitimation som tandläkare m. m. (Forts.)
tjänst, med vilken var förenad den av oss föreslagna avlöningen, blockerats av tandläkareföreningen.

Jag skulle möjligen också kunna fästa uppmärksamheten på ett annat egendomligt förhållande. Om tandläkare, som enligt taxeringskalendern förtjäna 8,000 å 9,000 kronor om året, händelsevis bli inkallade till militär beredskaps-tjänst, betala de sin vikarie, efter vad jag hört från trovärdigt håll, 1,000 kronor i månaden för att denne skall upprätthålla praktiken. Hur inkomster och utgifter rimma ihop med detta förhållande, vågar jag inte yttra mig om.

I detta sammanhang torde man kunna ta fasta på det enligt min uppfattning — kanske är det icke i överensstämmelse med allas uppfattning — goda ordet i bibeln, att »det är bättre att en dör för folket än att hela folket förgås». Det är bättre att på sätt nu föreslås tvinga tillbaka ett privatintresse, ett enskilt intresse, än att eftersätta ett samhällsintresse. Det glädde mig särskilt att statsrådet på den punkten förklarade, att han icke kommer att böja sig för gruppintressen, om dessa komma i strid med samhällsintressena.

I propositionen och likaså i utskottets utlåtande har man hänvisat till, huru-
som läkarna måste ha sin sjukhustjänstgöring för att överhuvud taget komma någonstans och juristerna sin tingstjänstgöring eller praktiktjänstgöring på advokatkontor. Jag kan också hänvisa till att liknande förhållanden gälla beträffande andra medborgargrupper. De som vilja bli lektorer eller adjunkter måste gå två, tre år, ja i vissa fall fem, sex, sju år, innan de kunna bli hänvisade till provärstjänst för att därmed vinna behörighet. Riksdagen beslöt för endast ett år sedan, förra året vid den här tiden, ett nytt avlöningsreglemente för folkskolan och då föreskrevs bl. a. kompetensvillkor, som innebär att en nyexaminerad lärare måste tjänstgöra minst två år som extra, innan han kan vinna extra ordinarie tjänst. Liknande kompetensvillkor ha föreskrivits i andra fall.

Det har understrukits, att dessa tandläkare, som skulle göra denna så kallade tvångstjänstgöring vid folktandvården, erbjudits samma lön, som erbjudes tandläkare, som hittills haft möjlighet att söka tjänst vid folktandvården och vilkas löner återfinnas i landstingsförbundets uppställning.

Det enda som jag, herr talman, skulle vilja beklaga är, att man så starkt betonat den här anordningens karaktär av provisorium. Jag har den känslan, att det skulle vara tryggt och lugnt, om man gick en mera bestämd väg. Jag tillhör således icke dem, som med särskild glädje skulle motse ett upphävande av detta provisorium. Tvärtom skulle jag önska att anordningen finge permanent karaktär. Helst skulle jag velat rösta på det förslag, som Kungl. Maj:t framställt — jag tycker, att det är det mest rationella och ger de bästa framkomstmöjligheterna med hänsyn till de förhållanden, som inträffat — men på grund av första kammarens redan fattade beslut ansluter jag mig till den uppfattning, som hävdar, att kammaren bör bifalla utskottets framställning.

Herr Sefve: Herr talman! För att undvika missförstånd vill jag redan från början säga ifrån, att jag finner de ersättningar, som erbjudits de nyexaminerade tandläkarna under det första tjänstgöringsår, som enligt propositionen skulle fordras för erhållande av full legitimation, mycket väl tilltagna, särskilt om man jämför med vad som i fråga om förtjänstmöjligheter erbjudes akademisk ungdom överhuvud taget. Jag är övertygad om, att större delen av denna ungdom skulle vara synnerligen tacksam, om den redan första året efter examen förtjänade lika bra som de tandläkare, som det här är fråga om.

Jag har ingenting att erinra mot praktiktjänstgöring i och för sig, framför allt icke om det befinnes lämpligt för vederbörandes utbildning att så sker. Jag är t. o. m. övertygad om, att det vore fördelaktigt, om man slog in på den

Viss begränsning av legitimation som tandläkare m. m. (Forts.)

vägen i fråga om tandläkarutbildningen. Det skulle nämligen möjliggöra en ombildning av tandläkarinstitutet till en högskola med vetenskaplig forskning. Jag är fullt övertygad om att det vore till fördel för tandvården inom landet, men i Kungl. Maj:ts förslag är det icke fråga om något sådant, utan där ifrågasättes att ändringen av bestämmelserna för legitimation i stället skulle tillämpas på dem, som redan nu nått sin utbildning vid tandläkarinstitutet och alltså fått en utbildning vilken förut berättigat dem till legitimation, en utbildning således som ansetts giva dem full kompetens. Förslaget har kommit till för att tvinga de nyexaminerade tandläkarna att fullgöra viss tjänstgöring för det allmännas räkning.

Propositionens syfte är naturligtvis synnerligen behjärtansvärt, ty det gäller ju att hjälpa folktandvården ur det prekära läge, vari den nu kommit. Det är bara det, att jag som andra ifrågasätter, om den väg, som man valt, är så särskilt lämplig. Den innebär ju, att man vill utnyttja legitimationen som en ny typ av tvångslagstiftning för att förhindra vissa yrkesutövare att fritt förfoga över sin arbetskraft och att utnyttja den på sätt de finna lämpligt. Man vill tvinga dem till ett arbete, som statsmakterna för tillfället för sin del finna mera angeläget. Godkännes denna nya typ av tvångslagstiftning på ett område, är det fara värt att den också tillämpas på andra områden. Den diskussion, som förts, visar för övrigt ganska tydligt, att riskerna för en sådan utveckling äro ganska stora. Jag förstår också mycket väl den oro, som i det avseendet gjort sig gällande hos en hel del av den studerande ungdomen.

Jag yrkar därför avslag å denna del av propositionen och ber att få instämma i den reservation, som avgivits av herr Roos m. fl.

Herr **Hoppe**: Herr talman! När undertecknad studerat den kungl. propositionen och de inlämnade motionerna och tagit del av utskottets utlåtande och för övrigt sökt lyssna till den allmänna diskussionen, i vilken man alldeles särskilt vänt sig mot ett frihetsfientligt tvång, som skulle utövas mot en grupp svenska män och kvinnor, har jag icke kunnat undgå att göra vissa reflexioner över vad jag vill kalla vissa gynnade gruppers ställning i och skyldigheter mot samhället. Att jag i det sammanhanget särskilt tänker på de intellektuella yrkena är naturligt. Om dessa grupper gäller det ju, att statsmakterna genom framskapande av en rad bildningsanstalter givit vederbörande möjligheter att förvärva den för yrket nödvändiga utbildningen. Staten har alltså kostat på dessa intellektuella mer än vad staten kostar på genomsnittssvenskarna. Det kan ju å ena sidan sägas, att det är ett statligt intresse att sörja för en sådan utbildning, men å andra sidan måste det vara en stor förmån för dem, som få del därav. Läget är alltså det, att staten ger en dyrbar utbildning åt dessa, som jag vill kalla intellektuella, och därmed också en god start i livet och i de flesta fall också en rätt god ekonomisk och social ställning. För min personliga del vill jag därför ej ställa mig främmande för tanken, att staten skulle vara i sin goda rätt, när den vid visst tillfälle ser sig nödsakad att av dessa grupper kräva någon motprestation, någon gentjänst.

När staten befinner sig i den situationen, att den för det allmännas väl och för att vinna ett önskvärt mål behöver särskild arbetsinsats av särskilt gynnade grupper och vad staten önskar icke kan nås på annat sätt, då kan det, menar jag, knappast anses orimligt och obilligt, att staten kräver den behövliga arbetsinsatsen.

Vi befinna oss just nu i en sådan situation. För folkhälsan är det av stor betydelse, att den beslutade folktandvården kommer till stånd. Det råder ju sådan brist på tandläkare — herr Lindén erinrade ju nyss kraftigt härom — att många tandkliniker ej kunna arbeta och landstingen finna det utsiktslöst

Viss begränsning av legitimation som tandläkare m. m. (Forts.)

att fortsätta med utbyggandet av kliniker för folktandvården. Vi befinna oss alltså i verkligt nödläge. Föreliggande förslag vill i görligaste mån råda bot på detta nödläge. I den situationen borde riksdagen icke hysa några som helst betänkligheter mot att slå in på den av Kungl. Maj:t föreslagna vägen att ställa speciella krav på en yrkesgrupp — i detta fall på de nyutexaminerade tandläkarna.

Jag vill gärna i detta sammanhang drista mig säga att statsmakterna delvis prövat sådana vägar förut. Så skedde t. ex. när statsmakterna på sin tid fattade beslut om att tiden för studenternas värnpliktstjänstgöring skulle bli väsentligt längre än för andra. Motiveringen för detta beslut var väl innerst inne den, att folkets väl krävde detta och att det inte var mer än rätt och billigt att ställa större krav på dem, åt vilka mera hade blivit givet. Det är också min bestämda förhoppning, att det motstånd, som rests från tandläkarhåll — om detta ha vi allesammans blivit påminda — rätt snart skall minskas och försvinna och att de, som det nu gäller, gärna och villigt skola göra den arbetsinsats för folkhälsans främjande, som man väntar av dem. Jag hoppas också att dessa unga tandläkare skola göra detta helt enkelt såsom ett tack till samhället för en god start och en god ställning i livet.

Jag hyser så mycket mindre betänkligheter mot det föreliggande förslaget, som den yrkesgrupp, det gäller — det har man ju erinrat om förut — nått fram till en ekonomiskt särskilt förmånlig ställning. Det innebär ett understrykande av vad som sagts förut, när jag dristar mig säga, att knappast någon annan intellektuell grupp kan omedelbart efter avslutade studier skaffa sig sådana inkomster, som våra dagars tandläkare. Den ekonomiska ställning, som erbjudits dem vid den föreslagna anställningen i folktandvården, måste, som framhållits från flera håll, betecknas som mycket god och av den storleksordning att den faktiskt skänker dem både ett gott dagligt bröd och därtill möjlighet att börja med avbetalning av studieskulderna.

Helst skulle jag, herr talman, vilja yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag, men som ärendet nu ligger till ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Holmdahl: Herr talman! Jag har icke begärt ordet, därför att jag tror, att jag kan tillföra debatten några nya synpunkter, utan jag har begärt ordet av ett annat skäl, vilket jag strax kommer till. Men eftersom jag nu har ordet, skall jag först i alla fall be att i största korthet få motivera, varför jag för min del ansluter mig till det yrkande, som går ut på avslag å föreliggande förslag. Detta gör jag på grund av följande skäl.

En sådan anordning, som föreslås i lagen om viss begränsning av legitimation som tandläkare, tycker jag vore naturlig, om man hade kunnat motivera den ur utbildningssynpunkt, men det kan man uppenbarligen icke göra. Jag skall tillåta mig läsa upp endast ett par satser ur departementschefens motivering i propositionen. Det heter där: »Å andra sidan synes mig behovet ur utbildningssynpunkt av ett provtjänstgöringsår icke av den föreliggande utredningen tillräckligt dokumenterat för att kunna ensamt eller ens huvudsakligen motivera genomförande av förslaget», och så fortsätter departementschefen, »det är med hänsyn härtill naturligt, att principiella betänkligheter under remissbehandlingen anförts mot detsamma». Sedan tillägger statsrådet: »Så till vida torde visserligen den föreslagna obligatoriska tjänstgöringen för nyexaminerade tandläkare kunna sägas sakna förebild, att läget i de fall då det allmänna tidigare tvångsvis tagit medborgares arbetskraft i anspråk icke varit analogt med situationen i nu förevarande fall». Jag tycker det är ganska värdefullt att erinra om att socialministern i sin egen proposition funnit be-

Viss begränsning av legitimation som tandläkare m. m. (Forts.)

tänkligheterna mycket naturliga. Därför blev jag en smula förvånad över hans anförande, då det framgick av detta, att han överhuvud taget icke fann några skäl, som kunde anföras mot förslaget, naturliga.

Jag skall som sagt icke försöka tillföra debatten några nya synpunkter beträffande detta. Men jag tycker det är uppenbart — det torde även de, som varmast talat för förslaget kunna medgiva — att denna väg innebär principiella betänkligheter. Jag frågar dessa herrar: är man beredd att på andra områden av arbetsmarknaden vid behov skaffa sig arbetskraft på detta sätt? Jag bortser, herr Hermansson, från hela vår beredskapslagstiftning, som är motiverad av nuvarande krisförhållanden, men ingen har, så vitt jag vet, gjort gällande — ja, det har visst sagts från ett håll att skälen för detta lagförslag i viss mån förstärkts på grund av krisförhållandena — att dessa krisförhållanden motiverat förslaget, utan det har varit andra omständigheter.

Man kan väl icke heller, herr talman, blunda för att till de principiella betänkligheterna komma påtagliga praktiska olägenheter för folktandvården. Även det ville statsrådet i sitt anförande till synes alldeles förneka, men det kan icke vara en lycklig anordning för folktandvården, att man skapar en ordning, som utan tvivel kommer att medföra årliga ombyten av tandläkare. Det är väl icke en lycklig anordning. Även för en tandläkare är det av vikt att arbeta sig in på en viss plats, så att befolkningen får förtroende för honom o. s. v. Det kan väl icke vara en lycklig anordning, som medför så täta ombyten som den av utskottet föreslagna. Jag vill även fästa uppmärksamheten vid att om lagen skall verka i flera år kan detta medföra att, även om vissa tandläkare vilja stanna vid folktandklinikerna, så kan detta icke ske, därför att man måste se till att i första hand de nyexaminerade tandläkarna bli placerade där. I annat fall skulle de ju icke kunna få sin legitimation. Också detta måste bli en besvärlig påföljd.

Jag har emellertid som sagt icke begärt ordet därför att jag trott, att jag med vad jag nu sagt skulle tillföra debatten något av värde, utan jag har begärt ordet därför att det förvånade mig, när jag läste detta utlåtande och utskottets däri framlagda argumentering och utredning, att man vid behandlingen av detta ärende, av detta utlåtande att döma, icke synes ha kommit att tänka på en gammal prövad utväg, som anlitats, då det gällt förhållanden, likartade med de nu föreliggande. Vi ha sedan många, många år haft behov av att trygga tillgången på prästerliga arbetskrafter och även lärarkrafter, då det gällt övre Norrland. Hur har man då sedan gammalt gått till väga i dessa fall? Jo, man har inrättat ett antal stipendier, till vilka knutits det villkoret, att vederbörande stipendiat skall underkasta sig tjänstgöring i övre Norrland en kortare eller längre tid. Det har visat sig vara en effektiv anordning. Jag förvånar mig över att man vid behandlingen av föreliggande proposition icke kommit att tänka på möjligheten att till tandläkarinstitutet knyta rejäla stipendier med dylika villkor, vilken utväg enligt min mening skulle gagna folktandvården mera än den av Kongl. Maj:t föreslagna. Man kunde föreskriva, att stipendiaterna vore skyldiga att tjänstgöra i folktandvården tre eller kanske fem år, beroende på stipendiets storlek. Det finns ett särskilt skäl, som gör att denna utväg är att rekommendera, och det är att utbildningen vid tandläkarinstitutet ställer sig, relativt sett, mycket dyrbar. Hade man ordnat med stipendier på det sätt, jag föreslagit, hade man därmed också kunnat möjliggöra för mindre bemedlade, vilka omöjligen kunna uppdriva de medel som behövas för studierna vid tandläkarinstitutet, att gå denna utbildningsväg.

Herr talman! Jag har endast velat uttala detta. Jag tror för min del, att man kunnat åstadkomma en både snabb och effektiv lösning av det föreliggande problemet genom att anlita den beprövade väg, som jag talat om. Om

Viss begränsning av legitimation som tandläkare m. m. (Forts.)

man gjort det, hade man icke heller behövt hysa några principiella betänkligheter. Då hade man iakttagit den vanliga friheten, vi ha i vårt land, när det gäller för ungdomen att efter erhållen utbildning välja arbetsplats och övriga förutsättningar för yrkesutövningen. Jag har icke på något sätt djupare engagerat mig i denna fråga, men jag har funnit de principiella betänkligheterna och de praktiska olägenheterna av det föreliggande förslaget så stora, att jag för min del anser det tryggast att lägga min röst för ett avslag på detsamma.

Herr Liedberg: Herr talman! Även för mig har denna fråga en ganska stor principiell betydelse, fast jag har inte kunnat komma till samma resultat som den siste ärade talaren, och därför må det tillåtas mig att söka motivera mitt blivande ställningstagande.

Alla borde väl kunna vara ense om att allmännyttans krav i vissa fall måste gå före egennyttans eller — vi kunna ju använda ett mindre utmanande uttryck — det egna intressets. Det är väl därför närmast så, att man är av skilda meningar om gränsdragningen härvidlag.

Det finns som bekant här i världen sådana ideologier, enligt vilka allmännyttan, personifierad i statsnyttan, kräver allt och individen icke betyder någonting. Detta är ju en tankegång, som hittills varit ganska främmande för oss. Det finns emellertid också den åskådningen, som väl är vanlig här i landet och i de s. k. västerländska demokratierna, att man bör låta individen få största möjliga frihet att tillgodose sig och sina intressen men att, om det allmännas krav äro obestridliga och trängande, dessa få råda, i synnerhet om de offer, man kräver av individen, äro skäliga. Det blir alltså en avvägningsfråga. Jag kan därför inte finna, att det är riktigt, när man talar om att man här knäsatte en ny princip. Denna avvägning sker efter min uppfattning dagligen och stundligen i samhället i de mest skilda sammanhang.

I detta fall är det fråga om en folktandvård, som är etablerad och om vars nytta väl ingen tvekan kan råda. Det är kravet på att tillgodose denna allmännyttiga verksamhet, som står emot den enskilde yrkesutövarens önskan att utöva sin gärning utan hänsynstagande till detta speciella allmänna intresse.

Det har sagts, att det föreliggande förslaget skulle innebära en mycket stor orätt mot dessa unga studerande, som vid inträdet på banan icke från början uttryckligen fingo veta, att det och det kan komma att begäras av dem. Jag tror liksom herr Hoppe, att man på denna punkt kan draga fram många paralleller, där vederbörande under utbildningens gång få sin utbildning förlängd eller få någon annan tunga. När man för detta tal så långt, att man säger, att det här förslaget skulle ha utlöst oro bland den studerande ungdomen, får jag säga: Lycklig den ungdom, som icke har värre orosanledningar än att efter fyra års utbildning behöva under det femte året taga en befattning med så där 9,000, 10,000 eller 11,000 kronors minimiinkomst! Är vår svenska ungdom så rädd för framtiden, tror jag knappast, att den är vuxen vad tiden och samhället kräva av oss alla. Det förefaller mig, att den ungdom, som fått åtnjuta en av de mera ingående utbildningarna i landet, att den ungdom, som överhuvud taget haft förmånen att få lära sig mest, också borde starkast känna förpliktelse mot det samhälle, som kan komma att behöva kräva det ena eller det andra!

Man kan emellertid icke se på frågan endast ur principiell synpunkt, utan man måste också komma in på den ekonomiska sidan av saken. Jag förstår mycket väl, att förevarande problem i det långa loppet kan botas på annat sätt än det nu föreslagna. Man kan styra om den massutbildning av tandläkare, som i så fall behövs. Jag undrar, om en sådan väg skulle vara mera tilltalande för nu ifrågakommande och ett par andra privilegierade kårer, vilkas

Viss begränsning av legitimation som tandläkare m. m. (Forts.)

licens att utöva yrket bygger på en examen vid ett institut, dit tillströmning-
en är reglerad och, såvitt jag vet, ganska starkt reglerad med hänsyn till dessa
kårens önskemål, att det inte skall skapas ett s. k. proletariat på banan, vilket
naturligtvis i översättning lyder, att man skall få goda och tryggade utkomst-
möjligheter. Det förefaller mig, att denna utväg knappast är mera tilltalande,
men den kan naturligtvis tillgripas. Även om man skulle anlita en dylik ut-
väg, löser den emellertid icke problemet vare sig i dag eller i morgon, ty det
dröjer många år, innan man av dessa det allmännas åtgärder fått ut vad som
nu har avsetts och är behövt. Nu ligger det så till, att frivillig tjänstgöring
mot god betalning i dessa befattningar, vilket är det allmännas önskemål, icke
är tillräckligt lockande för att få de unga tandläkarna att gå den vägen ens
under en kortare tid. Detta är omvittnat av åtskilliga talare redan förut, och
det behöver icke sägas mer om det.

Jag kan emellertid inte underlåta att en smula beröra det cirkulär, som Sve-
riges Tandläkare-Förbund skickat ut. Jag förmodar, att förbundet är måls-
man för kåren, för organisationen. Då förvånar det mig, att denna kår över-
huvud taget låtit skriva och trycka och t. o. m. till riksdagens ledamöter skicka
ut ett cirkulär av ett så cyniskt innehåll som det ifrågavarande. Jag skall be
att få citera: »De nyexaminerade tandläkarnas naturliga strävan och skyldig-
het är att snarast möjligt avbetala dessa höga studieskulder.» Det har tidi-
igare omnämnts, att dessa uppgå till 23,000 kronor. Därefter heter det:
»Detta sker lättast i privatpraktiken, där de uppnå större inkomster än i folk-
tandvården genom längre arbetsdag, under vilken den sista arbetstimmens ar-
bete ger likvärdig inkomst med den första. Detta är långt ifrån förhållandet
vid frivilligt övertidsarbete i folktandvården.» Man finner alltså här det cy-
niska resonemanget, att denna kår icke har någon som helst möjlighet att till-
godose det allmännas önskemål mot en efter alla vanliga människors begrepp
god eller t. o. m. mycket god ersättning. Nej, de unga tandläkarna anse sin
skyldighet bara vara att så snart som möjligt komma upp till så stora inkom-
ster som möjligt för att kunna betala av sina skulder snarast möjligt. Kan vår
ungdom resonera på det sättet? Skulle våra jurister, våra präster och våra
läkare kunna resonera på detta cyniska sätt? Jag tror, att studieskulder i
de sistnämnda fallen ingalunda äro mindre än de som herrar eller damer tand-
läkare i genomsnitt åsamkat sig. Detta cirkulär framstår för mig som ett icke
bara cyniskt utan närmast asocialt dokument.

Det är emellertid icke vad jag nu sist anfört som dikterar mitt ställnings-
tagande, utan det är helt enkelt principen om allmännyttans företräde framför
enskilda intressen, när allmännyttan är påtaglig och det allmännas behov
trängande och det icke sker någon kränkning av den enskildes rätt. Jag kan
icke finna, att den enskildes rätt i detta fall blir kränkt. För inte så många
år sedan var det en omdebatterad historia, då en ganska stor grupp yrkesut-
övare med tvång skulle förmås till en insats, men den utvägen behövde i det
fallet aldrig tillgripas. Jag röstade för min del för eventuellt anlåtande av
tvång, fastän det rörde min egen yrkesgrupp. Jag kan tänka mig, att det
allmänna kan komma att behöva insatser av andra grupper i samhället och
att detta kommer att föranleda samma situation som nu. Då måste man i
varje särskilt fall företa en prövning och avvägning, ty det är här icke fråga
om en princip, som säger, att det och det är det enda rätta, utan det måste,
som sagt, alltid bli en avvägning av vilket som väger tyngst, det allmännas
intresse eller enskildas. Jag föreställer mig, att beträffande både den ena och
den andra gruppen i samhället kan det uppstå sådana fall som det nu förelig-
gande, och då, menar jag, är ingen grupp tabu eller får etablera något tabu
kring sina speciella rättigheter, när allmännyttans intressen stå på spel.

Viss begränsning av legitimation som tandläkare m. m. (Forts.)

Herr talman! Med utgångspunkt från dessa synpunkter kan jag alltså icke annat än yrka bifall till utskottets hemställan.

Häruti instämde herrar *Mårtensson*, *Persson* i Tidaholm, *Hansson* i Rubbestad, *Ericsson* i Sörsjön, *Larsson* i Hede, *Lundh*, *Hansson* i Skediga och *Blombäck*.

Herr **Holmdahl** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag har begärt ordet för att replikera mig själv. Man har fäst min uppmärksamhet på att det bland en gång bordlagda ärenden verkligen förekommer ett förslag om stipendier vid tandläkarinstitutet, vilka skulle bli förknippade med de villkor, jag talade om. Jag yttrade i mitt tidigare anförande, att denna tanke, att döma av utskottsutlåtandet, icke varit föremål för prövning. Att den malör, som jag sålunda varit utsatt för, i någon mån kan ursäktas av brådskan vid riksdagens slut, hoppas jag, att kammarens ledamöter äro villiga att medgiva. Säkert är att, om jag observerat den proposition, vari det nyssnämnda förslaget framlagts, och det i anledning av propositionen avgivna utskottsutlåtandet, jag icke skulle hava haft anledning att erinra om denna — som jag kallade den — prövade väg ur svårigheterna.

Härpå anförde:

Herr **Olovson** i Västerås: Herr talman! Jag ber om ursäkt för att jag såsom företrädare för utskottsmajoriteten också begärt ordet i denna fråga. Innan ärendet föredrogs, trodde jag, att vi skulle kunna undgå debatt. Jag blev nämligen av en representant för den ena reservantgruppen underrättad om att han skulle visa vänligheten att frånträda sitt förslag och i stället yrka bifall till utskottets hemställan. Det lät ju gott, och jag räknade med att någon representant för den andra reservantgruppen skulle ådagalägga samma goda omdöme. Det missade emellertid på den punkten. Nu skall jag, eftersom det ändå uppkommit en diskussion, be att så hastigt som möjligt få säga bara några få ord.

Jag vill då först och främst förklara, att jag, sedan jag tagit del av propositionen — vilket ju inte alla debattörerna gjort — kom till det resultatet, att det blir en dålig lösning, som Kungl. Maj:t här föreslagit. I det läge, vari vi befinna oss, är emellertid givetvis en dålig lösning bättre än ingen lösning alls, och för närvarande finns det inte någon bättre lösning inom räckhåll än den av Kungl. Maj:t föreslagna. Den bästa lösningen ligger naturligtvis däri, att det skapas förutsättningar för utbildning av flera tandläkare, nämligen så många, att denna kår icke skall kunna — jag säger det öppet och ärligt — topprida samhället, men vi kunna ju inte få fram tillräckligt många tandläkare i den takt som vi här skulle behöva för att kunna fylla behovet av tandläkare vid folktandklinikerna. Därför får man gå den nu föreslagna vägen. Principiellt är det naturligtvis betänkligt med en lagstiftning, som, när det gäller dem, som nu studera vid tandläkarinstitutet, kommer i efterskott och föreskriver skärpta villkor, men jag tror att om vi aldrig begå något svårare brott mot heliga principer, komma vi att få förlåtelse. Formellt kommer ju här icke att föreligga något tvång att tjänstgöra vid en folktandvårdsklinik, ty samhället säger endast till vederbörande: »Vill du utöva tandläkaryrket, får du under det första året vara så vänlig att ta befattning vid en folktandvårdsklinik. Vill du inte det, får du inte utöva ditt yrke.» Reellt sett föreligger härvidlag i alla fall ett tvång. Och det var ju också meningen att det skulle göra, när vi beslöto tvångsodling av sockerbeter — det var väl det som herr Liedberg i sitt utomordentligt beaktansvärda inlägg syftade på.

Viss begränsning av legitimation som tandläkare m. m. (Forts.)

Vi beträda således inte några nya vägar, då vi gå den väg som utskottet här föreslagit. Utskottets förslag är en smula mildare än Kungl. Maj:ts. Utskottet har begränsat det hela till folktandvården, där behovet av tandläkare åtminstone till synes är mest trängande, där det knappast finns annat än väskanser och där uppsägningarna komma slag i slag, vilket ju gör att man måste draga den slutsatsen, att folktandvården är föremål för mindre välvillig behandling. Vid det förhållandet kan man väl inte gärna säga, att riksdagen är alltför ovänlig om den svarar med att begära denna ganska ringa tjänst, som därtill är mycket väl betald, ty det tvång, varom man här realiter kan tala, är ju ett utomordentligt förmånligt sådant. Nog är det väl 95 procent av detta lands medborgare som skulle gråta av glädje, om de efter denna relativt begränsade utbildningstid, som det här är fråga om, skulle få en befattning, som gäve 8,000, 9,000, 10,000 eller 11,000 kronors inkomst per år. 95 procent av landets medborgare skulle tacka sin barndoms gud för så lysande framtidsutsikter.

Jag har med gott samvete anslutit mig till utskottets hemställan, och med lika gott samvete ber jag att få yrka bifall till vad utskottet föreslagit.

Herr Erlander: Herr talman! Jag skulle gärna velat följa herr Olssons i Mellerud exempel att avstå från ordet, men det är ett par saker jag skall be att få säga innan beslutet fattas.

Det som uppkallade mig var närmast att här har gjorts gällande från dem, som äro motståndare till hela denna tanke på ett praktikår inom folktandvården, att om man hade lagt utbildningssynpunkter på saken, så skulle läget varit helt annorlunda. Då skulle man inte stått såsom motståndare i dag. Men så säger man, att det har departementschefen tagit bestämd ställning emot. Han har icke lagt utbildningssynpunkter på denna angelägenhet.

Det är ur många synpunkter beklagligt, att herr Holmdahl inte haft tillfälle att taga del av propositionen mera noggrant än vad han gjort, innan han höll sitt anförande, därför att om herr Holmdahl fortsatt att läsa skulle han funnit, att det är icke så att departementschefen tagit avstånd ifrån att betrakta praktikåret som en del av utbildningen. På sidan 32 säger han nämligen: »Det har därför synts mig föreligga skäl att försöksvis pröva lämpligheten av en utbyggnad av den praktiska tandläkarutbildningen genom att tjänstgöringen under praktikåret samtidigt får karaktären av provtjänstgöring. Tillfälle har emellertid icke förelegat att nu göra några mera uttömmande undersökningar rörande denna fråga.» Litet längre ned säger han: »Berörda spörsmål torde i stället böra bli föremål för närmare övervägande i samband med den inom medicinalstyrelsen pågående utredningen om behörighetslag för tandläkare.»

Det förhåller sig alltså så, herr talman, att tanken på att lägga ett praktikår till den teoretiska utbildningen vid tandläkarinstituet visst icke är avfärdad genom denna proposition. Det är bara det att departementschefen ansett att det för närvarande förelåg ett sådant tvång till handling, ett sådant tvång ur folktandvårdens synpunkt att komma fram till en lösning, att han icke ville avakta resultatet av den undersökning, som han här signalerar. Han vill inte vänta till dess diskussionen inom medicinalstyrelsen om behörighetslagen för tandläkare var avslutad utan ansåg att denna fråga måste komma till en lösning vid 1943 års riksdag. Motivet till att han pressar fram frågan till 1943 års riksdag är bristen på tandläkare inom folktandvården. Det finns alltså ingen sådan motsatsställning, som man här vill göra gällande.

Jag vill vidare, fastän inte saken har stor betydelse, nu påpeka, att utskottets förslag, som av några talare framställts som en uppmjukning för tandläkarna, i själva verket innebär en skärpning gentemot Kungl. Maj:ts förslag. Det är emellertid ingen anledning att taga upp någon strid på den punkten, då

Viss begränsning av legitimation som tandläkare m. m. (Forts.)

första kammaren redan fattat position och frågan inte är värd det omak, som ett försök till sammanjämkning skulle innebära, men genom utskottets ställningstagande har man begränsat valfriheten för tandläkarna mera än vad Kungl. Maj:t tänkt sig. Det förhåller sig alltså inte så att man tillmötesgått något tandläkarintresse genom denna s. k. uppmjukning i utskottet utan såvitt jag förstår tvärtom.

Herr Holmdahl har själv rättat sig på punkten om stipendierna, och jag har därför ingen anledning att taga upp tiden med att göra det. Men en liten erinran vill jag emellertid göra, och det är att visserligen har Kungl. Maj:t följt den linje, som herr Holmdahl förordat, nämligen att föreslå stipendier, men vi äro inte så övertygade om att denna linje skall komma att ofelbart leda till ett resultat. Det är, såsom åtminstone några av kammarens ledamöter känna till, så att vissa landsting ha redan ett system med stipendier, i den mån de kunna till sig förvärva tandläkare för folktandvården, nämligen Skaraborgs läns och Bohus läns landsting, men detta har icke visat sig leda till det gynnsamma resultat, som herr Holmdahl nu med säkerhet talar om, när det gäller »denna gamla beprövade linje».

Jag vill också, innan jag lämnar talarstolen, säga, att här gör man från motståndarnas sida gällande att man företräder vissa höga principer, som vi andra trampa under fötterna. Vad är nu detta för tal? Den ekonomiska rörelsefriheten i samhället ha vi ju vid många tillfällen både nu under krisen och långt före krisen tvingats att reglera på ett eller annat sätt. Jag vill erinra om att vad som det här gäller är ju frågan om att utnyttja den ekonomiska rörelsefriheten till att pressa ut en på grund av den bristande tillgången på tandläkare ganska hög ersättning för tjänstgöringen inom folktandvården. Men detta läge är ju ett marknadsläge, som uppstått genom statsmakternas egen påverkan. Det finns ju ingen fri marknad här, eftersom utbildningen redan är reglerad. Under sådana förhållanden kan jag inte, herr talman, förstå att det kan vara ett principiellt farligt ingrepp i den ekonomiska friheten vad man här tar sig före. Men däremot har departementschefen, såsom herr Holmdahl ironiserade över, sagt att han förstår att hela denna historia kan vålla betänkligheter. Det är, herr Holmdahl, precis samma betänkligheter som socialministern har hyst, när han gick till riksdagen med frågan om tjänstepliktslagen, det är samma betänkligheter som han hyst, när han kallade in 1923 års klass till tvångstjänstgöring i skogarna, det är samma betänkligheter som han hyst, när han genom arbetsförmedlingstvånget hindrar skogsarbetare och jordbruksarbetare från att taga anställning inom de yrkesgrenar, där de kunna göra sig den bästa möjliga ekonomiska vinningen. Det är, fröken Ebon Andersson och herr Holmdahl, verkligen ingripanden för stora medborgargrupper i detta land, som socialministern i den situationen har tvingats att göra. Jag kan försäkra, att de ha icke gjorts med lätt hjärta, utan man har verkligen känt att här har man bringat offer. Det är samma historia nu. Det är klart att för varje ingrepp som man gör, så känner man en viss tvekan innan det företages, men här måste jag säga att tvekan har varit långt mindre än när det gällt de andra ingripanden, som jag här har talat om.

Fröken Andersson erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Den siste ärade talaren hänvisade till en del lagar, som samhället nu måst införa under denna tid. Jag vill då bara ännu en gång understryka, vad jag sade i mitt första anförande, nämligen att dessa bygga på och hänföra sig till krisförhållandena. De bero på att landet befinner sig i krigsfara. Jag vill betona, vad jag sade och vad sedan herr Holmdahl var inne på i sitt citat, nämligen att socialministern själv har sagt, att detta lagförslag

Viss begränsning av legitimation som tandläkare m. m. (Forts.)
saknar förebild. Sedan kommer statsrådets egen sekreterare och bestrider detta uttalande. Jag tycker det hela är högst underligt.

Härefter anförde

Herr Nilson i Eskilstuna: Herr talman! Det var ett uttalande av herr Hoppe, som kom mig att begära ordet, och jag skall inte trötta kammaren många minuter.

Herr Hoppe talade utförligt om vad staten får kosta på det intellektuella skiktet, och att den därför har rätt att ställa större krav på de intellektuella än på andra, och detta är riktigt. Men det fattades i herr Hoppes anförande en antydning om vad detta skikt får kosta på sig själv mer än vad andra behöva kosta på sig. Jag hade väntat att en representant för det intellektuella skiktet skulle ha talat även därom, så att det tagits in i protokollet. Annars blir framställningen ensidig. Man får tänka på den långa studietiden, de stora kostnaderna o. s. v. I stor utsträckning är de intellektuellas insats undervärderad och därför också underbetalad av samhället. Det gäller inte tandläkarkåren, men talaren berörde i allmänna ordalag det intellektuella skiktet överhuvud taget.

Den stora faran är enligt min mening, att det beslut, som riksdagen nu går att fatta — ty utgången är väl given — blir prejudicerande och kommer på lika svaga grunder som det nu framlagda att överföras även på andra intellektuella skikt. Det föreliggande förslaget innebär — det har diskussionen givit vid handen — ingen verklig lösning av frågan. Den radikalaste åtgärden vore utan tvivel att öka utbildningsmöjligheterna för att få fram flera tandläkare. Då finge folktandvården sitt, och då kunde vi också få en smula förnuftigare prispolitik överhuvud taget, ty det torde vara tandläkarnas prispolitik som ligger under åtskilliga uttalanden, som gjorts under debatten. Jag saknar emellertid i utskottets utlåtande någon antydning i den riktningen.

Helst skulle jag vilja rösta för avslag på det föreliggande förslaget, då denna tvångskommendering är i högsta grad osympatisk, men om det yrkandet avslås får jag sälla mig till dem som stödja utskottsförslaget, då det är en liten smula mera dämpat än Kungl. Maj:ts förslag.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag å såväl utskottets hemställan som Kungl. Maj:ts förslag i ämnet; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Som tiden nu var långt framskriden, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta handläggningen av övriga på föredragningslistan stående ärenden till kl. 7.30 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 14.

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från bevillningsutskottet:

nr 387, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande att förordna om uttagande av viss tilläggstull å druv- och stärkelsesocker m. m.;

nr 388, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ytterligare utsträckning av Kungl. Maj:ts befogenhet att meddela

förordnande jämlikt 1 § förordningen den 7 juni 1935 (nr 259) om accis å margarin och vissa andra fettvaror, m. m.;

nr 389, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående tillämpning av vissa särskilda bestämmelser rörande taxeringsförfarandet år 1942 i fråga om taxeringsförfarandet år 1944;

nr 390, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning av statsmedel för taxeringsarbete i Stockholms stad för tiden 1 oktober 1943—30 september 1944; och

nr 391, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 2 § 1 mom. och 5 § förordningen den 13 december 1940 (nr 1000) om allmän omsättningsskatt;

från bankoutskottet:

nr 353, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förbättring av vissa äldre tjänstepensioner m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 392, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till kristillägg, såvitt angår tolfte huvudtiteln; och

nr 393, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld m. m.; samt

från riksdagens kansli:

nr 375, angående större planmässighet i den svenska hamnbyggnadspolitiken.

Vidare anmälades och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 377, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplysningsverksamhet rörande forsknings- och försöksarbetet på jordbrukets område;

nr 378, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 379, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till väg- och flottledsbyggnader å skogar i enskild ägo jämte i ämnet väckta motioner;

nr 380, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till skogsstyrelsen m. m.;

nr 381, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under nionde huvudtiteln gjorda framställningar om anslag till dels jordbruksekonomisk undersökning och dels svenska smörprovningarna;

nr 382, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om inskränkning med hänsyn till försvaret i sätten att avverka skog;

nr 383, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående slutlig reglering av riksstaten för budgetåret 1942/43 m. m., i vad angår jordbruksärenden;

nr 384, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till kristillägg samt till avskrivning av nya kapitalinvesteringar m. m., såvitt angår kristillägg under nionde huvudtiteln; och

nr 385, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av ett område av kronoegendomen Sveden nr 1 och 3 i Stockholms stad.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.52 e. m.

In fidem

Sune Norrman.

Måndagen den 21 juni,

Kl. 7.30 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen påbörjade sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen, varjämte på grund av förfall för sekreteraren undertecknad, jämlikt herr andre vice talmannens förordnande, tjänstgjorde vid protokollet.

§ 1.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om dyrtidstillägg under budgetåret 1943/44 å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag, m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Förslag till lag om dyrtidstillägg å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag m. m.

Genom en den 21 maj 1943 dagtecknad proposition, nr 291, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) Lag om dyrtidstillägg under budgetåret 1943/44 å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag,

2) Förordning om dyrtidstillägg under budgetåret 1943/44 å blindhetserättningar.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft tre i anledning av densamma inom riksdagen väckta motioner, nämligen nr 318 i första kammaren av herr *Wistrand*, nr 319 i samma kammare av herr *Persson m. fl.* samt nr 450 i andra kammaren av herr *Petterson* i Dahl *m. fl.*

Motionerna I: 319 och II: 450, vilka voro likalydande, utmynnade i en hemställan, att riksdagen vid antagande av lagen om dyrtidstillägg under budgetåret 1943/44 å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag för sin del måtte besluta, att ovan under 1) angivna lagförslag skulle hava i motionen angiven lydelse.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen måtte bifalla förevarande proposition;

B. att motionen I: 318 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd; samt

C. att motionerna I: 319 och II: 450 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Löfvander* och *Hallagård*, vilka inom utskottet yrkat bifall till motionerna I: 319 och II: 450.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Hallagård**: Herr talman! Då jag står som reservant vid föreliggande utskottsutlåtande skall jag be att få med några ord motivera anledningen därtill. Första kammaren har ju strax före middagsrasten godkänt utskottsförsla-

Förslag till lag om dyrtidstillägg å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag m. m. (Forts.)

get, varför jag icke torde ha stora utsikter att vinna gehör för de synpunkter, som jag tillåter mig anföra.

Vid såväl 1941 som 1942 års riksdagar väcktes från bondeförbundets sida motioner med yrkande om ett mera rättvist system för bestämmande av dyrtidstillägg åt folkpensionärerna. Det lyckades icke 1941 att vinna gehör därför, men i det förslag till dyrtidstillägg åt folkpensionärerna för budgetåret 1942/43, som statsrådet och chefen för socialdepartementet framlade vid förra årets riksdag, beaktades i viss mån den uppfattning som ligger till grund för ett mera rättvist system. Departementschefens förslag bifölls av riksdagen, ett beslut som innebar en halv rättvisa — om jag så får säga — åt landsbygdens folk, i det att resultatet blev dels två extra tillägg och dels två fixa tillägg.

Från bondeförbundets sida vidhöll man, att samtliga dyrtidstillägg borde vara fixa, och ansåg, att den kompromiss som Kungl. Maj:ts förslag innebar icke borde godkännas. Visserligen får man erkänna, att det var ett steg i rätt riktning i det fallet, men rättvisan kräver dock, att man nu borde taga steget fullt ut med hänsyn till att det är ett faktum, att prisstegringen har blivit ungefär densamma inom olika ortsgrupper under senaste åren.

Det materiel rörande levnadskostnadernas stegring i olika delar av landet, som publicerats av socialstyrelsen, ger ytterligare stöd åt den uppfattningen att dessa kostnader ökat tämligen likformigt över hela landet i dess helhet under den nu rådande krisen. En utjämning har alltså skett ifråga om skillnaden i levnadskostnader mellan olika orter, så att man har fullt fog för att kräva att dyrtidstilläggen böra utgå med lika belopp till alla folkpensionärer. Det förslag som i år framlagts av statsrådet och chefen för socialdepartementet, vilket förslag tillstyrkts av andra lagutskottets majoritet, innehåller tyvärr ett steg bakåt i förhållande till förra årets beslut, då det nu föreslås tre procentuella tillägg i form av extra månadsbelopp samt två fixa tillägg. Alltså är man på väg att söka öka orättvisan ifråga om dyrtidstilläggssystemet i det här fallet, trots att sedan förra året ingenting inträffat som ger stöd åt att öka med ett procentuellt tillägg. Prisnivån har ju endast stigit ett par procent, och det kan inte betyda en sådan förskjutning, att det motiverar flera procentuella tillägg. Riktigare hade därför varit, att departementschefen föreslagit två procentuella och tre fixa tillägg i enlighet med vad en reservant i socialvårdskommittén, herr Wallén, uttalat sig för. Utskottet har icke heller ansett sig böra vara med därom. Om man velat vara med därom, kunde det blivit enighet i utskottet om en kompromiss för att ernå mera rättvisa åt landsbygdens folkpensionärer.

Jag skall tillåta mig att citera vad reservanten i socialvårdskommittén anförde. Det finns återgivet i den kungl. propositionen, nr 291, på sidan 16: »Mot ett kompensationsystem, vari procentuella dyrtidstillägg intaga en mera betydande plats, kan anmärkas, att det ställer förmånstagare i de lägre dyrortsgrupperna i en relativt sämre ställning än förmånstagare i den högsta dyrortsgruppen. I samma mån som systemet med fixa tillägg utbygges sker en utjämning mellan dyrortsgrupperna. En dylik utjämning är under nuvarande förhållanden mer än någonsin befogad. Skillnaden mellan levnadskostnadernas höjd på landsbygden och i städerna försvinner allt mera. En bidragande orsak härtill är numera, att hyresmarknaden i städer och stadsliknande samhällen i allmänhet är underkastad offentlig reglering, medan så icke är fallet beträffande den egentliga landsbygden.» Därför gjorde han yrkande om att det skulle vara två procentuella och tre fixa tillägg.

Förslag till lag om dyrtidstillägg å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag m. m. (Forts.)

Vi reservanter ha emellertid ansett, att starka skäl tala för att alla tillägg borde vara fixa, även om kostnaderna för desamma bli större än vad Kungl. Maj:t föreslagit. Mot systemet med procentuella tillägg kan anföras, och det anfördes förra året, att det missgynnar folkpensionärerna på billig ort. Kungl. pensionsstyrelsen har anfört, att de fixa tilläggen vore en metod, som är mera praktiskt genomförbar. Men riksdagen ansåg förra året, att fixa tillägg medförde den olägenheten, att de av praktiska skäl måste utgå med samma belopp, oavsett storleken av den förmån, varå de skulle beräknas, samt kom till den uppfattningen, att den föreslagna medelvägen med två procentuella och två fixa tillägg utgjorde en godtagbar lösning. I år har statsrådet och chefen för socialdepartementet icke i princip velat frångå riksdagens beslut förra året, förutom att han ställt sig mera tillmötesgående ifråga om dyrorterna på bekostnad av de andra billigare ortsgrupperna, en oriktig synpunkt som även andra lagutskottets majoritet godkänt.

Därill kommer ännu en orättvisa mot de billigare orterna genom att deras kommuner, med sitt svagare skatteunderlag, få betala högre bidrag till dyrtidstilläggen än dyrortskommunerna. Kommuner tillhörande ortsgrupp I skola få betala i bidrag 23.8 %, ortsgrupp II 21.4 % och ortsgrupp III 21 % av deras andelar i kostnader för dyrtidstillägg till folkpensionärerna. Det förefaller mig, som om åtminstone i vad det gäller lika bidrag av kommunerna riksdagen borde godkänna de från vårt håll väckta motionerna. Utskottet har icke ansett sig böra godkänna detta utan framhåller i sin motivering för avslag härpå, att det vid granskningen av Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt tagit del av en inom pensionsstyrelsen upprättad promemoria, vilken närmare utvisar, hur det procenttal, som kommunerna böra betala, erhållits. Utskottet kan därför icke tillstyrka motionernas ändringsyrkande om lika kommunala bidrag. Det är möjligt att beräkningarna av pensionsstyrelsen utvisa, att kommunbidragen till dyrtidstilläggen böra utgå med olika procent, och att förslaget därom icke kommer att belasta kommunerna i lägre ortsgrupp i nämnvärd grad.

Emellertid tala starka skäl för att åstadkomma likställighet i detta fall mellan kommunerna, och att beräkningarna om hur stora bidrag kommunerna skola betala icke borde utgöra hinder för ett tillmötesgående gent emot landsbygdens krav på lika kommunbidrag. I motionerna framhålles, att då kommunerna inom den lägsta ortsgruppen i regel torde äga svagare skatteunderlag än övriga kommuner, förefaller det icke rättvist att lägga tyngre börda på de förra än på de senare. Riktigare hade därför varit, att man tagit hänsyn till den omständigheten, att dessa kommuner inom billigare ortsgrupp ha svagare skatteunderlag, varför skäl tala för att fasthålla vid den under förra halvåret 1943 tillämpade regeln att kommuner och landsting skola bidraga till ifrågavarande dyrtidstillägg med belopp motsvarande en femtedel av deras andelar av kostnaderna för under året utanordnade tilläggs pensioner, invalidunderstöd och barnbidrag.

Jag skall nöja mig med detta korta anförande och ber att få hänvisa till de av oss väckta motionerna. Ber därför, herr talman, att få yrka bifall till motionerna nr 319 i första kammaren och nr 450 i andra kammaren. Motionärernas hemställan återfinnes på sid. 4 i föreliggande utskottsutlåtande.

Fröken Hesselgren: Herr talman! Det finns ett gammalt latinskt ordspråk, som i översättning lyder: »droppen urholkar stenen icke genom sin kraft utan genom att ofta falla». Jag har ofta tänkt på det ordspråket, när jag hört bon-

Förslag till lag om dyrtidstillägg å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag m. m. (Forts.)

deförbundarna här i kammaren diskutera den föreliggande frågan. Enligt min mening är det icke tu tal om annat än att bondeförbundet så småningom kommer att vinna terräng för sin uppfattning om dyrorderna.

I själva sakfrågan tror jag emellertid, att det nu ligger så till, att man icke kan gå dem till mötes, sedan man sett den tabell, som återfinnes i utskottsutlåtandet om »Dyrtidstillägg i procent av folkpensionen». I denna tabell har man tagit upp alla möjliga former av tillägg, såsom fyra fasta tillägg och fem fasta tillägg samt fem tillägg, av vilka två äro procentuella och tre fasta eller tre procentuella och två fasta. Så vitt jag kan förstå kommer man rättvisan närmast i vad angår de lägsta inkomsttagarna genom Kungl. Maj:ts förslag, som innebär fem tillägg, av vilka tre äro procentuella och två fasta. Härtill kommer emellertid, att utskottet måst ta hänsyn till, vilket den föregående ärade talaren mera i förbigående omnämnde, att ett dyrtidstillägg med fem fasta tillägg kommer att ställa sig betydligt dyrare. Man skulle också råka i samma svårigheter som förra gången, då vi fingo lov att besluta att fylla i skillnaden mellan de 35 kronorna och det procentuella tillägget för vissa pensionstagare för att de icke skulle få mindre än de haft, en anordning som ytterligare skulle höja kostnaden. Utskottet har därför icke ansett sig kunna gå motionärerna till mötes. Hur utvecklingen i framtiden kan komma att gestalta sig, om det skall bli fasta eller procentuella tillägg, får bli nästa riksdags bekymmer. Mig förefaller det emellertid, som om den av Kungl. Maj:t föreslagna formen för dyrtidstillägg för närvarande skulle vara den rättvisaste, vilket också utskottet funnit.

Den ärade reservanten erkände också, att det icke blir så vidare betungande för kommunerna, om man använder sig av den procentuella beräkning som pensionsstyrelsen gjort. Det är alldeles klart, att med fasta tillägg kommer det kommunala bidraget att på de billigaste dyrorderna bli litet högre än vad det blir med procentuella tillägg; de som nu ha små pensionstillägg få nämligen då samma dyrtidstillägg som de som ha de större tilläggspensionerna, och det blir alltså åtskilligt flera som få rätt till högre dyrtidstillägg än vad det skulle bli, om man hade procentuella tillägg. Detta system gingo vi in för förra året såsom en jämkning mellan de olika åsikterna; men härav måste, så vitt jag kan förstå, följa en mindre ökning av de kommunala bidragen. Detta har också mycket starkt framhållits av pensionsstyrelsen liksom även av Kungl. Maj:t.

Denna sak ha vi diskuterat så många gånger, att jag för min del icke kan komma med några nya synpunkter på frågan. Jag anser icke, att detta system med fasta och procentuella tillägg är den lyckligaste lösningen av problemet, det oaktat tror jag att vad Kungl. Maj:t och utskottet här föreslagit är det rättvisaste som man för ögonblicket kan komma med.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Hagård: Herr talman! Jag skall icke uppehålla kammaren med något längre anförande, och icke heller skall jag blanda mig i diskussionen mellan utskottsmajoriteten och reservanterna, även om det kunde vara nog så fres-tande.

Det måste anses som en förmån av verklig betydelse, att det svenska samhället under denna krisperiod kunnat i så stor omfattning, som här är för handen, hålla ett betydande antal av sina medlemmar skadeslösa för krisens direkta verkningar. Över en halv miljon av de ekonomiskt svagast ställda — de som uppbära tilläggspension till sina folkpensioner, barnbidrag och blindhetsersättning — ha kunnat genom dyrtidstillägg erhålla full kompensation för de ökade levnadskostnaderna, detta samtidigt med att en stor del av med-

Förslag till lag om dyrtidstillägg å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag m. m. (Forts.)

borgarna fått åtnöja sig med halv kompensation eller däromkring. Detta förhållande, som genomförts efter i princip enhälliga beslut i riksdagen, måste som sagt betecknas såsom en stor förmån. Det innebär i själva verket ett socialpolitiskt framsteg, större än de flesta under det sista decenniet.

I verkligheten torde det vara så att genom det beslut, som i dag kommer att fattas, kompensationen för dyrtidstrycket blir mer än hundra procentig. Det påpekande, som socialstyrelsen gjort, att denna grupp medborgares levnads-kostnader icke höjts i fullt samma takt som andras på grund av omständigheter, som blivit angivna, äger nog sin riktighet, fastän det icke kan för närvarande med säkra siffror belysas. Riksdagen bortser emellertid från detta och tar konsekvenserna av denna eventuella felbedömning och felräkning utan att på något sätt tveka. Härtill kommer, att riksdagen genom sitt beslut under föregående år genom höjning av den avdragsfria inkomsten och reduktions-regelns ändring, när det gäller folkpensionerna, under själva krisen kunnat på ett kraftigt sätt förbättra folkpensionärernas ställning i övrigt.

Det krav, som motionsledes väckts rörande höjning av avgifterna till folkpensioneringen, har utskottet icke velat upptaga till saklig behandling utan hänvisat till socialvårdskommittén. Kanske redan nästa år kommer socialvårdskommittén att taga upp spørgsmålet om ålderdoms- och invaliditetsförsäkringen, och kommittén kan självfallet icke undgå att då upptaga frågan om den andel i kostnaderna för denna gren av socialförsäkringen, som bör direkt bäras av de försäkrade själva.

Vad sedan angår yrkandet om ett bättre tillgodoseende av kraven på en rättvisare uppskattning av de naturaförmåner, som utgå till folkpensionärer, har denna fråga, som utskottet påpekat, varit föremål för tidigare uttalanden såväl från riksdagens som sakkunniga myndigheters sida. Sammansatta stats- och andra lagutskottet vid 1942 års riksdag uttalade sig tydligt på denna punkt och knöt an till socialministerns eget uttalande samt begärde en snar reglering av förhållandena i detta avseende. Det hade också enligt min mening passat synnerligen väl att då göra en omräkning, detta med hänsyn därtill, att pensionsstyrelsen stod inför en allmän omräkning av folkpensionerna i anslutning till de ändringar i folkpensioneringslagen, som då beslutades. Emellertid blev tyvärr detta tillfälle försuttet. Nu vill jag ännu en gång — jag gjorde det även vid förra riksdagen — vädja till statsrådet, att han ville låta verkställa den begärda omvärderingen.

När jag gör detta, beror det icke därpå, att bakom det hela ligger något som helst försök att i och för sig försämma ställningen för någon av dem, som tillhöra detta klientel. Min inställning bottnar allenast i ett krav på att rättvisa skall skipas mellan olika kategorier folkpensionärer. Det bör icke vara så, att inkomster och förmåner bedömas olika för pensionstagarna, då denna prövning spelar så stor roll för pensionsbeloppet, och ett en gång fastställt belopp i regeln blir bestående för framtiden.

På övriga spørsmål i detta sammanhang vill jag som sagt icke ingå, utan jag ber att med det anförda få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Hansson i Rubbestad: Herr talman! Jag kan icke instämma med den föregående talaren i hans uttalande, att den halva miljon folkpensionärer, som genom statens försorg ha fått dessa dyrtidstillägg, ha erhållit mer kompensation än andra. Den föregående talaren sade, att de fått full kompensation, under det att andra fått halv. Ja, herr Hagård, det beror på hur man ser på saken. Ser man på de penningbelopp, som utgått i dyrtidstillägg, finner man, att

Förslag till lag om dyrtidstillägg å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag m. m. (Forts.)

folkpensionärerna i ortsgrupp I erhålla, om föreliggande förslag går igenom, ett årligt belopp av högst 145 kronor och en motsvarande pensionär i ortsgrupp III erhåller högst 195 kronor i dyrtidstillägg som kompensation för ökade levnadskostnader. Hur stort belopp har då en arbetare, som har en inkomst på 3,000 kronor, fått i dyrtidstillägg? Han har fått mer än dubbelt mot ovannämnde folkpensionär. En tjänsteman i 30 lönegraden får, som vi hörde härom dagen, icke mindre än 3,348 kronor i kompensation för ökade levnadskostnader. Det är sålunda felaktigt att säga, att dessa folkpensionärer ha fått full kompensation, under det att andra fått halv. Om man menar, att procentsatsen på visst belopp skall utgöra kompensation, kan man resonera som herr Hagård, men om man tänker litet mer på realiteter än på dessa procenttal, är det felaktigt. Det är kärnpunkten i det hela. Alltså kan man icke säga, att dessa folkpensionärer ha fått mer i dyrtidstillägg än andra, även om procenttalet för dem är större än för andra, som ha större inkomster.

Med anledning av fröken Hesselgrens yttrande, att man har diskuterat detta problem så grundligt, att det icke är mycket mer att diskutera om, vill jag säga, att man bör diskutera denna sak så länge, att det till slut går upp för alla, att det icke går att ha detta system med procentuella tillägg, ty det skärper orättvisan, missgynnar dem på lägsta ort och gynnar dem på högsta ort. Därför komma vi bondeförbundare att alltfört som hittills kräva rättvisa. Vi vilja, som fröken Hesselgren sade, låta droppen så länge falla på stenen, att den till slut urholkar densamma. Jag hoppas därför att när statsrådet nästa år lägger fram förslag om dyrtidstillägg på folkpensioner han då mera beaktar, att det är hänsynen till de olika levnadskostnadernas storlek på de olika orterna, som skall vara bestämmande, alltså icke procenttalen.

Om man ser på hur levnadskostnadsstegringen utvecklats sig, så framgår det av socialstyrelsens utredning, att levnadskostnaderna icke blivit mindre på landsbygden än i städerna, utan det har tvärtom visat sig, att levnadskostnadernas ökning på landsbygden är större än i städerna. Jag har tittat efter i åtskilliga affärer här i Stockholm för att se, hur priserna ställa sig på vissa nödvändighetsvaror i Stockholm i jämförelse med i min hembygd, och jag har funnit, att åtskilliga sådana varor äro betydligt billigare här i Stockholm än i min hemort. Hemma kostar t. ex. bitsocker 69 öre per kg, medan man här i Stockholm får det för 66 öre i de flesta affärer, och hos ett stort varuhus köper man det t. o. m. för 62 öre per kg. Sammalunda är förhållandet med vissa brödsorter. Alltså är det här i Stockholm beträffande vissa viktiga förnödenheter betydligt billigare än i landsorten, men trots detta skall man i Stockholm ha betydligt större kompensation för ökade levnadskostnader. Det är ett system, som icke går att upprätthålla i längden.

Jag förstår, att efter den ställning utskottet intagit går det icke att få rättelse denna gång, men jag hemställer till statsrådet, att man nästa gång man skall reglera dyrtidstilläggen för folkpensionärerna beaktar dessa synpunkter, som jag här anfört, och försöker komma fram till ett rättvisare system. Jag ber med detta att få yrka bifall till den reservation, som är avgiven av herrar Löfvander och Hallagård.

Herr Hagård: Herr talman! Gentemot herr Hanssons i Rubbestad resonemang vill jag hänvisa till de siffror, som finnas i pensionsstyrelsens tabeller, vilka återfinnas i propositionen och delvis även i utskottsutlåtandet. Det är också tydligt och klart utsagt från pensionsstyrelsens sida varpå den bygger sitt resonemang. Det yttrande jag nyss fällde gäller icke bara landsbygdens pensionärer inom ortsgrupp I utan överhuvud taget alla pensionärer. Jag menar,

Förslag till lag om dyrtidstillägg å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag m. m. (Forts.)

att man får vara tacksam för att det varit oss möjligt i detta samhälle att ge pensionärerna, de sämst ställda medborgarna, den kompensation, som vi ha lämnat dem.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till motionerna I: 319 och II: 450; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hansson i Rubbestad begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 55, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranledes av bifall till motionerna I: 319 och II: 450.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 2.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 45, i anledning av väckta motioner om vissa ändringar i krigsfamiljebidragsförordningen.

Andra lagutskottet hade till behandling förehåft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen nr 178 i första kammaren av herrar *Johanson, Karl August*, och *Gillström* samt nr 259 i andra kammaren av herrar *Skoglund* i Umeå och *Brandt*.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, »att riksdagen måtte besluta sådan ändring i 1942 års krigsfamiljebidragsförordning, att frivilligt tjänstgörande erhåller samma rätt till familjebidrag och hemortslön som tvångsinkallad värnplikting».

Utskottet hemställde, att förevarande motioner icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid yttrade:

Herr *Skoglund* i Umeå: Herr talman! Då jag tillsammans med herr *Brandt* väckt en motion i den föreliggande frågan, må det tillåtas mig att säga ett par ord i saken. I det utskottsutlåtande, som är föredraget, påminner man om fjolårets riksdagsbeslut, enligt vilket man minskade de ersättningar, som dessförinnan utgingo till de frivilliga. Tidigare fingo nämligen dessa semesterersättning och skattebidrag men kommo icke i åtnjutande av långtidsersättning. I och med att hemortslön infördes, som inkluderade såväl skattebidrag som semesterersättning och långtidsersättning, berövades emellertid de frivilliga de förstnämnda förmånerna, vilket följaktligen kom att innebära en försämring av de villkor, som de i viss mån blivit lovade, när de togo anställning såsom frivilliga. För dessa hade det givetvis varit angeläget att de åtminstone

Motioner om vissa ändringar i krigsfamiljebidragsförordningen.

Motioner om vissa ändringar i krigsfamiljebidragsförordningen. (Forts.)
fått behålla så stor del av hemortslönen, som motsvarade tidigare utgående skattebidrag och semesterersättning. Detta så mycket mer som de säkerligen fylla en betydelsefull uppgift i den nuvarande beredskapen.

Man kan visserligen gentemot detta säga, att om de frivilliga icke äro nöjda med de ersättningar, som de för närvarande ha, så är det ju bara för dem att lämna anställningen. Men det resulterar givetvis i att man då blir nödsakad att inkalla folk för att fylla de uppgifter som de frivilliga för närvarande ha om hand, och de, som då inkallas, åtnjuta, i den mån de fullgjort beredskaps-tjänstgöring under 90 dagar, icke bara skattebidraget och semesterersättningen utan också långtidsersättning. Det blir följaktligen för samhället dyrare än om man behållit de frivilliga.

Man måste vidare komma ihåg att de, som inkallas, många gånger fylla en mycket betydelsefull uppgift inom produktionen, och jag tror, att man redan nu har så pass bekymmer på militärt håll i fråga om att lösgöra folk för produktionen, att man icke har anledning att önska, att dessa bekymmer bli än större. Man har också anfört det skälet gentemot det yrkande, som vi ha ställt i motionen, att ett förverkligande därav skulle hinder ur arbetsmarknadssynpunkt. Jag tror emellertid, att det är felaktigt att draga sådana slutsatser, ty länsarbetsnämnden skall ju yttra sig om huruvida de frivilliga skola behålla sin tjänst eller icke.

Slutligen vill jag säga, att när man principiellt gått in för att de frivilliga skola fylla vissa uppgifter, som måste fullgöras av till beredskapstjänst inkallade, därest de frivilliga icke stå till förfogande, tycker jag, att man också borde låta dem få den ersättning, som i sådana fall utgår till de inkallade. Jag har, herr andre vice talman, velat säga detta i samband med behandlingen av denna fråga, och jag ber att få yrka bifall till den av mig och herr Brandt väckta motionen.

Fröken **Hesselgren**: Herr talman! Frågan om hemortslönen till de krigsfrivilliga diskuterades ju grundligt förra året, då förslaget i ämnet antogs. Det beslöts då, att endast de frivilliga, som fortsatte den tjänst, som de hade haft vid eget förband, skulle få denna hemortslön.

När nu frågan kommit upp igen, har utskottet ännu en gång tagit densamma under allvarligt övervägande. Utskottet har därvid måst fästa avseende vid vad departementschefen sade förra året, nämligen att han icke var så särskilt angelägen om, att de frivilliga skulle få kvarstå i tjänst någon längre tid, då de ju ofta utförde ett mycket okvalificerat arbete. Icke heller är läget på arbetsmarknaden just nu sådant, att det motiverar, att de frivilliga hållas kvar annat än i sådana fall, då det gäller funktioner, för vilka de kunna behövas. Utskottet citerar i sitt utlåtande krisrevisionen, som säger, att för vissa vid ett förband i Stockholm under hösten 1942 tjänstgörande frivilliga, som åtnjoto familjebidrag, uppgick den genomsnittliga inkomsten, naturaförmåner medräknade, för personer vilka tjänstgjorde såsom chaufförer, förrådsarbetare, kökshandräckning, eldare, mässuppassare och ordonnanser med familjebidrag och andra förmåner till större belopp än vad en civilanställd arbetare hade i motsvarande befattning. Utskottet har därför icke ansett det vara särskilt behjärtansvärt, att de krigsfrivilliga få detta tillägg. De krigsfrivilliga få ju i varje fall krigsfamiljebidrag, och skillnaden är bara den, att de krigsfrivilliga få sina bidrag efter behovsprövning, medan det i fråga om de andra tillämpas en normerad behovsprövning. Jag kan icke finna, att däri ligger någonting orimligt. När de krigsfrivilliga nu ha möjlighet att få krigsfamiljebidrag, tycker jag, att utskottets inställning är den riktiga, och jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Motioner om vissa ändringar i krigsfamiljebidragsförordningen. (Forts.)

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr andre vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till de i ämnet väckta motionerna; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 3.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 47, i anledning av väckta motioner angående åläggande för icke krigstjänstskyldiga medborgare att tjänstgöra inom särskilda militära arbetsområden, företrädesvis inom luftbevakningen.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 4.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 57, i anledning av dels väckta motioner om åtgärder i syfte att bereda ökat skydd åt hyressökande familjer med barn, dels ock väckt motion om ändring av 10 § lagen om hyresreglering.

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft tre inom riksdagen väckta till lagutskott hänvisade motioner, nämligen dels likalydande motionerna nr 185 i första kammaren av herr *Hage* och nr 131 i andra kammaren av herr *Edberg m. fl.*, dels ock motionen nr 106 i andra kammaren av herr *Persson i Stockholm m. fl.*

I motionerna I:185 och II:131 hade hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamma åtgärder i syfte att bereda ökat skydd åt hyressökande familjer med barn, förslagsvis genom införande av obligatorisk kommunal bostadsförmedling med anmälningsskyldighet för hyresvärdar och förtursrätt för barnfamilj till hyresledig lägenhet».

Motioner om åtgärder i syfte att bereda ökat skydd åt hyressökande familjer med barn m. m.

Utskottet hemställde,

A. att motionerna I:185 och II:131 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd; samt

B. att motionen II:106 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Hage* och *Cruse* samt fru *Västberg*, vilka ansett, att utskottet borde hava föreslagit riksdagen att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda de spörsmål, som innefattades i de båda likalydande motionerna I:185 och II:131, i den mån dessa spörsmål icke redan vore föremål för utredning.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr **Edberg**: Herr talman! Jag hade icke trott, att jag skulle behöva hålla ett gravtal även i år över en motion angående ökat hyresskydd för barnrika familjer. Jag vill emellertid redan från början säga, att jag icke står här för att hålla något begravningsstal utan för att vädja till damerna och herrarna i denna kammare att, trots att vi denna gång liksom i fjol, då samma fråga behandlades, befinna oss i riksdagens elfte timme, ägna en stunds uppmärksamhet åt de barnrika familjernas situation just nu, som nog måste betecknas som ett av våra allvarligaste sociala problem.

När andra lagutskottet förra året behandlade en motion med liknande syfte, kopplade utskottet, följdriktigt nog, samman frågan med den på ett sent stadium för riksdagen presenterade hyresregleringslagen. Denna lag har också fört det goda med sig, att den erbjuder vida effektivare skydd för barnfost-

Motioner om åtgärder i syfte att bereda ökat skydd åt hyressökande familjer med barn m. m. (Forts.)
rande familjer, som redan inneha lägenhet, än den gamla hyreslagens tänjbara föreskrift om »god sed i hyresförhållanden».

Visserligen ha även efter lagens ikraftträdande uppsägningar ägt rum; då vederbörande icke känt till hyresregleringslagens föreskrifter och alltså icke inom de föreskrivna fjorton dagarna anmält uppsägningen till vederbörande hyresnämnd, har denna vunnit laga kraft. Sådana fall tillhöra emellertid undantagen och påfordra ingen större uppmärksamhet. Det allvarliga är emellertid, att intet hyresskydd erbjuder sig för hyressökande familjer med barn. Deras problem ha ej lösts genom hyresregleringslagen. Svårigheterna för dem kvarstå oförminskade, ja, till och med förvärrade. Man skall nämligen komma ihåg, att hyresmarknaden icke är någonting statistiskt. Visserligen har hyresregleringslagen medfört en allt annat än i många fall önskvärd fastläsning, men en viss rörlighet kvarstår alltjämt. Folk flyttar ju även under krisen. Till vissa samhällen är inflyttningen exceptionellt stor. Överhuvud taget kan man säga, att rörligheten på arbetsmarknaden ingalunda är mindre nu än före kriget. Familjebildningen har också pågått i stegrat tempo. Nettotillskottet av äktenskap har under de senaste åren varit omkring 5,000 per år. Såväl för nyinflyttade familjer med barn som för unga människor, vilka velat sätta fötterna under eget bord, har läget mångenstädes varit mycket prekärt. Familjer, som på grund av att de fått tillökning haft behov av större lägenhet, ha inte kunnat tillfredsställa dessa behov. Barnägende familjer ha många gånger fått känna sig som inte önskvärda hyresgäster. De ha kommit på sladden i jakten efter hyreslediga lägenheter. Det förefaller, som om det på dörrarna till dessa lägenheter hade hängt en osynlig skylt med påskrift: tillträde förbjudet — för barn. Det gäller inte här endast eller ens i främsta rummet de s. k. barnrika familjerna. De ha som väl är de mångenstädes förträffliga men tyvärr otillräckliga barnrikehusen, de s. k. solgårdarna, att falla tillbaka på. Det gäller här i första hand familjer med endast ett eller två barn.

Jag skall inte upptaga kammarens tid med att berätta några konkreta fall. Jag skulle tro, att de flesta av kammarens ledamöter själva skulle kunna bidra med en ganska rikhaltig exempelsamling. Vi ha i vår motion publicerat en enquête med rapporter från ett trettiootal städer och samhällen. En del uppgifter äro lämnade av kommunaltjänstemän, fastighetsdirektörer, fastighetsförvaltare o. s. v. Andra uppgifter ha lämnats av hyresgästföreningar. Motionärerna ha givetvis icke kunnat gå i god för alla detaljuppgifterna från exempelvis hyresgästföreningarna. Detta ha vi också poängterat i motionen. Det bör emellertid observeras, att Sveriges fastighetsägareförbund, som med anledning av denna katalog låtit verkställa en undersökning på de i motionen omnämnda platserna — som sagt inalles ett trettiootal — i syfte att vederlägga dessa uppgifter, endast från två håll erhållit rapporter, som bestritt riktigheten av konkreta uppgifter. Från flera av de större platserna — däribland Karlskoga och Linköping, där läget sannolikt är svårast och varifrån vi fått mycket utförliga redogörelser — har fastighetsägareförbundet överhuvud taget icke redovisat något svar. I de flesta fall tala svaren rent allmänt om att fastighetsägarna icke skulle hysa någon motvilja mot att hyra ut sina lägenheter till familjer med barn. Det är som sagt endast på två platser, som man sökt vederlägga de konkreta fallen. I det ena fallet är fastighetsägareförbundets påpekande säkerligen alldeles riktigt. I det andra fallet däremot, där primäruppgifterna till motionen lämnats av en kommunal förtroendeman i framskjuten ställning och vilken just sysslar med problem av denna art, vidhåller uppgiftslämnaren absolut sin version. Sedan motionen avlämnats, ha för övrigt

Motioner om åtgärder i syfte att bereda ökat skydd åt hyressökande familjer med barn m. m. (Forts.)

en hel del fall kommit till motionärernas kännedom utöver dem som angivits i motionen. Flera av dessa fall äro ganska upprörande, och ett par av dem ha nått offentligheten genom dagspressen.

Man behöver inte öda många ord på denna sak. Att barnfamiljernas läge på bostadsmarknaden är svårt, att många familjer tvingas bo tudelade på grund av svårigheterna för familjeförsörjaren att finna en bostad, samt att barnfamiljerna ofta bli hänvisade till de sämsta, ofta såsom hälsovådliga utdömda lägenheterna, allt detta är så känt, att närmare bevisföring är överflödig. Detta erkännes också indirekt i fastighetsägareförbundets remissyttrande över denna motion. Förbundet säger nämligen där, att om det är svårt för en skötsam familj att erhålla bostad, så beror detta på att det är »ont om lämpliga lägenheter». Just det! Det är den vanliga motiveringen, när man avvisar en hyressökande familj. Det är mycket sällan som man direkt säger ut, att man avvisar på grund av barnantalet, utan oftast söker man den formuleringen att lägenheten är olämplig. Det lägges emellertid aldrig i den hyressökandes hand att avgöra, om lägenheten är lämplig eller ej för honom. Den saken förbehåller sig alltid uthyraren att avgöra. En annan vanlig motivering för vägran att ta emot barnfamiljer är, att de övriga hyresgästerna inte vilja bli störda. Även detta skäl skymtar i fastighetsägareförbundets remissyttrande. »Även om hyresvärden gärna skulle vilja hyra ut till barnfamiljer, tvingas han många gånger med hänsyn till övriga hyresgästers trivsel att iakttä försiktighet vid valet av nyinflyttade», heter det mycket mjukt och diplomatiskt i yttrandet.

För denna frågas bedömande spelar det mycket liten roll, om det är hyresvärdar eller hyresgäster, som reagera mot barnspring i trappor och blöjtvätt på gården. Det väsentliga är, att barnfamiljerna just nu äro svårt handikappade på bostadsmarknaden, samt att någonting måste göras redan *nu* för att hjälpa dem. Man kan inte gärna döva det sociala samvetet med några undanflykter. Under debatten i denna sak vid fjolårets riksdag yttrade utskottets lika värderade som charmerande vice ordförande, att »man i tider av svår bostadsbrist måste beträffande dessa saker tänka mera radikalt än under normala förhållanden». I år har utskottet tydligen också bemödat sig om att tänka radikalare än i fjol. Man säger sig således vara medveten om att en företrädesrätt för barnfamiljer till hyreslediga lägenheter, som motionärerna anvisat som en utväg, kan vara påkallad under exceptionella förhållanden på bostadsmarknaden. Utskottet har emellertid till sist ryggat tillbaka för att draga konsekvenserna av sitt nya radikala tänkande. Man har — måhända för att lämna motionärerna möjlighet att komma igen en tredje gång — icke velat låta klämman harmoniera med den mycket positiva motiveringen.

Utskottet har funnit den formella möjligheten att hänvisa till den promemoria, som revisionssekreterare Erik Hagbergh avlämnade den 19 mars i år med förslag till lag om hyreslicens för att få hyra bostad. Herr Hagberghs utredning utgick emellertid från helt andra utgångspunkter. Visserligen uppehåller sig herr Hagbergh mycket utförligt vid den nu föreliggande motionen liksom vid remissvaren i anledning därav och fastslår för sin del, att berörda fråga uppenbarligen blir »av allt större vikt, ju mera bostadstillgången minskar». Utgångspunkten för hans arbete har emellertid i själva verket varit den, att det av finanspolitiska skäl skulle bli nödvändigt att inskränka bostadsproduktionen. Herr Hagberghs promemoria äger intimt samband med den bekanta söderlundska promemorian. Ett licensförfarande, sådant som herr Hagbergh föreslagit, är såvitt jag kan förstå en ganska betänklig sak. Det skulle kunna få mindre önskvärda konsekvenser av bostadssocial natur. En lag av

Motioner om åtgärder i syfte att bereda ökat skydd åt hyressökande familjer med barn m. m. (Forts.)

ifrågasatt slag skulle för övrigt endast i mycket ringa mån lösa barnfamiljernas bostadsproblem, då den inte räknar med någon verklig förtursrätt. För övrigt kommer, enligt vad som meddelats mig och som jag förmodar utskottet också gjort sig underrättat om, sannolikt icke något förslag, baserat på denna promemoria, att föreläggas ens höstriksdagen.

Om man verkligen skall kunna lösa detta problem, tvingas man säkerligen att införa obligatorisk kommunal bostadsförmedling. Självfallet skulle dock Kungl. Maj:t kunna medgiva dispens på sådana platser, där sådan är påkallad. En dylik bostadsförmedling infördes redan under förra världskriget. Bestämmelser, liknande dem som då gällde, förekomma också i det första utkastet till den nuvarande hyresregleringslagen, ehuru initiativet i den slutliga utformningen lades i Kungl. Maj:ts hand. Denna möjlighet har Kungl. Maj:t inte i ett enda fall begagnat sig av. För att bli effektiv måste emellertid bostadsförmedlingen kombineras med en anmälningsplikt för hyresvärdar, som inneha hyreslediga lägenheter. En dylik anmälningsplikt infördes i författningen av den 25 maj 1917 om kommunal bostadsförmedling och ägde tillämpning till den 1 oktober 1926. Det är alltså ingen revolutionerande nyhet, som motionärerna här peka på. Slutligen måste också en avvägning mellan behoven hos olika kategorier av hyressökande ske. Att barnfamiljerna representera ett större behov än ensamstående torde vara ställt utanför all diskussion. Nu komma barnfamiljerna allra sist i jakten efter hyreslediga lägenheter. Motionärerna önska endast ha genomfört att de skola få samma möjligheter som andra hyressökande. Ett verkligt skydd för barnfamiljerna erhålles endast, om man för dem tillskapar en viss förtursrätt. I praktiken skulle detta verka så, att hyresvärdarna fingo anvisning, inte på en enda utan på en större eller mindre grupp hyressökande, varigenom hyresvärdarnas möjligheter till egen prövning icke bli alltför beskurna.

Jag vill även erinra om vad 1941 års befolkningsutredning förra året anförde i ett yttrande. Efter att ha erinrat om att åtgärder, som innebära en ransonering av lägenheter, kunna försvaras, därest påtagliga svårigheter framträtt för sådana befolkningskategorier, vilkas bostadsförsörjning är socialt och befolkningspolitiskt angelägen, fortsatte befolkningsutredningen: »Att härvidlag de barnfostrande familjerna samt de nygrundade äktenskapen böra ha företräde framför icke familjebildande kategorier av hyressökande synes självklart.» Jag tillåter mig vidare erinra om att socialstyrelsen i år liksom i fjol tillstyrkt en förutsättningslös utredning av den i motionen upptagna frågan. Hyresrådet anför vissa betänkligheter men säger sig dock icke förbise, att läget på hyresmarknaden »kan bli sådant, att även tungt vägande betänkligheter i denna del måste vika». I en reservation inom rådet poängtera herrar O. Bengtsson och A. Sölvén, att »omständigheterna icke medgiva ett uppskjutande av denna fråga, vilket skulle kunna få till följd, att erforderliga lagstiftningsåtgärder icke kunde vidtagas förrän tidigast år 1944». Befolkningsutredningen säger slutligen i sitt yttrande i år att »problemet synes vara av brådskande natur och påkalla en så snar lösning som möjligt».

Herr talman! Jag tror, att det ligger stor fara i dröjsmål på detta område. Läget är verkligen allvarligt och tenderar, såvitt jag kan se, inte till att förbättras utan snarare att försämrast. Det förefaller mig vara rätt svårt för folkrepresentationen att längre skjuta denna fråga ifrån sig. De många barnfostrande familjer, som nu stå handikapade på bostadsmarknaden, måste få känna, att samhället verkligen vill taga sig an deras sak. Givetvis måste deras problem lösas genom på längre sikt gående ekonomiska åtgärder. Det gäller emellertid att lösa de svårigheter som nu föreligga. Här gäller satsen, att

Motioner om åtgärder i syfte att bereda ökat skydd åt hyressökande familjer med barn m. m. (Forts.)

snar hjälp är dubbel hjälp. Barnfamiljerna måste helt enkelt hjälpas över krisen. All nativitetspropaganda är skärande meningslös, så länge vi inte kunna tillgodose ett av de allra mest primära behoven för dem, som ha att fostra morgondagens Sverige, nämligen behovet av en bostad och behovet av en hygglig sådan. Jag vill därför allvarligt och enträget vädja till kammarens ärade ledamöter att ge de barnfostrande familjerna detta stöd. — Jag vädjar till Eder att rösta för reservationen, till vilken jag ber att få yrka bifall.

Fröken **Hesselgren**: Herr andre vice talman! Det är inte svårt att tala till hjärtat, när man talar om behovet av bostäder för familjer med barn. Jag kan försäkra den föregående ärade talaren, att hela utskottet också har känt varmt för den saken, och det har ingalunda varit utskottets mening att skjuta frågan ifrån sig. Att utskottet icke kommit fram till någon positiv kläm har berott på det förhållandet, att utskottet ansåg, att när denna fråga låg under prövning hos Kungl. Maj:t, borde man invänta resultatet av denna prövning. Vad utskottet direkt föreslagit är, att en undersökning skulle göras angående den kommunala bostadsförmedlingen. Andra lagutskottet föreslog förra året i samband med lagen om hyresreglering kommunal bostadsförmedling och lade i Kungl. Maj:ts hand att förordna om dess inrättande. Det är rätt märkvärdigt, att Kungl. Maj:t inte använt sig av denna rätt någon enda gång. Men såvitt jag förstår kan detta väl även sammanhånga med det förhållandet, att det har funnits kommuner som inte ansett det behövt att anordna dylika bostadsförmedlingar. Utskottet har nu hos Kungl. Maj:t begärt en undersökning om vad som är orsaken till att Kungl. Maj:t inte har använt sig av denna möjlighet.

I den utredning, som ligger under Kungl. Maj:ts prövning, ha i alla fall, såvitt utskottet har fått riktiga underrättelser, sådana frågor som frågan om hyreslicenser tagits upp. Detta är ju en ganska betydelsefull sak. Samtidigt har utredningsmannen särskilt understrukt, att det är synnerligen viktigt att sådana licenser lämnas till familjer med barn. Det heter visserligen också, att bostadsbehovet skall tillgodoses för den som på grund av sin verksamhet måste vistas på orten, och även för dem som skola ingå äktenskap. Men detta går ju alldeles i stil med den föregående ärade talarens uppfattning. De som skola ingå äktenskap skola väl också ha någon bostad. I denna utredning har även upptagits frågan om hyresvärdarnas anmälningsskyldighet, det föreslås nämligen att hyresvärdarna skola lämna uppgifter på lediga bostäder.

Utskottet har däremot ryggat tillbaka för att man skulle tvinga en hyresvärd att ta emot hyresgäster, som han själv inte har valt, givetvis under förutsättning att det är en familj med barn. Jag fick av den föregående ärade talarens anförande inte riktigt klart för mig, om det var detta man avsåg. I detta fall har nog utskottet ansett, att övriga möjligheter böra prövas först, innan man tillgriper en sådan utväg.

Motionärerna ha gjort sig mycket stor möda att draga fram en hel rad exempel på hur svårt familjer med barn ha att få bostad, och jag är övertygad om att så är förhållandet. Av de remissvar, som även berörts under diskussionen, framgår det emellertid, att det inte alltid är det faktum, att en familj har barn, som har gjort, att den icke kunnat få bostad. Det kan vara andra omständigheter, som lägga hinder i vägen härför, t. ex. att de inte betala hyra, äro slarviga människor o. s. v. Vi skola komma ihåg, på vilket oerhört intimt område vi röra oss när det gäller dylikt tvång. Om t. ex. en person, som har byggt sig ett eget hem, blir tvungen att hyra ut en del av sin bostad, så skulle det vara ganska svårt att tänka sig, att en bostadsförmedling skulle ha rätt

Motioner om åtgärder i syfte att bereda ökat skydd åt hyressökande familjer med barn m. m. (Forts.)

att säga till honom: ni är tvungen att i er lägenhet taga emot en familj med barn. Jag kan icke finna annat än att det är riktigt att så länge man kan söka upprätthålla en viss frihet i dylikt avseende. Men det är naturligtvis lämpligt, att man gör så mycket som det är möjligt att göra för att bereda familjer med barn bostäder. Den föregående talaren hade alldeles rätt när han sade, att dylika familjer ha att kämpa med fruktansvärda svårigheter, och att de ofta nog få de allra sämsta bostäderna. Jag kom underfund med den saken redan på den tiden, då jag var bostadsinspektör här i Stockholm.

Det förhåller sig således inte på det sättet, att utskottet inte har behjärtat, att det behöver göras någonting på detta område, och därför avstyrkt motionerna. Det har i stället ansett, att det förslag, som vi i detta avseende ha att vänta från Kungl. Maj:t, skall komma på riksdagens bord, innan vi begära en ny utredning i den stil, som motionärerna föreslagit. Jag tror därför, herr andre vice talman, att kammaren inte gör denna sak någon skada utan snarare nytta genom att stanna för utskottets förslag, till vilket jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Herr Andersson i Göteborg: Herr talman! Jag kan inte finna, att utskottet varit tillräckligt positivt i denna viktiga fråga. Jag kan visserligen förstå några av de invändningar, som fröken Hesselgren framförde. Men med hänsyn till det nuvarande allvariga läget i detta avseende i vissa tätbebyggda samhällen borde utskottet enligt min mening ha tagit mera fasta på de konkreta yrkanden, som motionen innehåller.

Det är faktiskt så, att familjer med barn äro satta i en särställning på bostadsmarknaden. Motionärerna ha inte velat åstadkomma någon direkt företrädesrätt för barnrika familjer att få bostad — i varje fall har inte detta varit min mening, när jag medverkat till denna motion — fastän vi måhända måste uttrycka saken så, utan vi ha endast med lagens hjälp velat skänka familjer med barn samma rätt som andra bostadssökande i samhället. Det är endast den avsikten vi ha haft med motionen. Det är nämligen obestridligt, att hyressvärdarna ge företräde åt barnlösa familjer. Om man studerar de hyresannonser, som införas i tidningarna i vissa städer — de äro ju numera ganska knappa och förekomma inte så ofta — skall man finna egendomliga formuleringar, som bevisa våra påståenden, att barnfamiljerna befinna sig i en särställning. Det heter, att man uthyr lägenheter åt »pensionärer», »äldre par», »tyst familj» o. s. v. »Åt familjer utan barn» står det emellanåt rent ut. Om man ringer upp vederbörande och hör sig för om en dylik lägenhet, vilket jag varit med om, dröjer det inte länge förrän man får frågan: finns det barn i familjen? Och om man då svarar, att det finns det, skall man genast finna, att intresset i andra ändan på tråden minskas. Vederbörande har nämligen inte tänkt sig någon familj med barn som hyresgäst.

Sveriges fastighetsägareförbund har i sitt yttrande bestritt riktigheten av en del av de exempel, som vi ha anført i motionen, och förnekar i allmänna uttalanden, att barnfamiljerna befinna sig i en särställning. Men mot påståendena i detta remissyttrande stå dock de erfarenheter, som hyresgästorganisationerna — vi ha numera ganska starka sådana — ha gjort i städer och andra tätbebyggda samhällen, och de erfarenheter, som gjorts av alla de familjer med barn, som gjort fåfänga försök att skaffa sig ny bostad.

Jag medger, att det är svårt att finna lämpliga åtgärder för att rätta till dessa missförhållanden. Men enligt min mening är problemet av så allvarlig natur, att man måste försöka att åstadkomma en ändring på detta område. Samhället betraktar ju barnfamiljerna som nödvändiga för släktets bestånd.

Motioner om åtgärder i syfte att bereda ökat skydd åt hyressökande familjer med barn m. m. (Forts.)

Vi ha här i riksdagen genom en rad sociala reformer stött barnfamiljerna, och vi ha även hjälpt de unga att sätta bo så tidigt som möjligt. Ett faktum är emellertid, att dessa strävanden direkt motverkas av privata affärsintressen på bostadsmarknaden och — det är synd att behöva tillägga — av den ovilja mot barn, som man finner hos en del människor. Enligt min uppfattning bör samhället i detta avseende hävda barnfamiljernas självklara rätt.

Herr talman! Jag vill inte ytterligare förlänga debatten. I den reservation, som är fogad till utskottsutlåtandet, begäres en skyndsam utredning av dessa frågor. Vi ha i vår motion gått ännu längre och begärt direkta åtgärder. Men alldenstund reservationen ändå täcker ungefär vad jag önskar att man borde göra på detta område, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen. Jag vädjar till kammarens ledamöter att tänka på att denna fråga ändå är ett av våra svåraste problem i samband med krisen, och att det gäller en kategori människor, som vi böra slå vakt om även i den fråga, som nu föreligger.

Herr Edberg: Herr talman! Utskottets ärade vice ordförande gav uttryck åt en mycket positiv inställning till denna fråga. Det föreföll mig som om det enda som gjorts, att utskottet inte kunnat gå till ett tillstyrkande av den föreliggande motionen var, att saken är föremål för utredning. Utskottet kan därvid helt enkelt icke avse någonting annat än just den hagberghska promemorian, som jag förut talat om. Men utgångspunkten till detta utkast till en hyreslicenslagstiftning har i själva verket, som jag förut nämnde, varit den söderlundska promemorian, som syftade till att främja en inskränkning av nyproduktion av bostäder. En sådan inskränkning skulle emellertid vara en mycket allvarlig sak och kunna få ytterst obehagliga konsekvenser. Det förefaller också, som om en sådan inte skulle vara direkt nödvändig; det visar sig nämligen, att mindre än en tredjedel av hela byggnadsverksamheten förra året utgjordes av bostadsproduktion.

Jag måste säga, att den hagberghska promemorian i själva verket har blivit vida bättre än utgångspunkten. Men herr Hagbergh har varit bunden av vissa givna förutsättningar. Hyreslicenserna äro i själva verket avsedda att verka inskränkande på byggnadsproduktionen och kunna förväntas att i betydande grad komma att förminska intresset hos de kommuner, där systemet tillämpas, att vidtaga positiva åtgärder för bostadsbeståndets utökning. Detta system måste också — det får man nog även tillägga — lägga en hämsko på de privata byggmästarnas verksamhet. Det inskränker visserligen den krets, med vilken hyresvärderna kan träffa avtal, men får härutöver intet inflytande, då det gäller att bereda de hyressökande barnfamiljerna bostäder. I realiteten skulle införandet av hyreslicenser komma att betyda högst allvarliga inskränkningar i den medborgerliga friheten. Det är klart, att vad motionärerna föreslagit även innebär ett ingrepp i avtalsfriheten, men ingalunda så allvarligt och så djupgående som hyreslicenserna skulle medföra.

Det av motionärerna förordade förslaget utgår från motsatta utgångspunkter, nämligen att bostäder måste byggas i den mån material och arbetskraft stå till förfogande. Det utgår vidare ifrån att så länge bostadsbristen äger bestånd, måste de familjer, som fostra barn, beredas förtursrätt, vilket i realiteten inte kan innebära någonting annat än att de erhålla likställighet med övriga kategorier hyressökande.

När fröken Hesselgren frågar mig, om det är meningen, att man skulle påtvinga en hyresvärd en bestämd hyresgäst, vill jag hänvisa till vad jag sade redan i mitt första anförande, nämligen att den äsiftade anordningen i prak-

Motioner om åtgärder i syfte att bereda ökat skydd åt hyressökande familjer med barn m. m. (Forts.)

tiken måste verka så, att hyresvärden får en större eller mindre grupp av hyressökande att välja inom.

Jag skall till sist, herr talman, be att få nämna ett par siffror, som bevisa hur det aktuella läget för dagen ter sig. I en rapport från fastighetsförvaltaren i Karlskoga, som finnes intagen i motionen, berättas bland annat, att av 476 barnfamiljer i Karlskoga, som under åren 1941—1942 anmält sig sakna nödtorftig bostad, hade 319 familjer ett eller flera barn. Gentemot detta har nu Göteborgs fastighetsägares garantiförening anmärkt, att detta i själva verket inte säger någonting annat än vad man förut vet om proportionen mellan barnfamiljer och andra familjer. Nu är detta naturligtvis inte alldeles riktigt. Jag skall emellertid be att få nämna några ännu aktuellare siffror. I en översikt, som socialstyrelsen gjort över bostadsmarknaden vid oktoberflyttningen 1942, publiceras vissa uppgifter, som byggnadsnämnderna haft att lämna angående husvillheten före och efter denna oktoberflyttning. I 13 större och 8 mindre städer funnos omedelbart före oktoberflyttningen tillhopa 217 hushåll, därav 196, d. v. s. 81 procent, med barn, som på grund av husvillhet provisoriskt måste inkvarteras genom kommunens försorg. Den 10 oktober, alltså omedelbart efter flyttningen, funnos i 18 större och 12 mindre städer inalles 328 provisoriskt inkvarterade hushåll, därav 298 med barn. I detta fall utgjorde alltså barnfamiljerna 90 procent. Den största husvillheten rapporteras just från Karlskoga, där såväl före som efter oktoberflyttningen 77 hushåll, samtliga med barn, voro provisoriskt inkvarterade. Detta säger ju någonting helt annat än vad man vet om proportionen mellan barnfamiljer och andra.

Det säger också, att läget just för barnfamiljer är så allvarligt, att man knappast kan komma ifrån att göra någonting. I den rapport från Karlskoga, som jag förut talade om, omnämns för övrigt ganska kusliga saker. Det berättas t. ex., att två familjer med barn voro tvungna att bo i en källare, att en familj som väntade tillökning fick bo i ett uthus utan eldningsanordningar, och att två familjer med barn under ett år fingo bo i skjul med enkla brädväggar. Det är alltså stadens egen fastighetsförvaltare, som lämnat dessa uppgifter.

Mina damer och herrar, vi stå faktiskt inte till svars med att barnfamiljerna skola hänvisas till de allra sämsta lägenheterna, vi stå inte till svars med att en hel del familjer tvingas bo tudelade, mannen på en plats och den övriga familjen på en helt annan, på sätt som nu sker. Det finns t. ex. i min egen hemstad familjeförsörjare, som ha sina familjer litet varstans här i landet. Jag hörde för resten i dag berättas om en familjeförsörjare i Luleå, som icke kunnat få någon lämplig bostad för sin familj på platsen utan måste ha familjen nere i Småland. Vi stå icke till svars för detta system; någonting måste helt enkelt göras. Det minsta som riksdagen kan göra för att i någon mån hjälpa barnfamiljerna i deras betryckta läge tycks mig vara att gå med på den utredning, som föreslås i den här föreliggande reservationen.

Fru Västberg: Herr talman! Efter de inlägg i debatten, som redan gjorts från motionärernas sida, kunde det ur saklig synpunkt vara ganska överflödigt att taga ordet i frågan. Men i egenskap av reservant vill jag dock säga några ord för att komplettera diskussionen med ett par synpunkter.

Såvitt jag förstår råder det en rörande enighet beträffande själva utgångsläget, nämligen att samhället har skyldighet att ej minst nu i krisen söka värna barnfamiljernas intressen på bostadsmarknaden, och att det behövs långtgående åtgärder för att uppnå detta resultat. Det finns emellertid en del personer, som tycks hysa den meningen, att det endast är de barnrika familjerna,

Motioner om åtgärder i syfte att bereda ökat skydd åt hyressökande familjer med barn m. m. (Forts.)

som ha svårt att skaffa en anständig bostad, men läget är dock tyvärr sådant på en del håll, att även familjer med ett till två barn kunna få springa gatlopp efter en lägenhet. För min del tycker jag, att det är ohyggligt att de människor, som mest äro i behov av en god bostad, nämligen våra barnfamiljer, skola ha svårast att skaffa sig en sådan på bostadsmarknaden.

När jag begärt ordet i denna fråga är det närmast för att få säga ut, att det även finns andra människor än husägarna och hyresvärdarna, som synda mot barnfamiljerna. Man kan sannerligen inte undgå att lägga märke till en viss irritation mot barn i hyreshus även från vissa hyresgästers sida, barnlösa familjer och hypernervösa ensamboende, som inte ens tåla, att ett litet barn leker i våningen över eller bredvid. Då både hyresvärderna och dylika hyresgäster ha samma intresse av att föredra barnlösa familjer, är det sannerligen inte att förundra sig över att barnfamiljerna sitta trångt och ha svårt att göra sig gällande i den hårda konkurrensen på en krisbetonad bostadsmarknad. Man förstår då också, att samhället måste tillgripa ganska hårda medel för att få bukt med den privata egoismen, om man i en kris skall skydda i första hand barnens rätt till ett gott hem.

Jag är fullkomligt övertygad om att de som stå för utskottets förslag ha precis samma vilja som motionärerna och reservanterna att göra något och göra det snart för att skapa bättre möjligheter för barnfamiljerna att få en riktig bostad. Då jag emellertid reserverat mig till förmån för motionen är det närmast för att jag ytterligare vill understryka det verkliga nödläget och även min egen otålighet att något blir gjort snarast möjligt i motionens syfte. Jag tycker, att en undersökning av problemet efter motionens linjer är väl motive-rad, då frågan om barnfamiljernas legitima bostadsbehov måste lösas och lösas snart.

Det är därför, herr talman, som jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Erlander**: Herr talman! Under debatten i första kammaren åberopade utskottets ordförande 1941 års befolkningsutrednings yttrande såsom motivering för utskottets ställningstagande i denna fråga. Han förklarade, att han i alla delar anslöte sig till 1941 års befolkningsutrednings uppfattning, både beträffande motiveringen och beträffande slutsatsen, nämligen att eftersom frågan var föremål för utredning, så skulle man nu inte igångsätta en ny utredning. Jag hade, herr talman, givetvis icke tillfälle att yttra mig i första kammaren, men jag ber att nu få göra den replik, som då borde ha gjorts, nämligen att 1941 års befolkningsutrednings yttrande är daterat den 13 mars 1943, under det att den utredning, som befolkningsutredningen åberopade som skäl för att någon särskild undersökning inte nu behövde företagas, lämnade sitt betänkande sex dagar efteråt, den 19 mars 1943. Detta gör, att läget ter sig litet annorlunda, när man i dag har att ta ställning till denna angelägenhet. Ty nu har Kungl. Maj:t den hagberghska utredningen på sitt bord. Herr Edberg har på ett riktigt sätt redogjort för dess innehåll, och jag har därför ingen anledning att gå vidare in på densamma.

Även jag är i likhet med herr Edberg tämligen pessimistisk beträffande möjligheterna att komma fram på de linjer, som revisionssekreterare Hagbergh har tänkt sig. Den analys av läget, som 1941 års befolkningsutredning gjorde i sitt yttrande 1942 i fråga om hyreslagstiftningen, finner jag i allt väsentligt fortfarande vara riktigt. Dess bärande moment var, att det i en situation, då hyresmarknaden fastläses, alltid blir särskilt besvärligt för två grupper av medborgare: den ena gruppen är de, som vilja bilda familj, och den andra gruppen är

Motioner om åtgärder i syfte att bereda ökat skydd åt hyressökande familjer med barn m. m. (Forts.)

de, som få en ökad familj. En sådan fastslåsning av läget på hyresmarknaden är just, herr talman, vad vi nu fått uppleva på grund av bostadsbristen och på grund av — det måste vi också konstatera — den hyreslagstiftning, som farhågorna för en stegrad hyresnivå ha framkallat. 1941 års befolkningsutredning talar också i sitt yttrande 1942 om just dessa båda medborgarkategoriernas intressen. När det här kanske litet ensidigt endast talats om barnrika familjer, vill jag också påpeka, att det är ett lika starkt samhällsintresse att se till, att det även finnes utrymme för de nybildade familjerna, speciellt i tider som de nuvarande, då viljan till hembildning och viljan att slå sig samman i den för samhället så väsentliga grupp, som hemmet utgör, är starkare än den kanske någonsin varit i vår generation. Det är givetvis en minst lika allvarlig fråga som att skydda de barnrika familjernas intressen, vilka jag i övrigt i hög grad ömmar för.

Hur skall man då gå tillväga för att avhjälpa missförhållandena? Ja, det finns en patentmedicin, och den heter ökad produktion av bostäder, och uppriktigt sagt var vårt uttalande i fjol i stor utsträckning ett nödrop för att man skulle förstå, hur ytterligt tvingande det var att få till stånd en väsentligt ökad produktion av lägenheter lämpade till familjebostäder. Vi diskuterade ivrigt vilka former vi i detta avseende skulle välja, och vi funno, att det var att ställa saken på sin spets att helt enkelt säga: fortsätter det såsom nu, tvinga faktiskt samhällets intressen fram en bostadsransonering, och en sådan bör man söka undvika. Den naturligaste vägen att undvika denna är en väsentligt vidgad bostadsproduktion. När, herr talman, ett förslag kommer fram om en licenslagstiftning på hyresmarknadens område med, såsom herr Edberg påpekade, det underliggande motivet, att man måste företaga en minskning av bostadsproduktionen, blir det ganska besvärligt för oss, som ha en annan uppfattning, att tro, att man överhuvud taget kan komma fram på dessa linjer. Nu kan man visserligen säga, att 1943 ha vi bakom oss ett produktionsår på bostadsmarknadsområdet, som är mycket gynnsammare än det vi hade, när vi avgåvo vårt yttrande 1942. Men fortfarande är läget mycket bekymmersamt. Fortfarande råder den fastslåsning, som vi befarade 1942, och fortfarande är det de två kategorierna, de växande familjerna och de som vilja bilda nya familjer, som ligga hårdast trängda.

Vi tillåta oss därför att tro, att det skulle vara en fördel, om vi finge till stånd åtminstone en kommunal bostadsförmedling. Nu påstår fröken Hesselgren som utskottets talesman, att Kungl. Maj:t ju enligt gällande hyreslagstiftning kan införa kommunal bostadsförmedling, och frågar, varför Kungl. Maj:t inte har gjort det, därest Kungl. Maj:t till äventyrs skulle dela hennes uppfattning om att det vore ett önskemål. Det beror helt enkelt därpå att lagen förutsätter, att kostnaden för den kommunala bostadsförmedlingen skulle bäras av kommunen, och under sådana omständigheter har det inte varit så lätt för Kungl. Maj:t att ålägga den ena kommunen efter den andra att inrätta sådana förmedlingar, när icke kommunerna själva begära det. Vi veta ju egentligen inte så mycket om vad en kommunal bostadsförmedling kostar, och så länge inte bostadsnöden på orten är så stor, att våra ansvarskännande kommunala myndigheter anse det nödvändigt att påtala saken hos Kungl. Maj:t och uttala ett önskemål om en kommunal bostadsförmedling, vill Kungl. Maj:t inte handla. Om kollegerna i kammaren ha samma uppfattning som herr Edberg, fröken Hesselgren och andra ha, att den kommunala bostadsförmedlingen är ett starkt socialt önskemål, borde detta komma till uttryck i form av kammarens beslut. Det skulle vara nyttigt, om man läte de kommunala beslutande organen vända sig till Kungl. Maj:t och säga: vi äro villiga att taga de kostna-

Motioner om åtgärder i syfte att bereda ökat skydd åt hyressökande familjer med barn m. m. (Forts.)

der, som anordnandet av en kommunal bostadsförmedling innebär. Dessa kostnader äro antagligen relativt obetydliga. Om en sådan ansökan kommer från en kommun, är saken klar på grund av att vi då kunna gå till handling. Så länge vi ännu icke ha annat än privata människor och privata organisationer som ansöka ha vi inte ansett det lämpligt att lägga denna kostnad på kommunerna. Det är den enkla förklaringen till att 1942 års beslut om kommunal bostadsförmedling icke lett till något resultat, och det behövs inga fortsatta undersökningar på den punkten.

Sedan är det nog riktigt som herr Edberg säger, att även om vi ha en kommunal bostadsförmedling är det möjligt, att vi måste gå vidare och föreskriva anmälningssplikt till denna kommunala bostadsförmedling, och vi kanske även få lagstifta om prioritetsrätt för barnfamiljer och nybildade familjer att erhålla bostad. Det vore otvivelaktigt av värde att få dessa frågor undersökta och utredda. Jag vågar inte ge några löften om hur ärendet i fortsättningen kommer att behandlas. Jag kan blott säga, att vad på mig ankommer komma vi, med ledning av vad som anförts både i första och andra kammaren och oavsett vilket beslut andra kammaren kommer att fatta, att med stor uppmärksamhet följa dessa angelägenheter och se till om det är möjligt att göra något av herr Hagberghs P. M. eller om man bör vidtaga andra åtgärder.

Herr talman! Jag har i denna situation intet yrkande. Ur min synpunkt spelar det icke någon större roll, vare sig reservationen eller utskottets hemställan går igenom. Bifalles reservationen innebär detta naturligtvis ett starkare understrykande av dessa synpunkter än om utskottets hemställan går igenom, men i sak kanske det icke spelar någon större roll.

Fröken Hesselgren: Herr talman! Jag vill uttrycka min stora tillfredsställelse över vad den siste ärade talaren sagt. Det gör, att jag med ännu större lugn yrkar bifall till utskottets förslag, eftersom utskottet verkligen lägger Kungl. Maj:t på hjärtat att ägna särskild uppmärksamhet åt de frågor, som beröra hyressökande familjer med barn och deras bostadsförhållanden. Utskottet har sålunda givit ett direkt uppdrag åt Kungl. Maj:t, och jag hoppas, att däri kommer att ligga det som statssekreteraren nu talat om, nämligen icke blott bostadsförmedling, anmälningssplikt och eventuellt licensförfarande, som det här gäller, utan också den ökning av bostadskvantiteten som vi behöva få. I det uttryck utskottet använder ligger icke blott det som föreslagits i motionen, utan här tages saken i hela dess vidd. Jag hoppas därför, herr talman, att utskottet segrar, och jag tror, att det i detta läge är det bästa som kan hända. När man har en statssekreterare, som är så direkt intresserad i frågan, och dessutom har anledning antaga, att regeringen själv är intresserad, tror jag, att man kan hoppas på en lösning, som både motionärerna och utskottets ledamöter komma att vara nöjda med.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Edberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 57, röstar

Ja;

Motioner om åtgärder i syfte att bereda ökat skydd åt hyressökande familjer med barn m. m. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring däri, som föranledes av bifall till den vid utlåtagandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

Herr talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

§ 5.

Motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 15, över väckta motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 14 juni 1940 (nr 503) angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m.

Uti de likalydande till konstitutionsutskottet hänvisade motionerna nr 291 i första kammaren av herr *Johansson, Johan Bernhard, m. fl.*, och nr 419 i andra kammaren av herr *Magnusson m. fl.* hade hemställts, »att riksdagen i samband med behandlingen av proposition nr 228 ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag till 1944 års riksdag om sådana grundlagsändringar, som skulle vara ägnade att utfylla bristerna i den nuvarande lagstiftningen om statsfientliga sammanslutningar, främst då för att göra det möjligt att framtaga ett upplöst partis riksdagsrepresentanter deras mandat och för att förbjuda ett upplöst partis tidningar att vidare utkomma».

Utskottet hemställde, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Andersson* i Ovanmyra, *Holmström*, *Per Andersson*, *John Gustavson*, *Caap*, *Kyling* och *Sefve*, som ansett, att utskottet bort hemställa att riksdagen med anledning av motionerna I: 291 och II: 419 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag till 1944 års riksdag om sådana grundlagsändringar, som erfordrades för att komplettera den nuvarande beredskapslagstiftningen angående statsfientliga sammanslutningar i syfte att göra denna lagstiftning effektiv.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr *Andersson* i Ovanmyra: Herr talman! Jag lovar att bli mycket kortfattad i den fråga som här föreligger. 1940 års beredskapslagstiftning mot statsfientliga sammanslutningar är, såsom kammarens ledamöter torde känna till, behäftad med den uppenbara bristen, att den icke vid ikraftträdandet framtog upplösta partiets representanter deras mandat i riksdagen eller förbjöd tidningar att fortsätta att utkomma. Det är tydligen denna uppenbara inkonsekvens i lagstiftningen som snarast möjligt bör avlägsnas, för såvitt det skall vara någon mening med lagen i fråga. Hur ofta får man icke höra — och det med full rätt — allmänhetens förtrytelse och förvåning över att en dylik absurditet i lagens tillämpning kan få förekomma. Det är tydligt, att man här kräver en komplettering, som fyller luckorna och ger lagen den verkan, som med densamma är avsedd.

Motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m. (Forts.)

Nu säger emellertid utskottet, att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på frågan, och att riksdagen följaktligen icke har anledning att göra en hemställan till Kungl. Maj:t i motionens syfte. Ja, säg det! Är det emellertid icke så, att riksdagen i angelägna ärenden — så mycket hellre då när det gäller en grundlagsändring, som tarvar två riksdagars beslut vid sidan om mellankommande val — tar initiativ och gör en hänvändelse till Kungl. Maj:t med begäran om rättelse i ämnet? Så har vid skilda tillfällen tidigare skett, och det torde säkerligen även vara påkallat i detta fall.

Herr talman! Utan att närmare ingå på någon vidare analys av frågans innebörd — den torde för kammarens ledamöter som sagt vara så väl känd, att man kan nöja sig med dessa antydningar — ber jag att få yrka bifall till den av mig m. fl. vid utlåandet avgivna reservationen.

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Herr talman! Det förefaller, som om vi i sak äro överens om att den lag, som är ifrågasatt att nu förlängas, är ganska ofullständig. Så långt råder överensstämmelse. Men när det sedan blir fråga om att hos Kungl. Maj:t begära fortsatt utredning och undersökning hur man skall kunna göra lagen mera verkkningsfull, om man behöver tillgripa den, då är man icke längre lika överens. Förra året skyllde utskottsmajoriteten ifrån sig med att det var fråga om en grundlagsändring och att en sådan icke kunde komma i kraft förrän efter att nyval ägt rum, och att det var lång tid tills val skulle ske. Man hade alltså god tid på sig. I år anser utskottet sig icke kunna utnyttja den motiveringen. Val till riksdagens andra kammare sker nämligen nästa år, och det är av den anledningen vi i vår motion framställt det yrkandet, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t begära, att Kungl. Maj:t måtte till nästa års riksdag inkomma med förslag. Förslag, som alltså då kan möjliggöra beslut och efter de nya valen och nytt beslut fattats, kan vinna laga kraft. I år nöjer sig utskottet med att, såsom den föregående talaren erinrade om, hänvisa till att frågan är föremål för Kungl. Maj:ts uppmärksamhet. Tillåt mig, herr talman, säga, att åtminstone så här på avstånd förefaller det, som om Kungl. Maj:t ägnat denna fråga en mycket förströdd uppmärksamhet. Jag förstår, att utskottsmajoriteten hänsyftar på det yttrande, som här i kammaren fälldes förra året av hans excellens herr statsministern. Han hänvisade då till en P. M., som han höll i sin hand och förevisade för kammaren — en P. M. som var upprättad, om jag icke missminner mig, någon gång i början av år 1941 — och som han sade innehålla material, vilket, om det behövdes, skulle kunna utnyttjas av Kungl. Maj:t. Jag tror, att det vore riktigt, om andra kammaren ville uppmana Kungl. Maj:t att verkligen försöka bearbeta detta material och komma fram med ett lagförslag, som i det ögonblick det behövdes kunde ligga till grund för effektiva åtgärder.

Man tröstar sig med, att Kungl. Maj:t naturligtvis kommer med förslag, om det händer någonting särskilt. Det är en ganska olikartad uppfattning mot när det gäller att framskapa det rättsskydd, som finns på andra områden. När det är fråga om militära försvarsanstalter eller att antaga lagar som skola skydda vår personliga säkerhet, vill man ha allting förberett på ett sådant sätt, att det avskräcker dem som eventuellt vilja skada oss eller äventyra rättssäkerheten. Här går man den motsatta vägen och säger: Tids nog om det händer någonting. Icke ens att vi ha något i lagväg, som alla skadegörare veta är ganska verkkningslöst, kan påverka utskottsmajoriteten. Jag kommer, herr talman, fram till, att jag anser mig böra instämma i yrkandet om bifall till reserva-

Motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m. (Forts.)

tionen, vilken reservanterna avsluta på följande sätt: Vi vilja ha »ett beslut om statsfientliga sammanslutningars upplösning, som skall bli så effektivt, att någon fortsatt offentlig verksamhet från deras sida icke skall kunna pågå i skyddet av en bristfällig lagstiftning på detta område».

Min uppfattning är, att icke minst den tid som kommer omedelbart efter kriget, då sårfebern gör sig gällande i Europa, kanske ur många synpunkter kan bli farlig för det svenska samhället. Demokratien kan i många fall ha råd att vara tolerant och visa stor tillit till människorna, men att låta direkta skadegörare, som öppet erkänna sig vilja avskaffa folkstyret, underminera samhället, måste anses vara att gå alldeles för långt.

Herr Fast: Herr talman! Jag skall icke ingå i någon närmare motivering för utskottets ställningstagande utan ber att i det avseendet få hänvisa till de debatter, som tidigare förts i riksdagen angående detta spörsmål. Jag erinrar om att vi vid fjolårets riksdag gingo in i en ganska utförlig argumentation mot det då framförda förslaget om åtgärder. Den anmärkning som nyss gjordes mot regeringen tillkommer det icke mig att försvara regeringen emot, men jag tycker, att den var något för starkt färgad. Att regeringen på detta område visat endast en förströdd uppmärksamhet torde icke vara med sanningen överensstämmande, utan det beror närmast därpå, att man inom regeringen kommit till ungefär samma uppfattning som konstitutionsutskottet, nämligen att de hittills använda vägarna icke äro framkomliga, och att de åtgärder, som man föreslagit och tänker föreslå och som man menar skulle vara effektiva, icke äro effektiva utan i allra högsta grad ineffektiva och därmed också kunna vara till verklig skada.

Jag erinrar om att riksdagen avlog en liknande motion i fjol. Nu befinna vi oss ett år närmare fredsslutet än vi gjorde då. Alltjämt kvarstår den deklaration, som statsministern avgav å hela regeringens vägnar, och regeringen överväger alla de åtgärder, som kunna vara påkallade i det avseendet. I regeringen sitta samtliga demokratiska partier i riksdagen representerade. Nog tycker man, att man på detta område kan hysa det förtroendet till regeringen — vilket man måste göra, när det gäller andra frågor av beredskapsnatur — att den icke försummar att vidtaga de åtgärder den kan finna framkomliga och ändamålsenliga.

När härtill kommer, att första kammaren med ganska stor majoritet under lördagen fattade beslut i överensstämmelse med utskottets förslag, ber jag, herr talman, att med dessa få ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Kilbom: Herr talman! Det finns i reservationen ett uttalande, som föranlett mig att begära ordet. Det sägs där på mitten av sidan 5: »1940 års lag har dock en begränsad räckvidd. Den ger ingen möjlighet att avhända medlemmar, som tillhöra eller strax före upplösningen tillhört ett upplöst parti, deras mandat i riksdagen eller andra offentliga organ». Jag ifrågasätter, herr talman, om inte reservanterna gjorde större nytta för den sak, som de företräda år efter år, genom att kräva nuvarande lags fulla tillämpning. Det är, såvitt jag kan förstå, på det sättet, att man icke i »andra offentliga organ» utnyttjar den nuvarande lagens möjligheter.

Det publicerades blott för några dagar sedan i en Stockholmstidning en skildring av ett förfarande gentemot en uppenbar nazist, som måste verka som ett slag i ansiktet på allmänheten. Det meddelades, att vid ett av våra Stockholmsregementen hade en sergeant vid finska krigets utbrott helt enkelt gett

Motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m. (Forts.)

sig i väg till Finland. Huruvida det skedde med lov vet jag inte men antar att så var fallet. Ty det var så den gången, om jag icke minns galet, att de som gävo sig över till Finland under vinterkriget fingo tillstånd att därefter komma tillbaka. Sergeanten i fråga kom också tillbaka och togs på nytt i tjänstgöring. Jag föreställer mig, herr Skoglund i Doverstorp, att resultatet av hans utbildning av svenska arbetarpojkar, som till äventyrs ha en annan uppfattning än den som de hade vilka voro ute i Finland och slogos, därefter blev särskilt bra? Samma dag som tysk-ryska kriget utbröt rymmer sergeanten från sitt regemente, denna gång medtagande också en annan sergeant. Den andre bar för övrigt ett namn, som åtminstone i medkammaren icke är alldeles obekant. De försökte komma över till Finland men misslyckades. De vände sig då till »utländska kretsar» i Stockholm och hamnade i Norge, ty det har som bekant varit kungsvägen för att komma i en viss utländsk makts tjänst. Efter någon tid voro båda också officerare i *tyska* armén. Därefter spikades en dag upp en order inom Svea livgardes kasern, att både den av mig först nämnde och den han tagit med sig voro *avförda* ur svenska arméns rullor. Efter någon tid voro de två dock tillbaka i Sverige. Det var uppenbarligen angenämare att kriga på svensk botten än på utländsk. Vad inträffar nu? Jo, den av mig omtalade mannen *återtages utan vidare såsom volontär, konstitueras sedan såsom sergeant och inträder i tjänstgöring som om ingenting inträffat*. Han togs emot — säger hans kamrater — med öppna armar. Den mannen har fått förmånen att få svensk officersutbildning efter det att han, åtminstone formellt, rymt två gånger — reellt rymde han i varje fall en gång.

Jag tror, herr talman, att vi alldeles säkert på ett vida effektivare sätt skulle kunna omöjliggöra för ytterlighetspartierna att vinna mark för sin propaganda, om vi alla medverkade till att göra slut på möjligheterna för sådana herrar att återtagas och få svensk officersutbildning sedan de rymt från ett svenskt regemente. Därför är jag åtminstone i det stycket överens med herr Skoglund och skulle med stor tillfredsställelse ha hört honom uttala en förkastelsedom över en regementsledning, som så dåligt förstår sin plikt genom att handla på sätt som skett.

Jag ber, herr talman, att i förevarande situation få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häruti instämde herr *Eriksson* i Sandby.

Herr **Skoglund** i Doverstorp erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag ber endast få säga, att om någonting sådant förekommit som herr Kilbom skildrat, och det tillgått på samma sätt som han återgivit det, betraktar jag det såsom i hög grad olämpligt.

Vidare yttrade:

Herr von Seth: Herr talman! I herr Fast's anförande framskymtade en viss missbelåtenhet med att vi motionärer — jag räknar mig nämligen till dem — är efter år komma igen och påtala de brister, som den nuvarande lagen är behäftad med. Herr talman, jag måste säga, att de som öppet erkänna, att denna lag icke är behäftad med några brister, då en upplöst eller eventuellt upplöst organisations medlemmar kunna få säte och stämma i riksdag och kommunala församlingar, måste ha en särskild inställning. Man kanske rent av har den inställningen, att det överhuvud taget icke är något farligt med dessa rörelser inom vårt land. Jag har haft tillfälle att förut tala i ärendet och vid flera till-

Motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m. (Forts.)

fällen understrukit, hur ytterligt svårt det är att komma till rätta med dessa landsförrädiska partier. Den demokratiska staten har emellertid skyldighet att värna om demokratin. Det är givetvis en stor svaghet som demokratin visar, om den icke vill värna sig mot folkstyrets fiender.

När herr Fast talade om vår motion vid föregående års riksdag skall jag villigt erkänna, att med det förslag till lag som vi då kommo med fanns det så stora brister i motionen, att det kunde finnas anledning att icke gå med på densamma. I år ha icke motionärerna tagit med något lagförslag. Vi ha påtalat upplösningslagens stora brister och de stora risker som ligga däri och föreslagit en utredning. Vi ha således lagt i Kungl. Maj:ts hand att sätta i gång med en utredning för att riksdagen i god tid innan denna riksdagsperiod går till ända skall få möjlighet att fatta beslut i frågan.

Herr talman! Det är säkert många, inte bara i denna kammare utan kanske ännu mera i vårt land, som erinra sig tillfällen under åren 1940—42, när det, kanske icke så öppet annat än från högerhåll, utan i ganska oförtäckta ordalag talades om att man var bekymrad över att upplösningslagen hade dessa brister, och att riksdagen icke i tid sett till, att dessa brister botats. Nu ha vi för tillfället i landet en lugn period. Om den kommer att räcka i månader eller veckor eller dagar vet ingen. Vi ha emellertid nu en sådan period, så att vi med sans kunna ta itu med dessa frågor. Herr Skoglund i Doverstorp erinrade tidigare här i kammaren om att feberkurvan senare stiger i höjden, men då är det för sent, mina herrar, att taga itu med dessa saker. För egen del anser jag, att riksdagen gör ett oerhört stort missgrepp, när den med öppna ögon bibehåller oförändrad en lag, som häftar med så stora brister som denna.

Herr talman, jag yrkar bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr **Bergström**: Herr talman! Jag har från början varit mycket intresserad av denna beredskapslag, och jag skall gärna erkänna, att jag också funnit den bristfällig och ofullkomlig. Mycket av den kritik, som sättes in mot den, är utan tvivel befogat. Men jag får också säga, att jag sedan någon tid tillbaka är ganska likgiltig för hela denna lag. Skälet är det, att det visat sig svårt — det är en offentlig hemlighet — att få högern med på en allsidig tillämpning av lagen. Det kan förtjäna erinras om att man från högerhåll i synnerhet icke velat vid ett visst tillfälle vara med om att låta en så utpräglad nazistisk organisation som Svensk opposition drabbas av upplösningslagen, om den skulle tagas i bruk. Under sådana förhållanden kan jag icke finna, att den fyller någon uppgift. Förutsättningen för att man skall taga en sådan lag i bruk vid tillfällen, då det behövs, är att vi äro eniga om vilka riktningar den skall drabba. Vi måste framför allt vara eniga om att den skall rikta sig mot alla likvärdiga riktningar, både till höger och till vänster. Kunna vi icke nå en sådan enighet, kan heller icke lagen sättas i bruk. Det är av detta skäl jag för min del numera är ganska likgiltig för lagen. Jag vill icke vara med om ett ensidigt ibruktagande av densamma, ty ett sådant skulle få ganska skadliga verkningar på hela vår folkopinion.

Herr **Fast**: Herr talman! Herr von Seth säger, och det är riktigt, att motionärerna i år upprepat en del krav, som de ställde i fjolårets motion. I stället ha de uraktlåtit att giva några anvisningar och ha sålunda lämnat den sidan av saken öppen. Detta kan knappast anses vara ett bidrag till diskussionen eller verka vägledande för Kungl. Maj:ts utredning. Dessutom förefaller det mig, som om man i denna och andra debatter i ämnet lade i dagen en oerhörd övertro på lagstiftningens förmåga. Låt mig taga ett exempel. När en organisation upp-

Motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m. (Forts.)

löses, måste det bestämmas en tidpunkt, från vilken upplösningen skall räknas. Komme det till en lagstiftning, skulle man få bevittna, hur de farliga elementen försvunnit redan vid den tidpunkten, ty man hade redan varit inställd på saken. Och vad värre vore: de kanske ur samhällets synpunkt allra farligaste elementen vore icke med i organisationerna, men de verkade med organisationernas fulla vetskap och hade deras välsignelse. Jag tror, att vi få lita även till andra krafter, som vi gemensamt böra utnyttja, när det gäller att bekämpa dylik verksamhet.

Herr **Håstad**: Herr talman! Det var ett yttrande av herr Fast, som närmast uppkallade mig. Det var ett yttrande, som har upprepats många gånger tidigare i diskussionen om denna lagstiftning — jag vill minnas, att herr Lindqvist i föl också fällde det — och det innebar, att varje lagstiftning av denna karaktär skulle vara dömd att bli ineffektiv. Jag tycker, att man skulle kunna göra en liten undersökning, hur lagstiftningsförsöken i främmande länder verkligen ha utfallit, innan man kategoriskt avvisar varje lagstiftning. Jag är naturligtvis icke beredd att ge någon uttömmande historik eller att lämna någon redogörelse i det avseendet. Jag skall bara bidra med ett par uppgifter, tagna blott från helt eller så gott som helt folkstyrda stater.

Vi kunna först taga den lagstiftning mot kommunisterna, som genomfördes i Finland år 1931. Jag försvarar givetvis icke till någon del det sätt, varpå den kom till stånd. Det skedde delvis i laglöshetens tecken. Men vi böra erinra oss, att det vid detta tillfälle i finska riksdagen fanns 23 kommunistiska representanter. Det kommunistiska partiet där var alltså då relativt ungefär lika stort som bondeförbundet är för närvarande i den svenska riksdagen. Vart har det kommunistiska partiet tagit vägen under åren efter 1931? Naturligtvis finns det många kommunister kvar i Finland. Det är självfallet, att det finns personer, som icke vilja ge upp sin gamla uppfattning därför att det kommit en lagstiftning mot kommunisterna. Men den verksamhet partiet förut offentligt fick bedriva har alldeles inställts, och vi ha också sett, hur det finska folket under dessa oerhört brydsamma förhållanden, då det kämpat mot grannen i öster, ändock hållit ihop på ett sätt, som kanske varit exemplariskt i det kontinental Europa under detta krig.

Vad de baltiska staterna beträffar har jag sökt att av flyktingar, som vistas här, taga reda på hur de liknande experiment utfallit, som där gjorts. I Estland genomfördes en liknande förbudslagstiftning — jag vill minnas 1925 — efter Tallinnkuppen, den kupp då kommunisterna för en dag erövrade makten i huvudstaden. En framstående f. d. socialdemokrat, som lever här i landet nu, har sagt mig, att kommunistförbudet blev till 95 procent effektivt. Det har många gånger sagts i Sverige, att de tre baltiska staterna skulle 1940 ha fallit inifrån på grund av undermineringsarbetet av de undertryckta kommunistiska grupperna. Man bestrider detta på det bestämdaste i Balticum. När den marionettregering, som bildades i juni 1940 i Estland, kommenderade folket för att demonstrera till presidenten Päts bostad Kedriorg, lyckades man få ihop blott måhända 500 kommunistiska arbetare i hela det stora Tallinn med förstäder. Det kommunistiska partiet där hade tydligen vid den tidpunkten icke alls någon betydelse. En annan sak är givetvis, att sedan tyskarna kommit stämningen där kunnat vända sig, men det är något som i detta sammanhang icke är av relevans.

Från Litauen vill jag endast nämna, att det 1926, före den s. k. Volde-

Motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m. (Forts.)

maraskuppen, fanns tre kommunistiska representanter i det lilla parlamentet. I december 1940, alltså sedan Sovjet behärskat Litauen i över ett halvt år, klagade den officiella sovjettidningen i Kaunas Darbo Lietuva över att man icke kunde uppbringa mer än tusen kommunister i hela Litauen. I april 1941 framhöll samma tidning, att siffran stigit bara till 2,500.

Jag har velat nämna detta bara som exempel utan att därför göra anspråk på att kunna lämna en fullständig skildring av dessa förhållanden — därtill finns det icke material nog ännu. Men det sagda måste visa, att en förbudslagstiftning under vissa förhållanden skulle kunna bli effektiv.

I Schweiz, detta urdemokratiska land, har genomförts ett dubbelsidigt förbud, d. v. s. ett förbud riktat mot vissa nazistiska och kommunistiska grupper. Jag vill naturligtvis icke ge uttryck åt någon uppfattning, huruvida man förfarit rättvist eller icke i tillämpningen, men jag är övertygad om att både de nazistiska och de kommunistiska grupperna i Schweiz i denna dag äro mycket svagare än de voro innan förbudet utfärdades.

Jag borde naturligtvis för allsidighetens skull egentligen också nämna några exempel på hur nazistiska partier förbjudits, då ju denna lagstiftning från motionärernas håll avsetts att vara allsidig. Men jag känner verkligen icke något sådant fall i någon folkstyrd stat, och därför är jag icke i stånd att göra det. Finland har icke genomfört något sådant förbud, och de baltiska experimentens resultat kunna inte avläsas på samma sätt som experimentet med kommunistförbudet.

Jag skulle dock i detta sammanhang bara vilja ställa den frågan till kammaren: hurudan skulle världsutvecklingen egentligen blivit, om man på ett tidigt stadium i Tyskland, i Weimarrepublikens Tyskland, genomfört förbud mot kommunistiska och nazistiska partier? Och om staten hade varit så stark, att den kunnat upprätthålla detta förbud, är det då icke möjligt, att historien kunnat få en annan gång och att vi sluppit detta förfärliga krig, som vi nu uppleva? Jag tror, att man kan ställa den frågan, även om ingen kan besvara den.

Till slut vill jag till herr Kilbom säga, att jag har mycket lätt att förstå den kritik och det missnöje han gav uttryck åt i det av honom anförda fallet. Men jag skulle vilja begagna tillfället att fråga den frånvarande regeringen, vad man har gjort för att effektuera de krav på en lagstiftning mot statsfientliga partier i försvaret — eller mot utländska filialpartier, om man så får kalla dem — som framförts av överbefälhavaren. Likaså undrar jag, vad som blivit av den utredning, landshövding Hasselrot verkställt ifråga om polisväsendet. Det skulle vara intressant, om regeringen ville lämna svar på detta, innan riksdagen åtskiljes.

Till sist vill jag endast med anledning av vad herr Bergström här yttrade säga, att åtminstone jag för min del anser — och jag skulle tro, att meningarna därom äro enstämmiga inom högerpartiet — att denna lagstiftning i den mån den skulle träda i kraft bör vara absolut dubbelsidig. Det diskuterades mycket hösten 1941, hur det i så fall skulle förfaras med det engdahlska partiet. Jag vill framhålla, att man såsom lagen nu är formulerad kan diskutera, om det vore lagligt att upplösa detta parti. För min del ville jag söka undanröja denna tveksamhet genom att i fjol väcka en motion om att upplösningslagen skulle rikta sig mot varje parti, beträffande vars trohet mot riket i en allvarlig stund tvivel kunde hysas. Formuleringen var ungefär den. Med den formuleringen skulle lagstiftningen ha fått en vidare syftning. Men jag vann

Motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m. (Forts.)

inget stöd för min motion. Jag fick ingen av socialdemokraterna eller folkpartiets representanter med mig.

I övrigt vill jag instämma i vad herr Skoglund och herr von Seth anförde.

Herr **Vougt**: Herr talman! Jag finner det något egendomligt, att man här drar upp en debatt om hela denna lagstiftning och resonerar, såsom jag tyckte att herr Håstad närmast gjorde, som om frågan vore den, huruvida vi skola tillgripa en beredskapslagstiftning eller icke, medan jag kunde utläsa ur vad herr Skoglund sade, att det parti han representerar icke åstundar, att vi nu skola tillgripa den, därför att vi äro på det klara med att det svenska samhället icke är i det läget, att någon som helst trängande omständighet föranleder oss därtill. Herr Skoglund gjorde fastmera gällande, att vi skulle kunna komma i ett sådant läge, och därför ville han ha en komplettering av lagen till stånd. När nu debatten emellertid kommit att röra sig om själva denna beredskapslagstiftning och dess syftemål och genomförbarhet, kanske jag får lov att säga några ord om saken. Jag tror mig vara i stånd att besvara herr Håstads fråga, huruvida man har några erfarenheter från andra länder.

Först vill jag säga, att herr Håstad valde sina exempel ganska olyckligt, när han talade om Balticum och nämnde, att i Estland det kommunistiska partiet mer eller mindre utrotats genom lagstiftningen av 1924. Herr Håstad vet lika väl som vi alla, att när sedermera de baltiska staterna inklusive Estland år 1940 ställdes inför den våldiga påtryckning, som skärpningen i förhållandet till Ryssland innebar, när den ryska armén fick baser i landet och när den estländska regeringen och de andra baltiska ländernas regeringar ställdes inför ett ultimatum och ett tvångsläge framkallades, mellan 90 och 95 % av den baltiska befolkningen röstade för anslutning till Sovjetunionen. Under sådana förhållanden förefaller det icke, som om man hade lyckats med lagstiftning nå sitt syfte.

Vad Finland beträffar förhåller det sig så, att det ryska anfallet mot Finland 1939 och vad som därefter följde berövade kommunismen i Finland dess förutsättningar. Det är alldeles naturligt, att det i Finland icke kunde finnas någon resonans för kommunistiska rörelser under dessa år. Men att därav draga den slutsatsen, att man nått effekt genom lagstiftningsåtgärderna, är enligt min mening att gå för långt.

Nu skall jag taga ett exempel, som verkligen är talande. Jag tror icke, att denna sak är offentligt känd i Sverige, och det kan därför vara värt att föra den på tal. Den gäller Danmark. Jag vill från början förutskicka, att jämförelsen mellan Danmark och Sverige givetvis icke kan gälla annat än i tillämpliga delar. Danmark är ju ett ockuperat land, som på grund av omständigheter, vilka sammanhänga med ockupationen, påtvingades eller fann sig i en upplösning av det kommunistiska partiet. Det upplöstes någon gång år 1940 eller 1941. Danmark hade sitt första allmänna val efter ockupationen på våren 1940. Detta första val, ett politiskt val, blev en stark manifestation av den danska enigheten och viljan att värna landets livsvärden. Det andra valet, som ägde rum något senare, var ett kommunalt val. Detta uppvisade det mycket besynnerliga resultatet, att det socialdemokratiska partiet fick avstå en del av sina mandat i såväl städer som på landsbygden till grupper, som allmänt i kommentarerna här i Sverige uppfattades såsom särriktningar inom det socialdemokratiska partiet. Jag erinrar mig, hur man i de kommentarer, som gjordes i de svenska tidningarna, gjorde gällande, att den danska socialdemokratiens starka kommunala ställning nu hade börjat rubbas. Senare ha

Motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m. (Forts.)

vi fått veta, att vad som försiggick var helt enkelt, att det förbjudna kommunistiska partiet utan att bära någon kommunistisk beteckning hade konstituerat sig, bildat grupper inom städerna, samlat valmän omkring sig och vunnit dessa framgångar. Detta är ett alldeles klart bevis för att ett förbud mot ett parti icke har någon verkan, när tidsomständigheterna och de politiska förhållandena äro sådana, att den förbjudna rörelsen har en viss växtkraft.

Jag har sålunda med detta velat framhålla, att herr Håstad knappast behöver försöka få fram någon offentlig utredning eller se sig om alltför länge för att finna exempel på att metoden att upplösa ett parti förvisso icke är någon verklig patentlösning.

Det var vidare ett uttryck som herr Skoglund använde, och ett annat av, om jag ej tar fel, herr von Seth, som jag fäste mig vid. Herr Skoglund sade, att på detta område vill man inte vara med om att skydda samhället på samma sätt som på andra områden. Herr von Seth sade, att det är en demokratisk stats skyldighet att värna demokratin. Jag vill säga till dessa ärade kammarkolleger, att vi anse oss värna demokratin när vi visa den allra största betänksamhet emot det, som ligger inneslutet i den beredskapslagstiftning, som vi trots allt ha gått med på och som nu finns på papperet. För närvarande äro omständigheterna icke sådana, att det kan finnas något som helst skäl att gå vidare.

Herr Skoglund åberopade, att det gäller en grundlagsändring. Om den skall kunna fullbordas vid riksdagen efter valen 1944, så är det i varje fall inte nödvändigt att taga upp frågan vid riksdagen 1943, och vi kunna ha all anledning att hoppas, att före riksdagen 1944 saken skall ha ännu mindre aktualitet än den för närvarande har.

Med det här anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Senander**: Herr talman! Jag hade inte tänkt blanda mig i denna debatt, men med den utveckling debatten fått vill jag ändå säga några ord. Jag skall emellertid fatta mig mycket kort.

Sedan krigets utbrott har här i landet genomförts en hel del beredskapslagar och andra lagar, som smaka åtskilligt av nyordning. Riksdagen har medverkat till dessa för den medborgerliga friheten och demokratin i dess helhet mycket farliga lagar av olika slag, och detta, som jag tror, för att bevara enigheten inom den nationella samlingen. Emellertid förefaller det nu, som om man här i riksdagen, och även utanför densamma, har börjat bli betänksam mot den antidemokratiska utveckling, som kännetecknas av den serie s. k. beredskapslagar, vilka skapats sedan kriget bröt ut. Denna betänksamhet sträcker sig emellertid inte till högerns representanter. Trots utvecklingen ute i världen, som går till allt annat än nyordningens favör, stå högerns representanter kvar som ståndaktiga tennsoldater, som sista män på skansen. De försöka försvara hela detta komplex av reaktionära, antidemokratiska lagar, som faktiskt stiftats med riksdagens medverkan sedan krigsutbrottet. Jag vill emellertid fråga högerns representanter, som ju påstå sig, jag höll på att säga framför alla andra, företräda demokratin, och som alltid vilja uppträda som pålitliga väktare av grundlagarna: Hur skall man kunna genomföra vad högern här önskar i sin reservation utan att kränka nära nog samtliga grundlagar? I grundlagarna är ju faktiskt inskrivet så mycket av skydd, inte bara för riksdagsmännen utan även för varje person i samhället, att man inte kan genom-

Motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m. (Forts.)

föra dylika tvångsåtgärder som här föreslås utan att kränka andan och meningen i dem.

Jag skulle också vilja säga till högerens representanter, att då de med läpparna bekänna sig till demokratin, så är det ofattbart, att man inte vågar överlåta åt folket att självt avgöra, vilka som skola sitta i riksdagen. Det är en ganska anmärkningsvärd motsägelse i högerens ställning, när man inte vågar detta men å andra sidan bekänner sig till demokratin. Man vill ju här ha en lagstiftning, som begränsar medborgarnas rätt att tillsätta representanter i den parlamentariska församlingen.

Herr Håstad gjorde, såsom redan påvisats av herr Vougt, ett synnerligen olyckligt val av exempel på effektiviteten av en dylik lagstiftning. Han åberopade sig på Baltikum. Men där voro socialdemokraterna förbjudna, där hade man diktatur. Det ser ut, som om högern strävade efter någonting liknande, nämligen ett förbud för det kommunistiska och även för det socialdemokratiska partiet. Högern ensam herre på täppan, det är tydligen idealet!

Herr Bergström: Jag fick en replik av herr Håstad, vari han framhöll, att lagen skulle vara så konstruerad, att det kunde anses tvivelaktigt om den engdahlska oppositionen, som jag berörde i mitt anförande, skulle kunna inrymmas under lagen. Jag förstår inte denna replik. Lagen är så konstruerad, att det är regeringen och riksdagens majoritet som avgöra, vilka partier som skola drabbas av upplösningsslagen. Det är, kan jag säga, ett subjektivt om-döme, det finns inget hinder i lagen för regering och riksdag att tillämpa lagen även mot ett sådant parti som det engdahlska. Det är bara fråga om att viljan skall finnas på alla håll, men det har den inte gjort.

Herr Håstad: Det föreföll, som om herr Vougt ansåg sig ha bevisat, att de sakuppgifter som jag lämnat skulle ha varit oriktiga, medan de uppgifter som han själv lämnade voro riktiga. Det felaktiga i mina uppgifter gällde dock, såvitt jag förstår, blott Baltikum, där 97 eller 95 % enligt herr Vougt skulle ha röstat för anslutning till Sovjetryssland.

Jag måste ändå säga, att det förefaller mig ganska egendomligt, att det socialdemokratiska partiets ledare i denna kammare, som varit så mycket ute i världen och så väl känner till den, verkligen skulle tro, att dessa stater med 97 % majoritet frivilligt skulle vilja ansluta sig till Sovjetryssland. I dessa stater spela ju industriarbetarna, vilka möjligen i främsta rummet skulle vara kommunistiskt anlagda, en försvinnande liten roll, medan bondebefolkningen är i överväldigande majoritet. I Estland t. ex. uppbar det pätzka partiet den nationella samlingen, och det fick vid 1938 års fria val över 50 % anslutning. Allt detta visar ju, att befolkningen, bokstavligen talat, måste rösta med bjonetterna bakom sig och brödkorgen hissad framför sig. Man var rädd för att förlora sina utkomstmöjligheter. På det sättet och på intet annat sätt kunna dessa höga röstetal förklaras.

Så talade herr Vougt om Danmark och erfarenheterna därifrån. Jag vill bara framhålla, att det förbud mot kommunisterna, som infördes i Danmark, kom på order från ockupanterna. Det är inte särdeles anmärkningsvärt om ett sådant förbud inte haft något starkt stöd i det allmänna rättsmedvetandet.

Herr Senander sade någonting om, att de socialistiska partierna voro förbjudna i de baltiska staterna. Ja, givetvis voro de liksom andra partier förbjudna i Lettland. Men jag har inte berört Lettland, ty det landet var vid krigsutbrottet en ren diktaturstat, och därför ansåg jag mig inte i detta samman-

Motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m. (Forts.)

hang böra beröra den. Men i Estland fanns det efter 1938 års fria val två socialdemokratiska partier representerade i riksdagen.

Härmed har jag i stort sett anfört vad jag anser böra sägas till försvar. Jag kan inte se, att någon enda av de uppgifter jag lämnat blivit vederlagd. Jag vill bara tillägga en enda sak, och då vänder jag mig mot dem som möjligen kunna mena, att därest en förbudslagstiftning inte blir hundra procentigt effektiv så är den av ondo. Här som alltid eljest får man göra en avvägning mellan de olika intressen, som stå på spel. Och jag ställer den frågan: Vilka lagar överhuvud taget bli hundra procentigt effektiva, och vilka kapitel i strafflagen är det egentligen som så strikt följas, att ingen överträdelse sker? Man bör alltså göra en jämförelse med övriga lagar och se till, om man ändå trots riskerna för överträdelser kan nå det huvudsakliga syftet förbudsvägen.

Herr **Senander** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr Håstad sökte göra gällande, att det valresultat man erhållit i Baltikum skulle vara absolut missvisande och oriktigt. Han menar, att det är alldeles självklart, att det inte fanns någon möjlighet för folket att ge ett fritt uttryck för sin mening under de förhållanden, som då rådde. Ja, är detta nu så alldeles säkert? Man må ha vilken mening man vill, och herr Håstad har naturligtvis sin bestämda mening om vad som skedde där nere. Ett faktum är emellertid, att vi ha ett mycket nära liggande exempel, nämligen Danmark, som visar, att det folk som har sin bestämda mening även under en ockupation kan uttrycka denna på ett bestämt sätt. Jag tror det var 94 % anslutning vid senaste valet på sina håll trots den tyska ockupationen. Är folket alltså besjälade av en verklig motståndsvilja mot ockupationsmakten, uttrycker sig också denna vilja, som skedde i Danmark. I baltstaterna var det ett helt annat förhållande. Där röstade man på ett helt annat sätt till förmån för den makt, som ju vid det tillfället hade vissa trupper i landet.

Herr **Vougt**, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Jag tror, att kammaren är tacksam, om jag inte så sent på kvällen går in i någon diskussion med herr Håstad om de politiska förhållandena i Baltikum och på andra håll. Vad jag velat göra gällande var — jag kanske inte uttryckte det så klart som jag skulle velat — att om ett förbud för ett parti skall utgöra ett skydd för ett lands demokratiska samhällsskick, för ett lands demokratiska motståndskraft, så vann man icke detta syfte i Baltikum med det förbud som man tillgrip där, eftersom motståndskraften visade sig så ringa i landets ödesstund. Vad Danmark beträffar tror jag, att min skildring är riktig. Jag anförde, att man naturligtvis inte kan göra denna jämförelse annat än i delar som äro tillämpliga med hänsyn till att det är skillnad mellan ett ockuperat land och ett fritt land som Sverige.

Härefter anförde:

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Det framgick av herr Bergströms anförande, att högern skulle på något sätt vilja skydda engdahlspartiet »Svensk opposition». På den punkten ber jag att få göra ett genmäle. Om jag inte är fel undermåttad gåvo polisundersökningar vid handen, att det fanns meningsriktningar vilka bedrivit sådan verksamhet, att det varit fullt möjligt att tillämpa upplösningsslagen mot dem. Det fanns emellertid inga sådana bevis, att man kunde använda lagen mot den engdahlska gruppen, och då fick det bli såsom herr Berg-

Motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m. (Forts.)

ström sade, att använda sig av en rent subjektiv prövning; och flera av oss ha vissa betänkligheter mot att lita till en sådan utanför lagens ramar.

Herr Kyling: Herr talman! Jag undrar, om inte debatten kommit ganska långt på sidan om vad det här i själva verket gäller. Det är ju vid detta tillfälle icke fråga om lagens vara eller icke vara utan uteslutande om en effektivisering av lagen.

Här har t. ex. herr Senander riktat mycket kraftiga anklagelser mot högerpartiet, därför att det ensamt skulle gå in för lagens bibehållande för framtiden. Om jag inte är fel underrättad, herr Senander, så föreligger i år inte någon motion från det kommunistiska partiet, vari partiet begär, att lagen skulle slopas. Och skulle det vara så att jag misstagit mig på den punkten, har det, enligt vad jag kunnat finna, inte här i debatten under alla förhållanden framkommit något som tyder på att man tänkt sig detta — åtminstone har inte någon från det kommunistiska partiet uttryckt sig på sådant sätt.

Herr Bergström i Hälsingborg påstod, att det var högerns inställning som gjort, att det inte företagits någon upplösning av olika ytterlighetspartier. Jag måste säga, att jag kände mig ganska imponerad av att högerpartiet skulle spela en så stor och betydelsefull roll, att enligt herr Bergströms utsago alla andra partier i riksdagen rättade sig efter högern. Men om nu högern spelar en sådan roll, som herr Bergström påstår, så vore det tacknämligt, om kamraren i dag ville följa högern och söka effektivisera den lag det här gäller, så att den, ifall den en dag skulle behöva sättas i funktion, verkligen kunde fylla de krav man har rätt att ställa på en lag. Antingen skall lagen slopas eller också skall den göras effektiv, ty, mina damer och herrar, svenska folket kommer absolut icke att förstå, att inom riksdagen stämmor skola få göra sig hörda från det eller de partier, som blivit upplösta.

Jag anser för min del, att när vi nu ha ett tillfälle att göra en insats för effektivisering av lagen, så bör riksdagen även begagna detta.

Jag har emellertid förvånat mig mycket över att ingen av de herrar, som här talat mot denna effektivisering, yrkat på att lagen skall slopas, ty enligt vad jag kan förstå, måste ju detta i så fall vara den springande punkten.

Vidare skulle jag, herr talman, i korthet vilja säga till herr Kilbom, att om det verkligen finns bevis för att vad herr Kilbom sagt är riktigt, nämligen att desertörer på nytt blivit antagna vid krigsmakten här i landet, så är detta mycket upprörande. Jag måste personligen reagera mycket kraftigt mot detta, något som herr Kilbom ju också gjorde. Jag tycker bara, att herr Kilboms reaktion skulle kunna sträcka sig även till det område, där debatten i dag rör sig, ty lika oförklarligt och oförsvarligt som det är att desertörer fått komma tillbaka till svenska regementen, lika oförklarligt och oförsvarligt måste det anses vara, att förtroendemän för upplösta partier skola få ha säte och stämma i den svenska riksdagen. Jag anser, att dessa båda kategorier, desertörer och förtroendemän för upplösta partier, äro ungefär jämställda.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr Senander erhöll nu på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Herr Kyling anmärkte på att vi kommunister inte även i år motionerat om att denna lag skulle slopas, och förmodligen ville han däri se ett bevis för att vi skulle acceptera lagen.

Vi ha vid ett par tidigare tillfällen sagt vår mening om denna lag och i motioner framfört avslagsyrkanden, men vi ansågo det onödigt att upprepa

Motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m. (Forts.)

detta i år. Vi ha den uppfattningen, att denna lag numera är en död bokstav. Den har inte någon aktualitet och kommer tydligen inte att tillämpas.

Härpå anförde:

Herr **Bergström**: Herr talman! En replik till herr Skoglund.

Herr Skoglund i Doverstorp ville göra gällande, att det i fråga om det engdahlska partiet Svensk opposition inte förelegat så klara bevis, att man skulle ha kunnat ta upplösningslagen i bruk, medan han tydligen hade den uppfattningen, även om han inte direkt gav uttryck därför, att detta varit fallet beträffande det kommunistiska partiet. Jag vill då erinra om, att det inte förelegat starkare bevis mot det kommunistiska partiet för brottslig verksamhet än det gjort beträffande något av de nazistiska partierna. I det fallet äro alla dessa våldsgrupper till höger och vänster fullt jämställda. Det finns inte anledning att göra någon skillnad beträffande den ena eller andra sorten.

Med detta att jag säger, att det inte finns några bevis för brottslig verksamhet, har jag naturligtvis inte sagt, att dessa partier varit lojala mot vårt svenska demokratiska samhälle. Det har säkerligen försiggått åtskilligt i skumrasket, men det har icke kunnat dragas fram i ljuset, så att det beträffande något av dessa partier kunnat förebringas klara bevis i den mening som lagen borde kräva eller som skulle krävas vid en vanlig domstolsprocedur.

Sedan vill jag säga till herr Kyling, att visst har det socialdemokratiska partiet majoritet, inte i regeringen men i riksdagen. Det är emellertid uppenbart, att om man skall taga i bruk en sådan lag, som det här gäller, måste man, såsom jag förut framhållit, vara enig därom. Det duger inte, att ett mer betydande parti kanske i en väsentlig del ställer sig vid sidan om ett sådant beslut, ty det leder till att lagen, när den tages i bruk, inte får det moraliska underlag ute bland befolkningen, som den måste ha, om man skall kunna nå det man syftar till med lagen.

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Herr talman! Herr Bergström kan knappast vara okunnig om att både beträffande ett nazistiskt parti — Svensk socialistisk samling, tror jag det heter — och en kommunistisk riktning funnits sådant bevismaterial, att det varit fullt berättigat att sätta lagen i kraft. Kan man lägga fram liknande material även beträffande andra partier, tror jag inte, att det från något håll skulle ifrågasättas annat än att dessa partier borde få göra sällskap med de förstnämnda partierna.

Herr förste vice talmannen **Magnusson**: Herr talman! Vad jag tänkte säga har nu blivit sagt. Jag vill emellertid erinra om det förhållandet, att de två nyssnämnda partierna ha — för att använda det uttryck, som använts från regeringsbanken — kvalificerat sig för att lagen skulle kunna tillämpas på dem. Detta omvittnades vid ett föregående tillfälle från regeringsbanken av en regeringsmedlem, som tillhör samma parti som herr Bergström.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Skoglund i Doverstorp begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen angående upplösning av vissa sammanslutningar m. m. (Forts.)

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 15, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 6.

Föredrogs vart efter annat:

sammansatta konstitutions- och första lagutskottets utlåtande, nr 1, i anledning av väckt motion om magistrats skiljande från rådstuvurätt; och

statsutskottets utlåtande, nr 203, i anledning av väckt motion om effektivare tillvaratagande av det allmännas rätt inom statens bidrags-, understöds- och låneverksamhet.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden hemställt.

§ 7.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 204, i anledning av väckta motioner om restitution av Knut och Alice Wallenbergs stiftelse samt Wenner-Grenska samfundet påförda skatter m. m.

I två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *R. Lindström m. fl.* (I:117) och den andra inom andra kammaren av herr *Svedman m. fl.* (II:169), hade hemställts, att riksdagen måtte besluta restitution av de statsskattemedel, som Knut och Alice Wallenbergs stiftelse och Wenner-Grenska samfundet redan erlagt för 1938—1941 års inkomster, samt befrielse för den statsskatt, de ännu hade att erlägga för nämnda år.

Motion om restitution av Knut och Alice Wallenbergs stiftelse samt Wenner-Grenska samfundet påförda skatter m. m.

Utskottet hemställde, att motionerna I:117 och II:169 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation utan angivet yrkande hade avgivits av herrar *Oscar Olsson* och *Lindström*.

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid:

Herr *Svedman*: Herr talman! Riksdagen har vid skilda tillfällen behandlat frågan om beskattning av stiftelser och donationer, varvid förslag framlagts om såväl utvidgning som begränsning av bestämmelserna om skattefrihet. Problemet har visat sig vara synnerligen invecklat, och först genom beslut av 1942 års riksdag ha stiftelser och vissa föreningar, som ha till huvudsakligt syfte att främja vetenskaplig forskning, blivit befriade från skattskyldighet fr. o. m. 1942 års inkomst.

Motion om restitution av Knut och Alice Wallenbergs stiftelse samt Wenner-Grenska samfundet påförda skatter m. m. (Forts.)

I motioner till årets riksdag har nu hemställts, att restitution måtte beviljas för de skattemedel, som Knut och Alice Wallenbergs stiftelse och Wenner-Grenska samfundet redan erlagt för 1938—1941 års inkomster ävensom för den statsskatt, som de ännu ha att erlägga för nämnda fyraårsperiod. Ledare för inte mindre än åtta vetenskapliga institutioner och föreningar, vilka åtnjuta anslag från stiftelsen och samfundet, påpeka med starkt saklig motivering det stora avbräck, som den vetenskapliga forskningen fått vidkännas på grund av denna beskattning, och understryka även riskerna för att den nödiga kontinuiteten i verksamheten icke längre kan upprätthållas, om stiftelsen och samfundet ej erhålla skattefrihet.

Stiftelsen och samfundet ha varit befriade från beskattning t. o. m. 1937 års inkomst, men efter utslag av regeringsrätten i oktober 1941 fått erlägga skatt för 1938—1941 års inkomster, vilken skatt enligt beräkning uppgår till cirka 2.4 milj. kronor, därav ungefär 1.4 milj. kronor i krono- och värnsskatt. På grund av denna skattebeläggning ha de nämnda åtta institutionerna fått mycket mindre anslag än förut, vilket medfört allvarliga rubbningar av deras verksamhet. Dessa institutioner äro: Föreningen för växtförädling av fruktträd, Föreningen för växtförädling av skogsträd, Stockholms högskolas kemiska forskningsinstitut, d. v. s. Vitamin-institutet, och institutet för organisk kemisk forskning, Wenner-Grens institut för experimentell biologi, Institutet för husdjursförädling, Sveriges utsädesförening, Svenska vall- och mosskultur-föreningen och Nordiska jordbruksforskarens förening.

Dessa institutioner företrädas av kända vetenskapsmän och forskare med professor Nilson-Ehle i spetsen, och jag skall här ge några data beträffande två av dem.

Sveriges utsädesförening i Svalöv har under årens lopp åtnjutit betydande anslag från Wallenbergiska stiftelsen, vilka anslag varit av den största betydelse för utsädesföreningens verksamhet. Sälunda erhåller föreningen årligen ett anslag på cirka 20,000 kronor för kromosomundersökningar. Vidare har utsädesföreningen erhållit betydande anslag från stiftelsen för inredande av vissa speciella laboratorier, bland vilka särskilt må nämnas frysningslaboratoriet, tack vare vilket man under de senaste åren kunnat göra mycket betydelsefulla undersökningar rörande frosthärdigheten hos olika höstvetesorter. Slutligen må framhållas, att utsädesföreningen har för avsikt att hos stiftelsen ansöka om ytterligare betydande anslag på minst en halv miljon kronor för bl. a. inköpande av ytterligare en försöksgård samt för upprustande av föreningens filialer i Jämtland och Värmland.

Institutet för husdjursförädling, som startade sin verksamhet 1928, har alltsedan dess fått sina kostnader täckta med anslag, som i främsta rummet lämnats av Knut och Alice Wallenbergs stiftelse. I engångsanslag erhöles vid starten 514,000 kronor, och senare ha för engångsändamål ytterligare erhållits 481,000 kronor samt ett lån å 100,000 kronor, vilket tills vidare är räntefritt. Förutom dessa mycket stora anslag har stiftelsen dessutom årligen bidragit med 130,000 kronor till institutets drift, och dessa årsanslag ha garanterats t. o. m. 1947. Från Wenner-Grenska samfundet har institutet för husdjursförädling under vartdera av de tre åren 1939, 1940 och 1941 erhållit 10,000 kronor, vilka medel använts i institutets försök med konstgjord insemination inom nötkreatursaveln.

Jag har anfört detta för att visa vilka stora belopp, som stiftelsen och samfundet ha anslagit till ifrågavarande institutioner.

Nu säger statsutskottet i sitt utlåtande, att det ännu icke med säkerhet kan bedömas, huruvida i motionerna berörda författningsändringar komma att med-

Motion om restitution av Knut och Alice Wallenbergs stiftelse samt Wenner-Grenska samfundet påförda skatter m. m. (Forts.)

föra skattebefrielse för stiftelsen eller samfundet, och utskottet, som behärskar motionernas syfte, kan därför icke tillstyrka, att befrielse från eller restitution av skatt helt eller delvis medges, innan klarhet vunnits om att de nya bestämmelserna äga den innebörd, som i motionerna förutsatts.

Det är klart, att detta är synpunkter, som man knappast kan komma förbi, liksom det påpekande, som utskottet gör, att donationernas stadgar och statuter inte stå i full samklang med gällande skattelagstiftnings bestämmelser om skattefrihet.

Det är emellertid mycket bekymmersamt att så skall vara fallet, när den verksamhet, som de av stiftelsen och samfundet understödda institutionerna bedriva, just nu har så utomordentligt stor betydelse för vår folkförsörjning. Det finns ett ord, som kommit till användning rätt ofta i nuvarande läge, nämligen ordet licens. Licens innebär ju ett medgivande om avvikelser från gällande författning eller ordning, och det förefaller mig, som om i ett fall som detta licens skulle kunna medges i den utsträckning, som motionärerna ha föreslagit.

Jag är ingen anhängare av parollen: gagnar det staten, så slå till!, men jag kan inte heller gilla maximen: må världen gå under, bara rättvisan får ha sin gång. Formerna, d. v. s. lagarna, äro ju till för att hjälpa människorna genom livets svårigheter, icke för att göra dessa svårigheter större, och det förefaller mig, som om man i detta fall borde behärta de svårigheter, som föreligga.

Visserligen tjänar det ingenting till att nu yrka bifall till motionerna, då dessa redan äro avslagna genom första kammarens i ärendet fattade beslut, men jag skall, herr talman, be att få ställa ett annat yrkande; och jag vore tacksam, om kammaren i någon större utsträckning ville understödja detta yrkande. Detta skulle nämligen verka uppmuntrande och inge litet förhoppningar hos de forskare och vetenskapsmän vilka stå i spetsen för de institutioner, som det här gäller att ekonomiskt stödja i en svår tid.

Jag ber sålunda att få föreslå, att kammaren måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om restitution av de skatter, som avses i de i detta ärende föreliggande motionerna.

I detta anförande instämde fröken *Hesselgren* och herr *Westerdahl*.

Herr **Eriksson** i Stockholm: Herr talman! När man hörde vad den ärade motionären hade att säga och framför allt när man läser den i ämnet väckta motionen, får man en känsla av att den framställning, som det här gäller, bör bifallas. Emellertid är frågan inte så enkel, som den vid första påseendet möjligen förefaller att vara.

Samhället behöver ju medel för sin verksamhet och tar därför ut skatter av medborgarna. Uttagandet av dessa skatter regleras genom särskilda förordningar, vilka antagas av riksdagen efter att först ha prövats av dess bevillningsutskott. När man läser den här föreliggande motionen, får man den uppfattningen, att den stiftelse och det samfund, som det är fråga om, tidigare varit befriade från sådana skatter och även efter det beslut rörande revision av skatteförordningarna, som fattades vid fjolårets riksdag, skulle bli befriade därifrån.

Det förtjänar då först och främst att uppmärksammas, att den skattebeläggning av stiftelsen och samfundet, som ägt rum för åren 1938—1941, inte hänger samman med någon lagändring, utan endast med att det skett en hårdare tolkning än tidigare av gällande skattelagar. Vidare vill jag fästa upp-

Motion om restitution av Knut och Alice Wallenbergs stiftelse samt Wenner-Grenska samfundet påförda skatter m. m. (Forts.)

märksamheten på att det beslut beträffande skattelagstiftningen, som fattades vid 1942 års riksdag, inte med säkerhet kommer att leda till det resultat, som motionärerna avsett, nämligen att stiftelsen och samfundet fr. o. m. år 1942 skulle vara befriade från att erlägga skatt.

Det har också för oss i statsutskottet, som handlagt detta ärende — jag vill erkänna, att vi till en början voro mycket sympatiskt inställda till motionens yrkande — stått klart, att riksdagen inte kan handla på det sättet, att man först på förslag av ett utskott fastställer en viss skattelagstiftning och sedan på förslag av ett annat utskott beviljar restitution av inbetalda skatter.

Det är visserligen lätt att säga, att det kan beviljas licens från gällande bestämmelser på sätt, som den ärade motionären utvecklade, men jag tror inte det är tillrådligt att i detta speciella fall gå den vägen. Anser man, att vissa institutioner äro värda understöd från statens sida — det är ju dock detta som det här blir fråga om — bör man ställa yrkande om ett direkt anslag på budgeten för ändamålet i stället för att gå den omvägen, att man begär restitution för skatter, som erlagts eller som skulle komma att erläggas. Det förefaller mig vara ganska oformligt att på detta sätt kombinera skatterestitution med understödsverksamhet.

När alltså statsutskottet avstyrker de föreliggande motionerna är det huvudsakligen av de skäl, som jag här anfört och som ju på visst sätt kunna sägas vara rent formella men som det dock i förevarande läge är ganska naturligt att anföra. Därmed har ju inte utskottet på något sätt velat underkänna betydelsen av den verksamhet, som de institutioner bedriva, vilka åtnjuta understöd från stiftelsen och samfundet. Den sidan av saken har utskottet inte tagit ställning till, utan utskottet har, såsom jag här sagt, tagit hänsyn endast till sakens formella sida.

Jag vill tillägga, att det inför utskottet har upplysts, att skattelagstiftningens bestämmelser om att stiftelser och föreningar, som ha till huvudsakligt ändamål att främja vetenskaplig forskning, äro befriade från erläggande av skatt, icke kan gälla beträffande här ifrågavarande stiftelse och samfund, då den kapitalavkastning, varom här är fråga, åtminstone enligt statuterna icke huvudsakligen användes för att främja vetenskaplig forskning. Sålunda skulle, såsom jag tidigare framhållit, icke de förutsättningar, som motionärerna byggt på, vara för handen i förevarande fall.

Med hänvisning sålunda till den punkt i utskottets utlåtande, som den ärade motionären nyss föredrog och vilken är grundläggande för den uppfattning, som är utskottets, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Olsson i Gävle: Herr talman! Jag måste på det allvarligaste varna för att följa den linje, som herr Svedman här föreslagit, och bevilja restitution för de skatter, som erlagts. Det skulle ju innebära, att man utgick ifrån att dessa skatter enligt gällande lag voro felaktigt uttagna. Det är därför nödvändigt att erinra om att riksdagen stiftar lag men varken tolkar eller tillämpar lag. För detta ändamål finnas ju särskilda domstolar.

Vid den ändring av bestämmelserna för taxering av stiftelser, som skedde i fjol, angavs tydligt och klart, att det är stiftelser, som ha till huvudsakligt ändamål att främja vetenskaplig forskning, som äro befriade från erläggande av skatt. Studerar man de anslag, som av här ifrågavarande stiftelse och samfund lämnas för olika ändamål, måste man ställa sig mycket tveksam till, huruvida de ändrade bestämmelser, som riksdagen i fjol antog, överhuvud taget kunna tillämpas i detta fall. Det är därför så mycket större anledning att

Motion om restitution av Knut och Alice Wallenbergs stiftelse samt Wenner-Grenska samfundet påförda skatter m. m. (Forts.)

intaga en avvaktande hållning, till dess de skattedomstolar, som skola pröva saken, ha tagit ställning till spörsmålet om, huruvida nyssnämnda institutioner falla under gällande skattelagstiftning eller icke.

Vill man vinna det syfte, som motionärerna här föreslagit — hel befrielse — finns det emellertid en annan väg att gå, nämligen att föreslå riksdagen att vidtaga nödiga ändringar av den i fjol genomförda skattelagstiftningen.

Jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets hemställan.

Herr Svedman: Herr talman! Motionärerna ha ansett sig hava fullt stöd för sin framställning i ett uttalande av finansministern i en proposition till 1942 års riksdag, däri han anförde, »att det icke av de av regeringsrätten meddelade utslagen rörande Knut och Alice Wallenbergs stiftelses samt Wenner-Grenska samfundets beskattning torde fullt otvetydigt framgå, att en stiftelse med huvudsakligt ändamål att stödja vetenskaplig forskning icke redan enligt gällande bestämmelser eller grunderna för desamma skulle kunna erhålla skattebefrielse». Saken är som jag sagt tvistig. Om man skall företaga en ändring i lagstiftningen, vilket jag förmenar också är vägen, dröjer det ju en avsevärd tid, innan ett reellt resultat i den riktning motionärerna önska kan föreligga. Jag skulle emellertid tro, att det yrkande jag här framställt och vilket yrkande jämväl tidigare framställts i första kammaren, är en opinionsyttring sådan att man, herr Olsson i Gävle, kan anse att det har om icke taktisk så dock moralisk betydelse. Därför hemställer jag om bifall till detta yrkande.

Herr Olsson i Gävle: Herr talman! Det råder inga delade meningar om att lagstiftningen från i fjol kan tillämpas på stiftelser med huvudsaklig uppgift att främja vetenskaplig forskning. Den saken är klar. Men vad det råder delade meningar om och vad skattedomstolarna ha att pröva, det är, om de stiftelser, som motionen avser, fylla det ändamål, som lagen stadgar. Det är på den punkten tveksamhet rått såväl i bevillningsutskottet som hos skattedomstolarna många gånger och även hos finansministern i fjolårets proposition.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till det av herr Svedman under överläggningen framställda yrkandet; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Svedman begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 204, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit det av herr Svedman under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

Andra kammarens protokoll 1943. Nr 26.

§ 8.

Föredrogs vart efter annat:

statsutskottets utlåtande, nr 205, i anledning av väckta motioner om inrättande av en fond för beredande av hjälp i särskilt ömmande fall åt familjer som oförvållat råkat i ekonomiska svårigheter; och

bevillningsutskottets betänkande, nr 42, i anledning av väckta motioner om vissa åtgärder för åstadkommande av kontroll över självdeklarationsplikten riktiga fullgörande.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtande och betänkande hemställt.

§ 9.

Motioner avseende förordningen om allmän omsättningsskatt.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 44, i anledning av väckta motioner avseende förordningen om allmän omsättningsskatt.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr **Henriksson**: Herr talman! Jag har till detta utlåtande fogat en blank reservation. Jag vill med denna vända mig mot det sätt, på vilket utskottet har behandlat motionerna I: 122 och II: 174. Dessa motioner väcktes vid riksdagens början men lades av utskottet på hyllan. Det sades vid förfrågan, att man väntade en proposition från Kungl. Maj:t. Så gick tiden, och i riksdagens elfte timme kommo dessa motioner fram. Då förklarade man, att nu var det så långt gånget, att nu kunde man icke taga upp dessa motioner till någon realbehandling.

Det kan icke bestridas, att de problem, som motionerna beröra, äro betydelsefulla för omsättningsskattens redovisning, uppbörd och kontroll.

Jag skall icke, herr talman, vid denna sena timme gå närmare in på de problem, som beröras i motionerna. Jag vill emellertid påpeka, att det rör sig om begreppsbestämningar och tolkningar, som i många fall olika länsstyrelser ha tillämpat på olika sätt och beträffande vilka vissa länsstyrelser ha varit av annan mening än den centrala omsättningsskattenämnden. Motionerna röra alltså problem, som för närvarande vålla mycket trassel vid omsättningsskattens tillämpning. Dessa spörsmål ha också varit uppe till behandling, om jag ej är fel underrättad, på ett nyligen avhållet landskamrerarmöte, där man framförde sina bekymmer.

När så är fallet och när man icke inom utskottet kunnat bestrida, att de problem, som det här gäller, äro av stor betydelse för omsättningsskattens redovisning och kontroll, så måste jag säga, att det är ganska anmärkningsvärt, att man ej har på ett tidigare stadium införskaffat material från olika myndigheter, länsstyrelser, centrala omsättningsskattenämnden och näringsorganisationer, som hade för utskottet kunnat belysa denna fråga, så att utskottet hade varit i stånd till en realbehandling av motionerna. Ett sådant förfarande skulle ej heller ha varit i vägen för den händelse det kommit en proposition. Jag kan icke förstå annat än att om utskottet kan få in material till belysning av en fråga kan det endast vara till nytta för frågans bedömande.

Som det nu ligger till, finnes det ingenting att göra åt denna sak. Jag har därför heller intet yrkande att ställa. Jag vill bara uttrycka den förhoppningen, att man beaktar dessa frågor från Kungl. Maj:ts sida. Det är en sådan önskan, som man kan stå och uttala i ett sådant här sammanhang. Men det skulle ju självfallet ha blivit en annan effekt, om riksdagen gjort ett uttalande på denna punkt, så att man så snart som möjligt kunnat få en bättre sakernas ordning på det område, som motionerna behandla.

Motioner avseende förordningen om allmän omsättningsskatt. (Forts.)

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! Då herr Henriksson icke framställde något yrkande, har jag ej anledning att säga många ord. Jag vill ingalunda bestrida, att åtskilligt av vad han här anfört har fog för sig. Emellertid ha 1942 års omsättningsskattesakkunniga kommit med ett förslag, som för närvarande är under övervägande i finansdepartementet. Under sådana förhållanden föreligger knappast anledning att skriva till Kungl. Maj:t i denna fråga. Detta är skälet varför vi ej ansett oss kunna tillstyrka motionerna. Det torde ganska snart komma ett förslag i ämnet, och till dess får herr Henriksson söka giva sig till tåls.

Herr talman! Jag yrkar bifall till bevillningsutskottets hemställan.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 10.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 45, i anledning av väckt motion angående viss begränsning av rätten till avdrag vid inkomstbeskattningen för premier, som erläggas för pensionsförsäkring.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 11.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 40, i anledning av väckta motioner om utredning rörande orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet i riket m. m.

I två likalydande, till bevillningsutskottet hänvisade motioner, nr 123 i första kammaren av herr *Elon Andersson m. fl.* och nr 173 i andra kammaren av herr *Malmberg m. fl.*, hade hemställts, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en utredning rörande orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet och om de åtgärder från statens sida, som i anledning därav kunna vara påkallade, en utredning som syftar till en allmän översyn över svensk nykterhetslagstiftning».

Utskottet hemställde, att de likalydande motionerna I: 123 av herr *Elon Andersson m. fl.* och II: 173 av herr *Malmberg m. fl.* om utredning rörande orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet i riket m. m. icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Johan Bärgh, Elon Andersson, Frans Ericson, Eklund, Olsson* i Gävle, *Orgård, Sandberg, Rosander* och *Olofsson* i Höganäs, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte i anledning av de likalydande motionerna I: 123 av herr *Elon Andersson m. fl.* och II: 173 av herr *Malmberg m. fl.* om utredning rörande orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet i riket m. m. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en förutsättningslös och allsidig utredning angående den svenska nykterhetslagstiftningens framtida innehåll och utformning.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr *Olsson* i Gävle: Herr talman! När vi för ungefär en månad sedan diskuterade och genomförde en höjning av spritskatten, voro vi från ömse sidor överens om en sak. Det var, att den skattehöjning, som vidtogs, torde ej komma att få något inflytande på nykterhetstillståndet ute i vårt land. Men vi voro överens såväl den, som den gången förde reservanternas talan, liksom den, som

*Utredning
rörande or-
sakerna till
det försäm-
rade nykter-
hetstillståndet
i riket m. m.*

Utredning rörande orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet i riket m. m. (Forts.)

förde bevillningsutskottets talan, om en sak till. Det var en mycket allvarlig tveksamhet om icke vi hade kommit i ett läge, där det var nödvändigt att överhuvud taget ingå i en allvarlig prövning angående de grundvalar, på vilka vår nykterhetspolitik byggts. Jag tror, att om man vill vara ärlig — och det skall man vara även i dessa ting — så måste man säga sig, att vi, sedan 1937 års lagar på detta område genomfördes, under de därefter följande åren ha kommit i en situation, att man har rätt att ställa många mycket allvarliga frågetecken.

Det är ju på det sättet, att när man genomförde 1937 års reform, voro vi alla överens om att i det läget var det det som krävdes och att man icke i det ögonblicket kunde komma längre. Men jag tror, att jag icke feltolkar läget vare sig uti det dåvarande bevillningsutskottet eller uti de dåvarande kamrarna, som anslöto sig till utskottets linje, om jag säger att det var en strävan efter att man skulle kunna — såsom, om jag icke missminner mig, det var skrivet i bevillningsutskottets utlåtande — på åtskilliga punkter nå fram till modifikationer.

Personligen betraktade jag vid denna tidpunkt genomförandet av bestämmelsen om efterhandsinköpen såsom en betydande reform. Jag vet att det är många som icke dela denna mening. Men jag tror, att en längre erfarenhet, när man prövat saken, skall visa, att reformen dock innehöll åtskilligt mycket mera än vad de flesta trodde att den innehöll.

Sedan ha vi på grund av omständigheternas makt kommit att år efter år syssla med dessa ting på tvenne skilda vägar, dels genom att fullfölja genomförandet av nya restriktiva åtgärder, som vi ha trott betingade av omständigheterna, dels genom att på ett tämligen omfattande sätt slå in på ett komplement till den gällande restriktionslagstiftningen med användande av skattesystemet. Vi ha på det sättet kommit fram till ett dubbelsystem, där man säkert utan överdrift kan våga påstå, att om ej förr så i det ögonblick, då konjunkturen kommer att vända sig och det icke blir så gott om pengar bland människorna som det för närvarande är, kommer man att utsättas för påfrestningar, som kanske äro av den allvarliga art, som ingen i detta ögonblick kan överblicka.

Vi ha ju förutom de skattehöjningar, som jag nyss påpekat, även — särskilt 1941 — vidtagit en hel del restriktiva åtgärder bland annat med hänsyn till de undersökningar, som då förelågo angående efterhandslitrarnas användning. Man ville ju bestämt göra gällande från systembolagshåll, att det var ett av de medel, som särskilt starkt påverkade fylleriet på militärförläggningarna. Sålunda hade man kommit fram till dels ett avskaffande av efterhandsinköpen, dels ock en begränsning i fråga om tilldelningen.

Jag säger, att jag i sanningens intresse är beredd att sätta åtskilliga frågetecken bakom dessa reformer, då jag i dag söker göra klart för mig, om de på något ingripande sätt ha medverkat i de avseenden, som vi, som strävade för deras genomförande, åsyftade 1941. Jag är icke beredd att säga, att reformerna voro onödiga, men hela läget tyder på att man har rätt att sätta frågetecken efter desamma. Redan detta ingiver givetvis hos var och en, som i bevillningsutskottet, som är riksdagens utskott för behandling av dessa ärenden, sysslar med dessa ting, anledning till oro över den oklarhet, som här är rådande.

Jag kan egentligen säga, att i det här föreliggande utskottsbetänkandet äro såväl utskottsmajoriteten som de nio reservanterna praktiskt taget överens om allt detta, som jag hittills har konstaterat. Vi ha den allmänna känslan, att det är nödvändigt på ett eller annat sätt att få en översyn, så att vi veta, vart

Utredning rörande orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet i riket
m. m. (Forts.)

vi skola taga vägen, när vi komma så att säga till det vägshål, då vi ha att välja vilken ståndpunkt vi skola taga. Ty det är väl ändå ingen som vill försöka inbilla sig själv och bedraga sig själv på det sättet, att han tror, att det är möjligt även när vi komma till normala förhållanden med normala inkomster för folk att köra jämsides med båda dessa system, dels restriktionssystemet och dels den skatt som vi för närvarande uttaga.

Där utskottsmajoriteten och reservanterna skilja sig är således ej i fråga om att vi skola göra denna översyn. Vi äro på det klara med nödvändigheten av en dylik översyn, nödvändigheten av att komma till klarhet om vad det egentligen är vi vilja på här ifrågavarande område och vilka medel vi skola använda för att komma dithän vi vilja komma. Där vi skiljas åt är spörsmålet om den tidpunkt, varest vi nu befinna oss, är lämplig att begära denna översyn.

Jag medger, herr talman, att man kan diskutera detta. Men självfallet måste jag säga, att när utskottsmajoriteten i detta avseende hänvisar till den av finansministern igångsatta så kallade snabbutredningen, så måste det vara ett misstag. Ty snabbutredningen, som nu pågår genom särskilt tillkallade sakkunniga, har på intet sätt till syfte en översyn av denna karaktär, d. v. s. rörande, om jag så får säga, de nykterhetspolitiska linjer, som vi skola följa, när det gäller att återgå till mera normala tider än dem vi nu befinna oss i. Finansministern säger själv om denna utredning i direktiven för de sakkunniga: »Givetvis ligger en mera uttömmande analys av dessa faktorer utom ramen för ifrågavarande snabbutredning. Det uppställda syftet för utredningen, att tjäna till ledning för omedelbara samhälleliga åtgärder mot fylle-riet, medför en naturlig begränsning i dess omfattning och i kraven på dess resultat. Undersökningen bör sålunda verkställas mot bakgrunden av de praktiska handlingsmöjligheter, som för närvarande föreligga.»

Motionärernas och därmed reservanternas syfte är en översyn, som sträcker sig längre, en mera uttömmande analys, som kan leda fram icke blott till förslag om omedelbara åtgärder mot ett stigande rusdrycksmissbruk utan fast-mera till riktlinjer för nykterhetslagstiftningens framtida innehåll och ut-formning.

Nu säges det så gärna, herr talman, att när det gäller en översyn här, så förmenar man, att antingen måste det avses att så att säga lägga ännu större kraft i det nuvarande restriktionssystemet, att skydda det, att bevara det och att stärka det, eller också måste det innebära, att man kastar detta system över bord och går över till vad man kallar det danska systemet, således att med skatten såsom det enda instrumentet reglera handeln. Jag tror, att vi i det läge, där vi befinna oss, ha all anledning att icke bita oss fast i några dogmer utan fullkomligt förutsättningslöst gå till prövning av alla dessa ting. Jag är icke övertygad om, att vi med det nuvarande systemet kunna åstad-komma det vi önska. Jag är icke heller absolut övertygad om att vi enbart med ett skattesystem kunna nå fram dit vi önska, men är det så otänkbart, att man vid en översyn skulle kunna hitta någonting annat än bara den indivi-duella kontrollen och skatten? Är det otänkbart, att vi skulle kunna tänka oss en kombination av dessa system, icke som det för närvarande är, nämligen så, att de löpa parallellt med varandra? Är det inte tänkbart, att man — om man, med hänsyn till hela det läge, som uppstått under de senare åren, utan för-utfattade meningar går in för att försöka pröva sig fram — skulle kunna upp-nå det syfte vi eftersträva? Överhuvud taget så tror jag, att det i det nuvarande läget icke finns någonting, som är så farligt som att i förväg bita sig fast vid en bestämd ståndpunkt och säga, att denna utväg är den enda utvägen. Vad

Utredning rörande orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet i riket m. m. (Forts.)

jag personligen syftar till i detta avseende, det är, att denna undersökning skall sättas i gång vid en så pass tidig tidpunkt, att vi icke, när vi börja möta problemen om avveckling i det ena eller andra avseendet på detta område, skola stå där med tomma händer, utan att veta vad det är vi vilja åstadkomma, med risk att slutligen hamna i ett provisorium eller något ännu värre, som ingen önskar. Hela min strävan går ut på att det skall bli möjligt att få till stånd en översyn, som skapar klarhet, klarhet för dem, som skola ha att lagstifta i fortsättningen, klarhet för dem, som skola tillämpa de lagar, som vi skola genomföra. Överhuvud taget skulle jag önska, att vi, när vi en gång möta detta problem, och det kan ju icke dröja alltför många år, visste vad vi skola företaga oss. Jag tror ingen vågar bestrida, att om vi i dag skulle exempelvis ställas inför ett val mellan restriktionssystemet och de skatter, som för närvarande vila på spritdryckerna, så skulle det råda en sådan oklarhet, att ingen skulle ha lätt att träffa sitt val. Framförallt så skulle ingen kunna säga sig: jag är övertygad om att, om jag väljer den eller den vägen, så är jag på den säkra sidan. Det synes mig herr talman, som om detta spörsmål om att försöka skapa klarhet för framtiden vore av så stor betydelse, att ju snabbare man kan sätta igång detta arbete, ju snabbare man kan klarlägga det hela och ju snabbare man kan komma till ett resultat, som möjliggör för oss att bedöma, vilka vägar som äro lämpliga för svensk nykterhetspolitik, desto större gagn har man gjort dem, som en gång i en kanske icke alltför avlägsen framtid skola bära ansvaret för en ny lagstiftning på detta område i vårt land.

Jag vill, herr talman, med åberopande av dessa synpunkter, hemställa om bifall till den vid bevillningsutskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! Jag har i ganska många år i bevillningsutskottet samarbetat med herr Olsson i Gävle, och jag tror, att jag vågar säga, att samarbetet oss emellan varit ganska gott. Under dessa år har jag icke kunnat underlåta att med stort intresse konstatera, hurusom herr Olsson i Gävle, när vi diskuterat angelägenheter av den beskaffenhet, som här är före, gång på gång givit uttryck åt åskådningar och uppfattningar, som präglats av både frimodighet och realitetssinne. Jag erinrar mig således med tillfredsställelse herr Olssons i Gävle medverkan till den reform, som genomfördes år 1937. Då herr Olsson i Gävle tog ståndpunkt till denna reform, skedde det, det tror jag att jag vågar säga, efter en uppgörelse med uppfattningar, som tidigare under många år varit hans, men som han, sedan han konfronterat dem med verkligheten, måst övergiva. Jag räknar honom allt detta till förtjänst. Åtskilligt av denna frimodighet och denna verklighetspräglade syn på dessa viktiga problem förmärktes även i hans nyss hållna anförande av den, som uppmärksamt lyssnade till vad han yttrade. Under sådana omständigheter kan jag icke nog förvåna mig däröver, att herr Olsson i Gävle anser sig kunna biträda den här presenterade reservationen, så pass oklar och så pass präglad av självemotsägelser, som den otvivelaktigt är.

Vilka äro nu anledningarna till att bevillningsutskottets majoritet för sin del anser sig böra avstyrka de här föreliggande motionerna? Man kan säga, att det finns två anledningar. För det första så är det ju så, som kammarens ledamöter säkert veta och som den föregående ärade talaren också påpekade, att det redan igångsatts en omfattande utredning av dessa spörsmål genom en kommitté, som av Kungl. Maj:t tillsattes så sent som den 9 april i år. Det är ju nästan alltid så här i riksdagen, att när en utredning är i gång, när ett ärende är under överbäggande i ett departement, brukar riksdagen icke be-

Utredning rörande orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet i riket
m. m. (Forts.)

göra ännu en utredning, som sålunda skulle ha att utföra ett arbete parallellt med det, som utföres av den första utredningen.

Jag vill fästa uppmärksamheten på att de ärenden, som kammaren har att behandla omedelbart efter detta ärende, ligga i linje med de spörsmål, som här äro före. De följande utskottsutlåtandena beröra detaljer av dessa viktiga frågor. I båda de ärenden, som komma efter detta på kammarens föredragningslista, har utskottet emellertid enhälligt rekommenderat riksdagen att avslå de ifrågavarande framställningarna med hänvisning därtill, att en kungl. kommitté för närvarande arbetar med saken. Jag tycker, att det hade varit konsekvent av bevilningsutskottet att bevara enigheten även när det gällde den här förevarande angelägenheten, som ju är av precis samma beskaffenhet — ehuru av något större format — som de två, vilka vi om en stund skola gå att besluta om.

Nu säger man ifrån reservanternas sida: det är riktigt, att det pågår en utredning genom en kommitté, som tillsatts för blott några få månader sedan, men det är icke en sådan utredning, som vi vilja ha. Den av generallotsdirektör Torsten Petersson ledda utredningen sysslar, säger man, endast med en detalj av hela detta problem. Vi vilja ha hela fältet belyst. Vi vilja ha sociologiska undersökningar, djupplöjande analyser o. s. v. Det kunna vi icke få genom herr Torsten Peterssons utredning.

Naturligtvis kan man diskutera, hur långt den sistnämnda kommitténs uppdrag sträcker sig. För egen del har jag nog det intrycket, att fattar denna inom departementet arbetande utredning sin uppgift rätt, bör den vara i stånd att framlägga ett ganska omfattande och lödigt material till denna frågas bedömande. Jag vill bara erinra om den första grundläggande satsen i finansministerns direktiv för denna utredning: »Vid utredningen bör eftersträvas ett klarläggande av de orsaksfaktorer av skilda slag, som framkallat det ökade spritmissbruket under krigsåren.» Ja, det är precis detsamma, som motionärerna och reservanterna vilja. Jag har då svårt att förstå, varför icke reservanterna kunna vara tillfredsställda med denna utredning, och varför de icke i varje fall kunna ge sig till tåls så länge, att man får se vad denna utredning kommer med. Är det så, att resultatet av detta arbete visar sig icke motsvara förväntningarna, att det icke ger en allsidig belysning av hela spörsmålet, ja, då kan man taga upp frågan till förnyat överbäggande, och då är det enligt min uppfattning lämpligt att göra en ny aktion, men att sätta i gång en stor och skrymmande utredningsapparat, innan man vet, vad den nu arbetande utredningen kommer med tycker jag icke är vidare ändamålsenligt. Man skulle kanske kunna ägna någon tanke även åt den omständigheten att en sådan utredning kostar en hel del pengar. Här i kammaren äro vi ju, sådana som förhållandena för närvarande äro, icke alltför trakterade av att ytterligare bygga ut det statliga utredningsväsendet. Det ena motivet, varför motionen har avstyrkts, är således, att ärendet för närvarande är föremål för Kungl. Maj:ts uppmärksamhet och utredes av särskilt tillkallade sakkunniga.

Det andra motivet är kanske av större tyngd. För egen del tillmäter jag det i varje fall ett större värde. Vi inom utskottsmajoriteten mena, att det icke kan vara riktigt att under nu rådande ytterst labila förhållanden sätta i gång med en stor utredning, som skall utarbeta riktlinjer för den nykterhetspolitik, som vi här i landet skola föra i ett mera normalt läge. Man syftar med denna aktion till en utredning, som skulle vidtagas för att skänka klarhet om, hur vår nykterhetspolitik lämpligen skall bedrivas under normala förhållanden, men denna utredning vill man basera på de i allra högsta grad onormala förhål-

Utredning rörande orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet i riket m. m. (Forts.)

landen, som nu råda på detta område. Jag har mycket svårt att se, hur man skall kunna få fram något verkligt värdefullt material för det framtida arbetet om man grundar utredningen på undersökningar angående nu rådande läge. Den måste, tycker jag i varje fall, komma att leda till en ytterligt skev uppfattning, ty man kan väl inte konstruera en nykterhetslagstiftning, som lämpar sig både för nuvarande och för normala tider?

Jag behöver icke här, herr talman, lämna någon bild av hur det för ögonblicket ser ut på detta område i vårt land. Vi ha misslyckats med en lång rad av åtgärder, som vi i nykterhetens och folkhälsans intresse allesammans varit ense om och trott på, vi ha höjt spritpriserna icke mindre än fem gånger sedan hösten 1939, dels av statsfinansiella skäl, dels också av nykterhetspolitiska skäl. Dessa åtgärder ha icke haft någon nykterhetsfrämjande effekt. Vi ha sänkt tilldelningen till ett maximum av tre liter per månad. Detta har icke haft någon nykterhetsbefrämjande effekt. Vi ha dragit in den s. k. jullitern, vi ha begränsat möjligheterna för folk att få motbok. o. s. v. o. s. v. Resultatet har icke blivit — det måste vi med vemod och ledsnad konstatera — ett förbättrat nykterhetstillstånd. Konsumtionen har visserligen sjunkit. Den har sjunkit ganska mycket. För ögonblicket ligger den 25 eller kanske 30 % under konsumtionen före krigsutbrottet, men därmed har icke följt en förbättring av nykterhetstillståndet. Fastmera har detta väsentligen försämrats. Antalet fylleriförseelser har vuxit på ett beklämande sätt. Vilken slutsats är man berättigad draga av dessa förhållanden? Jo, naturligtvis den slutsatsen — jag tror att herr Olsson i Gävle är ense med mig härom — att vi med hela detta komplex av åtgärder, som vi alla varit ense om och beslutat med bästa vilja att göra någonting till gagn för landet, ha träffat den hyggliga, ansvarsmedvetna delen av befolkningen men icke det klientel vi velat komma åt, nämligen de slarviga och ansvarslösa. Det är de sistnämnda, som nu »fylla upp» fylleristatistiken. Hur få de sprit? Jo, i mycket stor utsträckning på illegala vägar genom motboksöverlåtelse etc. Allt detta visar ju, att det är mycket svårt att genom att tillgripa restriktioner av olika slag i krigs- och kristider åvägabringa ett något så när hyggligt tillstånd på detta område. Det är ju nämligen under krigstider så, att de moralupplösande faktorerna i samhället breda ut sig i en förfärande omfattning. Det är inte bara här i landet man har anledning att göra sådana konstateranden. Man kan iakttaga precis samma fenomen runt om i krigstidens Europa. Om vi se på vårt grannland Finland har man där försökt sig på en mycket stark påbyggnad av det s. k. danska systemet med utomordentligt höga spritpriser. Man har spritpriser där som äro kanske de dubbla mot vad vi ha i Sverige, men fylleriförseelserna i Finland äro mer än dubbelt så höga som vad de för närvarande äro i Sverige. Detta faktum måste ju inge den allra största betänksamhet. Jag frågar mig: om man nu vill starta en utredning på basis av dylika förhållanden, vilket resultat kan den ge? Det kan ju omöjligt bli tillfredsställande.

I sitt anförande gjorde herr Olsson i Gävle gällande, att vi få inte bita oss fast i några dogmer, vi skola gå till en frimodig, förutsättningslös och allsidig utredning av detta problem. Ja, det låter ju säga sig, och jag är fullständigt övertygad om att detta är herr Olssons i Gävle uppfattning och att denna hans uppfattning har väsentligt medverkat till att han slutit upp på reservanternas sida. Men, herr Olsson i Gävle, är det alldeles säkert att de som stå bakom dessa motioner ha samma mening med sin aktion? Läser man dessa motioner tillräckligt uppmärksam, så kanske man är berättigad att säga, att här leka kanske andra mål motionärerna i hågen. Motionärerna konstatera, att höjningen av spritpriserna, restriktionernas skärpningar etc. etc. inte ha lett till resultat, men

Utredning rörande orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet i riket
m. m. (Forts.)

vilka konsekvenser draga motionärerna av detta förhållande? Jo, så vitt jag förstår, synas de draga den slutsatsen, att har det inte lyckats med detta, få vi skärpa dem ytterligare. Jag kan inte tro, att riksdagen är redo att biträda en dylik uppfattning. Motionärerna skissera ju i slutet på sin framställning också vissa alternativ, som de ur sina synpunkter anse kunna komma i betraktande. De framföra här såsom ytterligare läkemedel mot detta onda en förkortning av utskänkningstiden, en höjning av åldersgränsen vid utskänkning av sprit-drycker etc. Det är ju något helt annat än den allsidiga och förutsättningslösa utredning, som herr Olsson i Gävle vill ansluta sig till.

Herr Olsson menade, att vi måste söka skapa klarhet. Ja, det är en i högsta grad behjärtansvärd önskan, och den vill jag gärna ansluta mig till. Men hur skall man kunna skapa klarhet i detta ytterst komplicerade och svåröverskådliga ämne, när förhållandena i ögonblicket äro sådana som de äro, när uppfattningarna äro så skiftande och så motstridiga som de för närvarande otvivelaktigt äro? Är det då inte klokare att vänta tills denna onormala tid har gått över och förhållandena stadgat sig något? Vi behöva bara tänka på en sådan sak som vad detta penningflöde här i landet betyder i detta sammanhang. Folk har ju mycket goda inkomster. Vi stå inför ett fenomen, som nationalekonomerna kalla för inkomstinflation. Det är lyckligtvis inte detsamma som penningvärdesförsämring. Dessa rikliga inkomster använda ju människorna i stor utsträckning till nöjesliv, till spritförtäring o. s. v. När vi gå in i andra förhållanden, är det väl tämligen sannolikt att dessa soliga dagar ta en ände och folk får vända på slantarna både en och två gånger, vilket de inte äro tvungna att göra nu. Jag tycker att när man allsidigt överväger det här spörsmålet, så måste man komma fram till den uppfattningen, att tidpunkten nu är föga lämpad att sätta i gång en undersökning av denna art. Att använda detta förvirrade tillstånd som utgångspunkt för en planläggning av vår nykterhetspolitik på längre sikt kan knappast vara något som är att sträva efter.

För egen del vill jag säga, att jag mycket gärna vill medverka till en sådan utredning som den som här av reservanterna har ifrågasatts. Liksom herr Olsson i Gävle har jag den uppfattningen, att vi måste komma till klarhet med dessa ting. Vi kunna inte i evighet laborera med två parallella system, ett restriktionssystem, baserat på den individuella kontrollen, och ett danskt system, baserat på mycket höga priser. Det går inte i det långa loppet. Vi måste ha en sådan utredning. Men är det rimligt, jag frågar det ännu en gång, att sätta i gång denna utredning *nu*? Kan den antagas ge något resultat som är att taga fasta på? Vore det inte klokare att vänta och se vad den av finansministern tillsatta nykterhetsutredningen kan komma med och sedan på basis av dess material taga frågan under förnyad prövning?

Det har varit överväganden av denna beskaffenhet som dikterat majoritetens ståndpunkt. Herr Olsson i Gävle har själv påpekat, att i princip är det inte så mycket som skilljer mellan majoriteten och reservanterna, och det är alldeles riktigt. Men där är dock en betydande skillnad, den skillnad, som jag har tillåtit mig här understryka, nämligen att denna undersökning, som vi alla äro ense om måste komma till stånd, den bör icke komma till stånd nu, därför att då blir den skev och missvisande. Den bör komma till stånd vid en tidpunkt, då vi äro i tillfälle att se klarare över detta fält än vad vi för närvarande kunna göra.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till bevillningsutskottets hemställan.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av förhandlingarna.

Utredning rörande orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet i riket m. m. (Forts.)

Herr Olsson i Gävle erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag kan inte förstå att herr Hagberg i Malmö envisas med att tala om snabbutredningen. Snabbutredningen skall enligt direktiven skaffa fram ett material att tjäna till ledning för omedelbara samhälleliga åtgärder mot fylleriet. Det är snabbutredningens direktiv, när det gäller vår nykterhetspolitik. Vad vi kräva är något helt annat. Det är därför som vi anse det självfallet att den motion, som behandlas i nästa ärende och som ju avser sådana omedelbara åtgärder, kan falla in under denna snabbutredning.

Att det bara skulle bli kristiden, den tid i vilken vi nu leva, som skulle vara utslagsgivande, förstår jag inte. Vi ha ifrån det den förra rusdrycksutredningen avslutade sitt arbete och till krigsutbrottet en tidsperiod av 6—7 fredsår, som kunna tjäna som bild för förkrigstiden. Vi ha den nuvarande kristiden och vi komma säkerligen att få en del år efter freden, innan vi komma fram till det slutliga resultatet i detta avseende. Om det nu bara är det att utskottsmajoriteten vill avvakta snabbutredningens resultat, då skulle det ju betyda att vi skulle fatta beslutet om utredning vid nästa års riksdag. Vad tjänar det egentligen till med ett sådant uppskov?

Nu vill jag inte svara för någon annan än mig själv, men jag kan inte med den kännedom jag har om ordföranden på herr Hagbergs avdelning i bevillningsutskottet inränga honom bland dem som ha de där onda avsikterna, som herr Hagberg misstänkte skulle ligga bakom det hela.

Härefter yttrade:

Herr **Malmberg**: Herr talman! Som motionär i denna fråga må det tillåtas mig att framlägga några synpunkter.

I sitt yttrande till statsrådsprotokollet av den 9 april i år lämnar statsrådet Wigforss en belysande översikt av det nykterhetspolitiska läget, som jag tillåter mig citera: »Genom de år 1941 vidtagna åtgärderna lyckades man icke mer än tillfälligt bryta tendensen till försämring av nykterhetstillståndet. Den totala alkoholförbrukningen i landet ligger visserligen fortfarande på en avsevärt lägre nivå än före kriget. Denna nivåskillnad, som väsentligen är en följd av de genomförda skatteskärpningarna på spritdrycker och vin, har dock minskats och betingas, såvitt angår konsumtionen av spritdrycker, numera endast av en lägre utminuterig, medan utskänkningen stigit betydligt över förkrigsläget. Samtidigt ha vissa yttringar av det grova alkoholmissbruket visat en påtaglig stegring. Antalet begångna fylleriförseelser har avsevärt ökats och låg förra året ungefär 25 % över förkrignivån. Föreliggande uppgifter för innevarande år peka i riktning mot en fortsatt ökning. Jämväl de fall av alkoholism, i vilka nykterhetsnämnderna funnit internering å anstalt nödvändig, ha under sista året företett en stegrad frekvens. Även om den toppbeläggning för alkoholistanstalterna, som inträtt under första kvartalet detta år, till en del kan antagas bero på den effektivare övervakning av alkoholisterna, som uppnåtts genom länsnykterhetsnämndernas verksamhet, synas beläggningssiffrorna giva vid handen att en verklig ökning av alkoholismen nu inträtt.»

Läget på detta område är onekligen allvarligt och komplicerat. Den totala alkoholförbrukningen ligger fortfarande på ett avsevärt lägre plan än under förkrigstiden, men den har stigit från bottenläget år 1940, då den var 28.6 miljoner volymliter, och uppgick förra året till cirka 30 miljoner liter. Antalet fylleriförseelser har kraftigt ökats, och enligt officiell statistik låg det i mars i år över 50 % över förkrignivån. Här föreligger ett invecklat orsaks-

Utredning rörande orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet i riket
m. m. (Forts.)

sammanhang, och vi ha i vår motion erinrat om några faktorer, som påverkat händelseförloppet. Jag skall inte nu upptaga tiden med att erinra om desamma.

Finansministern tillmäter skatteskärpningarna en väsentlig betydelse för konsumtionens nedgång, vilket bör observeras. Effekten av de vidtagna restriktionerna synes mera problematisk, åtminstone det hämmande inflytandet. Den sedan hösten 1941, eller från tidpunkten för införandet av krisrestriktionerna, märkbara starka ökningen i motboksantalet har fortsatt under innevarande års första kvartal. Stegringen under de sista 12 månaderna utgör nära 37,000 eller 2.3 % av motboksantalet den 1 april 1943. Ökningen är anmärkningsvärd, heter det i »Tidskrift för Systembolagen», där uppgifterna äro hämtade, och det kan man gott instämma uti. Onekligen sker en överlåtelse av motböcker i stor skala, och den individuella kontrollen har blivit alltmer illusorisk. Besparingsberedningen anför i sitt betänkande, att den inhämtat, att den individuella kontrollen beräknas kosta 2.5 miljoner kronor om året. Det kan ifrågasättas, heter det, om vid nuvarande höga spritpriser detta kontrollsystem har samma betydelse som tidigare. Beredningen tar ingen ställning till motbokens slopande utan omnämner saken som en tänkbar besparingsåtgärd, men det anförda yttrandet syns mig belysande för det labila läget i fråga om nykterhetspolitiska åtgärder.

Antalet alkoholister lär uppgå till cirka 60,000 i vårt land. Den toppbeläggning för alkoholistanstalerna, som inträtt under första kvartalet detta år, ger också vid handen, att en verklig ökning av alkoholismen nu inträtt. Ungdomens andel i fylleriförseelserna är också ytterst betänklig. Den försämring av nykterhetstillståndet, varom här anförda symptom varsla, skulle, som också finansministern anfört, även under normala förhållanden vara ägnad att ingiva betänkligheter, men den får en allvarligare karaktär i nuvarande tidsläge med de skärpta kraven på vaksamhet och hållning, som försvarsberedskapen förutsätter bland såväl militären som medborgarna i gemen. Vid en debatt här i andra kammaren för en tid sedan, uttryckte en av bevillningsutskottets ledamöter, herr Hagberg i Malmö, som sin uppfattning, att vi ha misslyckats med nykterhetspolitiken, och det är nog tyvärr fallet. I vår motion ha vi uttryckt det försiktigare. Vi ha sagt, att de nykterhetspolitiska åtgärderna i vårt land icke äro tillräckligt effektiva, och med anledning härav ha vi också hemställt om en allmän översyn av nykterhetspolitiken, varur eventuellt kan framgå nya eller reviderade riktlinjer för densamma. Herr Hagberg vill tydligen, vilket framgick av dagens anförande, inte draga dessa som mig synes logiska slutsatser av konstaterandet av nykterhetspolitikens misslyckande.

Utskottsmajoriteten, som avstyrker motionen, hänvisar till den pågående snabbutredningen rörande orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet. För egen del hälsar jag denna utredning med stor tillfredsställelse, inte minst den utformning, som direktiven fått. Jag förutsätter att kammarens ärade ledamöter studerat dessa direktiv, så att jag inte behöver här citera dem. Men såvitt jag kan förstå utesluter denna snabbutredning på intet sätt behovet av en mera långsyftande undersökning, som förutsättes i vår motion och som också reservanterna kräva. Jag tillåter mig också här att som stöd för min uppfattning citera finansministerns ord i det nyss återopade statsrådsprotokollet. Han säger: »En mångfald olika omständigheter av psykologisk, ekonomisk och social natur, som delvis torde vara statistiskt oåtkomliga, kunna antagas ha medverkat härtill. Givetvis ligger en mera uttömmande analys av dessa faktorer utom ramen för nu ifrågavarande utredning. Därtill skulle erfordras relativt omfattande och tidsödande sociologiska undersökningar.»

Utredning rörande orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet i riket m. m. (Forts.)

Här utvecklas, enligt min uppfattning, en klar motivering för en djupgående undersökning, och jag har för min del svårt att förstå utskottsmajoritetens uppfattning, att tidpunkten för en sådan inte nu skulle vara lämplig. Herr Hagberg i Malmö framhöll nyss i sitt anförande, att man inte skall företa en ny utredning nu på grund av den pågående snabbutredningen. Men denna utredning har ju inte alls samma syfte. Å ena sidan sade herr Hagberg att motionärerna vilja ha en undersökning av orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet under krisåren, men å andra sidan sade han att vi syfta till en undersökning för normala tider, men den, menade han, kunde inte företas nu under dessa abnorma förhållanden. Jag vill till detta säga att Rom byggdes inte på en dag och man kan inte förutsätta, att denna långtsyftande undersökning skall kunna genomföras på kort tid. Den måste nog ta flera år i anspråk, och då kan man väl räkna med att man får möjlighet att bygga på mera normala förhållanden. I varje fall synes det mig ligga inom det möjligas räckvidd att göra en djupgående undersökning på sådant sätt, att man därav kan dra bestämda slutsatser för framtiden.

Läget synes mig vara så förvirrat och allvarligt, att vi nödvändigt måste söka gå till roten med det onda. Åsikterna om framkomliga vägar i syfte att förbättra nykterhetstillståndet gå också isär bland de organiserade nykterhetsvännerna. Nykterhetsfolkets landsmöten ha uttalat sig för avskaffande av restriktionssystemet och i dess ställe införande av en kraftig alkoholbeskattning, men någon fullständig enighet tycks inte råda i dessa kretsar. Själv har jag ingen deciderad uppfattning på denna punkt, men jag finner den nuvarande situationen ohållbar. Att motbokskontrollen är mer eller mindre illusorisk har jag tidigare framhållit. Men den ökade beskattningen synes inte heller ha lett till önskvärda resultat. Om spritkonsumtionen visat normal priskänslighet skulle förbrukningen ha gått ner med omkring 45 procent, enligt beräkning av nationalekonomiska experter. I verkligheten har nedgången stannat vid cirka 20 procent, vilket på sitt sätt belyser innebörden i det gamla uttrycket att för svensken blir spriten aldrig för dyr. Det synes ligga något avgörande fel i vårt nuvarande dubbelbottnade system, varom en allsidig utredning bör kunna skapa klarhet. Under alla förhållanden äro vi inte försvarade med att bara konstatera ett försämrat läge och förefintliga svårigheter att komma därur. Stora värden, såväl andliga som ekonomiska, stå på spel, inte minst beträffande vår ungdom, och en djupgående och förutsättningslös undersökning på det nykterhetspolitiska området framstår just nu som i allra högsta grad motiverad, särskilt ur folkpsykologiska synpunkter.

Som jag nyss anförde måste man beräkna att en långtsyftande undersökning tar avsevärd tid i anspråk och under tiden få vi inte försumma att vidta verk samma åtgärder. Jag hoppas att den nu i gång varande snabbutredningen kommer med förslag om effektiva åtgärder snarast möjligt.

Jag tillåter mig också i det här sammanhanget peka på att ökad upplysning framstår som särskilt önskvärd i nuläget. Tidigare beviljade riksdagen ett anslag på 200,000 kronor till föreläsnings- och instruktionsverksamhet inom nykterhetsarbetet. Detta utgår från och med nästa budgetår med 70,000 kronor, och då är anslaget ändå höjt genom beslut vid årets riksdag; nedprutningen innebär dock en hård beskärning. Jag tror att man inom det organiserade nykterhetsfolkets led är både beredd och villig att delta i en omfattande upplysnings- och propagandaverksamhet, men då måste också nödiga medel ställas till förfogande, vilket med hänsyn till statens rikligt flödande spritinkomster inte ter sig som något orimligt. Denna propagandaverksamhet behöver inte nödvändigt enbart gå i gamla hjulspår. Inte minst med hänsyn till vår ung-

*Utredning rörande orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet i riket**m. m. (Forts.)*

dom måste man söka skapa en sundare och mera allvarsfylld syn på alkoholismens problem. Ur tidningen Svenska Dagbladet tillåter jag mig citera några tankvärda ord i detta sammanhang.

»När man vet», skriver tidningen, »vilken verklig fara alkoholismen är i ett folks liv, blir det uppenbart att nya krafttag måste tillgripas och helst på nya vägar. En sådan belastning kan ett folk, som hotas av befolkningsminskning i en nära framtid, icke bära. Det gäller att göra klart för de unga, att alkoholismen är en verkligt allvarlig fara både för folket och den enskilde. Det gäller att övertyga dem om att spritbruket icke är ett tecken till mogenhet och att motboken icke är ett bevis på medborgerligt förtroende. Det rationella överslätandet av snart sagt alla möjliga försyndelser under spritpåverkan måste ge vika för en sundare och mera allvarsfylld syn på alkoholismens fördärvande farsot.» Det anförda torde inte innebära några överdrifter men lämnar ett starkt belägg för att vi verkligen behöva något av en folkresning mot den samhällsfara som alkoholmissbruket innebär för vårt land.

Det har från skilda håll framlagts förslag till åtgärder för att om möjligt förbättra det nuvarande dåliga nykterhetstillståndet. Jag skall inte trötta kammaren med att erinra om dessa. Jag har, herr talman, i alla fall med det anförda velat framlägga några synpunkter på de nykterhetspolitiska problemen. Lägets allvar bestrides väl av ingen, och man borde också kunna vara överens om att söka finna utvägar att ernå ett bättre tillstånd på detta område. Den pågående snabbutredningen tar sikte på mera dagsaktuella frågor, men vad som därjämte behöves är en utredning och en översyn på längre sikt. Reservanterna i utskottet ha också funnit en sådan sakligt motiverad och jag ber, herr talman, att i anslutning till vad jag här anfört liksom till motiveringarna i reservationen få yrka bifall till densamma.

Häruti instämde fröken *Hesselgren*, samt herrar *Lindmark*, *Sandberg*, *Björling*, *Svensson* i Ljungskile och *Boman*.

Herr *Hagberg* i Malmö erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Herr Olsson i Gävle liksom den senaste ärade talaren ha starkt understrukt, att denna snabbutredning tar sikte endast på de aktuella förhållandena på detta område. Den skall, som namnet anger, vara färdig tämligen fort. Det som motionärerna och reservanterna syfta till är en utredning, som tar sikte på normala förhållanden långt fram i tiden. Den siste ärade talaren framhöll, att en sådan utredning måste taga avsevärd tid i anspråk, sannolikt flera år. Men är det så, att denna utredning kommer att ta många år i anspråk, 5—6 år kanske — man nämnde siffran sex år i första kammaren, och det är mycket möjligt — då frågar jag mig: är det då nödvändigt att besluta denna utredning just i dag? Är det inte då lämpligt att avvakta snabbutredningens resultat? Då har man gratis till sitt förfogande det arbete, som den utredningen utfört, och slipper att göra ett parallellarbete på detta område.

Herr *Malmberg*, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Som jag sade i mitt anförande tror jag att det särskilt ur folkpsykologiska synpunkter är ytterst motiverat att man sätter i gång en utredning på lång sikt nu. Jag tror man kan säga, att stora grupper av vårt folk verkligen förvänta att riksdagen här söker vidtaga åtgärder på lång sikt och i syfte att de bli så effektiva som möjligt. Snabbutredningen har sin uppgift begränsad — det är så tydligt och klart angivet i direktiven — men vi

Utredning rörande orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet i riket m. m. (Forts.)

äro inte hjälpta därmed. Vi måste försöka se på längre sikt och taga ett verkligt krafttag.

Herr **Hagberg** i Malmö erhöll ånyo på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Det är väl så att det är det aktuella läget, som oroar befolkningen och detta med all rätt, och det är det aktuella läget som snabbutredningen tar fasta på. Tillvaron av snabbutredningen och förhoppningen att den snart skall komma fram till ett resultat är, såvitt jag förstår, av beskaffenhet att lugna befolkningen och bör då kunna vara av den psykologiska betydelse, som herr Malmberg här är så intresserad av.

Herr **Malmberg** erhöll jämväl på begäran ånyo ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Snabbutredningen tar sikte på dagens aktuella krav, men vårt folk bör också kunna med lugn se framtiden an och bör kunna få en sådan undersökning och utformade förslag, att man kan hoppas på ett verkligt förbättrat nykterhetstillstånd lång tid framöver.

Härpå anförde:

Herr **Kilbom**: Herr talman! Då jag kommer att rösta för reservationen, känner jag mig föranlåten att omedelbart säga, att jag icke gör det på herr Malmbergs motivering. Jag tror inte att det förhåller sig som han säger, att det är stora grupper av vårt folk som, efter vad han tycks förmena, vill gå in för någon förbudspolitik.

Herr Hagberg i Malmö tycker jag bevisade litet för mycket, då han gick emot förslaget. Han sade i första delen av sitt anförande, att den snabbutredning, som är igångsatt, överflödiggjorde utredningen på längre sikt. Men det är ju dock två alldeles skilda ting, som dessa utredningar skola söka klarlägga. Snabbutredningen skall söka komma till klarhet om orsakerna till det *nu* försämrade nykterhetstillståndet. Den utredning, som reservanterna föreslå, avser att få klarhet angående hela den hittills förda nykterhetspolitiken och eventuellt överväga nya riktlinjer för densamma. Jag kan således inte alls finna, att, som herr Hagberg säger, snabbutredningen överflödiggör den som reservanterna föreslå.

Då första kammaren har tagit utredningskravet och med hänsyn till den stämning, som råder här och som kommit till uttryck redan vid tidigare debatter i denna fråga, så förefaller det mig tämligen säkert att andra kammaren också kommer att bifalla utredningskravet, d. v. s. besluta i enlighet med reservationen. Jag tror inte att vi kunna ha två nykterhetspolitiska system. Jag tror inte att vi kunna ha den individuella kontrollen och samtidigt använda skatteskruben på det sätt som nu sker. Det sistnämnda överflödiggör det förstnämnda. Vill man ha en förnuftig nykterhetseffekt måste man välja det ena eller det andra. Det är det, herr talman, som jag anser att den nu föreslagna utredningen skall söka komma till klarhet om. Att det skall bli en *helt förutsättningslös* utredning är ett väsentligt argument för min ståndpunkt. Förutsättningslösheten skall emellertid inte bara uttalas i riksdagsdebatter och i ett eventuellt yttrande till statsrådsprotokollet, man skall också vid valet av utredningskommittén se till att det faktiskt blir så. Man skall med andra ord se till att icke i utredningen kommer inflytande från spritbyråkratien. Ty jag vågar hävda, att denna är icke fri, objektivt sett, i sitt ställningstagande till olika nykterhetspolitiska system.

Jag har, herr talman, velat uttala detta önskemål till den kraft och verkan det hava kan och ber således att få yrka bifall till reservationen.

Utredning rörande orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet i riket
m. m. (Forts.).

Herr Lindqvist: Herr talman! Jag har inte begärt ordet för att på något sätt polemisera mot de föregående talarna utan snarare för att avge en deklARATION.

För en stund sedan kom en kamrat till mig här i bänken och sade: Ja, här komma vi att rösta för reservationen. Inte jag för min del, svarade jag, jag kommer att rösta för utskottet. Men både Adolv Olsson och Bårg ha ju ställt sig på reservanternas sida, invände han, och de äro väl ärliga, trogna nykterhetsvänner. Javisst äro de det, svarade jag, men det kan inte hjälpas att jag tror att Adolv Olsson och Bårg tagit fel i detta fall, ty enligt min uppfattning är det så, som herr Hagberg i Malmö säger. Det är inte riktigt, när man nu fått i gång en snabbutredning, att samtidigt starta en utredning som tar minst, som det har sagts här, fem, sex år.

För några månader sedan var jag på ett möte, där organiserade nykterhetsvänner hade att diskutera de sorgliga förhållanden som nu råda på grund av det ökade fylleriet. Vid det tillfället voro vi överens om, att vi skulle göra en framställning till finansministern om igångsättande av en snabbutredning för att om möjligt få fram vad huvudorsaken var till det ökade fylleriet. En sådan snabbutredning har nu kommit till stånd och nog är det väl riktigare att man avvaktar dennas resultat, även om dess uppdrag är mera begränsat än den stora kommitténs uppdrag skulle bli. Kan man inte befara, om vi nu få igång en utredning, att under tiden som den arbetar kan det komma förslag om den eller den partiella reformen, men då blir det många som säga: Nej, nu skola vi inte göra det här, utan vänta och se till vilket resultat utredningen kan komma. Vi bruka göra så, både jag och andra, att vi avvakta en pågående utrednings resultat, innan man vidtar åtgärder på ifrågavarande område. Dessutom ha vi väl alla den erfarenheten, att med lagstiftning kan man nå en del, men bara en liten del av folket. Det var endast några år sedan viingo en ny lagstiftning och vi trodde, att vi därefter skulle få mycket bättre nykterhetstillstånd i landet. Ha vi fått det? Nej, motsatsen har blivit fallet. Nu kunna vi ju skylla på kriget och därav följande förhållanden, och naturligtvis är det så att det gör sitt till.

Herr Malmberg talade om anslag till upplysningsverksamhet. Ja, jag har varit med om att bevilja stora anslag till detta ändamål och kommer att vara med om det även i fortsättningen, vi kunna inte vara utan sådan upplysning. Men vi få inte glömma, när vi tala om upplysning för att få folk att låta bli att använda sprit, att det är helt få av de mest upplysta — om jag dit räknar dem, som ha fått skolning och olika utbildning — som finnas i helnykterhetsfolkets leder och arbeta för helnykterhet. Det är således inte av brist på upplysning som folk använder sprit. Herr Malmberg nämnde också något om ungdomen, och det bruka vi ju göra, när det gäller en spritfråga. Vi klandra ungdomen för att den är så svår mot vad den varit förut. Men, herr Malmberg, vore det inte bättre, då vi nu klaga på ungdomen som spritar och blir anhållen för fylleri, att vi gjorde klart för oss, att det inte i första hand är ungdomens fel att den så gör. Vilka är det, som lämna ungdomen sina litrar? Är det inte de äldre som göra det? Och vi som äro äldre och inte längre kunna räknas till ungdomen skulle väl ändå gå före med gott exempel. Om man själv spritar, går det inte att säga till ungdomen, att så skall ni inte göra, utan då är det bättre att man själv låter bli spriten. Vad skulle det inte verka för folknykterheten i detta land, om exempelvis riksdagens ledamöter vore nykterister? Men det vilja inte alla vara med om. Och vad skulle inte det betyda, om det ibland vid nykterhetsmöten och stora kongresser gick till på annat sätt än som är fallet? Där har man ju landshövdingar och framstående

Utredning rörande orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet i riket m. m. (Forts.)

män, som öppna mötena och prisar nykterhetsrörelsen, men någon liten stund senare vid middagen visar det sig att dessa personer visst inte äro nykterister. Vi skola inte klandra ungdomen utan i stället gå före med gott exempel.

När jag nu inte kommer att rösta för reservationen, sker detta, som jag sade, därför att jag inte tror det kan vara riktigt att sätta i gång denna utredning nu. Detta utskottsbetänkande är skrivet så, att när jag läste det — jag hade inte hunnit till reservationen ännu — tänkte jag: Det här utlåtandet ha väl herrar Bärgh och Olsson i Gävle varit med om att skriva. Det är så som jag tycker att de mycket väl skulle kunna skriva, och det är ju ett mycket välvilligt utlåtande. Vi se emellertid olika på denna sak. Jag vill nå samma mål som herrar Olsson och Bärgh i reservationen, men jag tror inte de föreslå den rätta vägen att komma dit. Jag tror det var herr Olsson i Gävle som frågade: Vad tjänar det till att vänta till nästa år, vi kunna lika gärna skriva nu. Jo, till nästa år kunna vi få snabbutredningens resultat, då se vi bättre hurudant läget är än i dag. Jag skulle tro att om riksdagen skriver, kommer finansministern att i en sådan fråga som denna villfara riksdagens begäran och snarast möjligt utse en kommitté för utredningen. Men då stå vi där vi nu stå och komma ingen vart. Om snabbutredningen skulle lägga fram förslag till lagstiftningsåtgärder, så kanske till nästa år de finnas inom kammaren som säga: Nej, nu skola vi vänta på den stora utredningens förslag.

Jag kan således inte, herr talman, finna att man gagnar nykterheten på något sätt med att nu skriva till Kungl. Maj:t om denna sak. Jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häruti instämde herrar *Fast, Sundström* i Vikmanshyttan och *Vougt*.

Herr **Bergvall**: Herr talman! Under dessa krisår ha vi vid åtskilliga tillfällen i riksdagen diskuterat frågorna om höjda spritskatter. Riksdagen har också biträtt finansministerns förslag i det avseendet, och för egen del har jag både röstat och talat för dessa förslag om höjda spritskatter. För mig har utgångspunkten därvidlag emellertid aldrig varit att jag trott på dessa höjda skatter som någon lämplig och slutgiltig åtgärd för att åstadkomma ett ur nykterhetssynpunkt tillfredsställande resultat, utan min ståndpunkt därvidlag har varit ett uttryck för att det varit nödvändigt med hänsyn till det existerande statsfinansiella läget.

Det är emellertid tydligt att utvecklingen har lett därhän, att vi för närvarande kommit in i ett besvärande läge i nykterhetspolitiskt hänseende. Det kan inte hjälpas att det i längden kommer att visa sig utomordentligt svårt att manövrera med två system, som arbeta utifrån så pass skilda utgångspunkter som det nuvarande restriktionssystemet och det danska systemet med höga spritpriser. Jag kan för min del inte komma ifrån att vi så småningom, när krisförhållandena upphöra, måste skapa klarhet om vilken väg vi vilja vandra. För egen del har jag en ganska bestämd uppfattning i detta avseende, men lämnar det därhän. Det är nödvändigt att vi här göra ett val eller att vi åtminstone undersöka, om det finns någon möjlighet att på ett mera framgångsrikt sätt än enligt nuvarande metod kombinera restriktionssystemet och de höjda spritpriserna. Man kan också mycket väl säga att nykterhetstillståndet icke är så tillfredsställande, och detta talar för att vi böra ta oss en funderare på om vi kunna finna ut några medel att få det bättre. Jag anser det alltså självklart att vi måste sätta i gång en utredning som klarar upp dessa problem, och jag tycker det är riktigt även ur den speciella yrkessynpunkt som intresserar mig. Ty jag måste säga att i det långa loppet är det nödvändigt för dem, som ha att arbeta på detta område, för systembolagen, att veta efter vilka principer de skola arbeta.

Utredning rörande orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet i riket
m. m. (Forts.)

Åtskilliga talare ha sagt att man bör göra en sådan utredning, men att det inte är lämpligt att göra den nu. Det är främst två skäl man anfört mot att nu sätta i gång utredningen. Det ena är att en nu igångsatt utredning skulle komma att väsentligt bygga sitt arbete på de abnorma kristidsförhållandena. Jag tror emellertid att den farhågan är överdriven. Skall man göra ett ordentligt utredningsarbete på detta område, kommer detta att ta så rundlig tid i anspråk att vi säkerligen också få räkna med återvändande normala förhållanden. Och vi kunna också i en sådan utredning tillgodogöra oss erfarenheterna från åren före krisen. Jag tror inte att man behöver vara rädd för att vid en nu igångsatt utredning få hela materialet hämtat från krigstidens abnorma förhållanden.

Den andra invändningen framfördes nyss av herr Lindqvist och den har skymtat även i föregående anföranden, nämligen att det inte var rimligt att nu sätta i gång en större utredning på lång sikt, då man har den pågående snabbutredningen. För min del måste jag i likhet med flera föregående talare säga, att det är för mig omöjligt att förstå, att dessa saker konkurrera med varandra. Den pågående utredningen syftar uteslutande till att komma under fund med åtgärder, som man snabbt kan tillämpa under nu existerande krisförhållanden för att få en omedelbar effekt i nykterhetsavseende. Det begränsar ju området för denna utredning högst väsentligt och gör att den inte rimligen kan konkurrera med en sådan här större utredning. Därtill kommer att jag nog tycker att herr Lindqvists farhågor äro litet överdrivna att en sådan igångsatt större utredning, som nätt och jämnt hinner börja sitt arbete innan den nu existerande snabbutredningen hunnit framlägga sitt förslag, skulle bli något slags skäl för dem som inte ha några intressen på detta område att säga, att nu vänta vi på den stora utredningen. Jag tror att det är att hysa en litet för låg tanke om den svenska riksdagen. Jag tror att den mycket väl kan skilja på de åtgärder, som snabbutredningen kommer att föreslå, som ju siktar på ögonblickets omedelbara behov och på åtgärder av den art, som kunna med detsamma genomföras, och de riktlinjer och syftemål, som en utredning av den art, som här förordas i reservationen, har ställt för sig.

Det är riktigt att skillnaden mellan utskottsmajoriteten och reservanterna inte är så stor i motiveringsavseende. De komma dock till olika slut, och för min del måste jag säga, när jag överväger de olika omständigheterna, att jag finner det naturligare att man nu sätter i gång en utredning, som man dock ingalunda kan vänta något omedelbart resultat av utan som får hålla på ganska länge, om den skall komma till rätta med dessa svåra och komplicerade frågor. Det är bättre att göra det nu än att skjuta upp det.

Från den utgångspunkten, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

I detta anförande instämde herr *Lindberg* i Stockholm.

Herr **Orgård**: Efter det senaste anförandet kan jag avstå från att framföra en del synpunkter, som jag ursprungligen tänkt lägga fram. Jag skall bara erinra om några få saker.

Herr Hagberg i Malmö konstaterade, att den nykterhetspolitiska linje, vilken vi hittills följt, misslyckats, och bakom alla anföranden, som hållits, har det ju stått ett frågetecken på denna punkt. Detta ger ju anledning till den slutsatsen, att en utredning är motiverad. För en dylik utredning gäller det att pröva det system och de linjer, som vi hittills följt, både restriktionssystemet och systemet med de höjda skatterna.

Andra kammarens protokoll 1943. Nr 26.

Utredning rörande orsakerna till det försämrade nykterhetstillståndet i riket m. m. (Forts.)

När det invändes, att vi redan ha en utredning, bör det understrykas, att denna pågående utredning icke gäller nu ifrågavarande spörsmål utan något helt annat.

Vidare säger man, att tidpunkten nu icke är lämplig för igångsättande av den utav reservanterna föreslagna utredningen. Vi böra, säger man, avvakta en lämpligare tidpunkt, och i utskottets betänkande heter det, att man bör samla material från mera normala tider för att överhuvud taget kunna föreställa om en utredning. Detta måste innebära att, sedan man kommit in i fredliga förhållanden, en avsevärd tid kommer att förflyta, innan man överhuvud taget kan tänka på att en utredning av det slag, varom här är fråga, igångsättes. För övrigt kan det ifrågasättas, om man, även om man kommer in i fredliga förhållanden, därmed kan sägas komma in i normala förhållanden. Utskottets uttalande betyder sålunda, att den av reservanterna begärda utredningen kommer att uppskjutas till en mycket avlägsen och obestämmd framtid. Jag ber emellertid att få säga, att vi redan nu ha tillräckligt material både från normala tider och från de onormala tider, i vilka vi för närvarande befinna oss.

Till sist vill jag bara säga, att kammaren ju tidigare fattat ett positivt beslut i ett läge, där förhållandena voro ungefär likadana som i den nu föreliggande situationen. Det var när kammaren beslöt att ta en utredning på lång sikt angående efterkrigsproblemen. Även då invändes det, att vi hade en utredning, som arbetade på kort sikt, men trots detta godtog kammaren förslaget om en utredning på lång sikt. Det förefaller mig, som om det ligger till på ungefär samma sätt i den nu aktuella frågan. Likaväl som kammaren vid detta tidigare tillfälle kunde besluta om en utredning på lång sikt, skulle väl kammaren nu, förefaller det mig, kunna göra detsamma, oaktat att en korttidsutredning föreligger.

På grund av det nu anförda ber jag att få yrka bifall till reservanternas förslag.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid betänkandet fogade reservationen; och fann herr förste vice talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hagberg i Malmö begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren, med avslag å bevillningsutskottets hemställan i utskottets förevarande betänkande nr 40, bifaller den vid betänkandet fogade reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen.

Kammaren hade alltså avslagit utskottets hemställan och i stället bifallit den vid betänkandet fogade reservationen.

§ 12.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 41, i anledning av väckta motioner om skärpning av straffet för överlåtelse av motbokssprit till ungdom under 21 år.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 13.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 47, i anledning av väckt motion angående viss ändring i förordningen angående försäljning av pilsnerdricka.

Motion angående viss ändring i förordningen angående försäljning av pilsnerdricka.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade

Herr **Fröderberg**: Såsom motionär skall jag be att bara med några ord få ta kammarens öra i anspråk.

Den motion, vi nu behandla, är ett led i kampen mot de rullande ölkrogarna på landsbygden. Att dessa utgöra en verklig landsfara äro vi ju alla ense om. Ingen bestrider detta. Flera av länsnykterhetsnämnderna ha också tillstyrkt motionen.

Med tanke på att de officiella myndigheterna ha ringa intresse för saken men de kommunala nykterhetsnämnderna så mycket mera hade jag föreslagit, att nykterhetsnämndernas ordförande skulle få samma rätt som landsfiskalerna att granska bryggeriernas försäljningsböcker.

Utskottet har visserligen avstyrkt motionen men med en mycket välvillig motivering, och utskottet föreslår, att motionen upptages till behandling vid den beslutade allmänna översynen av nykterhetslagstiftningen.

Utskottet pekar också på att kvittensböckerna i nu förevarande avseende äro av större intresse än försäljningsböckerna. Detta är ju sant, men man kan ju tänka sig ett *både* — och i stället för ett *antingen* — *eller*.

När jag vintern 1939—1940 låg mobiliserad i Norrbotten, foro ölkuskarna runt förläggningarna utan att ha några som helst kvittensböcker.

Jag skall ge ett annat exempel på hur det går till. Såsom ordförande i min kommuns nykterhetsnämnd besökte jag bryggeriet i närmaste stad och bad att få ta del av uppgifterna om försäljningen till kommunen. Någon rätt till det hade jag ju inte, men jag fick i alla fall göra det. Det skedde i gott samförstånd med bryggeriets chef.

Då vi gingo igenom bryggeriets böcker, träffade vi strax på en person, som regelbundet mottagit 25 halvor pilsner varannan vecka. Jag frågade, hur det kom sig, att denne person, som jag visste icke kunde betala sin skatt, rekvirerade så mycket pilsner. »Jo», säger chefen för bryggeriet, »det är en stående rekvisition. Han har en gång för alla sagt ifrån, att han skall ha 25 pilsner varannan vecka.» »Hur gammal är den rekvisitionen?» säger jag. »Jo, den är tre år gammal», blir svaret. På grund av en tre år gammal rekvisition kör man alltså regelbundet varannan vecka ut 25 pilsner till denne person. Då vi gingo igenom bryggeriets handlingar, träffade vi på många liknande fall.

Dessa saker har allmänne åklagaren synnerligen litet intresse för, men de kommunala förtroendemännen så mycket mera. Jag menar, att om de kommunala förtroendemännen finge rätt att ett par gånger om året komma in i bryggerierna och i samråd med cheferna undersöka förhållandena, skulle man på samförståndets väg kunna komma till ur nykterhetssynpunkt mycket lyckliga resultat.

Nu har utskottet påpekat, att nykterhetsnämnderna kunna begära polismans befogenhet för någon av ledamöterna, vilken då vid kringföringen får rätt att

Motion angående viss ändring i förordningen angående försäljning av pilsnerdricka. (Forts.)

granska kvittensblocken. Det är emellertid inte många, som vilja gå och passa ölkuskarna på vägarna. Vad man på detta sätt får veta är ju dessutom endast, om lasset för dagen stämmer med blocket. Det är naturligtvis av mycket större värde att ett par gånger om året tillsammans med bryggeriernas ledning få gå igenom kundkretsen och diskutera de olika fallen.

Jag har intet yrkande, men jag hoppas, att frågan verkligen kommer till grundlig behandling i samband med den allmänna översynen av rusdryckslagstiftningen.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 14.

Föredrogs andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 14, i anledning av väckt motion angående översyn av gällande regler om järnvägs ansvar för skada å gods.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 15.

Herr Eriksson i Stockholm erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Jag får hemställa, att kammaren ville besluta, att två gånger bordlagda ärenden skola å morgondagens föredragningslista uppföras i följande ordning, nämligen först utrikesutskottets memorial nr 1 samt därefter statsutskottets utlåtanden nr 211—215, 217, 218, 221—225, 227—230, 216, 219 och 220, bevillningsutskottets betänkande och memorial nr 37 och 53, jordbruksutskottets memorial nr 63, första särskilda utskottets memorial nr 5, andra särskilda utskottets memorial nr 4, bankoutskottets utlåtanden nr 68 och 69, statsutskottets utlåtande nr 226, andra lagutskottets utlåtanden nr 56, 58 och 62 samt första lagutskottets utlåtande nr 49.

Denna hemställan bifölls.

§ 16.

Till bordläggning anmälades:

statsutskottets utlåtanden:

nr 231, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till skjutfält för Bergslagens artilleriregemente m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 232, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förbättring av Ljungbyheds flygfält;

nr 233, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under tredje huvudtiteln gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1943/44 till statens informationsstyrelse jämte en i ämnet väckt motion;

nr 234, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1943/44 jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 235, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning i fråga om vissa byggnadsarbeten för armén;

bevillningsutskottets betänkande, nr 52, angående beräkning av bevillningarna för budgetåret 1943/44 m. m.;

bankoutskottets utlåtande, nr 67, angående regleringen för budgetåret 1943/44 av utgifterna under huvudtiteln Riksdagen och dess verk m. m.; samt

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 59, i anledning av väckta motioner angående bemanningsbestämmelser för handelsfartyg;

nr 60, i anledning av väckta motioner om viss ändring i sjöarbetstidslagen;

nr 61, i anledning av väckta motioner om vissa ändringar i gällande författningar angående säkerheten å handelsflottans fartyg m. m.;

nr 63, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående begränsning av dyrtidstillägg å lön och pension, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; och

nr 64, i anledning av väckta motioner angående lagstiftning om förbud mot nedläggande av industriella företag.

§ 17.

Vidare anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 361, angående val av fullmäktige i riksbanken och suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda bank;

nr 367, angående val av fullmäktige i riksgäldskontoret samt suppleanter för fullmäktige i samma kontor; och

nr 373, angående val av ordförande i riksgäldskontoret.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens förordnanden:

nr 362, för ledamoten av riksdagens första kammare herr Carl Petrus Valdemar Gränebo att vara fullmäktig i riksbanken;

nr 363, för ledamoten av riksdagens första kammare herr Axel Ivar Anderson att vara fullmäktig i riksbanken;

nr 364, för bankrådet herr Harald Teodor Magnusson att vara förste suppleant för riksdagens fullmäktige i riksbanken;

nr 365, för ledamoten av riksdagens första kammare herr Johan Fritiof Ekman att vara andra suppleant för riksdagens fullmäktige i riksbanken;

nr 366, för ledamoten av riksdagens andra kammare herr John Helmer Bergvall att vara tredje suppleant för riksdagens fullmäktige i riksbanken;

nr 368, för ledamoten av riksdagens andra kammare herr Karl Hilding Magnusson att vara fullmäktig i riksgäldskontoret;

nr 369, för ledamoten av riksdagens andra kammare herr Karl Arthur Ryberg att vara fullmäktig i riksgäldskontoret;

nr 370, för ledamoten av riksdagens andra kammare herr Gunnar Persson att vara förste suppleant för fullmäktige i riksgäldskontoret;

nr 371, för ledamoten av riksdagens första kammare herr Axel Wilhelm Strand att vara andre suppleant för fullmäktige i riksgäldskontoret;

nr 372, för ledamoten av riksdagens andra kammare herr Gustav Hjalmar Svensson att vara tredje suppleant för fullmäktige i riksgäldskontoret; och

nr 374, för generaldirektören herr Anders Emanuel Örne att vara ordförande i riksgäldskontoret.

§ 18.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 12.20 på natten.

In fidem

Gunnar Britth.

Tisdagen den 22 juni.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Svar på fråga. Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**, som anförde: Herr talman! Ledamoten av denna kammare herr Svensson i Ljungskile har till mig riktat följande fråga:

Är herr statsrådet beredd att giva kungl. socialstyrelsen sådana direktiv för provningen av finska, norska och danska medborgares vistelse inom »förbjudet område» i vårt land, att personer, vars pålitlighet kan styrkas av kända svenska medborgare, icke måtte förhindras att närvara såsom talare vid möten, som anordnas av sådana organisationer, med vilka de tidigare haft förbindelse, eller såsom gäster hos gamla vänner i vårt land fullfölja ett skandinaviskt samarbete, som på olika områden grundlagts före kriget?

I på justitiedepartementets föredragning utfärdad kungörelse den 30 april 1943 (nr 224) angående utlännings vistelse i vissa delar av riket uppräknas vissa områden, inom vilka utlännningar tills vidare icke må vistas. Socialstyrelsen kan dock, »om särskilda skäl därtill föreligga», meddela dispens för vistelse inom sådant område.

Socialstyrelsen har vid sin dispensgivning i de olika fallen tagit hänsyn dels till den ifrågakommande ortens belägenhet och betydelse ur militära synpunkter, dels till de skäl, som en utlänning i det särskilda fallet kunnat åberopa för sin ansökan om dispens. En avvägning härutinnan måste tydligtvis ske från fall till fall.

Organisationer, som inriktat sig på kulturellt samarbete mellan de nordiska länderna, ha givetvis särskild anledning att vid sina möten, även när dessa förläggas till förbjudna områden, få beaktade önskvärdheten av att representeranter från grannländerna beredas tillfälle att närvara och medverka. Sådan hänsyn har socialstyrelsen i olika sammanhang visat, exempelvis ifråga om föreningen Norden, svenska Norgehjälpen, Kristliga studentföreningen, K. F. U. M. m. fl.

Också vad angår besöksvistelse hos vänner och bekanta ha dispenser medgivits, därvid avvägning skett mellan den ifrågakommande ortens betydelse ur militär synpunkt och vederbörande utlännings personliga förhållande till Sverige och svenska medborgare, särskilt släktskaps- och vänskapsförbindelser.

Genom det sätt, varpå socialstyrelsen utnyttjat sin rätt att medge besök inom »förbjudna områden», torde de berättigade krav, som herr Svensson i sin fråga uppställt, i huvudsak ha tillgodosetts. Någon anledning för Kungl. Maj:t att utfärda direktiv för socialstyrelsens handläggning av dessa ärenden torde därför icke föreligga.

Beklagliga misstag av underordnade tjänstemän ha emellertid förekommit. Sålunda har jag inhämtat, att en välkänd norsk undersåte förvägrats dispens för vistelse i Ljungskile under tiden den ²⁰/₇—²/₈ 1943 för deltagande i Fria Kristliga Seminarist- och Lärarförbundets sommarmöte. Ansökan om dispens

Svar på fråga. (Forts.)

inkom till socialstyrelsen den 7 juni och lämnades utan bifall den 9 juni. Sedan uppmärksamheten riktats på fallet, har socialstyrelsen den 19 juni upptagit ärendet till förnyad behandling och bifallit ansökningsen. Att ett misstag förelegat framgår av att ifrågavarande norske undersåte, som inrest i riket den 12 februari 1943 som flykting, vid upprepade tillfällen erhållit dispens för förbjudna områden i egenskap av talare vid Svenska Norgehjälps möten.

Det är min förhoppning, att socialstyrelsen trots sin betydande arbetsbelastning i fortsättningen skall ha möjlighet att uppdraga handläggningen av hithörande frågor åt så kvalificerad personal att dylika misstag undvikas.

Härefter yttrade

Herr **Svensson** i Ljungkile: Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få framföra ett tack för svaret på frågan, som närmast har kommit till med anledning av det exempel, som herr statsrådet nämnde i sitt svar. Fria kristliga seminarist- och lärareförbundet har under åtskilliga år haft sommarmöten och därvid i regel haft talare från andra skandinaviska länder. Det är ju naturligt, att när det finns av förbundet kända norska medborgare på svensk botten, har man känt ett behov av att upprätthålla och stryka under denna gamla vänskap i nuvarande läge. Ungefär samtidigt gjordes jag uppmärksam på att en i vårt land mycket känd och även utanför vårt land uppskattad författarinna, som hade försökt få tillstånd för en av sina gamla norska vänner att uppehålla sig på hennes sommarställe i Bohuslän, blivit vägrad detta. Jag tror, att även i det fallet är det fråga om en person, som utan minsta fara skulle kunna släppas fram. Utan tvivel förstå både svenska och norska medborgare, i varje fall de medborgare det här är fråga om, mycket väl, att statsintresset här måste ha ett ord med i laget. Vad man önskar är bara att det i varje särskilt fall skall bli en sådan prövning, att man icke i oträngt mål hindrar ett nordiskt samarbete eller upprätthållande av nordiska förbindelser. Jag förmodar, att herr statsrådet är lika intresserad som någon annan, och väl det, av att ingenting i oträngt mål får hindra, att detta samarbete upprätthålles. Det finns ju så många andra olyckliga omständigheter, som kunna belasta samarbetet just nu. Jag är tacksam för svaret på frågan och hoppas, att socialstyrelsens praxis i fortsättningen skall bli sådan, att alla berättigade intressen bli tillgodosedda.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

§ 2.

Föredrogos, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 231—235, bevillningsutskottets betänkande nr 52, bankoutskottets utlåtande nr 67 samt andra lagutskottets utlåtanden nr 59—61, 63 och 64.

§ 3.

Föredrogos vart efter annat:

utrikesutskottets memorial, nr 1, angående ersättning till dess tjänstemän; samt

statsutskottets utlåtanden:

nr 211, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående Göta pansarlivgardes förläggning m. m. jämte en i ämnet väckt motion;

nr 212, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 till utländska pressbesök;

nr 213, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 till täckning av vissa engångsutgifter för försvarsstaben, m. m.;

nr 214, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning m. m.;

nr 215, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa byggnadsfrågor m. m. inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde;

nr 217, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till försöksodling av gummiförande växter;

nr 218, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 m. m., i vad avser folkhushållningsdepartementets verksamhetsområde;

nr 221, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till bidrag till dyrtidstillägg å folkpensioner och invalidunderstöd m. m.;

nr 222, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till statsverket åliggande, av andra medel ej utgående ersättningar i anledning av olycksfall i arbete m. m.;

nr 223, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om viss begränsning av legitimation som tandläkare, m. m., i vad avser anslag till stipendier för blivande distriktstandläkare m. fl.;

nr 224, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till medicinalstyrelsen och statens farmaceutiska laboratorium, m. m.;

nr 225, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 till kostnader för överflyttning av arbetskraft, m. m.;

nr 227, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1943/44 till avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster;

nr 228, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lokaler för vissa vägförvaltningar m. m.;

nr 229, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag för budgetåret 1943/44 till avskrivning av nya kapitalinvesteringar; och

nr 230, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 till avskrivning av nya kapitalinvesteringar.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda memorial och utlåtanden hemställt.

§ 4.

*Anslag till
prisrabatter-
ing å vissa
livsmedel
m. m.*

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 216, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till prisrabatterning å vissa livsmedel m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 260 hade Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över folkhushållningsärenden för den 30 april 1943, föreslagit riksdagen att för budgetåret 1943/44 under elfte huvudtiteln anvisa dels till Prisrabatterning å vissa livsmedel ett anslag av 110,000,000 kronor, dels ock till Förmalningsersättningar ett förslagsanslag av 34,000,000 kronor.

I samband därmed hade utskottet, bl. a., till behandling förehäft

dels en inom andra kammaren av herr *Hansson* i Skediga m. fl. väckt motion (II:151), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta sådana ändringar

Anslag till prisrabatterning å vissa livsmedel m. m. (Forts.)

i nu gällande bestämmelser för tilldelning av rabattkort för matfett och mjölk, att jordbrukare erhöles rabattkort efter samma grunder som andra medborgare;

dels en inom andra kammaren av herr *Svensson* i Ljungskile väckt motion (II:430), vari hemställdes, att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition måtte uttala sig för en sådan ändring av reglerna för utlämnande av rabattkort på smör och mjölk till producenter, att de nu gällande taxeringsvärdesgränserna utbytas emot förmögenhetsgränser.

Utskottet hemställde,

1) att riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna II:151, II:430, II:41 och II:424, måtte

a) till Prisrabatterning å vissa livsmedel för budgetåret 1943/44 å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett anslag av 110,000,000 kronor;

b) till Förmalningsersättningar för budgetåret 1943/44 å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 34,000,000 kronor;

2) att motionen I:303 måtte anses besvarad med vad utskottet i motiveringen anförde.

Reservationer hade avgivits:

1) av herrar *Johan Bernhard Johansson*, *Gränebo*, *Bernhard Nilsson*, *Eckströmer*, *Persson* i Skabersjö, *Skoglund* i Doverstorp, *Persson* i Falla och *Andersson* i Södergård, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

1) att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna II:151 och II:430 samt med avslag å motionerna II:41 och II:424, måtte

a) till Prisrabatterning å vissa livsmedel för budgetåret 1943/44 å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett anslag av 105,500,000 kronor;

b) till Förmalningsersättningar för budgetåret 1943/44 å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 23,000,000 kronor;

2) att motionen — — — motiveringen anförde.

2) av herrar *Emil Petersson* och *Danielsson*, som ansett, att utskottet bort hemställa,

1) att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna II:151 och II:430 samt med avslag å motionerna II:41 och II:424, måtte

a) till Prisrabatterning å vissa livsmedel för budgetåret 1943/44 å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett anslag av 112,500,000 kronor;

b) till Förmalningsersättningar för budgetåret 1943/44 å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 23,000,000 kronor;

2) att motionen — — — motiveringen anförde.

3) av herr *Hansson* i Rubbestad, utan angivet yrkande.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr *Persson* i Falla: Herr talman! Om man söker något analysera det system för prisrabatteringar och subventioner å livsmedel, som har byggts upp under de senaste åren, skall man finna vissa egendomligheter beträffande dess logiska sammanhang eller, kanske rättare uttryckt, dess brist på sammanhang. Det ursprungliga syftet med mjölk- och matfettssrabatterna var givetvis, att man därmed skulle ge människor, som levde under knappa ekonomiska förhållanden, möjlighet att i normal omfattning tillgodogöra sig dessa fysiologiskt värdefulla födoämnen. I verkligheten har man gått långt utöver detta syfte. Personer i mycket god ekonomisk ställning ha i stor utsträckning fått tillgodogöra sig dessa rabatter. Man har också för varje år något ändrat på grunderna för denna rabatttilldelning. Den omständighet, som jag nyss näm-

Anslag till prisrabatter till vissa livsmedel m. m. (Forts.)

de, nämligen att rabatterna utgått icke bara till dem, som leva i ekonomiskt knappa omständigheter utan även till människor i mycket goda inkomst-lägen, har gjort, att man har ändrat grunderna t. ex. på det sättet, att det också har blivit tilldelning av rabattkort till lantarbetare, som ju i sina löne-avtal tillförsäkrats naturaförmåner och därmed mjölk och matfett i normal om-fattning. De ha ändå erhållit rabattkort, som de fått använda för inköp av andra varor. Sedan har man också låtit producenter, alltså jordbrukare, få del av denna prisrabatter, ehuru de ju själva producera sina livsmedel. De ha fått tillgodogöra sig rabatterna på det sättet, att de ha fått använda dessa rabattkort för inköp av utsäde, fodermedel och annat. Därmed är det marke-rat, hur radikalt man kommit bort från det ursprungliga syftet med rabatter-na. Man har måst göra dessa ändringar i tilldelningen för att skapa en viss likställighet, en viss ekonomisk rättvisa mellan exempelvis lantarbetare och andra arbetare eller mellan andra grupper samt slutligen mellan jordbrukare och andra befolkningsgrupper.

Vid fjolårets riksdag vidtogos också några förändringar efter förslag av ve-derbörande departementschef i en proposition, som med vissa av utskottet före-slagna ändringar accepterades av riksdagen. Dessa förändringar inneburo så-väl utvidgningar som inskränkningar av rabattsystemet. I förstnämnda hän-seende dels höjdes matfettssrabatterna från 1 krona 50 öre till 2 kronor per kilo och mjölkkrabatterna från 10 till 15 öre litern dels ock utvidgades antalet ra-battberättigade, såvitt angår familjer med två barn eller flera, så till vida att den övre inkomstgränsen av 900 kronor som villkor för rabattkort höjdes till 1,000 kronor. Å andra sidan sänktes 900-kronorsgränsen för familj med ett barn till 750 kronor och gränsen för andra personer till 500 kronor.

De förändringar av grunderna som beslutades i fjol ha jämte en annan sak, som jag senare skall beröra, åstadkommit en mycket stark ökning av kostna-derna. En omständighet som har medverkat till denna ökning är, att under det att tidigare rabattkortberättigade i rätt stor utsträckning icke togo ut rabattkort, så ta numera praktiskt taget alla berättigade ut sina rabattkort. Detta jämte höjningen av rabattsatserna har gjort, att under senaste året har anslaget belastats med mellan 10 och 20 miljoner kronor mer än beräknat, och det är ju också en rätt allvarlig sak.

I de yttranden som ifrån kristidsnämnder och kristidsstyrelser kommit in till livsmedelskommissionen förekomma nu liksom förra året från många håll rätt starka krav på mera restriktiva bestämmelser. Man är visserligen nöjd med de restriktiva bestämmelser som i fjol infördes beträffande grän-sernas justering nedåt och särskilt i fråga om den taxeringsvärdegräns som infördes beträffande lantbrukarna, men fortfarande anser man på många håll, att man får dela ut rabattkort till personer, som icke ha behov av det. Stock-holms läns kristidsstyrelse säger, att behovsprövning av kristidsnämnderna från fall till fall borde ifrågakomma. Det har blivit bättre genom fjolårets mera restriktiva bestämmelser, men det är icke fullt bra. Södermanlands läns kristidsstyrelse säger, att såväl styrelsen som flertalet av nämnderna inom dess område anse, att rabattsystemet fortfarande har för stor omfattning. Kronobergs läns kristidsstyrelse anför, att nu gällande rabatteringsbestämme-lser föranleda utlämnandet av rabattkort åt personer, som borde vara uteslutna från rätten till sådana, men att dessa bestämmelser äro att föredraga fram-för tidigare gällande. Södra Kalmar läns kristidsstyrelse säger, att gällande bestämmelser ge alltjämt icke tillräckligt rum för tillämpande av en effektiv behovsprövning. Gotlands läns kristidsstyrelse meddelar, att vissa kristids-nämnder inom styrelseområdet gjort gällande, att de gamla rabatterna på 1 krona 50 öre för matfett och 10 öre för mjölk bort bibehållas i stället för nu

Anslag till prisrabatter i vissa livsmedel m. m. (Forts.)

utgående rabatter. Kristidsstyrelsen i Kristianstads län säger, att »alltför stora befolkningsgrupper synas emellertid även nu komma i åtnjutande av rabattkort. En ytterligare sänkning av inkomst- och förmögenhetsgränserna torde böra ske beträffande samtliga kategorier». Samma yrkande har man i Hallands län, och kristidsstyrelsen i norra Älvsborgs län säger: »De rabattkortsberättigade torde väl också i regel utnyttja sin rättighet. På så sätt har i ett flertal fall rabattkort måst tilldelas personer i relativt goda ekonomiska omständigheter. Därest gällande rabatteringsbestämmelser böra ändras, torde enligt styrelsens förmenande ändringen i första hand avse en minskning i möjligheterna att erhålla rabattkort.» I yttrandet från kristidsstyrelsen i södra Skaraborgs län heter det: »En del kristidsnämnder ha framhållit, att rabattkort utdelas i för stor omfattning och till personer, som icke kunna anses vara i behov därav», och kristidsstyrelsen i Västmanlands län ifrågasätter, »huruvida icke ytterligare ett steg borde tagas i beskningsssyfte antingen i form av sänkning av inkomstgränsen eller genom andra skärpningar av utdelningsbestämmelserna».

Slutligen skall jag anföra ett yttrande av kristidsstyrelsen i västra Västerbottens län. Detta yttrande är rätt egendomligt i det att det radikalt drar ut konsekvenserna av det system, som vi nu ha, med rabattkort för lantarbetarna, som kunna utnyttja dem till att köpa andra livsmedel, och till lantbrukarna, som kunna utnyttja dem till inköp av utsäde, kraftfoder och konstgödsel. I detta utlåtande heter det: »Rabattkortet böra utställas såsom viss valuta vid inköp av alla ransonerade livsmedel. Rabattkort för producent bör dessutom som hittills gälla även vid inköp av fodermedel, utsäde och konstgödsel.» Man har sålunda där dragit ut konsekvenserna till det yttersta av det system, som vi nu begåvats med, så att man i själva verket vill göra dessa rabattkort till valutapapper, som skola kunna i vid utsträckning användas vid inköp av olika ting. Jag förmodar, att ingen vill vara med om den saken, men det hela visar ju vilken förvandling detta system numera undergått.

Hur högt upp i inkomstlägena man kommit med de nuvarande grunderna visa bäst de tabeller, som återfinnas i livsmedelskommissionens cirkulär nr 1053. Vid ett beskattningsbart belopp av 750 kronor, som är den näst högsta gränsen för närvarande, visar det sig, att för en familj med fyra barn i ortsgrupp I, alltså den lägsta, utgör det taxerade beloppet 5,020 kronor och i ortsgrupp V, den högsta, 6,140 kronor. Därtill får man lägga 200 kronor, utgörande i genomsnitt de allmänna avdragen, för att få den verkliga inkomsten. För en familj med sex barn äro siffrorna, alltså före frånräknandet av de allmänna avdragen, respektive 6,620 kronor och 8,220 kronor. I den sista gruppen med ett beskattningsbart belopp av 1,000 kronor äro de verkliga inkomstsiffrorna för en familj med fyra barn respektive 5,720 kronor och 6,840 kronor samt för en familj med sex barn respektive 7,120 kronor och 8,720 kronor. Detta är alltså den högsta verkliga inkomst, som vederbörande får ha för att kunna få rabattkort.

Det är ju alldeles uppenbart, att man här kommit upp i en inkomstnivå, som ligger långt ovanför den, där det kan bli tal om att vederbörande har ekonomiska svårigheter då det gäller att tillgodose behovet av mjölk och matfett. Det är också uppenbart, att det icke kan vara ur samhällsekonomisk synpunkt riktigt eller ur samhällsmoralisk synpunkt sunt att i denna tid med full sysselsättning på alla arbetsområden och med den höga levnadsstandard, som för närvarande råder, staten skall med lånade medel på detta sätt täcka priserna på livsmedel för omkring 50 procent av landets befolkning. Åtgärder av detta slag böra rimligtvis begränsas till sådana befolkningsgrupper, som

Anslag till prisrabatter till å vissa livsmedel m. m. (Forts.)
äro i det läget att de äro i behov av det allmännas stöd. Rabatttilldelningen bör med andra ord begränsas och återföras till det ursprungliga syftet därmed. Reservanterna — jag talar nu om den av herr J. B. Johansson m. fl. avgivna reservationen — ha ansett, att en justering nedåt av normerna för tilldelningen bör ske på det sättet, att den övre gränsen, d. v. s. nu ett beskattningsbart belopp av 1,000 kronor, sänkes till 700, att 700-kronorsgränsen dras ned till 500 och den nuvarande 500-kronorsgränsen sättes till 300. En dylik justering skulle skära bort de högsta topparna och samtidigt spara 7 miljoner åt staten, båda sakerna efter vad det synes mig lika lofvärda.

I detta sammanhang vill jag ta upp till behandling spørsmålet om tilldelningen av rabattkort till jordbrukarna. Från kristidsstyrelser och kristidsnämnder kommo i föl klagomål över, att man nödgades dela ut rabattkort till jordbrukare, om vilka man visste, att de befunno sig i relativt goda ekonomiska omständigheter. Det kom sålunda mycket enstämmiga krav från olika delar av landet, att restriktivare bestämmelser måtte utfärdas. Inom livsmedelskommisionen fann man ingen annan väg härför än att man föreslog att förmögenhetsgränsen skulle kompletteras med en ny spärrgräns nämligen taxeringsvärdet å den ägda eller brukade jordbruksegendomen. Samtidigt skulle förmögenhetsgränsen, som då gick vid 15,000 kronor, sänkas till 10,000 kronor som skulle utgöra den nya kombinerade gränsen. De som hade förmögenhet och fast egendom med ett taxeringsvärde liggande mellan 10,000 kronor och 20,000 kronor skulle emellertid fortfarande få rabattkort, under förutsättning att den beskattningsbara inkomsten icke översteg 250 kronor. Detta var alltså den gräns, som i föl beslöts angående jordbrukarna. På en hel del håll har man emellertid ansett, att häri skulle ligga en orättvisa; de nya gränserna med avseende å taxeringsvärdet skulle stänga ute jordbrukare, som äro i behov av denna hjälp, menar man. Det är ju klart, att på grund av att gränserna måste vara schematiskt uppdragna, de ofta inte kunna anpassa sig efter det individuella behovet. Men en återgång till de förra året antagna grunderna på detta område skulle omedelbart återföra oss till de missförhållanden, som man i föl allmänt överklagade från livsmedelsstyrelser och livsmedelsnämnder landet runt. Detta låter sig alltså inte göra. Det skulle också innebära en ökad belastning av anslaget på, enligt vad som beräknats, minst 10 miljoner kronor men kanske väsentligt mera. Beräkningarna i detta avseende bli alltid osäkra, men det har talats om att dessa kostnader skulle kunna belöpa sig till 10, möjligen 15 eller kanske ännu mera.

Emellertid ha reservanterna funnit, att det finns visst fog för den anmärkning, som har riktats mot den taxeringsvärdesgräns, som i föl antogs, och detta gäller förnämligast i fråga om arrendatorerna. Det är uppenbart, att en egendoms taxeringsvärde icke i och för sig konstituerar någon större ekonomisk bärkraft hos den arrendator, som brukar jorden. Detta gäller även för ägaren till en egendom; han kan vara skuldsatt, och egendomen är kanske i verkligheten inte hans. Men i största allmänhet taget kan man nog ändå av en egendoms storlek och värde få en viss vägledning för att bedöma ägarens ekonomiska standard, under det att man icke kan få detta på samma sätt beträffande en arrendator. Vi ha därför ansett skäligt, att man för arrendatorernas del skulle återgå till uteslutande en förmögenhetsgräns som tilldelningsgrund, och att taxeringsvärdesgränsen alltså icke skulle gälla beträffande arrendatorerna, under det att den allmänt skulle gälla beträffande ägare till jordbruksegendom. Men denna rationella klyvning av detta problem innebär givetvis ökat medelsbehov, vilket beräknats till $2\frac{1}{2}$ miljoner kronor. Därmed reduceras alltså den besparing på 7 miljoner kronor, som reservanterna ha uppnått genom justering

Anslag till prISRabatterIng å vIsSa livSmedel m. m. (Forts.)

av rabatteringsgränserna, och vi få en totalbesparing på rabatteringsanslaget av $4\frac{1}{2}$ miljoner kronor.

Förmalningsersättningen utgår som bekant som subvention till alla konsumenter, oberoende av inkomst och förmögenhetsställning, och skulle enligt propositionen nästa år draga en kostnad av 34 miljoner kronor. Det skulle vara förklarligt med en sådan generell subvention, om brödsädesprisen voro onormalt uppdrivna, under det att inkomstmöjligheter och lönenivån i landet skulle vara starkt nedpressade. I själva verket förhåller det sig alldeles tvärtom. Alla veta vi ju, att penningtillgången, köpkraftsöverflödet, är ett av de allra besvärligaste och kinkigaste problem, vi för närvarande ha att brottas med på grund av det tryck, som detta köpkraftsöverflöd utövar på penningvärdet och prisnivån. Ur denna synpunkt måste det anses som ett mycket egendomligt sätt att pumpa ut pengar i landet, där det ju redan finnes en så stark penningtillgång.

Beträffande förhållandet mellan brödsädspriserna, de totala levnadskostnaderna och den allmänna lönenivån, som ju bör vara ganska grundläggande, då man skall bedöma angelägenheten av att på detta område göra en subvention, alltså att åstadkomma en prissänkning med statsmedel, ber jag ur indexberäkningarna få anföra några siffror, som kunna vara av intresse i detta sammanhang. Priset på vete har från bassiffran 100 åren 1907—1913 stigit till siffran 147 år 1925 och till 159 år 1941. Den har under förra året sjunkit till 156, alltså med 3 enheter. Levnadskostnadsindex har från bassiffran 100 år 1913 stigit till 176 år 1925 och till 218 år 1941. Indextalet för lönerna inom industri, handel, hantverk, samfärdsel och allmän tjänst har från 1913 års bassiffra 100 stigit till 216 år 1925 och 298 år 1941. Under 28-årsperioden från 1913 till 1941 har således vetepriset stigit med 59 enheter, de totala levnadskostnaderna med 118 enheter, alltså dubbelt så mycket, och lönerna med 198 enheter. Vetepriset — och därmed har också rågpriset följt — har sålunda på dessa 28 år endast stigit med 50 procent mot levnadskostnaderna och inte fullt 30 procent mot lönerna. Ännu mera markant framträder denna utveckling 16-årsperioden 1925—1941. Under denna tid har veteprisets index stigit med 12 enheter, levnadskostnaderna med 42 enheter och lönerna med 82 enheter. Under denna tid har sålunda vetepriset endast stigit med 28 procent jämfört med de totala levnadskostnaderna och 14.6 procent jämfört med lönerna. Jag tror, att man med stor bestämdhet kan säga, att så långt tillbaka som man kan finna några hållpunkter för bedömandet har brödsädspriset aldrig någonsin varit så lågt som nu i förhållande till andra varor och nyttigheter, i förhållande till de totala levnadskostnaderna och särskilt i förhållande till den allmänna lönenivån.

Att under sådana förhållanden staten skall med upplånade medel bekosta en avsevärd del av konsumenternas brödkostnader, synes reservanterna ganska orimligt. En avveckling av denna anordning bör därför ske, och i reservationen har påyrkats en sänkning med 2 kronor per deciton för handelsförmalning. Det skulle innebära en besparing på 11 miljoner kronor. Sammanlagt innebär reservationen en kostnadsminskning på 15.5 miljoner.

Den anmärkning man möter, då man ifrågasätter dessa subventioners fortvaro är den, att index påverkas, och att brödkostnaderna böra hållas låga. Beträffande index vill jag hänvisa till finansministerns yttrande, då höjningen av spritskatten för kort tid sedan behandlades här i kammaren. Han uttalade då, att man inte får vara så ängslig för att index höjes, att man inte kan företaga några som helst justeringar i den ena eller andra riktningen, som kunna något förskjuta index, om man av olika skäl finner det önskvärt och lämpligt. De justeringar av rabattgränserna, som reservanterna ha föreslagit, skulle endast höja index med sammanlagt 0.3 enheter. Reduceringen

Anslag till prisrabatterning å vissa livsmedel m. m. (Forts.)
av förmalningsersättningarna skulle endast innebära en höjning med 0.28 enheter. Det hela skulle alltså relativt obetydligt påverka index.

Beträffande förmalningsersättningarna bör man i detta sammanhang observera de orimliga prisrelationer, som nu råda mellan mjöl och bröd. Under fjolåret förekom i den allmänna diskussionen om dessa ting i pressen vissa upplysningar, som förtjäna att beaktas. Så var t. ex. priset på grovt rågmjöl då kronor 26:50 och för grovbröd i medeltal för hela Sverige 64 kronor per deciton. I Danmark däremot var priset på grovt rågmjöl 21:30 och för grovbröd 31 kronor. Det var alltså i Danmark en marginal mellan mjölpris och brödspris på kr. 9:50 per 100 kg., men i Sverige var motsvarande marginal kr. 37:50 per 100 kg. Enligt uppgift i tidningen Social-Demokraten förra året har franskt bröd i Stockholm vid leveranser till sjukhusen kostat 52 kronor per 100 kg., medan däremot priserna i detaljhandeln samtidigt varit 127 kronor per 100 kg. Enbart distributions- och försäljningskostnader i detaljhandeln för 100 kg. bröd ha således uppgått till 75 kronor per 100 kg. eller nära tre gånger så mycket som 100 kg. vete kostar.

Det är ju också bekant, att det förekommer mycket stora olikheter i brödsprisen på olika orter, utan att det finnes någon rimlig anledning till pris-skillnader av sådan storleksordning. Här finnas stora möjligheter för priskontroll och förbilligande av det dagliga brödet i jämförelse med vilka förmalningsersättningen betyder mycket litet.

När i fjol livsmedelskommissionen föreslog en sänkning av förmalningsersättningarna, ansåg sig priskontrollnämnden kunna förorda en sådan sänkning bland annat på den grund, att grovbrödet icke skulle behöva stiga i pris därigenom, — om man nämligen såg till, att marginalen mellan spannmåls- och brödspriserna på rimligt sätt begränsades. Statsutskottet tryckte också starkt på denna punkt i sitt yttrande förra året. Utskottet sade då, att det ansåg, att marginalen mellan spannmålspris och brödspris vore alltför stor, varför utskottet förutsatte, att priskontrollnämnden hade sin uppmärksamhet riktad på denna fråga. I anslutning till vad departementschefen anförde i fråga om priserna på mjukt matbröd ville utskottet understryka betydelsen av att detta pris nedsattes så långt som möjligt. Veterligt har emellertid ingenting väsentligt blivit åtgjort sedan i fjol. Det har visserligen upplysts i utskottet, att kooperativa förbundet skulle ha vidtagit någon sänkning, men de stora ojämnheter på annat håll förefinnas alltjämt som tidigare. Om man verkligen på allvar ville ta itu med dessa förhållanden, skulle utan tvivel långt mera kunna vinnas till brödsprisets begränsning än vad förmalningsersättningarna innebära, i vart fall den del därav, varom det här är fråga.

När man på sätt som skett biter sig fast vid förmalningsersättningarna såsom ett medel att hålla nere brödkostnaderna, synes detta böttna i en felaktig uppfattning av vilka faktorer som starkast inverka på denna prisbildning. Det är alls icke priset på råvaran, icke heller mjölpriset, utan det är arbetskostnader under brödets framställning, distributionskostnader och därtill knutna vinstmarginaler o. s. v. Men åt dessa faktorer har man hittills praktiskt taget inte gjort någonting. Det talas mycket om nödvändigheten av en rationell planhushållning i samhället, men det missförhållande, som på detta område ligger i öppen dag, det får fortfara utan att statsmakterna göra någonting åt det — man går istället den bekvämare vägen att låna upp pengar och betala ut till förmalningsersättningar, som dock ha en relativt liten effekt i fråga om brödspriset, i jämförelse med de i hög grad prisfördyrande faktorer, jag här pekat på. Jag tror, att en avveckling av förmalningsersättningen kan vara motiverad också ur den synpunkten, att en sådan möjligen kunde inrikta intresset på en annan väg till brödsprisets förbilligande, där mycket mera

Anslag till prisrabatterning å vissa livsmedel m. m. (Forts.)

skulle vara att vinna för detta syfte och där de olägenheter av olika slag, som höra samman med denna subventionsform, inte kunna förekomma.

Jag ber, herr talman, att på de skäl jag nu har anfört få yrka bifall till den av herr Johansson i Fredrikslund m. fl. avgivna reservationen.

Herr talmannen: Jag ber att få hemställa till talarna att i fortsättningen söka motivera sina ståndpunkter något mera kortfattat.

Herr Danielsson: Herr talman! I en under punkt 2 avgiven reservation till det föreliggande utskottsutlåtandet ha herr Emil Petersson och undertecknad med biträdande i övrigt av vad utskottet anfört yrkat, att utskottet på sätt i reservationen under 1) föreslagits, bort förordad borttagande av taxeringsvärdesgränser för jordbruksarrendatorer och sänkning av förmålningsersättningen å handelsförmålning. Dessa båda yrkanden äro alltså samstämmiga med dem som på dessa punkter göras i reservationen nr 1.

Genom det föreslagna förfarandet kommer anslaget till förmålningsersättningar att sänkas med 11 miljoner, men genom att taxeringsvärdesgränsen borttages för arrendatorer kommer anslaget till prisrabatterning att höjas.

Jag skall med hänsyn till kammarens dyrbara tid i denna uppbrottstimme icke alls ingå på några motiveringar utan kort och gott, herr talman, yrka bifall till den av herr Emil Petersson och mig avgivna reservationen.

Herr Jonsson i Eskilstuna: Herr talman! Den intresselöshet, som präglade kammaren under herr Perssons i Falla anförande, vittnar om att kammaren nu inte känner behov av någon diskussion i detta ärende. Var och en vet, vilken ståndpunkt han skall intaga, och det torde därför vara onödigt att här stå och propagera för vare sig den ena eller den andra ståndpunkten. Första kammaren började behandlingen av detta ärende en stund efter det herr Persson i Falla började sitt anförande och har redan slutfört behandlingen och voterat i ärendet, därvid kammaren med stor majoritet beslöt att bifalla utskottets förslag.

Jag vill endast göra den reflexionen, att reservationen i detta ärende såvitt jag förstår står i bestämd strid med den antiinflationspolitik, som vi ha kommit överens om att föra här i landet och varom jag trodde, att alla partier på det hela taget även voro ense när det gäller det praktiska utförandet. Ett bifall till reservationen skulle såvitt jag förstår leda till prishöjningar, som kanske inte vore så väsentliga, men tendensen skulle i varje fall vara sådan, att den icke passade i stycke med den politik vi ha gått in för.

Jag tycker inte heller, att motiveringen till reservationen är så trevlig för vissa av dem som skrivit under densamma. Den står i strid i vissa stycken mot det resonemang, som i samband med behandlingen av jordbruksstödet fördes för några dagar sedan i kammaren beträffande lantarbetarnas löner och levnadsstandard. I reservanternas motivering finns det en passus, där det säges, att lantarbetarna på grund av dessa prisrabatter på det hela taget ha det för bra och skulle kunna ta emot en stöt.

Innan jag slutar vill jag lämna en upplysning beträffande herr Senanders motion. Den vilar på en misstolkning, som väl livsmedelsstyrelsen eller kristidsnämnden — vilken vet jag inte — i Göteborg gjort sig skyldig till. Den familj, som åberopas i motionen, skulle utan tvivel ha kommit i åtnjutande av prisrabatterning. Det i motionen omtalade avdraget på 200 kronor tillämpas endast, när vederbörande myndigheter icke ha deklaration eller taxering att stödja sig på. Det är i sådana fall man har ansett detta avdrag på 200 kronor vara den norm, man har att hålla sig till. Vederbörande ha därför endast att

Anslag till prisrabatterning å vissa livsmedel m. m. (Forts.)
vända sig till de lokala myndigheterna i Göteborg för att få rättelse eller överklaga deras beslut.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Eriesson** i Kinna: Herr talman! I den reservation, som under 1 är fogad till utskottsutlåtandet, säges det, att den ursprungliga och bärande tanken med prisrabatteringen var att säkerställa tillgången på betydelsefulla födoämnen för dem, vilka levde under knappa ekonomiska förhållanden. Reservanterna söka nu leda i bevis, att nuvarande regler möjliggöra även för ekonomiskt relativt välbeställda personer att erhålla rabattkort för livsmedel.

Det är själva det sätt, som reservanterna begagna för att söka leda detta i bevis, som har föranlett mig att begära ordet för att anförda några synpunkter i detta ämne. I allmänhet brukar ju inte folk med inkomster mellan 7- och 8,000 kronor eller kanske något hundratal mer på år anses höra till dem, vilka leva under knappa ekonomiska förhållanden. I det avseendet ger jag reservanterna fullständigt rätt. Vid en granskning av de i reservationen anförda siffrorna rörande vilka inkomster som vederbörande kan ha och ändå erhålla prisrabattkort framstå dessa såsom mycket missvisande i det fall de avse att avspegla inkomstnivån hos de grupper av medborgare i allmänhet, vilka ha förmånen att erhålla prisrabatterning å livsmedel.

Metoden att använda den beskattningsbara inkomsten såsom mätare av behovet av prisrabatt har helt naturligt sina brister. Dessa brister bli alldeles särskilt tydliga, om man för att belysa systemets verkningar tar som exempel familjer med fyra till sex barn. Genom att barnavdragen vid den statliga beskattningen för det tredje barnet och följande barn höjes med inte mindre än 50 procent, vilken höjning ytterligare accentueras genom det s. k. banknings-systemet, nå Orts- och familjeavdragen för dessa familjer upp till mycket stora belopp. Man bör emellertid ha i minnet, att dessa Orts- och barnavdrag inte äro avsedda för mätning av behovet av prisrabatter utan äro avsedda att utgöra en skattelättnad för vederbörande familj och alltså äro fastställda med hänsyn till helt andra uppgifter. Om reservanterna i stället för 4- och 6-barnsfamiljerna tagit som exempel familjer med endast ett barn, skulle det ha blivit en helt annan bild av den inkomstnivå, som kvalificerar till prisrabatterning. I första dyrtiden skulle då en taxerad inkomst av omkring 2,660 kronor ha blivit utslagsgivande för om en familj med ett barn skulle kunna få rabattkort. Om inkomsten väl överstigit detta belopp men understigit 3,160 kronor, hade endast barnet fått rabattkort. Om inkomsten överstigit sistnämnda belopp, hade ingen i familjen fått något rabattkort. Detta avsåg alltså lägsta dyrtid. För makar utan barn inom samma dyrtid får inkomsten icke överstiga 2,200 kronor, om makarna skola erhålla rabattkort. Äkta makar med en gemensam inkomst av endast 2,200 kronor behöva säkerligen mer än väl prisrabatten på livsmedel. Det kan under sådana förhållanden inte vara rimligt att — på sätt reservanterna föreslå — sänka denna inkomstgräns med ytterligare 200 kronor för denna grupp. Som bevis för det oskäligen i en sådan sänkning kan jag nämna, att indrivning av skatt för ensamstående inte anses möjlig, om årsinkomsten understiger 1,200—1,500 kronor per år. Denna summa skulle således anses som existensminimum för en ensamstående. Även om makar leva billigare än för dubbla denna summa, är det i varje fall inte rimligt, att beloppet per individ pressas ned till 1,000 kronor under nuvarande dyrtid.

Reservanterna framhålla nu, att en ändring av grunderna för utdelning av rabattkort skulle medföra en besparing av omkring 5 miljoner kronor årligen. Det har visserligen inte direkt utsagts i reservationen, men jag förutsätter att

Anslag till prisrabatterning å vissa livsmedel m. m. (Forts.)

reservanterna ingenting ha emot att allmänheten får den uppfattningen, att denna besparing huvudsakligen skulle ernås genom att familjer med många barn men med stora inkomster — 8,720 respektive 8,220 kronor — skulle mista rabattförmånerna. Man kan då fråga sig, om detta är riktigt.

Om man undersöker detta närmare, framgår det, att totala antalet familjer med 4—6 barn tyvärr inte är så stort. Antalet sådana familjer med taxerad inkomst överhuvud — alltså överstigande 600 kronor per år — är omkring 60,000. Av dessa äro helt naturligt 4-barnsfamiljerna talrikast, eller något över 30,000. 5-barnsfamiljerna uppgå till knappt hälften av denna siffra, och 6-barnsfamiljerna överstiga icke 9,000. Som jämförelse kan nämnas, att det finns icke mindre än 438,000 familjer med ett barn. Vårt skattesystem för statsbeskattningen verkar nu på det sättet, att av hela antalet taxerade familjer med barn — alltså inte endast de barnrika familjerna utan alla familjer med barn — äro $\frac{2}{5}$ helt fria från skatt till staten. Ytterligare $\frac{2}{5}$ av dessa familjer med barn ha ett taxerat belopp, som understiger ortsavdragets dubbla summa. Av familjer med 4—6 barn äro inte mindre än $\frac{3}{4}$ helt fria från direkta skatter till staten, om man undantar värnsskattfemman. För att ytterligare belysa hur liten denna grupp av familjer är kan jag anföra, att av den år 1941 debiterade statsskatten å 541 miljoner kronor en summa av endast 10.3 miljoner kronor — eller 1.9 % — belöpte sig på dessa familjer. De besparingar, som reservanterna ställt i utsikt genom ytterligare skärpning av grunderna för prisrabatteringen, skulle under sådana förhållanden i ringa utsträckning gå ut över familjer med många barn och relativt stora inkomster. Dessa indragningar skulle i stället drabba i främsta rummet familjer med 1—2 barn samt makar utan barn med låga inkomster. För dessa grupper skulle — som jag tidigare framhållit — en ytterligare försämring icke vara skälig. Jag erkänner gärna, att familjer med 7,000—8,000 kronor i inkomst, även om barnskaran är stor, icke ha samma behov av prisrabatt som en familj med mindre inkomster och mindre antal barn. Om man vill åstadkomma en ändring härutinnan, måste man emellertid frångå systemet att använda den beskattningsbara inkomsten som norm. Reservationens förslag innebär en generell försämring för alla grupperna och drabbar alltså även dem som ha mycket stort behov av prisrabatt. — Under sådana förhållanden kan jag inte annat än yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Svensson i Ljungskile: Herr talman! Jag har alltid haft den uppfattningen, att generella subventioner äro av ondo. Det hade varit bättre, om man från början helt tillämpat socialrabatter och låtit de förmögna människorna själva betala sin mat. Jag väckte i fjol tillsammans med professor Ohlin en motion, som pekade i denna riktning. Den ledde emellertid inte till något resultat. I det läge, vari vi nu befinna oss, går det inte — särskilt efter löne- och prisuppgörelsen i höstas — att bryta sönder detta system på det sätt reservanterna föreslagit.

Jag begärde ordet närmast med anledning av den motion, som jag i år väckt i anslutning till denna proposition. — Förra året införde man en ny orättvisa för jordbrukarna. För att minska antalet rabattkort på landsbygden utbytte man förmögenhetsgränsen mot en taxeringsvärdesgräns. Det är ju uppenbart för var och en, att taxeringsvärde å fastighet icke är något mått på ekonomisk bärkraft, allra minst när det rör sig om gårdar med så låga taxeringsvärden som under 20,000 kronor. En sådan gård kan exempelvis ägas av en familj, som av staten fått låna praktiskt taget hela det belopp, vartill gården belöper sig. Den ekonomiska bärkraften kan i ett sådant fall vara ytterligt ringa.

Anslag till prisrabatter till å vissa livsmedel m. m. (Forts.)

Erfarenheterna under det år, som detta system tillämpats, bekräfta också, att det verkat orättvist. Många kristidsstyrelser ha också påtalat detta. Jag väckte därför en motion med yrkande, att man skulle återgå till systemet med förmögenhetsgräns. Utskottet förklarar, att detta förslag — om det genomfördes — skulle öka de rabattberättigade personernas antal på landsbygden med 16 % och de årliga kostnaderna med 10 miljoner kronor. Jag vill gentemot detta endast säga, att det givetvis beror på vilka förmögenhetsgränser man väljer. Det var inte min mening att endast utbyta den nuvarande taxeringsvärdesgränsen mot en motsvarande förmögenhetsgräns. Man kan naturligtvis fastställa en inkomst- och förmögenhetsgräns, som leder till samma antal rabattkort som det man nu har. Man skulle därigenom dock eliminera de uppenbara orättvisor, som det nuvarande systemet innebär.

Herr **Hansson** i Rubbestad: Herr talman! Jag har vid detta utlåtande fogat en blank reservation. Med anledning därav ber jag att få förklara vad jag menar med denna reservation.

Jag har inte kunnat biträda herrar Johan Bernhard Johanssons m. fl. reservation i vissa delar. Jag tänker därvid främst på reservationens uttalande mot att vissa lantarbetare skulle ha rätt till rabattkort, samt att denna rätt skulle ha utökats till vissa jordbrukare. Jag hävdade i utskottet, att man — så länge man tillämpar detta system med rabatter — bör försöka få systemet tillämpat på ett så rättvist sätt som möjligt, d. v. s. att alla kategorier skola bedömas efter samma grunder. Så är emellertid inte fallet med de nuvarande bestämmelserna. Det är särskilt jordbrukarklassen, som satts i en undantagsställning. Alla som ha jordbruksfastighet, taxeringsvärderad till mellan 10,000—20,000 kronor, få nämligen inte rabattkort, om deras beskattningsbara inkomst överstiger 250 kronor. Däremot är denna gräns för alla andra medborgare satt till 750 kronor. Alla de jordbrukare, som ha en fastighet taxerad till över 20,000 kronor, erhålla intet som helst rabattkort, även om de äro skuldsatta och således inte ha någon tillgång utan äro betydligt sämre ställda än många inkomsttagare, som komma i åtnjutande av rabattkort. Jag har därför förfäktat den meningen, att man bör jämställa alla kategorier och alltså slopa dessa begränsningar för jordbrukarna, som ställa dem i en undantagsställning.

Jag har likväl ansett mig kunna biträda reservationen, då den syftar till att förmalningsersättningarna skola nedsättas med 2 kronor per deciton. För närvarande utgår till handelskvarnarna en ersättning om 5:85 kronor och för sådan förmalning, som jordbrukare låter verkställa, en ersättning om 2 kronor, allt per deciton. Det är en orättvisa att beloppet skall vara lägre för jordbrukare än för andra, särskilt som man från början hade ett lika högt belopp för alla, vilket medförde, att dessa förmalningskvarnar höjde sina avgifter. När sedan en nedsättning skedde medförde den icke att kvarnarna sänkte sin förmalningsavgift, utan man får betala rätt höga avgifter. Därför vore det inte mer än rätt att samma system tillämpades för alla kategorier.

Jag har emellertid kunnat biträda detta yrkande om nedsättning. Jag tror nämligen, att denna skillnad spelar en synnerligen liten roll. Med nuvarande ransoneringssystem får en person knappast mer än 100 kg om året. Om likställighet genomfördes, skulle detta alltså betyda omkring 2 kronors nedsättning per person. Detta spelar icke någon som helst roll vare sig för inflationen eller för den enskildes ekonomi. Man stärkes fastmera i denna tro, när man ser hur folk i allmänhet har råd att slösa med pengar, när det gäller nöjen. Jag såg i april eller maj månad i år en redogörelse för hur nöjesskatten influ- tit i Stockholm och hur många biografbiljetter, som sålts under årets tre första

Anslag till prisrabatter till å vissa livsmedel m. m. (Forts.)

månader. Inte mindre än 3,969,000 biografbiljetter hade sålts under denna tid. Om man räknar med att omkring 400,000 av Stockholms invånare gå på bio, innebär detta, att de under dessa tre månader varit på bio omkring 10 gånger. Då de ha råd att så ofta gå på bio, kunde de också ha råd att avstå dessa 2 kronor i förmalningsersättning utan att detta skulle kunna skada deras ekonomi.

Med dessa ord har jag velat klarlägga vad jag avsett med min blanka reservation, nämligen att det bör vara likställighet mellan jordbrukare och andra beträffande tilldelning av rabatter samt att förmalningsersättningen bör kunna sänkas med 2 kronor.

Häruti instämde herrar *Thorell*, *Hansson* i Skediga och *Pettersson* i Rosta.

Herr Mårtensson: Herr talman! Herr Persson i Falla framhöll i fråga om löneutvecklingen under åren 1913—1941, att lönerna stegrats med 198 %, medan levnadskostnaderna ökats med endast 118 %. Dessa siffror i fråga om löneutvecklingen verka ganska imponerande. Men om vi använda oss av en annan beräkningsmetod och endast taga hänsyn till reallönerna, så blir löneökningen ingalunda så stor, som synes framgå av herr Perssons i Falla siffror. Av Sociala meddelanden för år 1942, häfte nr 6 sid. 517, framgår, att reallönerna under tiden 1913—1929 ökats med 37 %. Och räkna vi med tiden 1913 ända fram till 1941 utgör ökningen av reallönerna fortfarande endast 37 %. Det är således en betydande skillnad mellan penninglöneutvecklingen och reallönernas stegring. När på så sätt inkomsterna omräknats till reallöner, blir inte standardförbättringen för de stora löntagaregrupperna av den stora omfattning, som kan synas framgå av herr Perssons i Falla siffermaterial.

Herr talman! Jag har endast velat påvisa dessa siffror gentemot herr Perssons i Falla framställning. Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Persson i Falla: Herr talman! Efter den avsnäsning, jag fick efter mitt förra anförande — utskottets vice ordförande förmenade också, att kammaren inte hade behov av att diskutera denna fråga — borde jag kanske förstå att tåga i fortsättningen. Detta är dock en fråga, som omsluter en årlig statsutgift på nära 150 miljoner kronor. Det är dessutom en mycket stor principiell fråga av delvis ganska invecklad natur. Jag hade trott, att det även i riksdagens elfte timme inte skulle vara alldeles orimligt att ta upp en stunds sakdebatt och något bena upp denna fråga.

Jag skall emellertid så kort som möjligt ge några repliker. Herr Mårtensson ansåg, att mina uppgifter om index i realiteten inte vore rättvisande. Jag har emellertid endast tagit index sådant det är beträffande vetepriset, levnadskostnaderna och lönerna. Jag nämnde fullständigt ovedersägliga siffror, som jag hämtat från socialstyrelsen och lantbruksförbundet. Det finns ingen möjlighet att rubba på dessa siffror. Jag har visserligen ingenting att invända mot herr Mårtenssons uppgift om att reallönen stigit med 37 procent. Reallönen kan enligt sakens natur inte stiga i samma takt som den verkliga lönen, då ju olika grupperns löneökningar genom att pressa levnadskostnaderna uppåt därmed också i viss grad draga ned reallönerna och sålunda delvis indirekt motverka sitt eget syfte. Om i den höjning av index för vetepriserna, som här angivits, ligger någon ökning av reallönerna för den grupp, som producerat vetet, är ovisst, säkert är att där bakom ligga ökade produktionskostnader som måste balanseras genom ökat pris. Index för reallönen har sålunda ingen relevans i detta sammanhang utan ligger helt utanför den jämförelse rörande prisutvecklingen, som jag här framfört.

Anslag till prisrabatterning å vissa livsmedel m. m. (Forts.)

Gentemot vad herr Jonsson i Eskilstuna yttrade om att reservanternas framställning går emot den antiinflationistiska politik, som statsmakterna föra, har jag redan på förhand bemött denna invändning. Denna antiinflationistiska politik påverkas även av de stora summor statsmedel, som strömma ut i den mån de icke äro absolut nödvändiga. Jag har tidigare påvisat, hur litet ett beslut enligt reservationens förslag skulle påverka index. — I anledning av herr Jonssons i Eskilstuna påstående att reservationen skulle stå i strid med det resonemang om lantarbetarnas löner, som fördes här för ett par dagar sedan, vill jag säga, att hans påstående är mig fullständigt obegripligt. Detta tidigare resonemang har ingenting att göra med det ärende vi nu behandla, och bevisar i detta ärende ingenting åt vare sig ena eller andra hållet. I reservationen finns inte ett ord om att lantarbetarna skulle ha det för bra, som herr Jonsson här påstått.

Gentemot herr Ericssons i Kinna undersökning av inkomstgränsen och de taxerade beloppen enligt de normer, som äro angivna i livsmedelskommissionens cirkulär, vill jag framhålla, att han — såvitt jag uppfattade — berörde endast den lägsta dyrorten. Dessutom gick han förbi de allmänna avdragen, i medeltal 200 kronor, varför verkliga inkomsten blir 200 kronor högre, vilket ställer saken i annan belysning. De övriga ortsgrupperna komma emellertid i helt andra och högre lägen. De besparingar, varom det här kan bli fråga, ansåg herr Ericsson i Kinna väsentligen ligga inom de lägsta dyrortsgrupperna. Detta är emellertid inte alldeles riktigt. Enligt de uppgifter, som lämnats av livsmedelskommissionen, vilken räknat på detta, komma besparingarna någorlunda jämnt från de olika gränsjusteringar reservanterna föreslagit och måste rimligtvis träffa de högre ortsgrupperna i lika mån som de lägre. Det ligger i sakens natur, att maximigränserna alltid komma att inom varje grupp skära bort de högsta beloppen. Med en justering nedåt åstadkommer man alltså, att topparna i alla grupper kapas.

Herr Mårtensson: Herr talman! Jag vill gentemot herr Persson i Falla endast anföra, att när man talar om löner och inkomstökning, så är det väsentliga icke hur stora penninginkomster en person eller löntagare har utan det avgörande är hur mycket han får ut av sin inkomst, när han tillhandlar sig varor. Det är med andra ord reallönen som är det väsentliga. I övrigt tror jag, att om man jämför jordbrukarnas realinkomst nu med 1913 års realinkomst, kommer det att visa sig, att jordbrukarnas realinkomster ha stigit kanhända mer än löntagarnas.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till den av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. avgivna reservationen; samt 3:o) bifall till den av herrar Emil Petersson och Danielsson avgivna, likaledes vid utlåtandet fogade reservationen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 5.

*Anslag till
förbättrande
av bostadsför-
hållandena.*

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 219, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till förbättrande av bostadsförhållandena jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 243 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 7 maj 1943, för riksdagen framlagt vissa förslag till förbättrande av bostadsförhållandena.

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)

I samband med Kungl. Maj:ts ovannämnda förslag hade utskottet till behandling förehaft 19 motioner.

I två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herrar *H. Ericsson* och *R. Berg* (I: 309) och den andra inom andra kammaren av herr *Andersson* i Malmö *m. fl.* (II: 436), hade hemställts, att riksdagen måtte, med ändring av vad som föreslagits i propositionen, besluta att familjebidrag även skulle kunna utgå, med anlitande av det för familjebidrag anvisade anslaget, åt mindre bemedlade, barnrika familjer, vilka erhöles bostäder i byggnader, som ägdes av kommuner och därmed i lånehänseende jämställda företag, allt i enlighet med i motionerna närmare anförda synpunkter.

I en inom andra kammaren av herr *Sundström* i Skövde *m. fl.* väckt motion (II: 431) hade hemställts, att riksdagen måtte besluta, att kommunernas bidrag till finansieringen av bostadsproduktionen med stöd av statliga tertiär- och tilläggs lån helt måtte bortfalla eller, om detta ej kunde beviljas, nedsätta bidragsprocenten från 20 till 5 procent av tilläggs lånet, under förutsättning att detta uppginge till lägst 5 procent av anskaffningskostnaden.

Utskottet hemställde,

I. att riksdagen måtte

A. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 41 och II: 50, I: 309 och II: 436, II: 105 samt II: 442 godkänna i statsrådsprotokollet över socialärenden för den 7 maj 1943 förordade ändrade grunder för bidragsverksamheten för främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade, barnrika familjer,

B. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionerna I: 307 och II: 432 samt I: 311 och II: 440 godkänna av utskottet förordade ändrade grunder rörande bidrag till främjande av bostadsbyggande på landsbygden,

C. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna II: 431 och II: 441 godkänna av utskottet förordade ändrade grunder rörande tertiärlån till viss bostadsbyggnadsverksamhet och tilläggs lån till viss bostadsbyggnadsverksamhet,

D. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag medgiva, att räntefoten för bostadsanskaffningslån, nybyggnadslån, förbättringslån och lantarbetarbostadslån, vilka kunde komma att beviljas under budgetåret 1943/44, finge bestämmas till 3.25 procent,

E. för budgetåret 1943/44 å driftbudgeten under femte huvudtiteln anvisa

a) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag

1) till Statens byggnadslånebyrå: Avlöningar ett förslagsanslag av 638,000 kronor,

2) till Statens byggnadslånebyrå: Omkostnader ett förslagsanslag av 245,000 kronor,

3) till Främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade, barnrika familjer ett förslagsanslag av 6,000,000 kronor,

b) i anledning av motionerna I: 306 och II: 435, I: 307 och II: 432 samt I: 311 och II: 440 till Bidrag till främjande av bostadsbyggande på landsbygden ett reservationsanslag av 10,000,000 kronor,

c) i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen II: 429 samt med bifall till motionen II: 434 till Bidrag till inrättande av pensionärshem ett reservationsanslag av 4,000,000 kronor,

F. för budgetåret 1943/44 å kapitalbudgeten anvisa

a) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag

1) under statens utlåningsfonder till Lånefonden för bostadsförsörjning för mindre bemedlade, barnrika familjer ett investeringsanslag av 20,000,000 kronor,

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)

2) under fonden för låneunderstöd till Tertiärlån till viss bostadsbyggnadsverksamhet ett investeringsanslag av 50,000,000 kronor,

b) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 311 och II: 440, i vad desamma avsåge här ifrågavarande anslag, under fonden för låneunderstöd till Tilläggsloan till viss bostadsbyggnadsverksamhet ett investeringsanslag av 37,000,000 kronor,

II. att motionerna I: 311 och II: 440, i den mån de ej behandlats under I. här ovan, måtte anses besvarade genom vad utskottet anförde,

III. att motionerna I: 306 och II: 435 samt I: 307 och II: 432, i den mån de ej behandlats under I. här ovan, måtte anses besvarade genom vad utskottet anförde,

IV. att motionerna I: 308, II: 2 och II: 433 ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer hade avgivits:

1:o) beträffande modifikationer i reglerna för tertiär- och tilläggsloanen av herrar friherre *De Geer*, *Ekströmer*, *Persson* i Skabersjö, *Skoglund* i Doversorp, *Hansson* i Rubbestad, *Pettersson* i Dahl och *Eriksson* i Frägsta, vilka ansett, att utskottets yttrande i denna del bort hava annan, i reservationen angiven lydelse;

2:o) beträffande låne- och bidragsgivningen för bostadsförsörjning åt mindre bemedlade, barnrika familjer av herrar *Johan Nilsson* i Malmö, *Bäcklund*, *Jonsson* i Eskilstuna, *Isacsson*, *Andersson* i Malmö, *Mårtensson* och fru *Alvén*, vilka ansett,

dels att utskottets yttrande i denna del bort hava den lydelse, reservationen utvisade;

dels ock, i anslutning därtill, att punkten I. A. i utskottets hemställan bort hava följande lydelse:

»A. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom motionerna I: 309 och II: 436 samt med avslag å motionerna I: 41 och II: 50, II: 105 och II: 442 godkänna av utskottet förordade ändrade grunder för bidragsverksamheten för främjande av bostadsförsörjning för mindre bemedlade, barnrika familjer,»;

3:o) beträffande bidrag till inrättande av pensionärshem av herrar *Johan Bernhard Johansson*, *Bernhard Nilsson*, *Bäckström*, friherre *De Geer*, *Ekströmer*, *Persson* i Skabersjö, *Skoglund* i Doversorp, *Danielsson*, *Hansson* i Rubbestad, *Pettersson* i Dahl och *Eriksson* i Frägsta, vilka ansett,

dels att utskottets yttrande i denna del bort hava av dessa reservanter föreslagen lydelse;

dels ock, i anslutning därtill, att punkten I. E. c) i utskottets hemställan bort hava följande lydelse:

»c) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna II: 429 och II: 434 till Bidrag till inrättande av pensionärshem ett reservationsanslag av 2,000,000 kronor,»;

4:o) Beträffande bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden av herrar *Johan Bernhard Johansson*, friherre *De Geer*, *Ekströmer*, *Persson* i Skabersjö, *Skoglund* i Doversorp, *Danielsson*, *Hansson* i Rubbestad, *Pettersson* i Dahl och *Eriksson* i Frägsta, vilka ansett,

dels att utskottets yttrande i denna del bort hava annan, i reservationen angiven lydelse;

dels ock, i anslutning därtill, att punkten II. i utskottets hemställan bort hava följande lydelse:

»II. att riksdagen, med bifall till motionerna I: 311 och II: 440, i vad de

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)
samma avsåge landsbygdens byggnadskostnader, måtte besluta att hos Kungl. Maj:t hemställa om åtgärder till nedbringande av berörda kostnader,»;

5:o) av herr *Pettersson* i Dahl, utan angivet yrkande.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr *Pettersson* i Dahl: Herr talman! Trots att riksdagen befinner sig i uppbrottsstämning, skall jag vid behandlingen av denna fråga likväl be att få säga några ord. Jag beklagar, att en så viktig fråga som denna icke kunnat behandlas tidigare, utan att den skall förekomma så sent som nu, när riksdagens ledamöter vilja resa hem.

Om vi taga del av handlingarna i detta ärende se vi, att det anvisas ganska mycket pengar, och orsaken härtill är att det allmänna får träda emellan och taga en del av riskerna för att stimulera bostadsmarknaden. Av propositionen och handlingarna framgår, att under år 1940 tillkommo icke mer än 10 procent av det antal bostäder som producerats 1939. Det blev med andra ord en viss stagnation på bostadsmarknaden. Man frågar måhända vad det kunnat bero på att icke de enskilda velat producera bostäder i lika stor utsträckning som tidigare. Orsakerna härtill äro säkerligen många, och en av dem är, att genom denna kris ha byggnadskostnaderna nått en sådan höjd, att de enskilda icke vågat ta de risker som de höga byggnadskostnaderna föra med sig. De enskilda vilja med andra ord icke påtaga sig den risken, att när krisen en gång är över kommer bostadsvärdesmarknaden att dala eller värdet på bostaden att bli mycket mindre. De enskilda våga icke investera för mycket kapital på bostadsmarknaden, och för den skull har staten måst investera dessa stora belopp. År 1941 togs det första stora krafttaget, då Kungl. Maj:t framlade proposition på sammanlagt 131,250,000 kronor. Om vi se på fördelningen av detta anslag på olika titlar finna vi, att därav gick ej fullt 100 miljoner till bostadsförbättringsanslaget samt lån åt städer och samhällen och 34 miljoner kronor till bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden.

Då förhållandena på arbetsmarknaden den gången icke voro ordnade, gjorde riksdagen med departementschefens goda minne och instämmande ett ganska skarpt uttalande. Riksdagen ansåg, att för att bostadsmarknaden skulle kunna stimuleras på detta sätt borde de förhållanden som rådde på arbetsmarknaden först bli ordnade. Jag skall läsa upp det uttalande som riksdagen den gången gjorde, hämtat ur statsutskottets utlåtande nr 193 vid 1941 års riksdag. Där säger utskottet: »I likhet med departementschefen finner utskottet en självklar förutsättning för att byggnadsverksamheten skall kunna med stöd från det allmänna igångsättas och bedrivas vara, att förhållandena på denna del av arbetsmarknaden äro ordnade, och att de olägenheter i fråga om ackordspriserna varom departementschefen erinrat, därvid blivit undanröjda.» Detta gällde den allmänna bostadsmarknaden. Beträffande landsbygdens bostadsmarknad tillägger utskottet: »Utskottet önskar att i samband härmed understrika, att förutsättningen för en ur alla parter synpunkt önskvärd utveckling av byggnadsverksamheten för jordbrukets behov torde vara, att vederbörande parter kunna enas om tidlön, intill dess överenskommelse om för dessa byggnadsarbeten lämpade ackordslistor träffas. Därest emellertid avtalsuppgörelse icke kan komma till stånd, förutsätter utskottet, att Kungl. Maj:t för riksdagen framlägger de förslag vartill förhållandena må föranleda. I fråga om monopolisering av arbetstillfällen vill utskottet jämväl, när det gäller byggen för jordbrukets behov, avsluta sig till departementschefens uttalande därom att jordbrukarnas önskemål att utan hinder av organisationerna kunna till byggnadsarbeten anlita bygdens folk synes vara fullt legitimt.»

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)

Förra året anförde vi i utskottet en reservation som i viss mån anknöt till detta uttalande, men den godtogs icke av riksdagsmajoriteten.

Nu kan man kanske säga, att det icke blott är arbetskostnaderna som inverka på byggnadskostnadernas höjd, utan att det givetvis finns många andra orsaker. Det är riktigt, men man tycker ändå, att här borde statsmakterna ta ett krafttag för att försöka skapa en ändring. Vid det nu föredragna utskottsutlåtandet finns en reservation fogad som anknyter sig till det av riksdagen tidigare gjorda uttalandet, och där föreslår man, att riksdagen skall i skrivelse till Kungl. Maj:t understryka önskvärdheten av att landsbygdens byggnadskostnader kunna nedbringas.

Nu är det icke blott den omständigheten att det är så höga byggnadskostnader som förorsakat en viss bostadsbrist, utan den överflyttning som nu sker från landsbygd till stad — statistiken visar, att i runt tal 50,000 människor årligen ändra bostadsort genom att flytta från landsbygd till stad — bidrager också i viss mån till att öka bostadsbristen i städerna. Här borde samhället eller staten, innan man investerar så mycket kapital i dessa byggen, taga ett krafttag och se till vad man möjligen kan göra för att komma till botten med det hela. Riksdagen har ständigt och jämt vidtagit sociala förbättringar för människor som bo i städer och stadsliknande samhällen, och det är givetvis därför som folkströmmen drager dit. Det kan icke hjälpas, att detta i viss mån gör dessa förhållanden som vi nu debattera värre än de borde vara.

Vad nu gäller själva sakfrågan finna vi, att 1942 tillkommo 23,000 å 24,000 lägenheter mot 45,000 år 1939. Här ligger nu inför kammaren en mycket bra redogörelse för utvecklingen på bostadsmarknaden av kanslichefen A. Johansson i statens byggnadslånebyrå. Det står med stora rubriker: »Hotande bostadsnöd avvärjes genom byggnadsverksamhet» och »80 procent av stads-lägenheterna tillkomma genom offentligt stöd». Vidare säger han i fråga om bostadsproduktionen år 1943, att densamma enligt programmet gått utomordentligt väl ihop. Byggnadslånebyrån har beräknat, att det skulle iordningställas 24,000 lägenheter och att man i lyckligaste fall skulle få 10 procent lägenheter mera än förra året, alltså noga beräknat 26,400 lägenheter. Nu säger samme kanslichef, att antalet den 1 maj under byggnad varande lägenheter tillsammans med de under årets fyra första månader färdigställda utgjorde 28,000. Han fortsätter sedan att bostadsmarknaden utvecklat sig så pass kraftigt att det måste bli en viss restriktivitet, att det kan bli en övermättnad på dessa bostadsrättslägenheter, att det kanske kan vara risk för en allmän fastighetskris o. s. v.

Vi hade på tredje avdelningen en diskussion i denna fråga, och där kunde jag icke undgå att få det intrycket, att byggnadslånebyrån av särskild orsak i viss mån hållit tillbaka bostadsproduktionen mer än den bort göra. Vi minns den debatt som vi hade i lördags här angående penningpolitiken, där herr Severin på Stockholmsbanken framhöll att om bostadsmarknaden tillfördes tillräckligt många lägenheter komme det att inverka sänkande av hyresnivån. Det är alldeles klart, att så blir förhållandet. Jag fick den uppfattningen av den diskussion som vi hade på avdelningen, att byggnadslånebyrån icke hade den uppfattningen, att det var önskvärt, att det blev så pass många bostäder, att hyresnivån därigenom sänktes. Enligt min uppfattning vore detta det mest önskvärda som skulle kunna hända, därför att hyreskostnaden ingår ju såsom den allra största posten vid beräkningen av levnadskostnadsindex, och skulle det bli så, att denna marknad tillfördes ännu flera lägenheter vore det väl den mest önskvärda utveckling som man skulle kunna få. I stället fick jag det intrycket, att man menade att hyresnivån bör sänkas på det sätt, att reallönerna höjas.

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)

För min del kan jag icke finna, att utskottet redovisat denna bostadsmarknadens utveckling riktigt. Man har nämligen icke sagt något om vilken utveckling bostadsmarknaden nått under år 1943, utan man har stannat vid vad som skett 1942. Jag tycker, att man borde ha redovisat frågan objektivt och talat om vad som egentligen skett. När vi komma till nästa ärende som gäller arbetsmarknadens reglering i vad det gäller riksarbetarna, har man använt en annan taktik. Då säger man, att så och så mycket har antalet riksarbetare nedgått, och sedan april i år finns det icke mer än 575 riksarbetare. Nu kan man ju ganska lätt förstå utskottets motivering, ty om man hade sagt, att här föreligger en så nöjaktig utveckling, att den t. o. m. överträffar förväntningarna, så hade det ju icke funnits någon anledning att i viss mån släppa efter på bestämmelserna för denna bostadsförbättringsverksamhet. Det är en hel rad restriktioner som tidigare funnits, när det gällt tilläggs lån och tertiärlån, som man nu vill slippa ifrån. Först och främst skola egna hem, inrymmande fem rum och kök, betraktas såsom bostad av normalstorlek. Man frågar sig onekligen, om den som behöver en så stor bostad, verkligen behöver så stor hjälp av det allmänna, som här har ifrågasatts. Det kan ju invändas, såsom det också framhölls i utskottet, att det kan förekomma fall då t. ex. föräldrar bo hos sina barn och att man i sådant fall är i behov av den stora bostaden. Det framgick emellertid mycket tydligt av den föredragning vi hade på tredje avdelningen, att man redan med nuvarande bestämmelser har möjlighet att lämna hjälp i ett sådant fall, och i så fall är det ju icke nödvändigt att ändra bestämmelserna.

Vidare säger man, att tvåfamiljshus skola i länehänseende jämsställas med enfamiljshus. Det framgår av propositionen med all önskvärd tydlighet, att det blir en förbättring för dessa egnahemsläntagare. Det är ingenting att säga om den saken. Jag vill icke vara avundsjuk på dem, utan det är bara tacknämligt, ty det är klart att om man får in hyra för den ena lägenheten minskas bostadskostnaden för ens egen del.

Vidare släpper man efter på den överrisk — om jag så får säga — som finns i lägenheten. Den var tidigare begränsad — alltså skillnaden mellan byggnadskostnaderna och bostadens värde — först till 10 procent och sedan till 20 procent, och nu släpper man den helt och hållet. Här tager staten den risk som finns mellan byggnadskostnaderna och den räntabilitet som man kan tänka sig blir på bostaden.

Man släpper också efter på bestämmelsen om maximering av tilläggs lån till 90 resp. 95 procent av överkostnaden. Nu skall man gå ända upp till 100 procent.

Det är alltså en rad bestämmelser som man släpper efter, trots att utvecklingen på bostadsmarknaden gått i den riktning som den gjort. Enligt min uppfattning skulle man icke ha gjort detta utan hållit på de gamla bestämmelserna, när utvecklingen på bostadsmarknaden varit så gynnsam som den varit.

Sedan komma vi över till nästa etapp på detta stora problem, nämligen till bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden, och där — antingen man vill eller icke, kommer man icke ifrån det — har man behandlat denna fråga på ett mycket restriktivt sätt. Har man i viss mån varit litet mildare och släppt efter på bestämmelserna när det gäller städer och samhällen, är man så mycket mer restriktiv, när det gäller bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden. Jag vill skynda mig att säga, att när det gäller det stora anslag som går till barnrikehus, pensionärshem och tilläggs lån har landsbygden också kunnat vara med om denna gren av låneverksamheten. Jag skall gärna erkänna detta, men i stort sett blir det som lämnas landsbygdsbefolkningen till bostads-

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)
förbättringsverksamhet i berörda delar en mycket liten del. Vilken uppfattning vi än hava, kunna vi vara överens om att den stora lejonparten av detta anslag går till städer och stadsliknande samhällen, och att landsbygden här får en mycket ringa del.

När det gäller bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden, talar man om materialbrist och brist på arbetskraft o. s. v. så att man för den skull får vara mycket restriktiv. Enligt Kungl. Maj:ts proposition hade också till bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden icke begärts mer än 1 miljon kronor. Av detta belopp skulle 400,000 kronor anvisas till lapparnas bostäder, 100,000 kronor till fiskarebefolkningens bostäder, 100,000 kronor till lantarbetarnas bostäder och 50,000 kronor till administration. Alltså skulle endast 350,000 kronor återstå till den direkta bostadsförbättringsverksamheten på landsbygden. Motiveringen härför skulle vara, att det varit så stor eftersläpning på denna bostadsförbättringsverksamhet som tidigare förekommit på landsbygden. Det finns en behållning på 17 miljoner kronor, vilket belopp i stort sett motsvarar endast ett års anslagsbehov, till bostadsförbättringsverksamhet på landsbygden. Detta kan ju sägas vara en helt naturlig eftersläpning. Enligt de bestämmelser som finnas skall iordningställande av bostaden hava skett ett år efter det bidraget beviljades. Detta står alltså i full överensstämmelse med den förordning som vi nu ha.

På grund av att, som nämnts, i Kungl. Maj:ts proposition icke begärts mer än 1 miljon kronor, ha jag och några andra kammarledamöter väckt en motion om att till regeringens förfogande skulle ställas ett belopp av 15 miljoner kronor för denna bostadsförbättringsverksamhet. Nu skall jag gärna tacksamt erkänna, att tack vare denna motion har Kungl. Maj:ts förslag i propositionen mycket förbättrats, därför att nu föreslås i alla fall ett anslag på 10 miljoner kronor, vid vilket anslag emellertid äro fästade vissa villkor. Detta innebär således en avsevärd förbättring av Kungl. Maj:ts proposition.

Vad sedan gäller själva motiveringen för dessa anslag säger utskottet: »Utskottet delar så till vida departementschefens uppfattning, att företag, som äro av ringa angelägenhetsgrad, böra utmönstras. För vinnande av detta syfte synes det utskottet ändamålsenligt att beslut skall kunna meddelas om annullerande av bidrag och lån, som beviljats för arbeten, vilkas angelägenhetsgrad är sådan, att deras utförande utan större olägenhet kan tills vidare uppskjutas.» Som kammaren torde veta — det kan också läsas i Kungl. Maj:ts proposition sid. 93 — skola egnahemsnämnderna vid beviljande av bidrag och lån till bostadsförbättring taga hänsyn till i vad mån vederbörandes bostad är hälsovådlig. Därvid skola barnrika familjer i första hand komma i fråga. Det är säkert ganska svårt att nu i efterhand kunna utmönstra en del av dessa redan beslutade bidrag. Så säger man längre ned: »Medel, som genom omprövningen frigöras, böra givetvis kunna disponeras för nya företag.» Man frågar sig: kan det verkligen bli så stora belopp av dessa nya omprövade företag? Jag har för Hallands läns vidkommande gjort en liten utredning för utrönande av huru stora dessa återkallade bostadsförbättringslån kunna vara. Jag skall be att få läsa upp denna redogörelse, som avser en tid av sex år, nämligen åren 1936—1941. 1936 fingo vi i Hallands län ett anslag på 200,000 kronor. 2 lån på sammanlagt 2,000 kronor blevo återkallade. 1937 fingo vi ett anslag på 170,000 kronor. 4 lån på sammanlagt 3,800 kronor blevo återkallade. 1938 fingo vi 147,400 kronor. 20 lån å sammanlagt 15,500 kronor blevo återkallade. 1939 fingo vi 78,000 kronor. 4 lån å sammanlagt 5,600 kronor blevo återkallade. 1940 fingo vi 120,000 kronor. 10 lån å sammanlagt 10,520 kronor blevo återkallade. 1941 fingo vi del av den stora summa riksdagen då anvisade och erhöilo 360,000 kronor. Endast 2 lån å sammanlagt 1,730 kronor

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)

blevo återkallade. Vi ha alltså under dessa sex år fått ett bidrag till Hallands län på 1,075,400 kronor. Därav ha återkallats bidrag på 39,150 kronor eller i runt tal 4 %. Kammaren skall alltså icke tro, att det blir mycket som återkallas, isynnerhet om det skall bli som här föreslås, att det skall ske en omprövning och att vederbörande, som kunna komma i fråga, skola erinras om att snart färdigställa sina förbättringsarbeten.

Vad sedan beträffar motiveringen för anslaget på 7 miljoner kronor har jag i utskottet velat ha en ändring till stånd. Genom att skriva på det sätt utskottet gör riskerar man att verksamheten helt och hållet kan komma att avstanna. Utskottet säger: »För att förhindra uppkomsten av bristsituationer i fråga om arbetskraft och material bör emellertid till anslaget knytas det förbehållet, att ett belopp av 7,000,000 kronor får disponeras på det sättet, att företagen icke få igångsättas förrän efter särskilt medgivande av Kungl. Maj:t.» Man kan fråga sig vad utskottet menar med detta. Här få vi alltså ett bidrag av 2 nya miljoner kronor, men är det då meningen med detta förbehåll, som göres, att verksamheten icke får igångsättas utan att Kungl. Maj:t har givit sitt medgivande. Jag ville haft en annan formulering, vilken jag ber att få läsa upp: »Till anslaget bör knytas det förbehållet, att bidrag till belopp av 7,000,000 kronor få beviljas men icke utbetalas annat än efter medgivande av Kungl. Maj:t.» Enligt min uppfattning borde man ha skrivit på det sättet. Då kunde den verksamhet, som nu är i gång i egnahemsnämnderna, fortsätta, ansökningar kunde komma in och beviljas, men beloppen skulle icke utbetalas förrän Kungl. Maj:t hade lämnat sitt medgivande. Jag fick emellertid inte denna ändring i utskottet, och jag föreställer mig, att det är lönlöst att ställa något yrkande här. Men jag vore synnerligen tacksam, om det från antingen socialdepartementets sida eller från annat håll kunde sägas, att det är meningen, att den verksamhet, som nu egnahemsnämnderna ha för att förbättra bostäderna på landsbygden, kan kontinuerligt fortsättas, så att icke ansökningarna behöva stoppa upp.

Herr talman! Jag har velat anföra dessa synpunkter här. Jag har, som kammarens ledamöter se, fogat en blank reservation till utlåtandet. Den innebär att jag har dessa kritiska synpunkter på frågan. Jag tillåter mig yrka bifall till utskottets hemställan, dock med den ändring som innefattas i reservationerna nr 1, 3 och 4.

Herr Isacson: Herr talman! Jag vill till en början instämma med herr Pettersson i Dahl i att det är beklagligt, att detta ärende kommit så sent, att en saklig diskussion i ämnet är utesluten. Men jag skall icke göra mig skyldig till samma förseelse som han, då han trots den sena tiden drog en historik, som ingen människa i kammaren hörde på och som dessutom var obehövlig, eftersom var och en har möjlighet att i handlingarna läsa sig till den. Jag skall heller icke gå in på att bemöta hans påståenden i denna historik. Jag vill endast i största korthet ifråga om slöseriet ifråga om byggena säga, att såvitt jag vet har staten icke haft något annat program än att skaffa bostäder till människor, som sakna sådana. Det är detta program, som alltså är aktuellt, och det är detta som byggnadslånebyrån alltså har till uppgift att följa.

Sedan påstod herr Pettersson i Dahl — mer eller mindre tvärsäkert — att det var fråga om en utvidgning av låneverksamheten. Han talade om femrumsvillan, som man skulle kunna få lån till, och ansåg, att det skulle bli en utökning av långivningen, som var olämplig, då den som hade råd att hålla sig med fem rum och kök också hade råd att själv bygga ett sådant hus. Nu innehåller författningen rätt att bevilja lån för en villa med fyra rum och kök. Jag undrar, om icke herr Pettersson kan förstå, att en villa på fyra rum och

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)

kök och en villa på fem rum och kök kunna vara precis lika stora. Det kan komma an på vederbörande ägares behov: den ene klarar sig med sina fyra rum och kök, den andre har kanske, som herr Pettersson i Dahl för övrigt själv nämn- de, behov av att ha denna villa inredd med fem rum och kök. Han har t. ex. en gammal far eller en gammal mor eller någon annan anhörig, som han vill be- reda plats åt i villan. Därför behöver han ett rum mer, men ytinnehållet kan vara detsamma, och priset kan vara detsamma, och det är ingenting annat som skiljer de båda villorna än inredningen. Hur detta skall kunna betyda en ut- vidgad och utökad låneverksamhet begriper jag icke. Det allra värsta är ju, att herr Pettersson i Dahl påstår, att man redan nu har börjat med dessa lån. Man kan bevilja lån åt dessa personer. I så fall begriper jag ännu mindre varför han reserverar sig.

Så talade herr Pettersson i Dahl om tvåfamiljshusen. Han är heller icke nöjd med att de skola räknas till samma kategori som enfamiljshusen. Detta innebär i varje fall ingen utvidgning av statens utgifter för lån utan i stället ett förbilligande när det gäller dessa hus jämfört med förhållandena tidigare.

På en punkt skulle jag vilja bemöta den ärade talaren. Det var den punkt som rörde slopandet av den nuvarande maximigränsen av 90 resp. 95 procent. Detta skulle också innebära något farligt enligt herr Petterssons mening och en utökning av långivningen. Det innebär emellertid ingenting annat än att om vi möjligen träffa på en kommun, som på grund av den statliga verksamheten fått sin bostadsmarknad till den grad ansträngd och i övrigt befinner sig i ett sådant ekonomiskt läge, att vi icke kunna utkräva de stadgade 20 pro- centen av tilläggslånet, så kan undantag göras för denna kommun. Alla de kommuner, som ha möjlighet därtill, skola erlagga 20 procent av tilläggslånet, och statsutgifterna där för lånen komma sålunda icke på långt när upp till vare sig 90 eller 95 procent. Även dessa farhågor synas sålunda fullkomligt obefogade.

Medan jag ändå har ordet, herr talman, ber jag att få säga ett par ord an- gående den reservation, som är avgiven av herr Johan Nilsson m. fl. Den går ut på bifall till motionen om att byggnadslånebyrån skulle få rättighet att i viss utsträckning bevilja familjebidrag till barnrika familjer även då de få lägenheter i andra hus än sådana som uppförts enligt bestämmelserna om barn- rikehus. Jag har för min del den uppfattningen, att det nuvarande systemet med barnrikehus är, om icke misslyckat så dock sådant, att det kan diskuteras, huruvida man bör fortsätta på den vägen. Man har nog också i kommunerna börjat fundera så smått över om icke den hjälp man ger åt dessa barnrika familjer visserligen är god men samtidigt sätter en fläck på dem, som komma i åtnjutande av den, något som de icke gjort sig förtjänta av. Då har man på annat sätt sökt bereda familjerna bostäder. Man har i stor utsträckning gått över till enfamiljshus, och på vissa håll söker kommunen taga hand om saken på det sättet, att man låter dem hyra lägenheter i andra hus, svarar för hyran och på det sättet placerar ut de barnrika familjerna och rycker dem ur den isolering, som de faktiskt hittills varit utsatta för. Jag vet också, att bostads- sociala utredningen sysslat med detta problem och troligen kommer att fram- lägga ett förslag, som går i den riktningen. Nu mena reservanterna, att det vore till nytta, om vid den tid, då det föreligger ett förslag att definitivt lösa denna fråga, man hade skaffat sig någon erfarenhet om hur saken kan ord- nas och hur detta experiment utfallit. Det är här icke fråga om att utanord- na pengar för ändamålet. Det är heller icke fråga om — och kan icke bli fråga om — någon verksamhet i större utsträckning. Bostadsbristen lägger tyvärr hinder i vägen för några större utsvävningar på detta område, men från reser- vanternas sida anser man, att vi böra ha möjlighet att ge kommunerna det

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)

stöd, som nu utgår enligt förordningen om familjebidrag, i den mån de kunna på ett annat sätt än hittills skaffa lägenheter åt barnrika familjer.

Jag skulle ha lust att framföra åtskilliga andra synpunkter, men jag skall rätta mig efter talmannens maning att vi skola fatta oss så kort som möjligt. Jag kan därför icke tillåta mig att taga kammarens tid längre i anspråk. Jag har velat, så långt tiden medgivit det, lugna kammaren med avseende på de farhågor, herr Pettersson i Dahl tydligen hyser. Och jag vill vädja till kammarens ledamöter, om det icke vore skäl i att i fråga om de barnrika familjerna söka redan nu ge dem möjlighet till en annan bostadsstandard än den vi hittills berett dem. Jag tycker uppriktigt sagt, att den hjälp vi nu ge icke rimmar med den ofta högljudda propaganda, som göres för att människor skola skaffa sig barn och många barn. Man bör icke behandla de barnrika familjerna på det sättet, att man deklasserar dem och förvisar dem till vissa stadsdelar och vissa hus, utan man bör bereda dem möjlighet att få bosätta sig även i andra lägenheter och ändå få bibehålla det bidrag, som utgår.

Jag ber, herr talman, att med det nu anförda få yrka bifall till utskottets hemställan på alla punkter utom den som gäller barnrikehusen, på vilken punkt jag yrkar bifall till den av herr Johan Nilsson m. fl. avgivna reservationen.

Häruti instämde herr Nilsson i Landskrona, fru Andersson och herr Bladh.

Herr Pettersson i Dahl: Herr talman! Herr Isacsson nämnde att jag tyckte det var så farligt med dessa bestämmelser. Jag redogjorde för utvidgningen av verksamheten. Jag talade om femrumslägenheterna, om tvåfamiljshusen som skulle räknas som enfamiljshus, om möjligheten att belåna dem upp till 100 procent, samt om riskdelen, som tidigare var begränsad men nu skall vara obegränsad. Jag kan tillägga den omständigheten, att affärsbankerna nu också skola släppas in i denna verksamhet. Jag sade, att jag ansåg, att utvecklingen på bostadsmarknaden tagit sådan fart, att dessa utvidgningar borde vara onödiga.

Herr Sundström i Skövde: Herr talman! Det skulle vara mycket önskvärt att kunna diskutera denna sak mera ingående, men jag måste i likhet med andra talare begränsa mig till en speciell fråga, i vilken jag också avlämnat en motion. Den rör kommunernas medverkan vid genomförandet av detta program.

Tidigare har det varit så, att kommunernas medverkan omfattat ett belopp motsvarande 50 procent av tomtkostnaderna. Nu har man föreslagit, att det skulle motsvara 20 procent av tillägglånen. Jag har tillsammans med en del kammarkamrater ansett detta bidrag från kommunernas sida för högt tilltaget. Jag nödgas erinra om att de utgifter statsverket nominellt har för verksamheten icke alls äro så stora, som de synas vara. Jag skulle vilja belysa detta med ett litet exempel. I ett hus, till vilket lämnas tertiärlån till 20 procent av byggnadskostnaderna, erhåller staten ränta på lånet av 4.5 procent. I verkligheten lånar staten dessa pengar för 3 procent, och det uppstår sålunda en räntevinst på icke mindre än 1.5 procent. När tillägglånet uppgår till 20 procent av byggnadskostnaderna, täcker denna 1.5 procent icke mindre än hälften av förräntningen på det tillägglån, som ges. Vad staten sålunda kommer att bestå är i verkligheten icke 20 procent utan 10 procent av överkostnadslånet. Skola nu kommunerna bidraga med $\frac{1}{6}$ av dessa överkostnader, bli faktiskt i realiteten endast 6 procent den reella utgiften för statsverket.

Nu förstår jag, att man invänder, att tillägglånen äro avsedda att avskri-

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)

vas om tio år, därest de icke då med dåvarande hyresläge kunna förräntas. Ja, det är jag också medveten om, men ingen vet, vad som kan inträffa om tio år. Det kan mycket väl hända, att staten vid den tidpunkten icke behöver efterskänka ett enda öre av de tilläggs lån, som här beviljas. Penningvärdet kan undergå sådana förändringar, att det blir möjligt att förränta hela beloppet. Även om det skulle vara nödvändigt att göra en del avskrivningar på detta tror jag vinsterna i nuvarande läge äro så stora, att man icke behöver frukta för den avskrivning, som då måste äga rum. Jag vill bara erinra om att för de uppoffringar staten här gör i form av överkostnadslån är det möjligt för staten att reglera hyresmarknaden, vilket är den väsentliga punkten när det gäller att uppflytta olika orter i olika dyrortsgrupper. Om staten på detta sätt kan hindra ett större antal orter med ett stort antal befattningshavare i statens tjänst från att överföras t. ex. från D-ort till E-ort, ha därmed årliga vinster för statsverkets räkning gjorts, som säkerligen komma att täcka de ytterligare räntekostnaderna för de överkostnadslån som beviljas.

Jag vill sålunda göra gällande, att i detta fall äro vinsterna uteslutande på statsverkets sida och att de krav, man här ställer på kommunerna, måste anses vara jag vill icke säga direkt oberättigade men i varje fall icke så sakligt grundade, att de motivera en så hög bidragsprocent som här ifrågasatts.

Jag noterar med tillfredsställelse, att jämkningar i särskilda fall skola bli möjliga tack vare det skrivsätt utskottet begagnat sig av, och jag vill naturligtvis hoppas, att sådana jämkningar i mycket stor utsträckning skola komma att ske. Annars skulle säkerligen mycket stora svårigheter uppstå för en rad kommuner att överhuvud taget kunna genomföra ett byggnadsprogram. Jag vill också i detta sammanhang erinra om att statsverket tager kommunernas tjänster i anspråk i utomordentlig omfattning för denna verksamhet. Det behövs i verkligheten icke så värst stor låneverksamhet förrän kommunerna måste på grund av den kontrollverksamhet och det blankettskriveri, som här är nödvändigt, anställa en person helt och hållet för denna uppgift. När denna verksamhet får en ytterligare ansvällning, bli administrationskostnaderna för kommunerna mycket avsevärda. Jag har därför ansett mig icke kunna uraktlåta, trots de små förhoppningar jag har om att vinna gehör, att ställa ett yrkande. Det blir nämligen nödvändigt att i en framtid till prövning upptaga kommunernas andel i denna verksamhet och ändra den så, att administrationskostnaderna väsentligen läggas på kommunerna men att dessa befrias från direkta kontanta bidrag till verksamheten. Det är min bestämda övertygelse — och den är vunnen genom mångårig verksamhet på detta område — att dessa bidrag icke äro berättigade och att de i hög grad hämma den utomordentligt betydelsefulla verksamhet, det här är fråga om.

Det är beklagligt, att tiden nu skall vara så långt framskriden. Jag tror, att detta är en av de viktigaste frågor vi haft att behandla här i riksdagen. Den hade därför säkerligen krävt en dags diskussion, lika väl som många andra frågor av betydligt mindre vikt. Jag skall emellertid, herr talman, tilllåta mig att framställa ett yrkande.

Jag yrkar sålunda, att det sista stycket på sid. 26 och det första stycket på sid. 27 i utskottets motivering utbytas mot följande uttalande: »Utskottet har i likhet med departementschefen icke något att erinra mot att en närmare fixering av det kommunala bidragets storlek kommer till stånd. Emellertid anser utskottet den föreslagna bidragsprocenten på 20 procent av överkostnaden oskäligt hög — även om, såsom departementschefen framhållit, byggnadslånebyrån skall ha befogenhet att vidtaga jämkningar allt efter omständigheterna i varje särskilt fall. I likhet med det alternativt framställda yrkandet i motionen II: 431 får alltså utskottet förorda att, med bibehållande av ovan an-

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)

givna jämningsmöjligheter, kommunernas bidrag fastställas till 5 procent av överkostnaden.»

I analogi därmed ber jag också att få framställa det yrkandet, att punkten C. i utskottets kläm får följande lydelse: »i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen II:431 samt med avslag å motionen II:441 godkänna av utskottet förordade ändrade grunder rörande tertiärlån till viss bostadsbyggnadsverksamhet och tilläggs lån till viss bostadsbyggnadsverksamhet».

Herr von Seth: Herr talman! Det är givet att alla talare här varit inne på det temat, att det ju är mycket beklagligt att den ytterst viktiga fråga, som det här gäller, varken inom utskottet eller inom kamrarna har kunnat ägnas erforderlig tid, och då sålunda en mycket begränsad tid nu står till förfogande för frågans diskuterande, skall jag endast med några få ord beröra den del därav, som avser bostadsförbättringsverksamheten liksom byggnadsverksamheten överhuvud taget på landsbygden.

Det föreligger här en reservation av herr J. B. Johansson m. fl., vari hemställas att »riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte påyrka kraftiga och effektiva åtgärder för nedbringande av landsbygdens och jordbrukets byggnadskostnader i enlighet med statsmakternas tidigare intentioner». Jag måste säga, att när jag läser orden »statsmakternas tidigare intentioner», har jag svårt att frigöra mig från det intrycket, att detta är en appell till socialministern att inte glömma de svåra förhållanden, under vilket jordbrukets byggnadskostnader bedrives. Bristen på folk och annat nu under krisen har ju gjort, att reparations- och nybyggnadsarbeten på landsbygden ha fått eftersättas i mycket stor utsträckning. En gång, när det åter blir bättre tider, komma vi att ställas inför mycket svåra problem, när det gäller landsbygdens byggnadsfrågor, och det är vår övertygelse, vi som bo på landsbygden, att dessa problem komma att växa statsmakterna över huvudet, om man inte redan nu tar itu med saken. Det skulle ha varit mycket önskvärt, att socialministern varit här närvarande, så att han kunnat betyga, att det intresse, som han, när vi tidigare behandlat landsbygdens byggnadsfråga, sagt sig hysa för en lösning av denna fråga, fortfarande är, jag vill använda uttrycket, vid liv. För min del skulle jag vilja efterlysa socialministerns och hans medhjälparens goda vilja, när det gäller att lösa dessa problem på ett för landsbygden tillfredsställande sätt.

Herr talman! Det skulle vara mycket att tillägga om denna sak, men jag skall inskränka mig till ett understrykande av att svårigheterna hopa sig för jordbrukarna för varje dag och vecka, som gå. Statsmakterna måste inse, att det rent av kommer att inträffa en katastrof, om det inte beredes möjlighet för jordbrukarna att anskaffa såväl bostads- som ekonomibyggnader till rimliga och räntabla priser.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som beträffande byggnadsverksamheten på landsbygden har avgivits av herr J. B. Johansson m. fl.

Herr Eriksson i Stockholm: Herr talman! Flera av talarna i denna debatt ha uttalat beklaganden av att det svåra och viktiga ärende, som det här gäller, kommit så sent på riksdagens bord, att man knappast kan ha tid att grundligt genomdiskutera detsamma. Det är självklart, att ingen beklagar detta i högre grad än utskottet. Jag vill emellertid betyga, att ansvaret för den sena behandlingen inte faller på utskottet. Den avdelning inom statsutskottet, som haft att förbehandla frågan, har gjort detta så fort som det överhuvud taget varit möjligt — behandlingen skedde så tidigt, att de i ämnet

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)
väckta motionerna inte ens förelågo tryckta, utan man fick ta del av deras innehåll på annat sätt. Detta visar, att utskottet på intet sätt är ansvarigt för frågans försening.

Det är klart, att en fråga av så stor räckvidd och samhällelig betydelse som den föreliggande måste i hög grad fånga intresset hos riksdagens ledamöter, och det är därför kanske naturligt, att så många motioner ha blivit väckta på olika punkter och att till utskottsutlåtandet är fogad en rad av reservationer. Även om i vissa viktiga delar meningsskiljaktighet sålunda råder, är man emellertid i stort sett enig när det gäller det grundväsentliga. Första kammaren har också för en god stund sedan följt utskottets förslag i alla dess detaljer, och jag har nog närmast den uppfattningen, att även andra kammaren kommer att göra detta, något som motiverar att jag nu fattar mig ganska kort.

Den förste ärade talaren i denna debatt utvecklade ju i ett mycket långt anförande en hel del synpunkter på detta problem. Många av dessa synpunkter äro kanske inte direkt aktuella i dagens läge och i dagens debatt, men de hänga dock självfallet samman med den föreliggande frågan. En annan ledamot av utskottet har emellertid redan i vissa delar bemött vad som framförts av herr Pettersson i Dahl, och jag skall därför nu inte gå in därpå. Jag vill endast säga några ord beträffande en fråga, som berörts såväl av herr Pettersson i Dahl som av den siste ärade talaren, nämligen den som innefattas i den till utskottets utlåtande fogade reservation, som är betecknad med 4:o).

Vi ha, på grund av den knappa tid som stått till buds, inte något mera utförligt diskuterat denna fråga inom utskottet eller utskottsavdelningen. Dels har frågan tidigare ingående diskuterats här i riksdagen, och dels är det utskottsmajoritetens uppfattning, att man löser inte frågan om landsbygdens byggnadskostnader genom att bara diskutera den här i kamrarna. Det behövs säkerligen andra åtgärder, om man skall kunna åstadkomma något praktiskt resultat. Vi ha sålunda för vår del ansett, att det i nuvarande läge inte kan föra frågan framåt, om man åter upptar den till debatt, och det är närmast ur den synpunkten, som majoriteten av utskottet stannat för att avböja förslaget om en framställning till Kungl. Maj:t av det innehåll, som reservationen avser.

Av de övriga spörsmål, som här berörts, skall jag upptaga ett par.

Representanten för Skövde, som ju också här är motionär, ansåg att kommunernas andel av kostnaderna för bostadsproduktionen blir för betungande för kommunerna. Inom utskottet ha vi emellertid efter övervägande av de olika synpunkter, som kunna anföras härvidlag, ansett att sakliga skäl tala för ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag, som ju avser att söka fixera kommunernas kostnader på ett mer bestämt sätt än vad tidigare varit fallet. Utskottet har emellertid inte förbisett att det kan uppstå situationer, där ett tillämpande av de nya grunderna kan bli för betungande för kommunerna, och det är närmast detta, som föranlett utskottet att göra det uttalande, som också herr Sundström i Skövde pekade på och som går ut på att det vid en efterprövning skall vara möjligt att bereda kommunerna en viss lindring, beroende på omständigheterna i de särskilda fallen. Utskottet säger sålunda, att byggnadslänebyrån bör »lik-som hittills ha möjlighet att förfara efter omständigheterna i varje särskilt fall. Byrån bör således enligt utskottets mening bland annat äga möjlighet att jämka bidragsprocenten nedåt i sådana fall, där den nu föreslagna regeln, jämförd med förut gällande bestämmelser, innebär en för kommunen betungande ökning av det kommunala bidraget.»

Jag är övertygad om att ifall denna anvisning tillämpas på rätt sätt, komma inte de svårigheter att uppstå, som herr Sundström i Skövde här pekade på, och jag vill därför hemställa till kammaren att avslå det yrkande, som herr Sund-

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)

ström ställde, och i stället bifalla vad utskottet har föreslagit på denna punkt såväl i sin hemställan som i sin motivering.

Vidare skulle jag här vilja något beröra den reservation, som är betecknad med 2:o) och till vilken herr Isaacson yrkat bifall.

Jag försäkrar, att jag för min del har mycket stora sympatier för den motion, som ligger till grund för denna reservation, men jag har i alla fall ansett att det i dagens läge saknas tillräckliga skäl för att göra ett avsteg från vad Kungl. Maj:t i detta avseende har föreslagit. Såsom departementschefen erinrar om, kommer bostadssociala utredningen att på denna punkt framlägga ett förslag, och då kan spørsmålet upptagas till mer allsidig och vidsträckt behandling än vad som är möjligt med den föreliggande motionen såsom utgångspunkt. Därför har utskottet icke för närvarande ansett sig kunna biträda vad som påyrkas i den nämnda motionen och reservationen.

Jag vill emellertid säga, att även jag är av den uppfattningen att det framdeles nog blir nödvändigt att avhjälpa de barnrika familjernas bostadsbekymmer icke enbart genom att bygga dessa kolonier av s. k. barnrikehus, i vilka endast barnrika familjer inrymmas, utan även genom att söka placera de barnrika familjerna i vanliga bostadshus. Jag är emellertid inte säker på, hur detta lämpligen bör ske. Det är möjligt att den väg, som motionärerna här ha pekat på, nämligen att man i första hand anlitar sådana hus, som uppföras av kommunerna eller av med kommunerna jämställda företagare, bör beträdas, men det kan också finnas andra utvägar. Jag tänker t. ex. på de bostadskooperativa företagen, vilka säkerligen skulle kunna bereda de barnrika familjerna lika goda bostäder som de bostadsföretag, som startas i kommunernas regi eller med deras medverkan. Denna fråga är så pass betydelsefull, att det nog är skäl i att avvakta bostadssociala utredningens förslag och de yttranden, som däröver kunna inkomma, innan man företar några åtgärder. Det är emellertid min förhoppning, att det, när vi nästa år träffas till lagtima riksdag, skall kunna framläggas ett förslag till lösande av denna fråga i anslutning till det resonemang, som här föres av motionärerna och reservanterna. I dagens läge anser jag mig även på denna punkt böra yrka bifall till utskottets förslag.

Med detta har jag berört det väsentliga av vad som i debatten anförts gentemot utskottets förslag, och jag vill nu, herr talman, sluta med att i alla punkter yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Herr Andersson i Malmö: Herr talman! Jag skall be att få säga några ord ifråga om bostadsförsörjningen åt mindre bemedlade barnrika familjer. Jag har även varit med om den reservation som på denna punkt är avgiven.

I denna reservation har upptagits ett förslag, framlagt av statens byggnadslånebyrå. Detta förslag har närmast sin upprinnelse i överläggningar mellan Malmö stad och byggnadslånebyrån, men ingen skall tro, att detta problem endast har intresse för eller gäller enbart för Malmö. Ty det förslag, som framlagts i reservationen och för övrigt också i en motion, gäller alla kommuner, som vilja hjälpa barnrika familjer till lämpliga och bättre bostäder till rimliga priser. Avsikten med vårt förslag är närmast att söka åstadkomma den största möjliga spridning av de barnrika familjerna inom ett samhälles bostadsbestånd. Vi vilja, så långt det överhuvud taget är möjligt, söka åstadkomma vad man skulle kalla en normal bostadsfördelning.

Jag tror, att den erfarenheten är tämligen allmän, att det icke är lämpligt att bygga stora bostadskomplex enbart för barnrika familjer. Man kan befara, att dessa kunna komma att erhålla karaktären av anstalter och lätt komma i vanrykte, varigenom de barnrika familjerna skulle kunna draga sig för

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)

att söka dessa bostäder. Numera har man också sökt hjälpa upp detta genom att i barnrikehusen blanda upp de barnrika familjerna med icke barnrika familjer. Jag tror, att man i allmänhet söker följa den regeln att låta andra än barnrika familjer på öppna marknadens villkor hyra omkring 50 procent av bostäderna i dessa barnrikehus. Jag tror, att man därmed också har kommit att eliminera i varje fall en del av de olägenheter som förut ha vidlått barnrikehusen. Men även andra vägar böra prövas, och då har, såsom förut av herr Isacson framhållits, den tanken kommit fram, att man skulle låta de barnrika familjerna bo i vanliga hyreshus och då även få bibehålla den hyreshjälp som staten lämnar. Det är klart, att en förutsättning härför är, att samhället har kontroll över hyressättningen, så att icke statens bidrag gå till enskilda husägare.

I Malmö har man utan statens medverkan gjort ett försök att plantera ut barnrika familjer på öppna marknadens villkor även i enskilda hus, men på den punkten ha vi misslyckats. Man har nämligen från fastighetsägarnas sida icke anmält för detta ändamål lämpliga lägenheter. Jag antar, att fastighetsägarna icke velat underkasta sig hyreskontrollen. Vi ha emellertid från bostadsrättsföreningarnas sida mötts av mycket större förståelse för dessa våra strävanden. Där finns ju denna allmänna hyreskontroll. Samma sak gäller naturligtvis kommunens egna hus. Det har sålunda träffats en överenskommelse med bostadsrättsföreningarna om att de barnrika familjerna skulle planteras ut i deras hus. Tillvägagångssättet skulle bli det, att staden skulle förvärva lägenheter med bostadsrätt och uthyra dessa lägenheter till barnrika familjer. Hyresvillkoren skulle motsvara den standardhyra som av byggnadslånebyrån bestämmes. Dessa familjer skulle också efter tio år kunna få övertaga bostadsrätten på förmånliga villkor. Men en bestämd förutsättning för att detta program skall kunna genomföras är, att de barnrika familjerna få bibehålla statsbidraget till hyran, det s. k. familjebidraget.

Det är helt enkelt ingenting annat än detta, som vårt förslag i reservationen avser. Förslaget har, som förut framhållits, framlagts för Kungl. Maj:t av byggnadslånebyrån med understrykande av att denna åtgärd från början skulle bli en försöksverksamhet. Jag kan ju i detta sammanhang också erinra om att de kommuner — jag vet icke huru många de äro — som yttrat sig över denna fråga, genomgående förordat bifall till byggnadslånebyråns förslag. Man kan alltså icke säga, att detta enbart är ett intresse för en enskild stad, utan det är ett allmänt intresse för kommunerna här i landet.

Vi ha emellertid av handlingarna sett, att departementschefen avstyrkt förslaget. Han har velat avvakta ett förslag i frågan från bostadssociala utredningen, som håller på med utredningar om likartade spörsmål. Utskottet har för sin del följt departementschefen, och dess motivering för avslag är ungefär densamma som återfinnes i Kungl. Maj:ts proposition. Jag skulle härtill vilja säga, att det är icke alltid, som riksdagen avslår framställningar om utredning, även om ett ärende redan ligger under utredning. Vi hade senast under gårdagen ett exempel därpå, då riksdagen med tämligen stor majoritet beslöt hemställa om utredning i en fråga, där det redan pågår utredning. I det fall det här gäller avses med förslaget en försöksverksamhet som, såvitt jag kan se, sammanfaller med bostadssociala utredningens egna utredningslinjer. Denna bostadssociala utredning kan alldeles säkert i sin utredningsverksamhet få god nytta av den försöksverksamhet som vi här föreslagit.

Jag vill också erinra om att vad som här föreslås från reservanternas sida icke betyder några ökade utgifter för staten. Vi begära ingen ökning av anslaget. Det är möjligt, att en sådan linje som här skisserats i det långa loppet kan bli billigare för staten, då staten, såvitt jag förstår, lämnar billigare lån till barnrikehusen än de tertiärlån som bostadsrättsföreningarna erhålla.

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)

Jag vill slutligen, herr talman, påpeka en annan sak, som kan ha betydelse i nuvarande läge. Under gårdagen hade vi en diskussion som i rätt hög grad kom att röra sig om barnrikefamiljernas möjligheter att skaffa sig bostäder. Det framhölls, att särskilt under nuvarande tidsläge var det mycket svårt att skaffa tjänliga bostäder åt barnrika familjer. Det är väl så sant som det är sagt, och jag skulle gärna vilja understryka, att man på denna punkt har fullkomligt rätt. Men då tycker jag — och det tror jag också de andra som äro med om reservationen tycka — att man skall, så långt det är möjligt, söka redan nu hjälpa de barnrika familjerna. Därför borde riksdagen bifalla de förslag vi här ha väckt. Det kan redan nu i detta svåra bostadsläge bli en hjälp åt de barnrika familjerna.

Vad vi först och främst syfta till med detta vårt förslag — jag vill erinra därom ännu en gång — är att vinna den största möjliga spridning av de barnrika familjerna inom ett samhälles bostadsbestånd. Jag tycker, att denna motivering är tillräcklig för ett bifall till vår reservation, till vilken jag också, herr talman, ber att få yrka bifall.

I detta anförande, varunder herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, instämde fröken *Hesselgren* och herr *Mårtensson*.

Herr *Olsson* i Gävle: Herr talman! Jag har begärt ordet för att göra ett par tillrättalägganden ifråga om vissa yttranden som fällt under debatten.

Jag skulle till herr Sundström i Skövde, då han så starkt strukit under att statsverket i hög grad tagit kommunernas krafter i anspråk, vilja säga, att man lika gärna kan vända på satsen och säga, att det förhåller sig tvärtom. Jag skall icke disputeras med honom om den ränta som staten tar på tertiärlånen, men jag skulle vilja erinra om att från början av denna verksamhet, således så långt tillbaka som 1933, fanns det vid sidan av den bestämmelse, som nu gäller, en bestämmelse om en särskild riskfond som tillfördes 1 procent av räntan. Denna fond avsåg att utgöra en säkerhet ifråga om det kollektiva ansvaret hos de olika husbyggarna för de risker som eventuellt kunde uppstå. Sedan avskaffades emellertid denna riskfond, och riskprocenten lades in i räntan. Riksdagen uttalade då, att statsverket skulle ta de risker som kunde inträffa. Nu kan det givetvis diskuteras, vilka risker som här kunna inträffa. Det är möjligt, att risken blir ingen. Det finns emellertid de som säga, att den blir stor, och jag tror, att det är bäst att icke vara för tvärsäker. Under vad vi kalla normala tider kunde vi ju inregistrera, att det förelåg risker, fastän statsverket hittills lyckats komma tämligen helskinnat undan.

Det är givetvis klart, att det kan bli föremål för en omprövning, huruvida en räntesänkning bör äga rum och denna riskprocent tas bort, men då skall man också ha blicken öppen för att en räntesänkning kommer att sänka de årliga kostnaderna och att i och med denna sänkning även tillägsslånen komma att sjunka. Därmed tar staten tillbaka, vad den offrat med räntesänkningen.

Jag skulle sedan vilja säga ett par ord om varför statsorganet har lagt fram det förslag beträffande de barnrika familjerna, som blivit mycket omdebatterat och som föranlett stridigheter under debatten här i dag. Förbindelserna mellan bostadssociala utredningen och byggnadslånebyrån äro tämligen goda, och vägen mellan dem är icke lång. Byggnadslånebyrån har således fullt klart för sig, att ett förslag av mycket större omfattning än det som byggnadslånebyrån framlagt skulle komma att föreligga i bostadssociala utredningens betänkande. Nu har denna fråga diskuterats, och de finnas ju som anse, att man måste ha de barnrika familjerna i särskilda kolonier. Man kan inte ha dem bland annat vanligt folk. Det finns de som sky barnrikehusen som pes-

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)
ten. Det är framförallt sådant folk, som inte själva velat bli barnrika utan på allt sätt värjt sig mot en sådan »olycka». Skulle det icke då vara av mycket stort intresse, att man, när detta stora förslag om hur man slutligen skall ordna projektet föreligger för riksdagens avgörande, har en smula erfarenhet på detta område? Man skulle ju kunna tänka sig, att man genom denna försöksverksamhet skulle kunna få något litet belägg för om det går att i vanliga bostadshus placera ut ett mindre antal barnrika familjer eller om den vägen icke är framkomlig. Det är alltså motivet till det av byggnadslånebyrån framlagda förslaget.

Jag skall i detta fall icke ställa något yrkande. Det kan ges belägg för båda synpunkterna. Men jag har velat med dessa ord motivera, varför statsorganet fört fram detta förslag. Vi tro, att det skulle vara till fördel icke bara för folket i allmänhet utan också för riksdagen, när den går att taga ställning till detta problem, om vi hade någon liten erfarenhet.

När jag nu har ordet, skulle jag till herr Pettersson i Dahl, som så starkt strök under, att denna barnrikehusverksamhet visserligen i någon mån varit till gagn för landsbygden men icke i någon vidare utsträckning, vilja säga, att de utlämnade länen gått till i runt tal 13,000 barnrikebostäder, både lägenheter och egna hem — de senare i runt tal 6,000. Av dessa barnrikebostäder finnas i städer och köpingar 9,000 och på landsbygden 4,000. Härvidlag äger således en rätt omfattande verksamhet rum även på landsbygden, och jag skulle tro, att det finns ett stort behov härav på landsbygden och att, om landsbygden förstod sina intressen, skulle man kunna mångdubbla denna verksamhet. Jag vet, att Hallands län icke tillhör dem där man precis varit så driftig, men det finns åtskilliga andra. Älvsborgs län och Blekinge län, där man på landsbygden försökt att göra sig nytta av dessa lån från staten med åtföljande familjebidrag och där man även till många, många jordbrukare som äro barnrika och mindre bemedlade har kunnat lämna detta stöd.

Så yttrade herr Pettersson i Dahl till slut, att han beklagade, att statsorganet, såvitt han kunnat finna, icke hade något intresse för att verksamheten bedrevs så, att man kunde få så mycket bostäder, att hyrorna kunde komma ned, vilket vore allas önskan. Ja, kan herr Pettersson i Dahl åstadkomma en sådan politik hos statsmakterna samt anskaffa det material, den arbetskraft och de pengar som äro erforderliga för att denna fråga skall kunna lösas efter hans linjer, då är jag säker på att statsorganet är villigt att infria till och med de förhoppningar som herr Pettersson i Dahl hyser i detta avseende. Vi skola emellertid ha klart för oss, att för att skapa ett sådant läge som herr Pettersson i Dahl vill skapa, skulle man först ha att genom ökad byggnadsverksamhet taga igen allt som byggts för litet under de gångna åren och sedan åstadkomma ett sådant överskott på bostäder, att man kunde tänka sig, att ifrågavarande byggnadsproduktion skulle kunna påverka hyrorna. Jag tror icke, att det är möjligt vare sig för arbetskraftens, för materialets eller för pengarnas skull att åstadkomma detta i det läge vari vi komma att befinna oss under åtskilliga år framåt. Vi få nog vara nöjda, om vi, såsom skett under de sist gångna åren, bara kunna förhindra, att bostadsbristen växer, och om vi kunna hålla oss, där vi voro, när staten började göra sina stora insatser.

Herr talman! Jag har intet yrkande.

Herr **Erlander**: Herr talman! Det har under debatten från flera håll uttalats ett beklagande av att riksdagen vid denna sena tidpunkt skall behöva syssla med så stora och viktiga ärenden som det förevarande. Utskottets representant, herr Eriksson i Stockholm, har påpekat, att man inte kan påstå, att det är statsutskottet som bär skulden till detta förhållande, och det vill jag giva

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)

honom odelat rätt i. Utskottsbehandlingen av detta ärende har ju varit utomordentligt snabb och, som kammarens ledamöter också torde ha funnit, mycket grundlig. Jag vill emellertid säga, att det knappast heller kan vara regeringens fel, att vi vid denna sena tidpunkt få detta ärende upp till behandling. Det förhåller sig nämligen så, att byggnadslånebyråns framställning, som ligger till grund för propositionen, inkom till Kungl. Maj:t den 18 mars och därefter blev föremål för remissförfarande. Jag riktar icke någon kritik mot byggnadslånebyrån, ty det är förhållandena själva som göra, att det måste bli först vid en sen tidpunkt, som det ansvariga verket kan överblicka, hur läget på bostadsmarknaden ter sig. Det hade varit mycket litet värde med om riksdagen fått en proposition i bostadsfrågan grundad på sifferuppgifter som icke voro de allra senaste.

Vi ha nu i propositionen tagit upp ett förslag som möjliggör, att affärsbankerna skola kunna lämna bottenkredit. Detta förslag kom in till departementet den 29 mars. Det sista remissyttrandet avgavs den 6 maj, och propositionen är dagtecknad den 7 maj. Även Kungl. Maj:ts regering måste ju ha några minuter på sig att tänka över frågan.

Jag har velat framhålla detta, herr talman, för att det skall vara klart, att det kanske förhåller sig på detta sätt med åtskilliga av de propositioner som kommit vid en sen tidpunkt. Det är tidsförhållandena själva som ha gjort att det möter svårigheter i första hand för verken att komma in med sina förslag vid den tidpunkt, som de skulle ha gjort, om det varit normala förhållanden.

I sak har jag icke så mycket att säga, sedan åtskilliga av de uttalanden, som måste bero på missuppfattningar, bemötts av andra talare. Jag vill emellertid säga en sak till herr Pettersson i Dahl. Han stod frågande inför vad utskottets skrivning betydde, när det gällde dessa 7 miljoner kronor i bostadsförbättringsbidrag till landsbygden, som endast skulle få tas i anspråk efter Kungl. Maj:ts medgivande. Jag vill säga till herr Pettersson, att mig har utskottets skrivning icke oroat. Avsikten med vad utskottet här uttalat är ingen annan, än att man skall ha möjlighet, om det blir andra förhållanden i fråga om material och arbetskraft än det nu är, att sätta i gång en utvidgad verksamhet på landsbygden för bostadsförbättring. Man har ansett, att det under nuvarande förhållanden med den arbetskrafts- och materialbrist som råder kan vara skäl i att iakttaga en viss återhållsamhet. Jag tror, att det icke minst för landets jordbrukare är klart, att man bör intaga den positionen. Man har emellertid velat ha förberedelsearbetet i gång, så att, om det lättar beträffande arbetskrafts- och materialförsörjningen, man skall ha bidragsbehovet klart för sig och ansökningarna prövade av egnahemsnämnderna. Så har jag fattat statsutskottets skrivning på denna punkt. Det ligger då i sakens natur, att pengarna komma att på det sättet stå till disposition, att egnahemsnämnderna få Kungl. Maj:ts bemyndigande att taga emot ansökningar och bevilja lån men med förbehåll. Jag föreställer mig, att med denna upplysning herr Petterssons i Dahl farhågor skola vara lugnade.

Jag kan, herr talman, inte underlåta att säga även ett ord till herr Sundström i Skövde. Han gjorde en sifferanalys för att visa, att staten vunne så mycket på den bostadsproduktion som staten här subventionerar, att det vore rimligt, att statsverket övertog alla kostnaderna. Att kommunerna skulle engageras fann han däremot ganska oberättigat, i varje fall i den utsträckning som Kungl. Maj:t och utskottet föreslagit. Jag vill säga, att de allra flesta kommunalmän ha nog i handling visat sig ha en annan uppfattning på denna punkt. Bostadsfrågans lösning kan icke bli enbart en statlig angelägenhet. Det kommer aldrig att lyckas för ett statens verk att organisera bostadsförsörj-

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)
ningen, om man icke på ett effektivt sätt kopplar in det kommunala initiativet och de kommunala förmedlingsorganen. För att man skall få ett verkligt kommunalt ansvar vid framtida prövning av de lånesökandes möjligheter är det nödvändigt, tror jag, att det kommunala engagemanget också är förenat med ekonomiskt ansvar. Vad som nu sker, herr Sundström i Skövde, är att det kommunala ansvaret i de allra flesta fall reduceras. Det blir i de flesta fall en minskning av de bördor, som man lägger på kommunerna. Skulle efter denna minskning visa sig, att de ändå äro för tunga, ha både Kungl. Maj:t och utskottet förutsatt, att man skall kunna giva dispens och medgiva minskning.

Sedan, herr talman, ett enda ord om herrar Isacssons och Olof Anderssons resonemang om nödvändigheten av att sprida de barnrika familjerna och lämpligheten av att man som ett försök tar det s. k. Malmösystemet.

Jag tror visst, att det kan ligga något i att man skall göra försök i denna riktning. Men jag kan icke gå med på, när man säger, att den nuvarande verksamheten innebär, att man deklasserar de barnrika familjerna. Det förhåller sig ej på det sättet mer än på de ställen, där man icke skött denna verksamhet på tillfredsställande sätt. Man skall icke låta sig gripas av spridningshypos och tro, att det sker förfärliga olyckor, om man för de barnrika familjerna samman till någorlunda stora enheter. Detta är ett avvägningsproblem. Bygger man barnrikehus, är det nödvändigt, att man för dessa har vissa socialpedagogiska anordningar. Man får ej, som man gjort på vissa håll, föra ihop hundratal barnrika familjer och ingenting göra för lekplatser, lekskola och barnkrubba. Det är klart, att sköter man verksamheten på detta sätt, har man skapat långt ifrån tillfredsställande förhållanden. Men sprider man omkring de statssubventionerade barnrika familjerna, försvårar man otvivelaktigt skapandet av de socialpedagogiska anordningar, som äro nödvändiga, om samhället på ett riktigt sätt skall fullgöra sina förpliktelser mot de barnrika familjerna. Detta är ett avvägningsproblem. Det är olyckligt att föra ihop barnrika familjer i för stora enheter, men också olyckligt att sprida ikring dem på sådant sätt, att möjligheterna att hävda deras intressen bli väsentligen reducerade. Jag tror, att det system, som Stockholm börjat med, att i barnrikehusen placeras 50 procent barnrika och 50 procent icke barnrika familjer, är ett sunt och riktigt system. Det blir en naturlig sammansättning av klientelet och man vinner en sak, som kanske icke alla kammarens ledamöter tycka är en vinst men som åtminstone jag tycker är en vinst, nämligen att man kommunaliserar en betydande del av bostadsmarknaden. Jag är tillräckligt kollektivist för att tro, att det kommer att visa sig mycket svårt i längden att undgå en kommunalisering av bostadsmarknaden. Jag tror därför, att den icke är någon så förfärligt stor framtidslinje, denna linje som vissa talare ha pläderat för. Men visst skall man kunna göra ett försök. Men det är ett steg, som man gärna vill taga först sedan man fått litet säkrare hållpunkter än vi ha för närvarande. Därför har Kungl. Maj:t sagt sig att man kan avvakta bostadssociala utredningens förslag i ärendet. Det vore ganska rimligt att vänta ett enda år, när man väntat så länge.

Det var endast dessa randanteckningar till diskussionen som jag, herr talman, velat göra.

Herr Nilson i Spånstad: Herr talman! När jag lyssnat till denna debatt har jag blivit en smula förvånad över att man i detta sammanhang icke synes vilja diskutera frågan om landsbygdens byggnadsproblem. Det ser i stället ut som om man vore mindre benägen att diskutera detta problem för närvarande. Det har till och med på något håll framskyttat, att man skulle önska betrakta tidigare representativa uttalanden närmast som önskemål i en svunnen tid.

Såvitt jag vet är det i dag enda gången för i år det är möjligt att få till

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)

stånd en debatt i riksdagen kring dessa problem. Därest det ej anses otillåtligt att spörja herr statsrådet och chefen för socialdepartementet, skulle jag gärna vilja fråga, hur man tänker ordna de brännande och alltfjämt olösta problem, som stå i samband med jordbrukets byggnadsfrågor.

Jag vet ju, att det under det gångna året träffats ett begränsat avtal på detta område med någon av de parter, som äro intresserade. Jag vet också, att detta avtal icke kan anses täcka vad som sades en gång, när man ansåg, att det vore önskligt, att det träffades ett avtal rörande byggnadsverksamhet för jordbrukets behov med de mest representativa parterna inom jordbrukets område. Jag tror ej heller, att vad som har skett är i överensstämmelse med vad som tidigare uttalats. Det är inte heller en lösning efter de linjer, som statsrådet utformat en gång i propositionen nr 251/1941.

Herr talman! Jag har velat säga detta för att vi skulle få tillfälle att få dessa frågor belysta i dagens debatt.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr **Hansson** i Rubbestad: Herr talman! Jag vill i stort ansluta mig till vad herr Pettersson i Dahl sagt beträffande den första och den fjärde reservationen. Men det är egentligen rörande den tredje reservationen som jag vill säga ett par ord. Det gäller där anslaget på 4 miljoner kronor till uppförande av pensionärshem. Kungl. Maj:t hade ju begärt endast 2 miljoner kronor, men utskottet har ökat ut anslaget till 4 miljoner kronor. Jag vill peka på vad departementschefen sagt i propositionen i avseende å byggnadsfrågorna på landsbygden, att den mycket stora bristen på material gör, att byggnadsverksamheten bör begränsas. Då man vet, att för städernas vidkommande här beviljats anslag till försvarsbyggnader på långt över 100 miljoner kronor att utföras under nästa budgetår och dessutom i denna proposition föreslås anslag på cirka 100 miljoner kronor för annan byggnadsverksamhet, så tror jag, att genom dessa anslag kommer materialtillgången att bli så hårt pressad, att den ytterligare materialtillgång, som kommer att erfordras för denna utökning från 2 till 4 miljoner kronor för pensionärshem, kommer att te sig svåröverkomlig. Jag tycker därför, att det skulle vara lämpligast, om andra kammarerna ville bifalla Kungl. Maj:ts förslag i denna del, alltså att beloppet fastställas till 2 miljoner i stället för 4 miljoner kronor.

Utskottet säger i fråga om bostadsbyggandet på landsbygden, att till förhindrande av uppkomst av bristsituationer i fråga om arbetskraft och material bör till anslaget knytas det förbehållet, att ett belopp av 7 miljoner kronor får disponeras på det sättet, att företagen icke få igångsättas förrän efter särskilt medgivande av Kungl. Maj:t. Med anledning av detta uttalande vill jag säga, att jag förväntar, att när Kungl. Maj:t prövar materialtillgången för olika byggnadsföretag, landsbygdens byggnadsfråga icke skall ställas i särklass, utan att denna materialtillgång prövas i hela sitt sammanhang. Finns det material för byggande av bostäder och dylikt i städerna, tycker man också, att det bör finnas material för byggande av bostäder på landet. Jag vill bara vädja till regeringen att, när den prövar denna materialtillgång, bedöma den på sådant sätt, att det ej blir särskilt ogynnsamt för landsbygdens vidkommande.

Herr **Eriksson** i Stockholm: Herr talman! Den senaste ärade talaren har upptagit en detalj, som icke förut berörts i diskussionen. Det var utskottets förslag rörande anslag till bidrag till inrättande av pensionärshem, där utskottet höjt det av Kungl. Maj:t föreslagna anslaget från 2 miljoner till 4 miljoner kronor.

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)

Anledningen till denna utskottets ståndpunkt är ju anförd i utskottets utlåtande. Det påpekas ju, att byggnadslånebyrån till Kungl. Maj:t med tillstyrkan överlämnat ansökningar om pensionärshemsbidrag för ett sammanlagt belopp av 1,300,000 kronor att utgå av nästa budgetårs anslag, vilka ansökningar icke kunnat prövas på grund av att tillgängliga anslagsmedel till fullo förbrukats. Det är sålunda medel, som skola tagas i anspråk på nästa års budget. Det har för övrigt upplysts, att sedan denna siffra fixerades, beloppet för sådana ansökningar, som på samma sätt prövas, ytterligare ökats. Man kan således förutse, att endast några få månader in på det nya året hela det anslag på 2 miljoner kronor, som Kungl. Maj:t föreslagit, redan är förbrukat.

Detta har gjort, att utskottet ansett nödvändigt att för detta ändamål ställa till förfogande samma belopp för nästa budgetår som tagits i anspråk för ändamålet under det nu pågående budgetåret.

Sedan vill jag framhålla, att detta är dock icke en fråga, som uteslutande gäller städernas nytta, i det att pensionärshem icke skulle förekomma på landsbygden. Det är ju på det sättet, att även en rad av landsbygdskommuner utnyttjat detta anslag. Sålunda skall man åtminstone i detta avseende kunna undgå att spåra upp någon anledning till motsättning mellan land och stad. Jag ber således att även vid denna punkt få framhålla, att jag anser att utskottets förslag är synnerligen välmotiverat. Jag yrkar således bifall till utskottets förslag även i denna del.

Herr Isacsson: Herr talman! Jag är förekommen av två föregående ärade talare.

Jag har emellertid begärt ordet i anledning av herr Hanssons i Rubbestad anförande. Jag vill bara säga herr Hansson i Rubbestad, då han befarar, att materialbrist skulle uppstå, om detta anslag på 4 miljoner godkändes, att det är möjligt att det blir så. Men då stanna pengarna i kassan, då ha vi dem tillgodo. Det blir en avvägningsfråga mellan olika slag av byggnader. Men om det ej blir så — och det ser i varje fall icke ut att bli så när det gäller tegel och dylikt — tycker jag icke, att det är riktigt att strypa den verksamhet det här är fråga om.

Sedan bara ett par ord till statssekreterare Erlander, när han talade så vänligt om att vänta ett år, så att vi få litet erfarenhet av spridningen av de barnrika familjerna. Det vilja vi reserverar också ha. Men i stället för att det icke skall byggas något vilja vi, att den verksamhet, som nu påbörjats i kommunerna, skall få fortgå, och att kommunerna skola få fortsatt uppmuntran i form av det stadgeenliga bidrag, som tidigare utgått till de barnrika familjerna. Erfarenhet vinna vi sålunda bäst genom att handla och icke genom att sitta och vänta med armarna i kors.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen framställde först beträffande punkten I. A. propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den av herr Johan Nilsson i Malmö m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade och med 2:o) betecknade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Herr Isacsson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten I. A. av utskottets utlåtande nr 219, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Johan Nilsson i Malmö m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade och med 2:o) betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda om omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 78 ja och 70 nej, varjämte 8 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i punkten I. A.

Härefter biföll kammaren på av herr talmannen därå given proposition utskottets hemställan i punkten I. B.

Vidare gav herr talmannen i fråga om punkten I. C., i vad angick motionen II:431, propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag å utskottets berörda hemställan samt bifall i stället till det av herr Sundström i Skövde under överläggningen framställda yrkandet; och blev utskottets hemställan i förevarande del av kammaren bifallen.

Beträffande utskottets hemställan under punkten I. C., i vad den icke blivit genom kammarens redan fattade beslut besvarad, framställde herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets berörda hemställan med den ändring i motiveringen, som föreslagits i den av herr De Geer m. fl. avgivna vid utlåtandet fogade och med 1:o) betecknade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan i denna del.

På av herr talmannen därå givna propositioner biföll kammaren härpå utskottets hemställan i punkterna I. D. samt I. E. a) och b).

Härpå gav herr talmannen i fråga om punkten I. E. c) propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade och med 3:o) betecknade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Pettersson i Dahl begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten I. E. c) av utskottets förevarande utlåtande nr 219, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade och med 3:o) betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets i punkten I. E. c) gjorda hemställan.

Punkten I. F. blev på av herr talmannen därå given proposition av kammaren bifallen.

Vidare framställde herr talmannen beträffande punkten II. propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall

Anslag till förbättrande av bostadsförhållandena. (Forts.)
i stället till den av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade och med 4:o) betecknade reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Pettersson i Dahl begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten II. av utskottets förevarande utlåtande nr 219, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade och med 4:o) betecknade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes emellertid av herr Pettersson i Dahl, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 97 ja och 51 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i punkten II.

Slutligen biföll kammaren på av herr talmannen därå givna propositioner utskottets hemställan i punkterna III. och IV.

§ 6.

*Anslag till
åtgärder för
arbetsmark-
nadens regle-
ring m. m.*

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 220, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 283 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 21 maj 1943, föreslagit riksdagen att för budgetåret 1943/44 under femte huvudtiteln anvisa till Statens arbetsmarknadskommission m. m.: Avlöningar ett förslagsanslag av 6,000,000 kronor, till Statens arbetsmarknadskommission m. m.: Omkostnader ett förslagsanslag av 3,500,000 kronor, och till Åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. ett reservationsanslag av 13,000,000 kronor.

I samband med Kungl. Maj:ts förevarande förslag hade utskottet till behandling förehaft åtskilliga inom riksdagen avgivna motioner.

Utskottet hemställde,

I. att riksdagen måtte för budgetåret 1943/44 å driftbudgeten under femte huvudtiteln anvisa

a) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag

1) till Statens arbetsmarknadskommission m. m.: Avlöningar ett förslagsanslag av 6,000,000 kronor,

2) till Statens arbetsmarknadskommission m. m.: Omkostnader ett förslagsanslag av 3,500,000 kronor,

b) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 314 och II: 445 i vad desamma avsåge anslagsfrågan till Åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. ett reservationsanslag av 13,000,000 kronor,

Anslag till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. (Forts.)

II. att motionerna I: 314 och II: 445, i vad nämnda motioner ej behandlats under I. här ovan, samt motionen II: 160 måtte anses besvarade genom vad utskottet anförte.

Reservation hade avgivits av herrar *friherre De Geer, Ekströmer, Persson i Skabersjö, Hansson i Rubbestad, Pettersson i Dahl och Eriksson i Frägsta*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

I. att riksdagen — — — 3,500,000 kronor,

b) i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 314 och II: 445 till Åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. ett reservationsanslag av 12,000,000 kronor,

II. att motionen II: 160 måtte anses besvarad genom vad utskottet anförte.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Hansson** i Rubbestad: Herr talman! Jag skall icke länge taga kammarens tid i anspråk. Jag har jämte fem andra ledamöter av statsutskottet vid detta utlåtande avgivit en reservation, i vilken vi ha påpekat ett par saker. Först och främst vill jag framhålla, att de s. k. riksarbetslagen ha visat sig bli oerhört dyra för staten, och de ha dessutom åstadkommit en hel del irritation bland vanliga skogshuggare. Vi ha ansett, att dessa riksarbetslag böra avskaffas snarast möjligt. För det andra ha vi reserverat oss beträffande anslaget till kontantunderstöd för avhjälpande av arbetslösheten. Kungl. Maj:t har begärt ett anslag på 2.5 miljoner kronor för detta ändamål. Vi ha ansett, att i dessa tider, då det är ont om arbetare och arbetarna ha goda möjligheter att få sysselsättning, det bör vara möjligt att på ett eller annat sätt skaffa arbetslösa arbete utan att behöva anslå ett så stort belopp för kontantunderstöd. Vi ha ansett, att man kan skära ned detta anslag med 1 miljon kronor. Det är detta, som reservanternas förslag går ut på.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr **Andersson** i Göteborg: Herr talman! Av propositionen om anslag till åtgärder för arbetsmarknadens reglering framgår, att de ständigt ökade arbetsuppgifterna medfört en betydande utbyggnad av den officiella arbetsförmedlingsorganisationen. Antalet befattningshavare vid kommissionens kansli, länsarbetsnämnder och arbetsförmedlingsanstalter har ökat väsentligt. En ytterligare utökning av personalbeståndet anmäles som ofrånkomlig. En omfattande nyrekrytering av befattningshavare för handläggning av mera kvalificerade arbetsuppgifter är alltså förestående. Dessa tjänstemän skola närmast hänföras till krisorganisationen.

En redogörelse för de metoder, som användas vid rekrytering av de mera kvalificerade tjänsterna, återfinnes också i propositionen. Av denna framgår, att tillsättandet sker av länsarbetsnämnderna under kommissionens överinseende. I praktiken har kommissionen skaffat sig ett avgörande inflytande över rekryteringen av tjänstemän. Mot detta synes inte finnas någon direkt anledning till erinran. Kompetensfördelningen mellan kommissionen och nämnderna bör dock få en författningsmässigt klarare utformning. Den nuvarande ordningen lämnar, under förutsättning att den blir rätt utnyttjad, garantier för att kompetenta personer få företräde vid befattningarnas tillsättande. Ute i landet råda dock delade meningar om metoden. Kritiken riktar sig kanske mindre mot det praktiserade systemets principer och mera mot den praxis, som under senare tid blivit förhärskande vid befattningarnas tillsättande. Det synes nämligen, som om i övervägande grad företräde gives åt sökande med teo-

Anslag till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. (Forts.)
retiska meriter på den praktiska utbildningens och erfarenhetens bekostnad. Den personliga lämpligheten sättes i andra hand.

Rekryteringen av personal till den offentliga arbetsförmedlingsverksamheten är en oerhört viktig och ömtalig uppgift. Knappast något område av socialvården är så beroende av rätt man på rätt post som här. Med den ställning, som den offentliga arbetsförmedlingen har i samhället, ligger det vikt uppå att organisationen genom lämplig personalrekrytering blir i stånd att rätt fylla sina viktiga och krävande funktioner. Den måste smidigt anpassa sig efter skilda lägen på arbetsmarknaden. Byråkratisering måste undvikas. Framför allt måste kontakten med det praktiska livet upprätthållas genom att organisationen fylls med personal, som behärskar arbetslivets skilda problem. Teoretiska kunskaper kunna här inte vara avgörande. En person, som i stället för högre skolutbildning kan uppvisa erfarenheter från olika områden, eller i varje fall bestämda avsnitt av arbetslivet, och dessutom skaffat sig människokännedom genom medarbetarskap i folkrörelser och kommunala institutioner, har säkerligen lika stora förutsättningar att utföra kvalificerade uppgifter inom den offentliga arbetsförmedlingen som den, som endast kan åberopa examensmeriter. Enligt min mening beaktas inte detta i samma utsträckning som tidigare. Det är den nya meritbedömning, som tillämpas, som jag vänder mig emot.

Vid tillsättandet nyligen av ett femtontal ungdomsförmedlingstjänstemän sattes som villkor högre skolutbildning. Högst förtjänta och för uppgifterna välkvalificerade och välmeriterade, erfarna tjänstemän inom ungdomsförmedlingen kunde icke söka dessa befattningar, då de saknade den högre skolutbildning, som förutsattes. Andra, som sökte, hade ingen chans i konkurrensen med den högre skolutbildningens pappersmeriter. För den, som känner ungdomsförmedlingens verksamhet och har kontakt med den ungdom, som söker sig till dess yrkesrådgivning, står det klart, att studentexamen här betyder föga som merit. Betyg och bokenkunskaper kunna inte vara utslagsgivande för en persons lämplighet som yrkesvägledare för ungdom, så länge det inte är fråga om psykologisk anlagsprövning. Praktisk erfarenhet, vana framför allt att umgås med den ungdom, som det här i första hand gäller, den ungdom, som kommer från arbetarhemmen och som söker sig till industri, jordbruk, handel och andra dominerande grenar av arbetslivet, är här det avgörande. Visserligen avser vår ungdomsförmedling även yrkesrådgivning för den studerande ungdomen, men denna utgör dock endast en liten del, kanske endast tio procent, av landets ungdom. Dess intressen måste naturligtvis också tillgodoses, men att överbetona denna del i ungdomsförmedlingen är enligt min mening felaktigt. Redan nu är den teoretiska utbildningen överbetonad i förhållande till den praktiska. Vådorna av detta känna vi från den brist på kvalificerad arbetskraft, som gör sig gällande inom industri och hantverk. Vi ha mera behov av praktiskt utbildade människor, och ungdomsförmedlingen borde taga konsekvenserna därav.

Det får dessutom inte bli så, att arbetsförmedlingen för att lätta på arbetsmarknadssituationen för akademiker tar som sin uppgift att inom organisationen placera ett överskott av ganska magert meriterade sådana, som på ett tidigt stadium av sin utbildning själva genom yrkesvägledning helt säkert skulle ha fått ett riktigare perspektiv på den lärda vägens framkomstmöjligheter. En sådan rekrytering är i varje fall inte ägnad att tillförsäkra organisationen den fond av social miljö-kännedom och människokännedom, som äro absoluta villkor för att arbetsförmedlingen skall kunna motsvara de krav samhället måste ställa på dess verksamhet.

Anslag till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. (Forts.)

Även rekryteringen av personal till de mera krisbetonade grenarna av arbetsförmedlingsverksamheten bör göras med tanke på det praktiska livets behov och organisationens framtidsbehov av personal. Även om dessa tjänster avse tillfälliga uppgifter, får man väl inte helt lämna ur räkningen, att freden också kan ställa arbetsförmedlingsorganisationen inför nya uppgifter, som kräva stor personalstyrka. Det är med andra ord inte alldeles osannolikt, att en stor del av denna tillfälligt anställda personal kommer att få varaktig sysselsättning inom kommissionen. Med hänsyn härtill kan ifrågasättas, om inte även denna personal borde tillsättas efter samma principer som den mera fast anställda, d. v. s. befattningarna finge ledigannonseras i vanlig ordning. Den nuvarande ordningen vid tillsättandet av dessa tjänster lämnar enligt min mening inte tillräckliga garantier för att de allra lämpligaste personerna knyts till arbetsförmedlingen. Det finns i varje fall anledning att närmare undersöka, vilka konsekvenser ett fullt utnyttjande av de vittgående fullmakter, som kommissionen nu har vid tillsättandet av den tillfälligt anställda personalen, kan få för framtiden.

Herr talman! Jag har velat framföra dessa synpunkter vid behandlingen av detta ärende närmast för att påtala den enligt min mening oriktiga meritbedömning, som tillämpas vid rekryteringen av personal inom den offentliga arbetsförmedlingen. Företrädere borde givas åt det praktiska livets män och kvinnor. Så sker icke nu. Det finns också anledning att varna för tendenser till allt för stor byråkratisering inom kommissionen. Det ligger i sakens natur, att de extraordinära förhållanden, som varit rådande och alltjämt äro rådande på arbetsmarknaden, framtvinga maktkoncentration inom kommissionen och länsarbetsnämnderna. Faran är blott, att den stora makt, som kommissionens tjänstemän tack vare olika fullmaktslagar fått, användas på icke avsedda områden. Rekryteringen av tjänstemän, som bli fast knutna till arbetsförmedlingen eller med all sannolikhet bliva det i framtiden, är ett sådant område. Vedertagna demokratiska metoder borde därför komma till användning vid tillsättandet av olika tjänster inom kommissionen.

Herr talman! Jag har endast att hemställa om bifall till utskottets förslag.

Fru Västberg: Herr talman! Som motionär hade jag ju en hel del att säga, men med hänsyn till den hemresefeber, som av lätt begripliga skäl nu behärskar kammarens ledamöter, skall jag avstå ifrån något längre inlägg.

Jag måste dock beklaga, att statsutskottet avstyrkt min motion. Det var ju här icke fråga om några nya och stora anslag, utan det gällde endast att giva arbetsmarknadskommissionen rätt att använda tillgängliga medel för att lösa hemhjälps- och barnkrubbefrågan i vissa kommuner, om en skärpt kris eller krig skulle tvinga kvinnor, som ha vårdnadsplikt mot barn, ut i arbete. Här var det alltså fråga om en ren krisåtgärd, som kanske aldrig ens skulle behövt vidtagas. Nu har ju denna vinter gått utan att det har hänt någonting, och vi skola väl hoppas, att också den kommande sommaren blir bra. Min motion skrevs ju efter det socialministern ganska negativt hade besvarat min fråga, om man kunde vänta en proposition om dagvårdshem i vinter. Nu är det ju troligt, att proposition i ämnet kommer i höst, men nog veta väl kammarens ärade ledamöter, att det brukar förflyta en ganska avsevärd tid från den tidpunkt, då en proposition avlämnas till riksdagen, och den, då av riksdagen antagna bestämmelser börja tillämpas ute i kommunerna. Som skäl för ett dröjsmål kan i dessa tider åberopas hinder av mer eller mindre allvarlig natur. Mitt syfte var, då jag väckte motionen, att främja den beredskap, som överallt

Anslag till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. (Forts.)
bör finnas. Nu blir det väl så i alla fall, att skulle någonting hända, som tvingar till snabba och extra åtgärder, måste medel ställas till förfogande, och om detta då kallas för en social eller arbetsmarknadsåtgärd spelar praktiskt taget ingen roll. Frågan måste ju lösas, och vi som ha sysslat något med dessa problem veta, hur katastrofalt litet som verkligen har förberetts på detta område. Om anledningen härtill varit ren optimism eller att man underskattat betydelsen av dessa problems lösning vet jag inte. Jag hoppas emellertid att propositionen kommer i höst. — Jag ser att socialministern nickar hoppingivande från sin statsrådsbänk, och då har jag kanske att notera, att propositionen verkligen kommer i höst, vilket gläder oss mycket, vi ha väntat länge på den.

Herr talman! Jag skall inte ställa något yrkande.

Herr Eriksson i Stockholm: Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av herr Hanssons i Rubbestad yrkande och för att jag skulle bli i tillfälle att själv framställa ett yrkande.

Herr Hansson i Rubbestad framhöll, att han och hans meningsfränder vilja avveckla systemet med riksarbetslag. Jag tror, att man icke behöver göra allt för stora ansträngningar för att genomföra detta. Utskottet har redovisat att antalet arbetare, som voro sysselsatta i riksarbetslagen i slutet av 1942 voro omkring 6,500. Detta antal har emellertid därefter gått ned, så att det i slutet av april var endast 575. I nuvarande stund är det säkerligen ännu lägre. Jag har sålunda den uppfattningen att denna fråga nog kommer att lösas sig själv, men utskottet har icke velat göra något uttalande, som förhindrar möjligheten att på detta sätt skaffa arbetskraft till skogarna, ifall det skulle bli nödvändigt. I sak tror jag sålunda icke, att det finnes någon anledning för mig att tvista med reservanterna.

Den andra fråga, som herr Hansson i Rubbestad särskilt uppehöll sig vid, var den om att minska anslaget till kontantunderstödsverksamheten med 1 miljon kronor. Även i det avseendet har statsutskottets majoritet och reservanterna samma uppfattning. Det heter nämligen i utskottets utlåtande: »Det kan förutsättas, att alla möjligheter undersökas att inpassa de kvarvarande arbetslösa i arbetsprocessen.» Majoriteten och minoriteten i utskottet ha sålunda samma önskemål i detta avseende, och då spelar det ju ingen större roll, om man prutar 1 miljon kronor eller icke gör det på denna post, ty det rör sig ju om ett reservationsanslag. De medel, som sålunda icke gå ut, kvarligga ju i anslaget. Det finns sålunda ingen anledning att uppehålla sig vidare vid den saken.

Med anledning av den siste ärade talarens anförande vill jag erinra om, att även i det av henne berörda avseendet har utskottet ställt sig på motionärernas ståndpunkt. Utskottet säger nämligen, att utskottet delar motionärernas uppfattning i fråga om önskvärdheten av åtgärder i nämnda syfte. Men eftersom det här föreligger officiella utredningar i ämnet vilande på Kungl. Maj:ts bord, har man ansett, att det vore lämpligt att invänta Kungl. Maj:ts ståndpunktstagande. Det är dessa synpunkter som gjort att utskottet för det närvarande ansett sig icke kunna tillstyrka motionen.

Jag ber sålunda, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 7.

Föredrogs vart efter annat:

bevillningsutskottets betänkande och memorial:

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften, m. m.; och

nr 53, angående ersättning åt av utskottet vid behandling av vissa ärenden anlitade biträden;

jordbruksutskottets memorial, nr 63, angående ersättning åt av utskottet anlitat biträde;

första särskilda utskottets memorial, nr 5, angående ersättning till sekreteraren hos första särskilda utskottet;

andra särskilda utskottets memorial, nr 4, angående ersättning åt av andra särskilda utskottet anlitat biträde; samt

bankoutskottets utlåtanden:

nr 68, i anledning av framställning från fullmäktige i riksbanken om medel för överflyttande av riksbankens mynt- och medaljsamling till förvaring hos statens myntkabinett; och

nr 69, i anledning av framställning om ändrad tjänstebenämning å befattningen såsom sekreterare vid justitieombudsmansexpeditionen.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda betänkanden, memorial och utlåtanden hemställt.

§ 8.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 226, i anledning av väckta motioner om beredande av krishjälp åt behövande barn.

*Motioner om
beredande av
krishjälp åt
behövande
barn.*

Utskottets hemställan föredrogs; och yttrade därvid

Herr **Skoglund** i Umeå: Herr talman! Jag har inte för avsikt att polemisera mot utskottsutlåtandet och än mindre mot dess motivering; den är så välvillig som man överhuvud taget kan begära. För min personliga del hade jag dock önskat, att utskottet skulle ha funnit möjlighet att lämna det av oss motionärer begärda anslaget på 400,000 kronor. Tyvärr har det inte varit möjligt för utskottet att villfara vår begäran.

Vad utskottet har skrivit i sin motivering får väl, hoppas jag, betraktas såsom en rekvisition till nästa års riksdag av ett anslag för ändamålet. Jag hoppas också att Kungl. Maj:t skall effektuera den av utskottet gjorda beställningen. Jag har, herr talman, intet yrkande.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 9.

Herr **andre vice talmannen** erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Jag hemställer att kammaren ville besluta, att två gånger bordlagda ärenden skola å föredragningslistan för nästa sammanträde uppföras i följande ordning, nämligen först statsutskottets utlåtanden nr 231—235, samt därefter bankoutskottets utlåtande nr 67, bevillningsutskottets betänkande nr 52, andra lagutskottets utlåtanden nr 56, 58, 62, 59, 60, 61, 63 och 64 samt första lagutskottets utlåtande nr 49.

Denna hemställan bifölls.

§ 10.

Till bordläggning anmäldes:

bankoutskottets utlåtanden:

nr 70, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner med förslag till vissa ändringar i lagen angående civila tjänst innehavares rätt till pension, allmänna tjänste- och familjepensionsreglementena samt folkskolans tjänste- och familjepensionsreglementen, m. m., jämte väckt motion i fråga om förbättring av vissa äldre reservstatspensioner;

nr 71, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till tjänste- och familjepensionsreglementen för de högre kommunala skolorna;

nr 72, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret framställning angående bemyndigande för fullmäktige att besluta om pensionering av arbetare i vissa fall;

nr 73, i anledning av delegerades för riksdagens verk framställning i fråga om ändrad lydelse av vissa bestämmelser i tjänste- och familjepensionsreglementena för riksdagens verk;

nr 74, i anledning av delegerades för riksdagens verk förslag till ändring i vissa delar av avlöningsreglementet för riksdagens verk; och

nr 75, i anledning av framställning från delegerade för riksdagens verk om bemyndigande att meddela föreskrifter angående omreglering av vissa äldre tjänstepensioner till f. d. befattningshavare vid riksdagens verk;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående auktoriserad mätning av ved och annat virke, m. m., såvitt den hänvisats till lagutskott, jämte i ämnet väckt motion; och

nr 54, i anledning av väckt motion angående utredning av frågan om opar-tisk mätning av allt virke, som ingår i allmän flottning; samt

jordbruksutskottets utlåtande, nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående auktoriserad mätning av ved och annat virke m. m., såvitt angår anslagsfrågor.

§ 11.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 323, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för bud-getåret 1943/44 till kulspruteskjutbana för Västerbottens regemente m. m.;

nr 324, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa krigsfrivil-ligas förmåner vid sjukdom m. m.;

nr 325, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående medgivande att låta Svenska sällskapet för räddning av skeppsbrutne övertaga verksamheten vid lotsverkets livräddningsstationer på Gotland;

nr 326, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å till-läggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 till utförande av vissa gas-, vatten- och avloppsledningar å Norra Djurgården;

nr 327, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till upp-förande av byggnad för textilforskning m. m.;

nr 328, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för bud-getåret 1943/44 till uppförande av byggnader för järn- och metallforskning m. m.;

nr 329, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare anslag för budgetåret 1943/44 till nybyggnad för svenska träforskningsinstitutet;

nr 330, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till understöd åt privatflyget;

nr 331, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner dels med förslag till kungörelser om ändring i vissa delar av civila avlöningsreglementet den 4 januari 1939 (nr 8) m. m., dels ock angående lönetursregler vid tillsättandet av vissa befattningar vid statens järnvägar jämte i dessa ämnen väckta motioner;

nr 334, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 till utbyggnad av samt anskaffning av maskiner och utrustning för vissa fabriker och anläggningar;

nr 335, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar om anslag för budgetåret 1943/44 till vissa byggnadsföretag för armén och marinen m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 336, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa sjukvårds- och förlägningsfrågor i Karlskrona;

nr 337, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående om- och tillbyggnad av garnisonssjukhuset i Boden;

nr 338, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter för försvarsändamål å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43;

nr 339, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gäldande från anslaget till oförutsedda utgifter av vissa kostnader;

nr 340, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående träffande av visst avtal med Eksjö stad;

nr 341, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre reservationsanslag m. m.;

nr 342, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående iordningställande av ett för västkusten avsett bärgningsfartyg;

nr 343, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för förvärv av aktierna i aktiebolaget Ceaverken, svenskt fotografiskt papper och film m. m.;

nr 344, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till utbyggnad av staten tillhöriga gruvanläggningar i Malå socken m. m.;

nr 345, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till anordnande av en mät- och avmagnetiseringsstation i Göteborg;

nr 346, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av utrikesrepresentationen och effektivisering av upplysningsverksamheten i Amerika m. m.; och

nr 347, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 till inköp av fastigheter för beskickningen i Washington och konsulatet i Minneapolis.

Vidare anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 354, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till stat för riksgäldsfonden;

nr 355, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag för budgetåret 1943/44 till kristillägg;

Andra kammarens protokoll 1943. Nr 26.

nr 356, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till vissa reservtelefonstationer m. m.;

nr 357, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående anslag å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 till anordnande av vissa telefon- och telegrafförbindelser m. m.;

nr 358, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss ombyggnad av tågfärjan Starke;

nr 397, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utbyggande av skolhemmet Hammargården i Stockholms län m. m.;

nr 398, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till kostnader för årlig taxering m. m.;

nr 399, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statens bosättningslån;

nr 400, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till pensionsstyrelsen;

nr 401, i anledning av väckta motioner om ändrade grunder för bidrag till anordnande av erkända alkoholistanstalter m. m.; och

nr 402, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1943/44 till Medicinalstyrelsen: Beredskapsorganisation;

från första lagutskottet:

nr 348, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tillsyn över hundar;

nr 394, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till grunder för dyrtidstillägg åt präster m. m.;

nr 395, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2, 3, 5 och 6 §§ lagen den 24 mars 1916 (nr 90) angående verkställighet av straffarbete och fängelsestraff; och

nr 396, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av strafflagen för krigsmakten;

från andra lagutskottet:

nr 421, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående utsträckt tillämpning av lagen den 15 december 1939 (nr 856) om utbetalande av krigsriskersättning till sjömän jämte i ämnet väckt motion;

nr 422, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 7 § lagen den 20 mars 1936 (nr 56) om socialregister;

nr 423, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 2:o, 8:o, 14:o och 16:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt; och

nr 424, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om dyrtidstillägg under budgetåret 1943/44 å folkpensioner, invalidunderstöd och barnbidrag m. m. jämte i ämnet väckta motioner; samt

från bevillningsutskottet:

nr 429, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning med särskilda bestämmelser angående taxering för inkomst av under år 1943 stormfälld skog;

nr 430, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 2 § förordningen den 17 juni 1938 (nr 370) om särskild skatt å förmögenhet, m. m.;

nr 431, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om viss skattefrihet för krigsriskersättning till sjömän;

nr 432, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om värnsskatt för budgetåret 1943/44;

nr 433, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om skatt å vissa pälsvaror, m. m.;

nr 434, i anledning av väckta motioner om vissa åtgärder för åstadkommande av kontroll över självdeklarationsplikten riktiga fullgörande; och

nr 435, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i vissa delar av förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften, m. m.

Slutligen anmäldes och godkändes sammansatta konstitutions- och första lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 351, till Konungen i anledning av väckt motion om magistrats skiljande från rådstuvurätt.

§ 12.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härafter kl. 3.01 e. m.

In fidem
Sune Norrman.
